

MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
PRAHOVA
BIBLIOTECA

III 2074

ANUARUL

MUZEULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA

SERIE NOUĂ
VI

MUZEUL BRĂILEI EDITURA ISTROS
„CAROL I”
BRĂILA, 2015

CONSILIUL JUDEȚEAN PRAHOVA

**MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA**

ANUARUL
**MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA**

STUDII ȘI CERCETĂRI

SERIE NOUĂ

VI (14)

Muzeul Brăilei
"Carol I"

Editura Istros

Brăila, 2015

CONSILIUL JUDEȚEAN PRAHOVA

*

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA

ANUARUL
MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE
ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA

STUDII ȘI CERCETĂRI

SERIE NOUĂ
VI (14)

Muzeul Brăilei
"Carol I"

Editura Istros

Brăila, 2015

Comitet de redacție:

Redactor șef:

dr. Bogdan Ciupercă

Membri:

Adrian Stan

Răzvan Radu

Octav Negrea

Claudiu Robe

Tehnoredactare: Violeta Streche

Coperta I: *Coiful de la Coțofenești, județul Prahova*

Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și calității grafice a materialelor revine exclusiv autorilor.

@ Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova

ISSN 1223-4222

Sumar

Arheologie

Bogdan Ciupercă, Alin Anton

Cercetări arheologice preventive la Conacul „Pană Filipescu”- Filipeștii de Târg, județul Prahova 9

Istorie, Numismatică, Etnografie

Răzvan Radu

Colecția de carte veche românească (secolele XVII-XVIII) din expoziția permanentă a muzeului "Casa Domnească" Brebu 55

Adrian Stan

Constantin Dobrogeanu Gherea – corespondență inedită 75

Mihai Dumitrache

Prahova după retragerea germană din 1918 109

Cătălin Borțun

Pericolul comunismului între zvonuri și realitate în anul 1943 125

Octav Negrea

Războiul văzut prin ochii soldatului german Emil Metzger 129

Eugen Paveleț

Date privind prezența meșterilor constructori italieni în județul Prahova 141

Claudia Giannotti

Ziarul „Neamul Românesc”, un reper moral în presa națională 153

Robe Claudiu

Galbeni de podoabă din vremea regelui Carol al II-lea 173

Emilia Savelovici

Simbolism și personificare în icoana pe sticlă: Hristos - vița cea adevărată 177

Muzee, Expoziții, Pedagogie muzeală, Restaurare

Nina Grigore, Gabriela Nicolau

Muzeul „Crama 1777” Valea Călugărească, județul Prahova 183

Ioana Constantin

Interferențe culturale româno-bulgare la Dunărea de Jos 193

Monica Cîrstea

Exercițiu de culoare într-o expoziție temporară 205

Claudiu Olaru	
<i>Expoziția „Școala teleormăneană de altădată” sau cum am adus școala în muzeu</i>	211
Corina Iordan	
<i>Muzeul te vizitează</i>	219
Carmen Guef	
<i>Nichita Stănescu – călător în Europa</i>	227
Gabriela Popa	
<i>Restaurarea unui sfeșnic din ceramică din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova</i>	235

Simpozionul Național „Timpul și Omul” Muzeul Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești

Maria-Magdalena Ioniță	
<i>Ceasuri cu valoare istorică din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României.....</i>	247
Sorana Georgescu-Gorjan	
<i>Creația brâncușiană – arc peste timp</i>	267
Tatiana Ristea	
<i>Istoria și evoluția coq-urilor</i>	273
Marian Nencescu	
<i>Timpul kairotic versus timpul blând al culturii europene</i>	281
Márton Ladislau, Nagy Tibor Sándor	
<i>Orologii de pe Valea Borșei, județul Cluj</i>	291
Carmen Banu	
<i>Considerații asupra unui ceas de șemineu care a aparținut lui George T. Macri, parlamentar român la 1877</i>	301

Sesiunea de comunicări științifice „Rolul muzeelor memoriale în muzeografia românească” Muzeul Memorial „Nicolae Iorga,, Vălenii de Munte.

Elisabeta Savu, Dan Cătălin Buzdugan	
<i>Trei voinici - eroi ai războiului de independență reprezentați pe un ceas marca Longines</i>	313
Corina Dumitrache	
<i>Piese Art Nouveau în colecția de metal a Muzeului Național Peleş</i>	321
Constantin Mănescu	
<i>Memoria revoluționarului Nicolae Bălcescu pe melaguri vâlcene</i>	343
Alexandru Ionuț Cruceru	
<i>O vatră de moșneni din județul Saac: Valea Lopatnei</i>	351

ARHEOLOGIE

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE LA CONACUL „PANĂ FILIPESCU” - FILIPEȘTII DE TÂRG, JUDEȚUL PRAHOVA

Bogdan Ciupercă, Alin Anton

Rezumat: Conacul „Pană Filipescu” este un monument de arhitectură ridicat la mijlocul secolului al XVII-lea (1650), de către marele logofăt Pană Filipescu, soțul Mariei Cantacuzino, fiica cea mare a postelnicului Constantin Cantacuzino. Construit în stil tradițional, cu foișor și coloane, cu parter înalt și beciuri cu uși largi, se încadrează perfect în arhitectura epocii, o arhitectură ce se caracterizează prin apariția stilului brâncovenesc, primul stil arhitectural românesc original.

Proiectul de cercetare arheologică preventivă, desfășurat în perioada mai-iunie 2014, a avut ca scop identificarea eventualelor construcții sau faze constructive mai vechi ale conacului. În urma acestor cercetări din incinta conacului „Pană Filipescu” au fost identificate structuri constructive mai vechi, dar au fost evidențiate și mai multe etape de evoluție ale acestei construcții.

Cuvinte cheie: Filipeștii de Târg, Prahova, Cantacuzini, conac, cercetări arheologice

Scurt istoric al monumentului

Conacul „Pană Filipescu” este un monument de arhitectură ridicat la mijlocul secolului al XVII-lea (1650), de către marele logofăt Pană Filipescu, soțul Mariei Cantacuzino, fiica cea mare a postelnicului Constantin Cantacuzino. Construit în stil tradițional, cu foișor și coloane, cu parter înalt și beciuri cu uși largi, se încadrează perfect în arhitectura epocii, o arhitectură ce se caracterizează prin apariția stilului brâncovenesc, primul stil arhitectural românesc original.

Conacul face parte dintre clădirile cu caracter civil și, alături de palatul din Măgureni, palatul Cantacuzino din Filipeștii de Târg și mai târziu castelul din Mănești, reprezintă un ansamblu de reședințe laice cu detalii constructive noi și rafinate, care pun în valoare abilitatea meșterilor locali. Conacul „Pană Filipescu” este o construcție cu plan dreptunghiular, având intrarea situată pe fațada de sud, printr-un foișor. Intrarea conacului este dominată de un foișor cu coloane ale căror capiteli susțin arcade semicirculare. Foișorul are o formă aproape

pătrată, cu opt coloane, cu baze și capiteluri, unele autentice. Din foișor se intra într-o sală mare, flancată într-o parte și în cealaltă de alte două încăperi mari. Încăperile corespunzătoare laturilor de nord și est sunt mai mici și erau utilizate de membrii familiei.

Clădirea masivă, cu ziduri groase de un metru, a fost restaurată parțial între anii 1968-1971 de arhitectul Mișu Rădulescu. În prezent, conacul este declarat monument istoric, înscris în lista monumentelor istorice din județul Prahova ca parte a ansamblului *Curtea boierească a lui Pană Filipescu* (cod LMI PH-II-a-A-16489) și este singurul monument de arhitectură din județul Prahova ce face trecerea către stilul brâncovenesc.

Informații prețioase despre istoria arhitecturii rezidențiale din zona Filipeștilor, precum și despre familiile boierești care au deținut conace în această zonă, se regăsesc în lucrările lui Nicolae Iorga¹ și Virgil Drăghiceanu².

Obiectivele cercetării

Proiectul a avut ca scop identificarea eventualelor construcții sau faze constructive mai vechi ale conacului. Informațiile care au fost obținute în urma acestei săpături arheologice preventive au contribuit la implementarea proiectului de restaurare și consolidare a Conacului „Pănă Filipescu”, monument istoric și de arhitectură laică, situat în satul Filipeștii de Târg, cod LMI PH-II-a-A-16489, cod RAN 133223.03.

Metodologia de cercetare

Pornind de la amplasarea monumentului s-au proiectat casete și secțiuni necesare pentru realizarea unei cât mai bune observări a structurii constructive a acestuia. Suprafețele au fost deschise pe laturile de nord și sud ale conacului, perpendicular pe fundațiile acestuia. Pe laturile de est și vest s-a realizat supravegherea arheologică a lucrărilor de excavare pentru realizarea subzidirii și a lucrărilor de hidroizolație a fundațiilor. De asemenea, au fost practicate sondaje și în pivnița conacului, sub actualul pridvor, pentru a se observa talpa fundațiilor și relația dintre zidurile camerei aflate la sud de actuala scară de acces și restul ansamblului.

Astfel, au fost practicate un număr de șapte suprafețe după cum urmează:

¹ Nicolae Iorga, *Palatul de la Filipeștii de Târg*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1915, p. 1-5.

² Virgil Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1924, p. 12-45.

• **cas. I**, cu dimensiunile de 4 x 2 m, a fost deschisă pe latura de nord a conacului, la est de zidul nr. 2, perpendicular pe fundația nordică a conacului. Scopul cas. I a fost de a observa structura constructivă a zidului nr. 2 și a relației dintre acesta și zidul pivniței actualului conac.

• **cas. II**, cu dimensiunile de 4 x 2 m, a fost deschisă pe latura de nord a conacului, la 3 m est de cas. I, perpendicular pe latura de nord a conacului. Scopul cas. II a fost observarea zidului nr. 3, care s-a dovedit ulterior că este o construcție patrulateră cu dimensiunile maxime la exterior de 2,25 x 2,38 m și dimensiunile interioare de 1,40 x 1,42 m.

• **cas. III**, cu dimensiunile de 2 x 2,5 m, a fost deschisă pe latura de nord a conacului, la 0,50 m est de cas. II, fără a ajunge la zidul actualului conac. Scopul pentru care a fost deschisă a fost acela de a obține informații despre zidul realizat din piatră de râu și mortar observat pe profilul estic al cas. II. Ulterior s-a constatat că acest zid aparține unei noi construcții de formă patrulateră, realizată în cea mai mare parte din piatră de râu legată cu mortar și având câteva zone unde zidăria este completată cu rânduri de cărămidă.

• **cas. IV**, cu dimensiunile inițiale de 4 x 1,5 m, a fost deschisă pe latura de nord a conacului, la est de zidul nr. 1, perpendicular pe zidul de nord al conacului. Scopul acesteia a fost de a observa relația dintre zidul nr. 1 și conacul actual. În timpul cercetărilor s-a observat că zona în care a fost amplasată cas. IV a fost excavată în timpul lucrărilor de restaurare din perioada anilor '70 ai secolului XX și că spațiul dintre zidul 1, zidul 2 și conac este răvășit; astfel, cas. IV a fost extinsă la dimensiunile de 4 x 3,65 m.

• **cas. V**, cu dimensiunile de 4 x 3 m, a fost deschisă pe latura de sud a conacului, în zona scărilor de acces aflate în partea de est a pridvorului. În cas. V se observă o succesiune de fundații și ziduri care pornesc de la zidul estic al pridvorului și care reprezintă diferite etape de construcție și evoluție ale conacului. Din păcate aceste ziduri se află sub actualele scări de acces și o cercetare completă nu a fost posibilă.

• **cas. VI**, cu dimensiunile de 4 x 2 m, a fost deschisă pe latura de nord a conacului, între cas. I și cas. II. Scopul pentru care a fost deschisă această suprafață este acela de a identifica un eventual zid paralel cu zidul nr. 2, la est de acesta, sau a unor alte eventuale construcții.

• **S I**, cu dimensiunile de 15 x 2 m, a fost practică la nord de cas. I, cas. II, cas. III, cas. IV și cas. VI, paralel cu zidul conacului, orientată est-vest. Între S I și celelalte suprafețe cercetate s-a păstrat un martor stratigrafic cu lățimea de 2 m, necesar atât pentru a se realiza observațiile stratigrafice cât și pentru a se putea evacua pământul excavat.

Nivelul la care au fost identificate pe parcursul cercetărilor arheologice construcțiile și fundațiile noi a fost raportat la waagrisul (punctul 0) stabilit de constructor pentru întregul proiect – nivelul pardoselii din interiorul pridvorului Conacului „Pană Filipescu”.

Stratigrafia

În cea mai mare parte a zonei din apropierea conacului, până la nivelul de 2,20 m față de waagris, stratigrafia este bulversată din cauza diverselor intervenții și nivelări efectuate în decursul timpului, fie că este vorba de lucrările de restaurare din anii '70 ai secolului XX, de decapări realizate în timpul derulării actualului proiect sau de intervenții realizate după al doilea război mondial (gropi, nivelări, decapări etc.).

În partea din spate a conacului, la nord de acesta, succesiunea stratigrafică observată pe profilul de est al cas. I este relevantă pentru întreaga zonă (atât cât s-a păstrat):

- Nivel de pământ de culoare cenușie cu materiale de construcție fragmentare;
- Nivel de pământ de culoare cenușie cu pigmentație de cărbune;
- Nivel de pământ de culoare galbenă cu pigment de culoare neagră;
- Nivel de pământ de culoare cafenie;

În partea din față a conacului, la sud de actualele scări de acces în pridvor, în zona unde a fost deschisă cas. V spațiul este mai puțin bulversat de intervenții moderne și a fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- Nivel de pietriș mărunț;
- Nivel de pământ de culoare cenușie cu pietriș;
- Nivel de pământ cu cărămizi fragmentare;
- Nivel de pământ de culoare cenușie cu pigmentație de arsură și cărămidă fragmentară;
- Lentilă de mortar;
- Nivel de mortar cu pietricele și fragmente de cărămidă;
- Nivel de pământ de culoare galbenă nisipos cu pietricele mărunte;
- Nivel de arsură;
- Nivel de pământ de culoare galbenă cu pigment de culoare neagră;
- Nivel de pământ de culoare cafenie.

Descrierea situației arheologice.

Cercetările arheologice preventive au avut ca principal scop stabilirea relațiilor constructive dintre fundațiile identificate în timpul lucrărilor de restaurare a conacului și structura acestuia.

În etapa de realizare a hidroizolației și subzidirii fundațiilor conacului au fost identificate pe laturile de nord și de sud (zona pridvorului) ziduri realizate din cărămidă legată cu mortar de var despre care nu existau informații anterioare. La momentul realizării proiectului de cercetare arheologică singura sursă de informații despre investigațiile din anii 1970 – 1972 o reprezintă articolul publicat de către Ion Dumitrescu în anul 1976³. În timpul actualei cercetări arheologice preventive au fost identificate mai multe structuri constructive care au aparținut unei construcții anterioare actualului conac sau unor etape din evoluția acestuia.

Pe latura de sud a fost identificată o veche intrare în pivniță, care a aparținut unei construcții mai vechi, dar care a fost utilizată și de către actuala clădire. Tot pe latura de sud, sub actuala scară de acces, s-a observat existența a două fundații suprapuse, aparținând fazei mai vechi a conacului și posibil unei amenajări anterioare de acces în foișor. În fața pridvorului actual a fost identificată o fundație realizată din piatră de râu și mortar de var. La momentul restaurării realizate în anii 1970–1972, pridvorul a fost reconstruit fără a se porni de la vechile dimensiuni pe care acesta le-a avut. Astfel, pe latura de vest, actualul pridvor a fost ridicat peste zidul vechii intrări, iar pe laturile de sud și est se observă o retragere față de vechiul amplasament al acestuia.

Sub actualul pridvor, la aproximativ 0,87 m față de limita sudică a zidului, s-a identificat un zid realizat din casetoane de cărămidă având în centru piatră de râu legată cu mortar de var. Acest zid este fața exterioară a zidului sudic al camerei aflată în pivniță pe partea dreaptă a intrării. Acest zid este construit ulterior, deoarece este adosat la zidul vechii intrări. Pe latura sudică, zidul actual al pridvorului este construit peste zidul cu casetoane, având la bază o fundație cu o grosime de aproximativ 0,40 m, realizată din beton.

Între zidul din piatră de râu și zidul cu casetoane a fost observat un nivel de arsură cu o grosime variind între 0,30 și 0,40 m, peste care se

³ Ion Dumitrescu, *Un monument de arhitectură din veacul al XVIII-lea. Conacul Filipescu din Filipeștii de Târg*, Revista muzeelor și monumentelor. Seria Monumente istorice și de artă, 2, 1976, p. 71-75 (În general sunt informații cu privire la arhitectura monumentului, fără a oferi informații relevante despre eventualele cercetări arheologice care au fost întreprinse cu acest prilej. Există evidente discrepanțe între text și ilustrația publicată.)

afla un nivel de moloz provenind de la demantelarea unor structuri de zid, cel mai probabil bolta vechii intrări în pivniță de pe latura sudică.

De sub scara actuală, aproximativ din dreptul colțului pridvorului, pornește un zid din cărămidă așezat pe o fundație realizată din piatră și cărămidă refolosită legate cu mortar de var. Fundația are o adâncime de 0,30 m, iar din zidul de cărămidă se păstrează o elevație de aproximativ 0,80 - 1 m înălțime. Elevația este mai înaltă spre zidul sudic al conacului pentru că fundația pe care este ridicată are cote de adâncime diferite, ridicându-se cu cât se îndepărtează de zidul conacului spre marginea treptelor actualei intrări. Pe latura sudică, în fața actualelor trepte de intrare, colțul zidului se află la 3,16 m față de colțul de sud-est al pridvorului actual și pare să fi fost deranjat din vechime de un al doilea zid care pornește și acesta din zidul estic al vechii intrări în pivniță, având o lungime de 2,30 m, cotind și intrând sub scara actuală. Peste ambele ziduri se observă o placă de beton realizată la restaurarea din anii 1970 - 1972, care susține actuala scară.

Zidul lateral al camerei aflată sub actualul pridvor este realizat din casetoane din piatră de râu și cărămidă și are de la baza (talpa) fundației până la pornirea bolții, care este construită din cărămidă, o înălțime de 2,72 m. Pe latura de vest se observă reparații ale zidăriei, iar pe latura de est casetoanele ajung până la o înălțime de 1,50 m, zidul continuând apoi doar cu piatră de râu până la nivelul pornirii bolții. Zidul aflat la mijlocul camerei din dreapta intrării în pivniță este realizat din piatră de râu și cărămidă legate cu mortar; la nivelul fundației este testut de zidurile laterale, indicând că a fost construit simultan cu acestea. În zona centrală zidul se prezintă ca un pinten, rolul său fiind acela de a susține o rampă de intrare în pivniță. Pe laterale probabil existau două scări din lemn, fapt indicat de modul de amenajare al zidului de sprijin care în zonele laterale este fățuit.

Pe latura de vest a conacului, în zona actualei intrări în pivniță, s-a observat că fundația nu are aceeași cotă a tălpii cu restul pivniței, iar în partea stângă a intrării fundația se adosează la restul construcției. În zona intrării în pivniță talpa fundației se află la aproximativ 3,20 m față de waagris, iar talpa fundației pivniței se află în general la aproximativ 6,20 m față de waagris.

Pe latura de nord a conacului, în momentul efectuării decapării mecanizate pentru realizarea subzidirii și a hidroizolației, au fost identificate mai multe ziduri și fundații de la construcții mai vechi sau mai noi față de actualul conac.

Astfel, de la colțul de nord-vest al conacului, la 6,30 m pornește un zid orientat aproximativ nord-sud, cu lungimea de 4,55 m și grosimea de 0,70 m. La 3,44 m est de zidul nr. 1, paralel cu acesta, se află un al doilea zid, cu aceeași orientare, având lungimea de 4,60 m și grosimea de 0,64 m. Pe partea estică a zidului nr. 2 se observă plecarea unei posibile „arcade”. Sub pornirea pseudo-arcadei, aproape de zidul de nord al conacului, se observă o nișă (firidă) zidită. Plecând de la cele două ziduri se prefigura existența unei construcții cu pivniță mai veche decât actuala clădire a conacului. Din punct de vedere constructiv, zidurile nr. 1 și nr. 2 sunt similare, realizate din cărămidă legată cu mortar de var. În colțul dintre zidul nr. 2 (latura de est) și zidul nordic al actualului conac, se observă o adăugare de zid paralel cu zidul actual al conacului care se mai păstrează pe lungimea a două cărămizi și o lățime de trei cărămizi, adosat atât la zidul nr. 2 cât și la zidul conacului. Acest zid este așezat pe un nivel de umplutură din pământ de culoare neagră observat pe întreaga suprafață a cas. I.

După ce a fost trasată cas. IV, s-a observat că zona dintre zidul nr. 1 și zidul nr. 2 a fost excavată la restaurarea din anii 1970-1972 și umplută cu moloz. De asemenea, zidul pivniței din această zonă a fost acoperit cu o substanță bituminoasă (posibil smoală) și astfel nu s-au putut realiza observații privind relația dintre acesta și vechea intrare de tip gârlici, precum și soluția constructivă a intrării de pe latura de nord în sala principală a pivniței. În interior s-a putut surprinde o diferență de zidării, fapt care indică o zidire ulterioară a intrării.

Astfel, pe latura nordică a conacului a fost descoperită o a doua intrare în beciul vechiului conac, de tip gârlici, care a fost refolosită și de către actuala construcție. Această intrare prezintă mai multe faze de construcție și de reamenajare. La est de această structură au fost identificate trei construcții patrulate realizate din cărămidă, piatră de râu și castetoane de cărămidă cu piatră de râu. La aproximativ 6,90 m față de colțul de nord-est al conacului s-a observat inițial un al treilea zid, care ulterior s-a dovedit a fi o construcție rectangulară (nr. 1).

Pe profilul de est al cas. II, la aproximativ 0,52 m nord față de construcția patrulateră nr. 1, s-a observat o fundație realizată din nivele succesive de pietre de râu legate cu mortar de var și întrerupte din loc în loc de completări cu cărămidă. Ulterior s-a constatat că acest zid aparține unei alte construcții patrulate (nr. 2) care se dezvoltă la nord-est de prima.

Pe profilul estic al cas. I s-a observat o groapă cu dimensiunile de 1,33 x 1,45 m, care pornea din nivelul de pământ negru observat pe toată

suprafața casetei. Umplutura Gr. 1 era alcătuită din pământ negricios cu cărămizi întregi sau fragmentare, arsură, var, materiale ceramice, sticlă fragmentară. Cea mai mare parte a complexului Gr. 1 a fost cercetat în cas. VI, unde a mai fost identificată o a doua groapă care intra în profilul de est al casetei și care aparținea unei locuiri din epoca bronzului.

În cadrul secțiunii S I, în afară de zidurile construcțiilor identificate pe latura de nord, au mai fost cercetate două gropi menajere și o groapă de var.

Complexe arheologice cercetate

Zidul nr. 1 a fost identificat la nord de clădirea actualului conac, este perpendicular pe acesta, cu orientare aproximativ nord-sud. Construcția este realizată din cărămidă de bună calitate legată cu mortar de var și are 4,50 m lungime și 0,70 m lățime. Partea estică a acestuia a fost tencuită, indicând partea interioară a construcției din care făcea parte. În săpătură s-a ajuns la adâncimea de 4,5 m și nu a fost atinsă talpa zidului, probabil că adâncimea acestuia este identică sau foarte apropiată de cea a zidului actualei pivnițe (cca. 6,20 m față de waagris).

Zidul nr. 2 a fost identificat la nord de clădirea actualului conac, este perpendicular pe acesta, cu orientare aproximativ nord-sud. Construcția este realizată din cărămidă de bună calitate legată cu mortar de var și are 4,60 m lungime și 0,60 m lățime. Partea vestică a acestuia a fost tencuită, indicând partea interioară a construcției din care făcea parte. Pe ambele fețe ale zidului se observă o „nișă” rezidită pe ambele fețe cu o jumătate de cărămidă, interiorul fiind gol. Partea mai vizibilă este cea estică, care nu este tencuită. Aproximativ la 0,70 m față de zidul conacului, pe partea estică a zidului nr. 2, se observă o pornire de arc de boltă, care are dimensiunile de 2 m lungime și 0,40 m lățime, zidul având în acea zonă o lățime totală de 1 m. La est de zidul nr. 2 nu a fost identificat un zid pendent care să constituie un argument pentru dezvoltarea clădirii în acea zonă. Astfel, pentru presupusa pornire de boltă trebuie căutată o altă explicație. Aceasta nu poate fi pusă nici pe seama unei greșeli constructive, deoarece cărămida din structura zidăriei este ordonată. O ipoteză de lucru ar fi că largirea zidului în acea zonă ar fi fost cauzată de existența unui stâlp pentru elevația clădirii. În săpătură s-a ajuns la adâncimea de 4,60 m (față de waagris) și nu a fost atinsă talpa zidului; probabil că adâncimea acestuia este identică sau foarte apropiată de cea a zidului actualei pivnițe (cca. 6,20 m față de waagris).

Zidul nr. 3, sub pridvorul actual, este zona unei vechi intrări în pivnița vechiului conac, refolosită ulterior și pentru actualul edificiu. Din punct de vedere constructiv zidul este realizat din piatră de râu legată cu mortar, iar bolta este construită din cărămidă, în prezent observându-se refacerea din anii '70 realizată cu cărămidă modernă. În exteriorul pridvorului are lungimea de 5,63 m, lățimea de 1,25 m și grosimea de cca. 0,75 m. Se păstrează pornirea originală a bolții realizată din cărămidă. Acest zid este vizibil în exterior datorită modului în care a fost refăcut pridvorul. În interiorul pivniței acest zid continuă și constituie singura cameră aflată în partea dreaptă a intrării. Structura constructivă a acestuia este diferită de restul zidurilor pivniței, unde există o zidărie din cărămidă. Pereții laterali, de est și de vest, prezintă o zidărie mixtă de piatră de râu legată cu mortar alternând cu zidărie din casetoane de cărămidă cu piatră de râu încastrată în centru. Ambele ziduri laterale sunt adosate la restul construcției. Inițial, deasupra acestei camere/intrări, nu a existat un pridvor sau o altă construcție, bolta intrării fiind vizibilă din exterior.

Zidul nr. 4 este un zid cu casetoane din cărămidă având piatră de râu în centru. Acest zid este construit într-o fază în care fie intrarea în beci de pe latura sudică a fost obturată, fie a fost modificată. Zidul cu casetoane de sub actualul pridvor coboară de sub placa de beton care susține pe latura de sud pridvorul cu aproximativ 1,25 m. La exterior zidul are cinci rânduri de casetoane, unele dintre acestea foarte bine realizate, fiecare rând având 23 de casetoane din cărămidă dispusă pe cant având în interior piatră de râu. Lungimea zidului este de 3,90 m. În pivniță se observă că zidul cu casetoane are o înălțime de 1,65 m și o lungime de 4,15 m și stă pe o fundație realizată din piatră de râu legată cu mortar de var. Talpa acestuia nu atinge nivelul vechi de călcare în pivniță, observându-se o diferență de 0,60 m față de acesta. În pivniță sunt vizibile șase rânduri de casetoane cu înălțimea totală de 1,10 m iar fundația are 0,55 m înălțime.

Zidul nr. 5 intră sub actuala scară și se observă pe laturile estică și sudică ale acesteia. Acesta pornește aproximativ din dreptul colțului sud-estic al pridvorului actual spre est, unde la 3,20 m cotește spre nord, continuând pe o lungime de 4,90 m și se adosează la zidul conacului. Zidul nr. 5 este construit din cărămizi legate cu mortar, așezate pe o fundație realizată din piatră de râu și cărămizi înecate în mortar. Fundația are o grosime de aproximativ 0,30-0,40 m și se păstrează cinci-șase asize de cărămizi din elevație. Nu se poate preciza grosimea acestuia deoarece se află în cea mai mare parte sub scara de acces.

Zidul nr. 6 se află sub zidul nr. 5, fiind deranjat de către acesta și are aproximativ același traiect. Pornește din apropierea colțului de sud-est al zidului nr. 3, are o lungime de aproximativ 3,30 m pe latura de sud, cotește apoi spre nord și se adosează la zidul pivniței actuale, având pe latura de est o lungime de 5,50 m. Relația constructivă dintre zidul nr. 3 și zidul nr. 6 nu a putut fi precizată deoarece zona de contact dintre acestea a fost deranjată de către o groapă aproximativ circulară, provenind cel mai probabil de la un stâlp din lemn. Pe latura estică se observă cel mai bine structura zidului care este realizat din cărămizi legate cu mortar de var, așezate pe o fundație din bolovani de râu și cărămizi legate cu mortar. Din elevația zidului se păstrează între 0,50 și 1 m în funcție de cota fundației. Nu se poate preciza grosimea acestuia deoarece se află în cea mai mare parte sub scara de acces și zidul nr. 5.

Zidul nr. 7 se află situat în camera aflată în partea dreaptă a actualei intrări, sub pridvor, în zona fostei intrări în beci de pe latura sudică. Zidul are o lungime la bază de 4,05 m și o grosime de 0,50 m și este realizat din piatră de râu și cărămidă legate cu mortar. La nivelul fundației este ținut de zidurile laterale, indicând că a fost construit simultan cu acestea. Se observă că zidul este alcătuit din trei părți. În zona centrală zidul se prezintă ca un pinten, cu lungimea de 2,05 m, având rolul de a susține rampa de intrare în pivniță. În zonele laterale, zidul se observă doar la nivelul fundației, spații unde erau amplasate două scări din lemn. Existența acestora este indicată și de modul de amenajare al zidului de sprijin al rampei de acces, care în zonele laterale este fățuit.

Zidul nr. 8 se află amplasat aproximativ în prelungirea zidului nr. 1, la nord de acesta, având aceeași orientare nord-sud. Zidul este realizat din cărămidă legată cu mortar de var și are dimensiunile de 3,10 m lungime și 0,50 m lățime maximă. Zidul nr. 8 împreună cu zidul nr. 9 constituie partea exterioară a intrării de nord în pivniță, fiind situat perpendicular pe pragul de la intrare și zidul nr. 10, care constituia ancadramentul în care se fixa ușa pivniței.

Zidul nr. 9 se află amplasat aproximativ în prelungirea zidului nr. 2, la nord de acesta, paralel cu zidul nr. 8, având aceeași orientare nord-sud. Zidul este realizat din cărămidă și piatră ecarisată refolosită, legate cu mortar de var și are dimensiunile de 2,60 m lungime și 0,55 m lățime maximă. Distanța dintre cele două ziduri este de 2,40 m.

Zidul nr. 10 se află amplasat între zidul nr. 8 și zidul nr. 1, constituind legătura dintre cele două. Zidul este realizat din cărămidă legată cu mortar de var, are 1,20 m lungime și 0,60 m lățime și este

orientat est-vest. În capătul dinspre est, la limita cu pragul de intrare, se păstrează sitemul de prindere a tocului ușii de intrare în pivniță.

Zidul nr. 11 este situat la nord de zidurile nr. 1 și nr. 10 și la vest de zidul nr. 8, fiind adosat la acestea. Zidul este realizat din cărămidă legată cu mortar și are dimensiunile de 2,50 m lungime și 1,20 m lățime.

Pragul de intrare în pivniță este situat între zidul nr. 10 și zidul nr. 9, având orientarea est-vest. Acesta este realizat din două rânduri de cărămizi, dispuse una lângă cealaltă și așezate pe un pat de mortar. Dimensiunile pragului sunt de 2,15 m lungime și 0,50 m lățime. În partea de vest și nord a pragului se observă urme de arsură provenind de la un incendiu.

Construcția patrulateră nr. 1 este o construcție cu dimensiunile maxime la exterior de 2,40 x 2,37 m și dimensiunile interioare de 1,40 x 1,42 m. Adâncimea maximă la interior este de 3,82 m față de waagris. Din punct de vedere constructiv, este realizată din cărămidă legată cu mortar, iar la interior este tencuită. La interior, în partea inferioară, a fost turnată o șapă de mortar, oarecum uniformă. Pe interior construcția are zidurile dispuse în unghi de 90°, iar la exterior colțurile sunt rotunjite, iar mijlocul laturilor mai îngroșate, evazate spre exterior față de colțuri. Construcția este adosată față de actualul zid al conacului, între cele două structuri existând un nivel de pământ cu o grosime variind între 0,05 și 0,25 m. La nivelul elevației se observă că zidul actual al conacului urcă peste construcția patrulateră, cu câteva asize de cărămizi. Din punct de vedere al funcționalității credem că această construcție a fost utilizată ca depozit de gheață („ghețarie”), analogii pentru aceasta existând în curtea domnească de la Târgșoru Vechi. Ulterior, când și-a pierdut această utilitate, a fost folosită ca și zonă menajeră, fapt confirmat de compoziția umpluturii și de cantitatea mare de artefacte descoperite în aceasta (recipiente din ceramică, recipiente din sticlă, etc.).

Construcția patrulateră nr. 2 este o construcție cu dimensiunile maxime la exterior de 2,47 x 2,50 m și dimensiunile interioare de 1,47 x 1,34 m. Adâncimea maximă la interior este de 3,67 m față de waagris. Din punct de vedere constructiv este realizată din piatră de râu legată cu mortar de var, observându-se și unele completări cu cărămidă de bună calitate. În partea inferioară a interiorului a fost turnată o șapă de mortar, oarecum uniformă, care se afla la aproximativ 1,40 m față de nivelul maxim păstrat. În interior, pe mijlocul laturii de nord, se observă o nișă de dimensiuni mici care nu corespunde cu exteriorul structurii. Între această structură și construcția patrulateră nr. 1 există o zonă de cca. 0,50 m de pământ, fiind construită ulterior. Din punct de vedere al

funcționalității credem că și această construcție a fost utilizată ca depozit de gheață („ghețarie”). După pierderea utilității a fost folosită ca zonă menajeră, în umplutura din interior descoperindu-se un bogat și variat material arheologic în amestec cu o cantitate mare de cărbune, arsură și cărămizi care prezintă urme de ardere.

Construcția patrulateră nr. 3 este o construcție cu dimensiunile maxime la exterior de 3,26 x 3,10 m și dimensiuni la interior 1,98 x 1,96 m, grosime zid 0,60 m, adâncime maximă păstrată de 1,80 m. Adâncimea maximă la interior este de 4,30 m față de waagris. Din punct de vedere constructiv aceasta este realizată dintr-o zidărie cu casetoane din cărămidă având în interior piatră de râu, legată cu mortar de var. Aceasta este cea mai mare dintre cele trei construcții patrulatere identificate la nord de conac. Și în această situație este o zidărie îngrijit realizată, iar în interior este turnată o șapă de mortar. Ca și în celelalte două cazuri a fost utilizată ca și spațiu de depozitare al gheții („ghețarie”). Latura de vest a acestei structuri este paralelă cu cea de est a construcției patrulatere nr. 2, între cele două existând un spațiu de cca. 10 cm umplut cu pământ. După pierderea utilității a fost folosită ca zonă menajeră.

Chiar dacă cele trei construcții patrulatere au fost construite în etape diferite, este foarte posibil ca la un moment dat acestea să fi fost utilizate concomitent.

Groapa nr. 1 pornește din nivelul de pământ de culoare cenușie cu puternică pigmentație de cărbune, are o formă ovoidală în grund și de sac în profil, având dimensiunile de 1,80 x 2 m, atingând adâncimea maximă de 4,10 m (față de waagris). Umplutura acesteia conține foarte multă dărâmatură cu cărămizi întregi care prezintă urme de arsură. Materialul arheologic recoltat este alcătuit din fragmente ceramice, sticlă, pipă din lut. Pe baza materialului arheologic acest complex poate fi atribuit cronologic sfârșitului secolului al XVIII-lea - începutului secolului al XIX-lea.

Groapa nr. 2 pornește de sub nivelul de pământ negru care se observă pe profilul estic al cas. VI, de la adâncimea de 2,56 m față de waagris. Dimensiunile sale sunt de 1,30 x 1,10 m; 0,60 m adâncime față de nivelul de observare, intrând în profilul de est al cas. VI, iar la sud fiind deranjată de zidul pivniței. Umplutura este alcătuită din pământ de culoare neagră care conține fragmente ceramice. Pe baza materialului arheologic recuperat, complexul Gr. 2 aparține epocii bronzului.

Groapa nr. 3 a fost observată în S I, carourile 6-8, și are dimensiuni de 1,80 x 1,60 m. A fost observată la adâncimea de 0,40 m

față de nivelul actual de decapare și intră în profilele de nord și sud ale secțiunii. La adâncimea de 0,86 m groapa se restrânge, iar la adâncimea de 1,22 dispăre. Din umplutură au fost recuperate câteva fragmente ceramice medievale.

Groapa nr. 4 a fost observată în S I, carourile 8-10, și are dimensiuni de 0,90 x 0,80 m. A fost observată la adâncimea de 0,85 m față de nivelul actual de decapare și continuă până la adâncimea de 1,37 m. Din umplutură au fost recuperate câteva fragmente ceramice medievale.

Groapa de var, situată în partea est a S I, carourile 1-4, are dimensiunile de 3,90 x 0,90 m și intră în profilul de nord al secțiunii. Adâncimea maximă la care a fost observată este de 1,06 m față de nivelul actual de decapare. Groapa de var a deranjat pavajul din pietre de râu observat la nord de construcția patruleteră nr. 2 și a fost suprapusă de o groapă de gunoi din secolul XX.

În zona aflată la nord de Conacul „Pană Filipescu” au fost observate și urme ale unor pavaje care au reprezentat nivelul de călcare al curții. Astfel, un prim pavaj realizat din pietre de râu a fost observat la nord de construcția patruleteră nr. 2 și la vest de construcția patruleteră nr. 3, la adâncimea de 2,46-2,52 m față de waagris. Un al doilea pavaj a fost identificat la vest de zidul nr. 1, la adâncimea de 2,28 m față de waagris, fiind realizat din cărămizi legate cu mortar de var.

Materialul arheologic descoperit în interiorul complexelor arheologice cercetate este alcătuit în mare majoritate din fragmente ceramice (în cea mai mare parte este vorba de recipiente întregi sau întregibile), dar au fost recuperate și recipiente din sticlă (întregi sau fragmentare), pipe din lut etc. Din punct de vedere al recipientelor din ceramică descoperite se observă existența unei game variate de forme, de la oale cu toartă, oale fără toartă la ulcioare și castroane.

Câteva concluzii istorico-arheologice

În urma cercetărilor arheologice preventive desfășurate în perioada mai - iunie 2014 la Conacul „Pană Filipescu” au fost identificate structuri constructive mai vechi, dar au fost evidențiate și mai multe etape de evoluție ale acestei construcții.

Astfel, a fost documentată existența unei construcții din zid anterioară ridicării actualului conac, dispusă pe axul nord-sud, și care, cel mai probabil, avea o pivniță cu două intrări, pe laturile de sud și de nord, corespunzând lateralelor sale. Nivelul de călcare al acestei pivnițe era mai ridicat decât al celei actuale, probabil undeva între nivelul

camerei aflate în partea dreaptă a actualei intrări (aparținând fostei intrări) și nivelul de călcare al zonei centrale a pivniței actuale. Această primă construcție avea dimensiuni mult mai mici decât clădirea Conacului „Pană Filipescu”. Din nefericire singurele elemente păstrate sunt cele două intrări care au suferit numeroase modificări și reamenajări în decursul timpului.

Într-o primă etapă, conacul actual a utilizat ca acces în pivniță vechile intrări aflate pe laturile de nord și de sud. Argumente pentru susținerea acestei ipoteze se desprind din observațiile asupra zidăriei și a relațiilor constructive dintre elementele arhitectonice păstrate.

Astfel, se observă că în colțul de nod-vest al sălii centrale a pivniței, pe latura de nord, zidul prezintă o deviație care indică o completare ulterioară a zidăriei. Aceasta corespunde cu vechea intrare de pe latura de nord. Intervențiile din timpul restaurării din anii 1970-1972 au distrus orice posibilitate de a reconstitui această intrare. Pe latura sudică a pivniței actuale se observă două guri de aerisire, în prezent zidite, care sunt plasate: una în dreptul intrării în sala mare, orientată spre fosta intrare sudică; iar cea de-a doua în sala din colțul de sud-vest, orientată spre actuala scară de acces. Prezența acestor elemente constructive indică că zidul sudic al pivniței reprezenta limita în această zonă a construcției și că actualul pridvor, precum și intrarea actuală în pivniță situată pe latura vestică, sunt realizate într-o etapă ulterioară.

În concluzie, în primă fază de construcție a conacului actual, latura sudică se oprea pe aliniamentul zidului aflat la stânga actualei intrări, care este și zidul sudic al pivniței. Argumente suplimentare pentru această ipoteză sunt diferența de adâncime între fundația pivniței și cea din zona intrării actuale, dublarea pe latura de sud a zidului pivniței cu o altă fundație pentru latura sudică a conacului, având o cotă de fundare diferită, existența unor ferestre, în prezent obturate dinspre corpul principal al pivniței către culoarul de acces actual, care în prezent nu au nici o justificare practică.

Într-o altă etapă, clădirea conacului este extinsă în partea de sud; se renunță la intrarea de pe această latură și se amenajează un prim pridvor pentru care se ridică zidul cu casetoane (zidul nr. 7). În această etapă se amenajează și intrarea de pe latura de vest, care este utilizată și în prezent. Este posibil ca intrarea de pe latura de nord să fie păstrată pentru încă o perioadă de timp. Un argument pentru această ipoteză este numărul mare de intervenții și de refaceri observate în zona acestei intrări.

În ceea ce privește cele trei construcții patrulaterale, care din punctul nostru de vedere au avut ca principală funcționalitate pe cea de depozit de gheață („ghețarie”), ele au fost edificate la momente diferite. Dintre acestea doar construcția patrulateră nr. 1 este anterioară actualului conac, dar a fost utilizată și după ridicarea acestuia. Celelalte două au fost construite ulterior din nevoia de a crește capacitatea de stocare. Aceste construcții își pierd utilitatea simultan, fiind mai apoi utilizate ca și spații menajere.

Pentru a sintetiza aceste informații propunem o schemă sintetică a evoluției construcțiilor din perimetrul Conacului „Pană Filipescu”:

- Construirea unei prime reședințe dezvoltată pe direcția nord-sud, din care se păstrează intrările în pivniță dispuse pe laturile de sud și nord (anterior anului 1650). Acestea îi aparțineau și construcția patrulateră nr. 1.

- Construcția actualului conac, păstrând cele două intrări în pivniță ale vechiului edificiu (mijlocul secolului al XVIII-lea, 1650).

- Amenajarea construcțiilor patrulaterale nr. 2 și nr. 3 („ghețării”).

- Extinderea conacului pe latura sudică, renunțarea la vechea intrare de pe această latură, construirea primului pridvor și amenajarea intrării de pe latura de vest.

Propuneri de valorificare a noilor structuri constructive descoperite în timpul cercetărilor arheologice

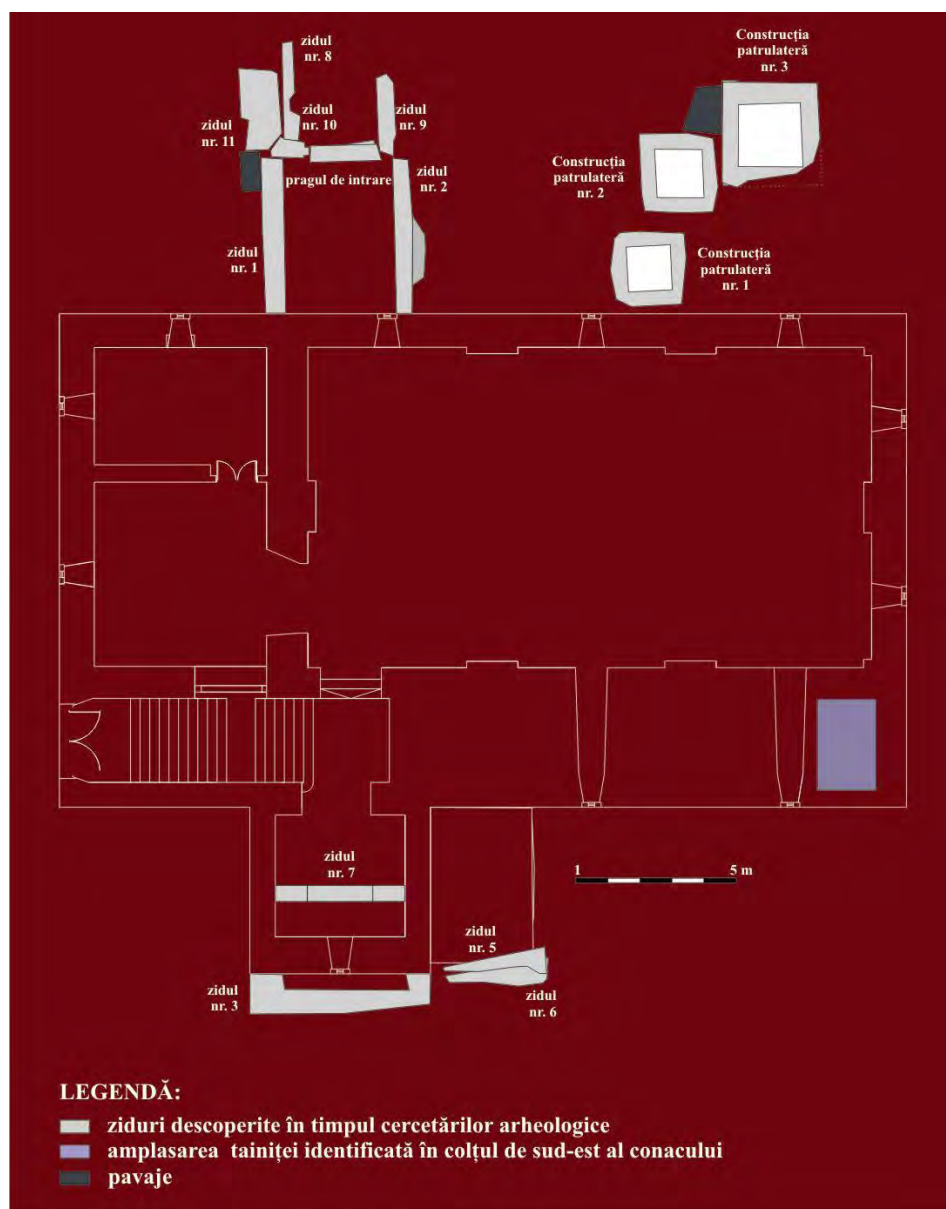
Plecând de la informațiile arheologice și istorice obținute în urma cercetărilor arheologice preventive desfășurate la Conacul „Pană Filipescu”, au fost făcute câteva propuneri privind conservarea, restaurarea și punerea în valoare a noilor construcții identificate în perimetrul clădirii actuale.

Pentru înțelegerea evoluției ansamblului rezidențial de la Filipeștii de Târg era util ca vechea intrare aflată pe latura de nord, cele trei construcții rectangulare („ghețării”), precum și latura sudică a celei de-a doua intrări în pivniță, să fie vizibile și accesibile publicului care va vizita Muzeul de la Conacul „Pană Filipescu”. Astfel, prin restaurarea și includerea în circuitul de vizitare a Conacului „Pană Filipescu” a construcțiilor și fundațiilor descoperite în timpul cercetărilor arheologice din anul 2014 s-a adăugat un plus de interes și de atractivitate monumentului.

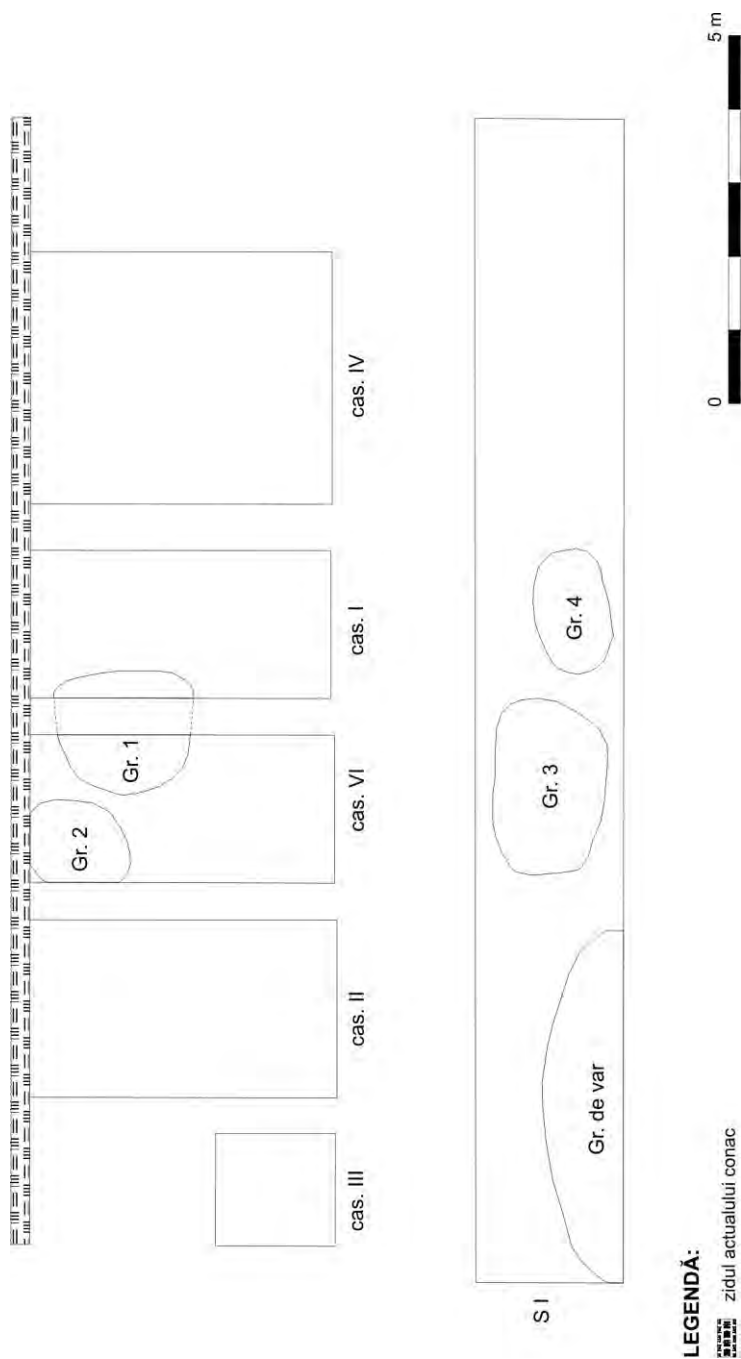
Una dintre cele mai valoroase părți din cadrul ansamblului arhitectonic de la Filipeștii de Târg o constituie partea aflată sub actualul pridvor, în partea dreaptă a intrării în pivniță. Acest spațiu este unul

dintre puținele zone bine păstrate aparținând celei mai vechi etape din evoluția conacului și în consecință este extrem de valoroasă din punct de vedere al evoluției acestei construcții. Elementele aparținând vechii intrări de tip „gârlici” sunt foarte bine păstrate și, prin maniera de execuție, diferită de cea a restului ansamblului, le particularizează și le sporește valoarea istorică și arhitectonică. Modul de realizare a intrării în pivniță, care se realiza pe o rampă din lemn sprijinită pe un pilon central, având amplasate pe lateralele sale scări de acces confecționate de asemenea din lemn, este diferită față de cele întâlnite la construcții contemporane cum ar fi „Casa Domnească” de la Brebu, Casele Domnești de la Târgșoru Vechi etc. Această parte păstrează elemente constructive unice în cadrul acestui ansamblu care pot oferi vizitatorului o altă perspectivă asupra cunoștințelor tehnice ale constructorilor medievali (mai multe tipuri de zidărie, elemente ale structurii de acces în pivniță, etc.)

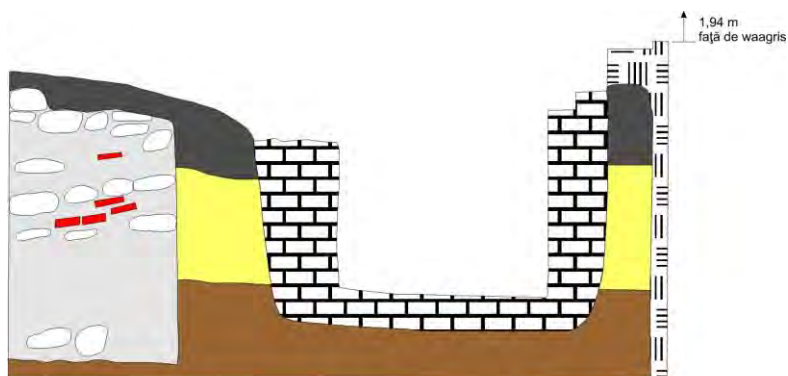
În același timp, pentru a crește spectaculozitatea clădirii și a spori interesul viitorilor vizitatori pentru acest monument de arhitectură, s-a propus amenajarea pentru vizitare a camerei secrete – „tainița” aflată în colțul de sud-est a clădirii, cu acces din zona pivniței.

Planșa II. Planul general al construcțiilor identificate în timpul cercetărilor arheologice preventive desfășurate la Conacul „Pană Filipescu”, com. Filipeștii de Târg

Planșa III. Planul general al suprafețelor cercetate pe latura de nord a Conacului „Pană Filipescu”, com. Filipeștii de Târg

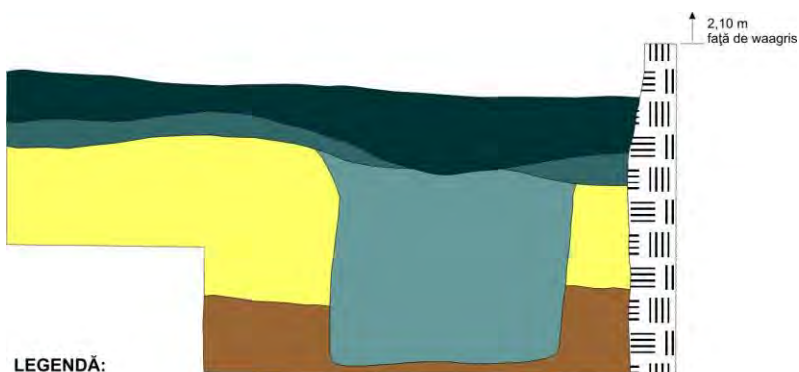

LEGENDĂ:

construcția patruleră nr. 1	nivel de pământ de culoare neagră
zidul actual al conacului	nivel de pământ de culoare galbenă cu pigment de culoare neagră
construcția patruleră nr. 2	nivel de pământ de culoare cafenie
piatră de râu	
cărămidă	

0 1 m

1

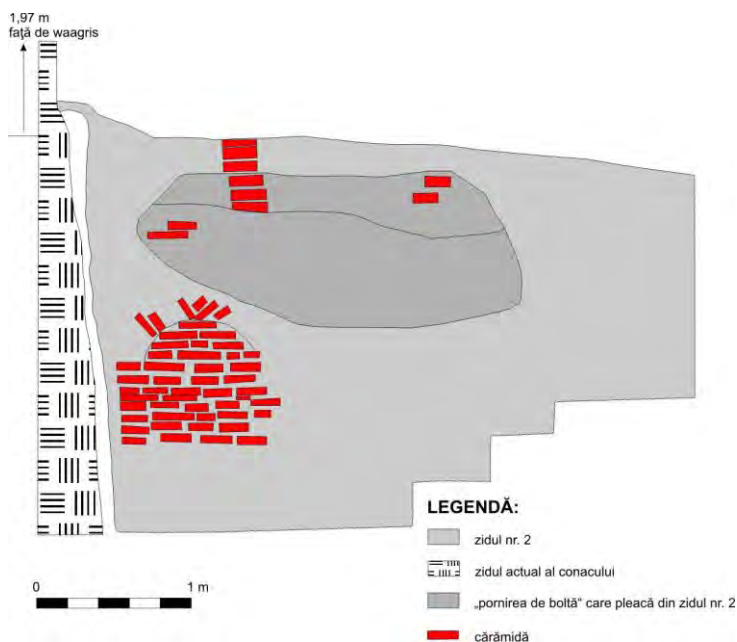
LEGENDĂ:

groapa nr. 1
zidul actual al conacului
nivel de pământ de culoare cenușiu cu materiale de construcție fragmentare
nivel de pământ de culoare cenușiu cu pigmentație de cărbune
nivel de pământ de culoare galbenă cu pigment de culoare neagră
nivel de pământ de culoare cafenie

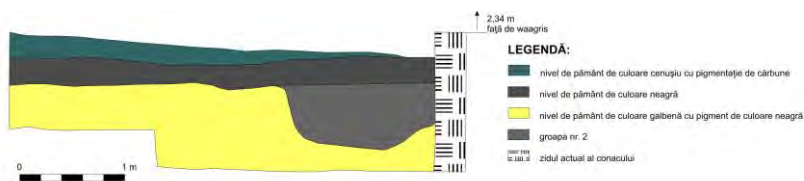
0 1 m

2

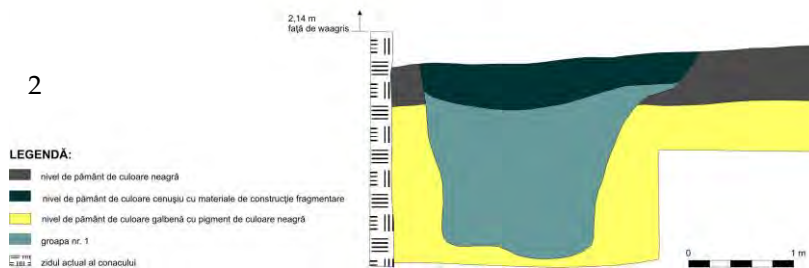
Planșa IV. 1 - Profilul de est al cas. II, **2** - Profilul de est al cas. I

1

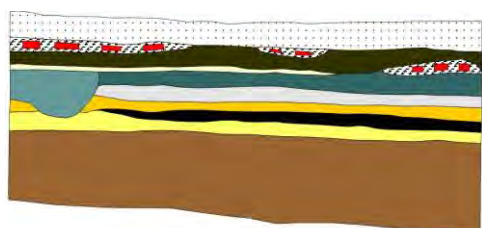

2

3

**Planșa V. 1 - Profilul vest al cas. I; 2 - Profilul de est al cas. VI;
3 - Profilul de vest al cas. VI.**

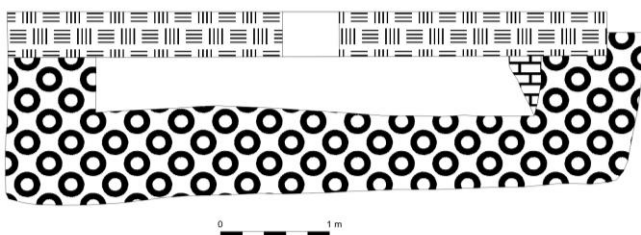

LEGENDĂ:

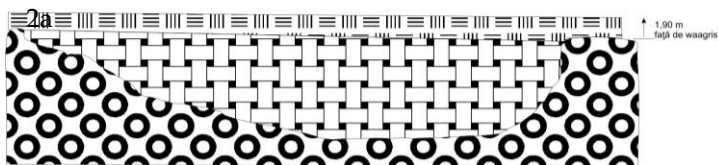
- nivel de pietriș (nivelare)
- nivel de pământ de culoare cenușie cu pietriș
- nivel de pământ cu cărămizi fragmentare
- nivel de pământ de culoare cenușiu cu pigmentație de arsură și cărămidă mărunțită
- lentilă de mortar
- groapă
- nivel de mortar cu pietricele și fragmente de cărămidă
- nivel de pământ de culoare galbenă, nisipos, cu pietricele mărunte
- nivel de arsură
- nivel de pământ de culoare galbenă cu pigment de culoare neagră
- nivel de pământ de culoare cafenie

0 1 m

1

0 1 m

2b

LEGENDĂ:

- zidul intrării în pivnița veche, realizat din piatră legată cu mortar
- zidul pridvorului actual
- pomirea bolți din cărămidă a intrării
- fereastră
- zid cu casetoane din cărămidă și piatră de râu

Planșa VI. 1 - Profilul de sud al cas. V; **2a** - Plan de detaliu al zidului nr. 3; **2b** -Relevu zid nr. 3 și zid nr. 4.

1

2

3

4

**Planșa VII. 1 - Zidul nr. 3 la surprindere; 2 - Fundația de vest a zidului nr. 3;
3-4 - Zidul nr. 3 aspecte din timpul cercetărilor.**

1

2

3

4

Planșa VIII. 1 - Relația constructivă dintre zidul nr. 3 și zidul nr. 4; **2** - Detaliu zidul nr. 4; **3-4** - Detaliu cu fundația colțului de sud-vest a conacului, în dreptul intrării în pivniță.

1

2

3

4

**Planșa IX. 1-2 - Relația constructivă dintre zidurile nr. 3, 4 și 7;
3-4 - Detaliu cu latura vestică a zidului nr. 3 (în interiorul pivniței).**

1

2

3

4

Planșa X. 1-2 - Detalii privind relația constructivă dintre zidurile 3, 4 și 7;
3 - Detaliu cu latura estică a zidului nr. 3; **4** - Detaliu cu tehnica de construcție a zidului nr. 4 (în interiorul pivniței).

1

2

3

4

Planșa XI. 1-2 - Aerisiri ale pivniței opturate în momentul amenajării actualei intrări; 3-4 - Intrarea în „tainița” conacului situată în colțul de sud-est a clădirii.

1

2

3

4

Planșa XII. 1-2 - Zidurile nr. 5 și nr. 6 aflate sub actuala scară de acces în conac;
3 - Relația constructivă dintre zidul nr. 5 și nr. 6; **4** - Relația constructivă dintre zidul nr. 3, 5 și 6.

1

2

3

4

Planșa XIII. 1 - Relația stratigrafică dintre construcția patrulateră nr. 1, zidul de nord al conacului și dintre construcția patrulateră nr. 2;
2-4 - Detalii constructive ale construcției patrulatere nr. 1.

1

2

3

4

Planșa XIV. 1 - Construcția patrulateră nr. 2 în momentul identificării;
2 - Detaliu cu nivel de arsură și recipiente ceramice;
3-4 - Detalii constructive ale construcției patrulatere nr. 2.

1

2

3

4

**Planșa XV. 1-2 - Imagini de ansamblu ale construcțiilor patrulare nr. 1, 2 și 3;
3-4 - Detalii constructive ale construcției patrulare nr. 3.**

1

2

3

4

Planșa XVI. 1-2 - Imagini de detaliu cu partea de est a zidului nr. 2;
3 - Relația constructivă dintre zidul nr. 2 și zidul actualului conac;
4 - Detaliu cu fundația de nord a conacului în cas. I.

3 4

Planșa XVII. 1-2 - Imagini de ansamblu cu zidurile nr. 1, 8, 10 și 11;
3-4 - Imagini de detaliu cu relația constructivă dintre zidurile nr. 1, 8, 10 și 11 văzute dinspre est.

1

2

3

4

Planșa XVIII. 1-2 - Imagini de ansamblu cu vechea intrare în pivniță aflată pe latura de nord; **3-4** - Detalii cu ancadramentul și pragul aflate pe partea de vest a vechii intrări.

1

2

3

4

Planșa XIX. 1-2 - Imagini de detaliu cu relația constructivă dintre zidurile nr. 2 și 9; **3** - Detaliu cu ancadramentul aflat pe partea de est a vechii intrări; **4** - Detaliu cu pragul vechii intrării în pivniță.

1

2

3

4

Planșa XX. 1-4 - Imagini de ansamblu cu vechea intrare în pivniță aflată pe latura de nord a actualului conac.

1

2

3

4

Planșa XXI. 1 - Profilul de est al Gr. 1 (cas. I); **2-3** - Detalii din timpul cercetării Gr. 1; **4** - Profilul de vest al Gr. 1 (cas VI).

1

2

3

4

Planșa XXII. 1 - Grund cas. I: Gr. 1 (dreapta), Gr. 2 (stânga), 2 - profilul Gr. 2 (cas. VI); 3 - grund Gr. 3 (S I), 4 - Aspecte din timpul săpăturilor în suprafața S I.

1

2

3

4

Planșa XXIII. 1-4 - Imagini din timpul cercetărilor arheologice preventive desfășurate la Conacul „Pană Filipescu”.

1

2

3

4

5

6

Planșa XXIV. 1-6 - Recipiente ceramice descoperite în timpul cercetărilor arheologice preventive desfășurate la Conacul „Pană Filipescu”.

1

2

3

4

5

7

6

Planșa XXV. 1-5 - Recipiente ceramice; 6 - Pipă din lut; 7 - Sfeșnic din lut;
descoperite în timpul cercetărilor arheologice preventive desfășurate la
Conacul „Pană Filipescu”.

1

2

3

4

5

6

7

8

Planșa XXV. 1-8 - Recipiente ceramice descoperite în timpul cercetărilor arheologice preventive desfășurate la Conacul „Pană Filipescu”.

Preventive Archaeological Research at the Pană Filipescu Mansion, Filipeștii de Târg, Prahova County.

Abstract: Pană Filipescu mansion is an architectural monument built to the middle of 17th century (1650) by the great chancellor Pană Filipescu, husband of Maria Cantacuzino, the eldest daughter of Constantin Cantacuzino seneschal. Built in traditional style with balcony and columns, with the ground floor high and cellar with wide doors, fits the architecture era, an architecture characterized by the appearance Brancoveanu style, the first Romanian original architectural style.

The Preventive Archaeological Research Project, conducted during May-June 2014, aimed to identify any other constructions or other constructive phases of the mansion. Following this research inside the Pană Filipescu mansion enclosure, were identified structures oldest then the mansion. They were also highlighted several stages of evolution of this construction.

Keywords: *Filipeștii de Târg, Prahova, Cantacuzini, mansion, archaeological research*

dr. Bogdan Ciupercă
Prahova County Museum
of History and Archaeology,
str. Toma Caragiu 10, 100042,
Ploiești, Prahova County, Romania
e-mail: bogdanciuperca@yahoo.com

Alin Anton
Prahova County Museum
of History and Archaeology,
str. Toma Caragiu 10, 100042,
Ploiești, Prahova County, Romania.
e-mail: anton_alin_pl@yahoo.com

ISTORIE
NUMISMATICĂ
ETNOGRAFIE

**COLECȚIA DE CARTE VECHĂ ROMÂNESCĂ
(SECOLELE XVII - XVIII)
DIN EXPOZIȚIA PERMANENTĂ A
MUZEULUI „CASA DOMNEASCĂ” BREBU**

Răzvan Radu

Rezumat: Primele apariții ale cărților românești, oferă cititorului o imagine cât mai completă a evoluției scrierii, tipăririi și publicării pe întreg teritoriul național, cuprinzând cele mai importante momente și etape.

Istoria scrierii începe cu prezentarea celor mai vechi urme scrise și alfabetele folosite de-a lungul secolelor pe teritoriul românesc (scrierea ideografică, alfabetul latin, scrierea runică, alfabetul grec și chirilic).

Începuturile tipografiei românești se referă la primul manuscris original din Transilvania secolului al XV-lea. În secolul al XVI-lea tipărirea era folosită atât în Transilvania (Catehismul român de Filip Moldoveanu, Sibiu, 1544), cât și în Țara Românească (Liturghierul în limba slavonă tipărit de Macarie la Târgoviște în 1508).

Sunt prezentate scrierile lui Coresi, un faimos tipograf și editor, care a avut un rol important în promovarea limbii române în cărțile de cult religios și de asemenea în formarea limbii literare.

Cuvinte cheie: carte, manuscris, tiparniță, Brebu, expoziție.

Introducere

Pe teritoriul României, cultura nu a cunoscut întrerupere, iar civilizația scrisului numără peste 2000 de ani începând cu tăblițele de lut de la Tărtăria până la modernele tipografii ale contemporaneității. Scrierea dacică a fost considerată ca dispărută într-un moment dat al istoriei, scriindu-se grecește, latinește, slavonește, până când actuala limbă română s-a format și s-a desăvârșit, concretizând forma cea mai potrivită de scriere. Vechimea civilizației scrisului pe teritoriul României dovedește nevoia de cultură, interesul profund pentru lumină și rațiune, respectiv toate exprimările unei vieți spirituale. O dovadă elocventă în acest sens este faptul că, la numai cincizeci de ani de la apariția tiparului inventat de Gutenberg, pe teritoriul patriei noastre s-a tipărit prima carte în anul 1508.

Introducerea tiparului în spațiul românesc nu a înlăturat cartea manuscrisă, foarte des ilustrată cu miniaturi de o certă valoare artistică pe plan european, acesta cunoscând forme variate și complexe, tipărindu-se deopotrivă cărți în limba română, greacă veche, neo greacă, slavonă, latină, germană, maghiară, ebraică și arabă.

Trăsăturile spirituale ale unui popor apar întâi pe cale orală și mai târziu îmbracă haina scrierii, a scrierii de mână la început, și ulterior a scrierii tipărite. În anul 1961, într-un sat de pe Mureș, arheologii români au descoperit trei tăblițe de lut ars care reprezintă scene de vânătoare, fiind o formulă de scriere ideografică, cea mai veche urmă de scriere aflată pe teritoriul românesc, din mileniile IV-III a. Chr. Urmează perioada geto-dacă, poporul geto-dac vorbind o limbă proprie, alfabetul fiind opera preotului dac Deceneu din secolul I a. Chr. Anul 87 a. Chr. menționează o scrisoare a lui Decebal către împăratul Domițian și un mesaj trimis de daci lui Traian (102 p. Chr.), scris cu litere latine în limba dacă, pe o ciupercă de dimensiuni mari, îndemnându-l la un tratat de pace. Alfabetul dacilor se compune din semne dacice, litere grecești și latine, cea mai cunoscută fiind inscripția dacă în litere latine „*Decebalus per Scorilo*” (*Decebal fiul lui Scorilo*), descoperită pe un vas de la Sarmizegetusa.

După cucerirea Daciei, începând cu secolul al II-lea p. Chr., limba și scrierea latină se generalizează pe teritoriul nostru, numeroase dovezi provenind din inscripțiile romane săpate în piatră sau bronz. De asemenea, tăblițe de ceramică au fost descoperite la fortăreața Gornea 294-300 p. Chr. (județul Caraș-Severin), sau texte în limba latină păstrate pe tăblițe cerate din exploatarea miniere aurifere de la Roșia Montană. Latina populară se deosebea de latina clasică scrisă, fiind mai simplă în toate aspectele ei (fonetic, morfologic și sintactic). Lexicul latinei populare explică clar originea multor cuvinte românești simultan cu limba și alfabetul latin, în Dacia uzitându-se, de exemplu, limba greacă și alfabetul grecesc, până la jumătatea secolului al XIX-lea.

Cea mai veche atestare a unui fonetism român este inscripția cu numele PETRE, imprimată cu caractere grecești, pe un vas de lut descoperit la Capidava (județul Constanța), datând din perioada post hunică. În secolul al III-lea apare pe teritoriul nostru un nou alfabet din litere rune (runele), folosit de goții aspați, temporar la Nordul Dunării. Totodată, influența slavă a fost decisivă începând cu secolele V-VI, romanii împrumutând literele alfabetului slav, numit și chirilic, având la origine 45 de semne. În 1787, cărturarul Ienăchiță Văcărescu reduce alfabetul chirilic la 33 de semne, pentru ca, în 1828, Ion Heliade

Rădulescu să-l modifice la 28 de semne. Trecerea la alfabetul latin s-a realizat treptat, printr-un alfabet de tranziție, folosit de toți scriitorii clasici. Între 1850-1858 „Eforia Școalelor Naționale” a elaborat reguli de înlocuire a acestui alfabet, iar în 1862 Alexandru Ioan Cuza a emis decretul hotărâtor de folosire a alfabetului latin.

Au existat însă și tendințe anterioare secolului al XIX-lea de utilizare a alfabetului latin, respectiv tipărirea la Viena, în 1779, a unei cărți de rugăciuni, de Samuil Micu, pentru a demonstra faptul că literele latine sunt capabile să exprime grafic gândirea românească. De asemenea, au mai fost folosite și alte tipuri de alfabet: liturghierul în limba georgiană imprimat la Tbilisi, cuprinzând șase versuri românești cu litere georgiene, sau o culegere de poezii românești, imprimate cu litere grecești la Constantinopol în anul 1830. Limba latină populară a fost limba vorbită de populația care a colonizat provincia Dacia, fiind temelia romanității limbii române, o romanitate specifică, orientală. Limba română „înconjurată de limbi din diferite familii”, din care s-au făcut unele împrumuturi lingvistice, are o puternică individualitate în familia limbilor neo latine.

Fondul principal de cuvinte românești referitor la carte și scris este de origine latină: a scrie, scriitor, carte, hârtie, față (cu sensul de pagină), foaie, cap (cu sensul de capitol), pană (de scris), lege, scriptură, istorie, spun și spunere, rost (la scris și vorbă). După scrierea lapidară, manuscrisele reprezintă a doua formă de scriere pe teritoriul românesc. Începând cu secolul al XI-lea, ea s-a aplicat pe pergament și hârtie, dispunând de materiale importate din zona germanică. Prima moară de hârtie s-a înființat în 1545 lângă Brașov, de meșteri germani și polonezi, prin grija brașovenilor Ioan Benkner și Ioan Fuchs, urmând ca în 1646, Matei Basarab să înființeze și el o moară de hârtie pe Olt, conform documentului prezent în expoziția permanentă a Muzeului „Casa Domnească” de la Brebu, județul Prahova.

Scrisul și cultura latină devin discipline de învățământ în școli capitulare (pe lângă mănăstiri) și orășenești, încă din secolul al XIII-lea, la Oradea și Alba-Iulia. O lucrare importantă pentru zona transilvană a fost „*Breviarum Transilvanicum*” (1461), atribuită lui Nicolae de Turda. În secolul al XV-lea în Țara Românească, monahul Nicodim de la Tismana, scria o evanghelie în limba slavonă (1404-1405) și în Moldova la 1429 se scria și miniaturiza „*Tetraevangelul*”, de către Gavriil din mănăstirea Neamț, străveche ctitorie a Mușatinilor și rectitorită de Ștefan cel Mare după 1460. Cel mai prodigios și talentat miniaturist al „*Școlii moldovenești*” a fost Anastasie Crimca (secolul al XVI-lea), ctitorul

mănăstirii Dragomirna, păstrându-se până azi doar douăsprezece lucrări, de o aleasă execuție, capodoperele sale ducând faima Dragomirnei în toată peninsula Balcanică. Introducerea tiparului în Țările Române (secolul al XVI-lea) se datorează voievodului Țării Românești, Radu cel Mare (1495-1508), ctitorul mănăstirii Dealu de lângă Târgoviște, focar de cultură medievală românească. Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung (1521) este cel mai vechi document scris în limba română, cu referire la mișcările militare ale Otomanilor la Dunăre și trecerea lui Mohammed-Beg prin Țara Românească.

Prima carte tipărită la noi a fost „*Liturghierul lui Macarie*” în anul 1508, urmat în 1510 de „*Octoih*” și, a treia, în 1512, „*Tetraevanghelul*”, toate în limba slavă, tipărite pentru glorificarea și folosul cititorilor creștini, pentru a-i instrui, după spusele lui Macarie însuși. În Transilvania, se va evidenția într-un mod deosebit, activitatea lui Coresi (cca. patruzeci de volume), promovând limba română, în mod special înlocuirea cărților bisericești slavone: Liturghier, Apostol, Cazanii, Tetraevanghel și Psaltirea; în perioada 1557-1582, alături de pleiada de cărturari din Șcheii Brașovului: Dobre, Iane, Voicu și Mihai, unde ființa prima școală românească, în jurul Bisericii „Sf. Nicolae”. Cercetările lingvistice din secolul XX au descoperit însă, înaintea lui Coresi, ca prim tipograf în limba română, pe Filip Moldovanul la 1521, venit dinspre zona Siretului la Sibiu, și anume: un Catehism românesc (1544), Tetraevanghel slav (1546) și Tetraevanghel slavo-român (1551-1553). Susținut moral și material de către domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714), tipograful de origine transilvăneană Mihai al lui Ștefan (Mihai Iștvanovici), s-a numărat printre acei intelectuali patrioți care au contribuit la unitatea națională a românilor prin intermediul cărților în limba română. Alături de Cazania lui Varlaam – Iași 1643, Chiriadromionul a fost una dintre cărțile cele mai apreciate din epocă.

În epoca Mateiană, la mănăstirea Govora (județul Vâlcea), s-a tipărit în anul 1640 prima carte în limba română, „*Pravila de la Govora*”, urmând ca, doisprezece ani mai târziu, la Târgoviște, în 1652 să vadă lumina tiparului „*Îndreptarea Legii*”, cod legislativ ce reglementa condițiile juridice de dezvoltare a vieții laice și ecleziastice, ambele cu referire la unitatea poporului român și a limbii literare române. În predoslovia „*Psaltirii slavone*” de la 1638, domnitorul Matei Basarab (1632-1654) afirma: „*Vă rog dar pe voi conlocuitorii țării noastre și mai ales pe voi frați ce veți fi după noi și cu voia lui Dumnezeu veți stăpâni această țară, să păstrați cu îngrijire acest dar, vreau să zic această tipografie, păzind-o cu îngrijire ca un dar prea cinstit, păstrând-o în stăpânirea noastră sigură și*

nevătămată în veci, căci este o comoară mai scumpă decât toate comorile pământeste, căci aurul și argintul și pietrele sunt comori scumpe ce înfrumusețează vremelnice trupurile, iar comoara aceasta înfrumusețează sufletele omenești”.

Elina doamna, soția lui Matei Basarab, supranumită de Nicolae Iorga „*Patroana literară a românilor*”, alături de fratele acesteia, Udriște Năsturel, cel mai de seamă cărturar al epocii sale, a contribuit decisiv la începutul reformei culturale românești prin inițiativele sale remarcabile de traducere în limba română a unor cărți de faimă europeană precum „*Imitațiunea lui Hristos*” sau alte scrieri cu caracter educativ.

Familia Cantacuzino a continuat opera de răspândire a „*luminii de carte și limbă română*”, culminând cu apariția în 1688 a primei Biblii în limba română cu alfabet chirilic, tipărită la inițiativa domnitorului Șerban Cantacuzino (1640-1688) în tipografia mănăstirii Snagov, sub îndrumarea logofeților Radu și Șerban Greceanu, capodoperă a literaturii religioase medievale românești.

Renașterea culturală Brâncovenească va încheia cu succes eforturile iluștrilor predecesori, mitropolitul Țării Românești Antim Ivireanul (1708-1716) reușind să introducă definitiv limba română în cărțile de cult creștin ortodox. O mare parte din tipăriturile sale: „*Evangelii*”, „*Floarea darurilor*”, „*Mărgăritare*”, se pot admira în colecția bibliofilă a „Casei Domnești” de la Brebu, ctitorită de Matei Basarab la 1640 și rectitorită de Constantin Brâncoveanu între 1689-1690.

Cultura română a avut întotdeauna generozitatea proprie poporului român, de a refuza exclusivismul și închiderea, cartea și limba română fiind flacăra vie pentru afirmarea conștiinței naționale, a unității și latinității, într-o zonă geografică preponderent slavă și cu permanente influențe orientale.

Cultura în Țara Românească și Moldova

Fenomenul cultural din Principate, prin dimensiunile, complexitatea și caracteristicile sale, reflectă însuși drumul străbătut de societatea românească în perioada de după 1600 și pînă la instaurarea regimului fanariot. Fapt vizibil încă din primele decenii ale secolului al XVII-lea, din timpul Movileștilor, al lui Radu Șerban sau al Mihneștilor, când se fac simțite însemnate manifestări pe tarâmul culturii eclesiastice și al artelor în spirit tradițional, dar și sub semnul înnoirilor, ce aveau să-și pună amprenta asupra epocii medievale secolului al XVII-lea și al XVIII-lea. Și aceasta mai ales către mijlocul secolului, când Țările Române se vor afirma, treptat, ca adevărate centre de cultură ale Creștinătății răsăritene,

nu numai prin fidelitate față de tradițiile de gândire și creație, ci și prin receptarea marilor curente de idei și manifestări cărturărești ale timpului. Lucru explicabil, statele românești situându-se la confluențele lumii sud-est, central și vest europene, de unde străbăteau ecouri ale Reformei și Contrareformei, ale gândirii filozofice, ale rezultatelor științelor pozitive, ceea ce a condus la primele confruntări ale raționalismului cu viziunea despre lume a Ortodoxiei și a mesajelor cartesianismului cu vechile precepte aristotelice, care dominaseră evul de mijloc, ca și la amplificarea dialogului în probleme dogmatice, teologice și etice.

Lărgirea cadrului preocupărilor de ordin cultural se datorează cu deosebire domniilor îndelungate ale lui Matei Basarab, în Muntenia, și Vasile Lupu, în Moldova, care, în raport cu prima treime a veacului al XVII-lea, au făcut posibilă afirmarea autorității puterii centrale, au introdus stabilitate în plan mai larg social, cu consecințe benefice pentru progresul general.

Aceasta s-a reverberat și în planul raporturilor dintre Țările Române, ca și al relațiilor cu popoarele din Balcani și din Orientul Apropiat.

Principalele căi pe care au putut fi îndeplinite valoroase programe culturale sunt nemijlocit legate de învățământ, sub toate formele lui, de reactivarea tiparului, ca mijloc de multiplicare și răspândire largă a scrierilor în limbă română. De asemenea, prin cunoașterea înfăptuirilor în arhitectura și arta altor țări, îndeosebi prin intermediul meșterilor străini prezenți în țările române, dar și ca urmare a sporirii interesului față de cărțile străine, a căror circulație este atestată și de bogăția fondurilor marilor biblioteci din veacul al XVIII-lea.

O privire de ansamblu asupra acestor activități pune în lumină valoroase inițiative și stăruitoare angajamente ale cărturarilor din lumea laică și ecleziastică a elitelor, dar și a numeroși iubitori ai slovelor din medii mai largi ale locuitorilor, dregători și slujitori din aparatul administrativ de stat, negustori, meseriași - fruntași ai breslelor - clerici de mir și monahi, târgoveți, chiar și reprezentanți ai obștilor megieșești. Aceștia au fost adevărații factori propulsori ce aveau să dea noi dimensiuni structurilor culturii, la sud-est de Carpați, cu deosebire în domniile lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, ce au însumat circa 35 de ani, până la 1714.

Adoptarea scrisului în limbă română era o nevoie stringentă și pentru împlinirea operei Bisericii și a clerului din Principate. Folosirea slavonei ecleziastice în cult, prin hotărârile Patriarhiei ecumenice,

întâmpina însă în epocă mari dificultăți. Și aceasta din cauza intensificării prozelitismului catolic și protestant, care impunea preoților și laicilor instruirea în domeniile dogmatice și etice ale ortodoxismului în limbile accesibile spațiului românesc, nu în greacă și slavonă, limbi necunoscute mediilor largi ale populației. După primele decenii ale secolului al XVII-lea, înalții prelați cărturari din Țara Românească au încurajat traducerea cărților liturgice în limba română, copierea și tipărirea lor, cu referire la mitropolitul Grigorie, și la urmașii acestuia la cărma Mitropoliei, ca Teofil și mai ales Ștefan¹.

În desfășurarea activității cultural-ecclesiastice din timpul lui Matei Basarab se afirmă de fapt două tendințe referitoare la imprimarea cărților liturgice: Voievodul, doamna sa Elina și fratele acesteia, boierul cărturar Udriște Năsturel, vor susține și tiparul de expresie slavonă, pe lângă cel românesc, ca un mijloc de ajutorare a ortodoxiei din Balcani.

Continuarea imprimării cărților de slujbă în limba slavă, ignorată de majoritatea locuitorilor din spațiul etnic românesc, când textele bizantino-slave își pierduseră, în parte, atracția de odinioară, fiind întâlnite numai în scriptorii episcopale sau monastice, au stimulat interesul ierarhilor cărturari de a aduce la lumină și cărți liturgice în graiul poporului. Astfel, sub păstoria mitropolitului Teofil a apărut prima tipăritură în românește: Pravila de la Govora (1640). Această preocupare este continuată apoi de vlădica Ștefan, care va imprima și el cărți bisericești, începând cu Pogrebania preoților (1650). Aceeași preocupare va fi întâlnită și la arhieriei moldavi, de sub teascu de la Iași ieșind prima lucrare destinată clerului tipărită în Moldova, Cazania mitropolitului Varlaam (1643). Aceasta se adresa românilor din Moldova și Țara Românească, dar a fost răspândită și în Transilvania care era amenințată de prozelitismul calvin, unde au fost identificate sute de exemplare.

Opera de răspândire a scrisului în limba națională a continuat sub imboldul marilor exemple ale îndrumătorului clerului, în scriptoriile așezămintelor monastice ca: Tismana, Cozia, Bistrița, Dealu, din cadrul Mitropoliei și episcopiilor de Râmnic și Buzău. Prin străduința atâtor logofeți, grămăticii și dieci au fost realizate în epocă sute de copii ale unor texte cu conținut istoriografic, sapiențial, de delectare, hagiografic, unele lexicoane, ca cel slavo-român al lui Mardarie Cozianul, alcătuit la 1649, necesar înțelegerii învățăturilor Bisericii, și multe altele. Are loc o adevărată expansiune a culturii scrise marcată de spiritul umanist, ale

¹ *Istoria Românilor*, vol.V, pp.865-888.

căruia prezență se deslușesc, deopotrivă, în mediul religios și laic al timpului.

Dintre elitele Țării Românești se remarcă cărturari vestiți: Udriște Năsturel, stolnicul Constantin Cantacuzino, frații Radu și Șerban Greceanu, instruiți mai întâi în familie cu dascăli români și străini, apoi în prestigioase instituții de învățământ, ca acelea urmate de amintitul vlăstar Cantacuzin la Constantinopol, Veneția, Padova și Viena, hotărâtoare pentru formarea personalității sale de valoare europeană. Lângă aceștia trebuie alăturată figura lui Antim Ivireanul, care a dat viață atâtor inițiative pe tărâmul culturii ecleziastice.

Factor dinamic în promovarea și răspândirea învățământului și culturii în întregul spațiu românesc și al Ortodoxiei sud-est europene și din Orientul Apropiat, tiparul era reintrodus în Țara Românească după mai bine de o jumătate de veac de întrerupere prin hotărârea domnului Matei Basarab și conlucrarea mitropolitului Grigorie. Cu ajutorul înaltului ierarh Petru Movilă al Kievului, la 1635 un atelier a fost instalat la Câmpulung-Muşcel. În activitatea teascului tipografic de aici va exista o pauză, până în 1642, din cauza lucrărilor de refacere din incinta lăcașului, întreprinse de noul ctitor, Matei vodă. Efortul de imprimare a cărților de slujbă va continua după 1635 la mănăstirea Govora-Vâlcea, de unde ieșea la lumină, în 1637, o Psaltire Slavonă. La Govora, munca tipografică va înceta în 1642, când teascul a fost mutat la mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște, procesul editorial urmând din 1644 cu Evanghelia învățătoare (Cazania) imprimată parțial din 1642 în amintitul lăcaș vâlcean, una dintre cărțile cu însemnate rosturi în promovarea limbii române.

Tiparnițele de la Câmpulung, Govora, Dealu au imprimat între anii 1644 -1652 cărți de slujbă îngrijite și sub patronajul doamnei Elina și al lui Matei Basarab.

Ceea ce caracterizează, în ansamblu, rostul tiparului din Moldova și Țara Românească este producția de cărți slavone, grecești, arabe difuzate în spațiul Ortodoxiei din sud-estul european și Orientul Apropiat. Pentru creștinii melchiși (de limbă arabă), la stăruința fostului Patriarh al Antiohiei, Athanasie Dabbas, Constantin Brâncoveanu a cerut ieromonahului Antim Ivireanul să graveze literele trebuitoare. Exemplificator în această sens a fost Liturghierul greco-arab (1701), scos la lumină în mănăstirea Snagov de lângă București.

Literatura juridică și religioasă prezentă în expoziția permanentă a muzeului „Casa Domnească” Brebu

Legată nemijlocit de realitățile societății timpului, tipărirea în limba română a normelor de drept dintre cele două Principate, cu adaptările cerute de particularitățile socio-culturale, devenise o necesitate impusă de dezvoltarea instituțiilor laice și bisericești, de caracterul mai complex al raporturilor economice și de schimb, de sporirea actelor de judecată civilă și mai ales penală. Astfel, în domniile lui Matei Basarab și Vasile Lupu au fost alcătuite primele coduri de legi (pravile), prin traducerea unor nomocanoane din slavonă și greacă.

Colecția de carte veche tipărită din expoziția permanentă a muzeului „Casa Domnească” Brebu cuprinde lucrări cu o deosebită valoare istorică și literară. Lucrarea de față face referire specială doar la trei dintre acestea și anume: Pravila de la Govora (1640), Îndreptarea Legii (1652) și Biblia de la București (1688).

Prima ieșită de sub teascul tipografic a fost Pravila de la Govora (1640), cu contribuția lui Udriște Năsturel, alcătuitorul versurilor la stema țării, a egumenului Meletie Macedoneanul, a monahului Ștefan din Ohrida, tălmăcirea din slavonă fiind efectuată de ieromonahul Mihail Moxa de la mănăstirea Bistrița-Vâlcea. Volumul cuprinde canoanele Apostolilor, ale Soboarelor și ale Părinților Bisericii și unele capitole cu referire la mireni. Așa cum se arată în prefață, cartea avea rostul unui „îndreptătoriu de lege” pentru uzul clerului; așadar nu trebuia citită de laici sau de „măscărici”, lucru explicabil într-un secol al teologiei, în care grija pentru apărarea credinței ortodoxe și pentru îndrumarea clerului erau preocupări de căpătâi. Pravila era însă și un manual de educație pentru reglementarea raporturilor între oameni și a comportării lor corespunzătoare, manual aplicat și interpretat de preoți și de duhovnici. O ediție anume a acesteia a fost tipărită pentru mitropolitul Ghenadie al Ardealului și enoriașii săi de la nord de Carpați.

Este numită și cea mică, cu titlul complet: „*Pravila aceasta iaste dreptătoriu de tocmeală a sfinților apostoli, tocmită de șapte soboară către aceasta și a preacuvioșilor părinți, învățătorul*”.

Rostul cărții era subliniat de însuși mitropolitul Teofil, în prefață: „*Socotit-a către popoarele ce au carte pe limba lor, de aceai cugetaiu și eu ... să scoț ceastă carte, anume pravilă preoțească, sfinților voastre frați duhovnici rumânești, carii sântefi păstori oilor celor cuvântătoare a turmei lui Hristos*”.

Din cuprinsul Predosloviei se poate deduce scopul religios - didactic și cultural - educativ urmărit de editorii ei. Textul propriu-zis se

întinde pe 171 de file, împărțit în 149 glave (sau capitole). Deși este dedicat anul 1640, din indicațiile din text reiese clar că lucrarea de tipărire a început în postul Crăciun și s-a terminat în postul Paștelui (1641) al aceluiași an bisericesc (7149)².

Cea mai amplă operă juridică tipărită în epocă va fi însă „Îndreptarea legii” - Târgoviște (1652), cuprinzând „*judicata arhierească și împărătească pentru toate vinile preuțești și mirenești ...*”, întocmită prin strădaniile mitropolitului Ștefan, traduceri din greacă datorându-se lui Daniil Panonianul Monahul. Codul de legi, adaptat nevoilor și realităților românești, cuprindea Nomocanonul lui Manuil Malxos, comentariul lui Alexios Aristeu la Sinopsisul lui Ștefan din Efes și alte texte juridice ca de pildă Sintagma lui Matei Vlastares și părți din Cartea de învățătură publicată de Vasile Lupu. Prima parte a legiurii, cu caracter laic, înmănunchează 42 de capete, urmate de judecata arhierească și împărătească, totalizând alte 417 capete. În cea de-a doua parte sunt inserate numai dispoziții de drept canonic.

Utilă deopotrivă lumii laice și ecleziastice din Țara Românească, culegerea de legi a avut o largă răspândire, slujind până târziu la judecarea și aplicarea unor sentințe în mediul sătesc de către vâtafii plaiurilor și alți dregători locali. A fost destinată tuturor românilor din cele trei provincii istorice: Țara Românească, Moldova și Transilvania³. De altfel, în Ardeal, această Pravilă a fost folosită „... ca un cod oficial al Bisericii, și de Uniți (greco-catolicii), care la 1700 au intrat în legătură cu Biserica Romei”. Pravila de la Târgoviște a fost în vigoare până în epoca modernă de după Cuza Vodă, când au început să apară legiuri noi de stat, de factură occidentală⁴. În privința izvoarelor acestei Pravile s-au decelat cinci izvoare directe și trei izvoare indirecte. Din prima categorie fac parte: 1. Sintagma lui Matei Vlastare (1335); 2. Nomocanonul lui Manoil Malxos (1561/1563); 3. Sinopsa canonică și comentariul lui Alexe Aristen; 4. Răspunsurile lui Anastasie (540-600); 5. Carte românească de învățătură de la Pravilele Împărătești (Pravila lui Vasile Lupu 1646). Ca izvoare indirecte sunt menționate: Pravila de la Iași, 1646; Legea agrară și *Paxis et theoricae criminalis*, opera lui Prosper Farinaccius⁵.

Literatura de uz bisericesc ieșită de sub teascurile tipografice, la care se adaugă cărțile de cult manuscrise, în cea mai mare parte în slavonă sau bilingve (în română și slavonă), a rămas predominantă,

² Ibidem, p.889-890

³ Ibidem, p.891-895

⁴ I. N. Floca, *Drept canonic*, București, 1980, vol.I, p.140

⁵ I. Peretz, *Despre Pravila*, București, 1911, p.1-80.

până către mijlocul secolului al XVII-lea. Numărul cărților în limbă română a crescut în ultimele decenii înainte de 1700. Este perioada înlocuirii treptate în cult a slavonei cu limba națională. Între tipăriturile cu un rol important în acest proces a fost *„Cartea românească de învățătură „dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svânți mari”* (Cazania mitropolitului Varlaam, 1643), care a cunoscut o largă răspândire, îndeosebi în Transilvania. Ea cuprindea tâlcuirea pericopelor evanghelice la sărbătorile mari și comentarii la viața unor sfinți și se adresa atât clerului cât și mirenilor. Scrisă într-o limbă accesibilă și atractivă, cartea îndeplinea extrase din literatura parenetică și hagiografică și referințe la viața obișnuită ca suporturi pentru învățături creștine și sfaturi morale culese, între alte izvoare, din cartea lui Damaschin Studitul, Comoara, imprimată în limba greacă la Veneția. Este vremea în care de sub teascu Mitropoliei Bucureștilor vor ieși: *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683) *„spre mai aleasă înțelegere a limbii românești întru folosul creștinescului acestuia norodu”* cum arată Șerban Cantacuzino, în prefața primei lucrări citate⁶.

Cea mai valoroasă carte de la sfârșitul secolului al XVII-lea a fost Biblia de la București (1688), rezultat al unor îndelungate eforturi de traducere a scrierilor sfinte, de la textele coresiene până la Noul Testament al mitropolitului Simion Ștefan de la Bălgrad (Alba-Iulia) 1648. Publicarea bibliei a fost o însemnată contribuție la consacrarea limbii române în cultul ortodox, la progresul culturii românești: *„Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale celei vechi și ale cei noao leage toate care s-au tâlmăcit duple limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești, cu porunca preabunului creștin și luminatului domn Ioan Șarban Cantacozino Basarabă Voievod și cu îndemnarea dumnealui Costandin Brâncoveanu, marele Logofăt, nepot de sor al mării sale, carele, după prestăvirea acestui mai suspomenit domnu, Putearnicul Dumnezău, den aleagerea a toatei Țări Rumânești, pre dumnealui l-au coronat cu domnia și stăpânirea a toată Țara Ugrovlahiei. Și întru zilele Mării sale s-au săvârșitu acest Dumnezăiesc lucru. Carele și toată cheltuiala cea de săvârșit o au ridicat. Tipăritu-s-au întâiu în scaunul Mitropoliei Bucureștilor, în vremea păstoriei Preasfințitului părinte Chir Theodosie, mitropolitul țării și exarhu laturilor. Și pentru cea de obște priință s-au dăruit neamului rumânesc, la anul de la facerea lumii ,7197, iară de la Spăsenia lumii 1688, în luna lui noiemvri în 10 zile.”* În prefață se spune că *„traducerea s-a făcut cu multă nevoie și cu mare cheltuială, despre o parte puind dascăli știuți foarte den limba elinească, pe preînțeleptul cel dentru*

⁶ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, Editura Institutului Biblic al BOR, 1994, p. 54.

dascăli ales și arhiereu Ghermano-Nisis și, după petrecerea lui, pre alții care s-au întâmplat, și despre altă parte, ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ci și de limba elinească având știință ca să o tălmăcească, carii, luând lumină și de-ntralte izvoade vechi și alăturându-le cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui Dumnezeu s-a săvârșit precum se vede. Și măcar că la unele cuvinte să fie fost foarte cu anevoie tălmăcitorilor pentru strâmtarea limbii românești iară încă având pildă pre tălmăcitorii latinilor și sloveanilor, precum aceia așa și ai noștri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească”⁷.

Renașterea culturală în „Epoca Brâncovenească”

Domnitorul Constantin Brâncoveanu s-a născut în 1654, la Brâncoveni-Olt și a decedat la 15 august 1714 - Istanbul. Fiul lui Matei „Papa Brâncoveanu” și al doamnei Stanca Cantacuzino, s-a căsătorit cu Marica - fiica postelnicului Neagoe și nepoata domnitorului Țării Românești, Antonie Vodă din Popești, având împreună 11 copii dintre care patru băieți și șapte fete. Un voievod martir alături de cei patru fii ai săi, s-a remarcat în istoria medievală a Țării Românești, ca o personalitate de prim rang în promovarea valorilor de cultură și artă, întemeietor de biblioteci, școli laice și monastice, diplomat de seamă în contextul istoric european de atunci. Trupul său va fi înmormântat în mare taină la biserica Sf. Gheorghe din București, de către soția sa, doamna Marica.

Ctitor de limbă românească pentru cărțile de cult creștin ortodox alături de Mitropolitul Antim Ivireanu, va susține financiar înființarea în Țara Românească a nouă tipografii, respectiv București: tiparnița Mitropoliei, Domnească, Sf. Sava și M-reă tuturor sfinților, Buzău: tiparnița Domnească, Mănăstirea Snagov: tiparnița Domnească și a Sf. Antim Ivireanul, Episcopia din Râmnicu-Vâlcea și la Târgoviște: tiparnița Domnească. S-au tipărit 84 de cărți în limbile: română, greacă, slavonă și arabă, reprezentând traduceri ale sfintelor scripturi sau cărți liturgice: Liturghierul, Molitvenicul, Ceaslovul, Octoiul, Triodul și Penticostarul, diferite învățături ale sfinților părinți ai Bisericii Ortodoxe; sau cărți cu caracter moral: Esopia, Floarea Darurilor, Mărgăritare. Biblia din 1688, tradusă la inițiativa domnitorului Șerban Cantacuzino și tipărită în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, considerat „*ispravnic al cărții*”, o capodoperă a literaturii religioase din secolul al XVII-lea, văzând lumina tiparului la Mănăstirea Snagov prin

⁷ Idem, *Prefață la Biblia din 1688*, cap. XXIII, Iași, Editura Universității, 1980.

intermediul fraților Radu și Șerban Greceanu alături de gravori, fauri, jătari, diortositori, drugari, pilicari și în final legătorii de cărți.

A fost susținut de personalități religioase marcante în zona Balcanică, precum Teodosie Mitropolit al Ungro-Vlahiei între 1679 și 1708, considerat „*ispravnic de carte*” pentru Evanghelia de la București din 1682, Apostolul 1683 și Pravoslavnică Mărturisire tipărită la Buzău în 1691. Tipografii și diortositorii au fost Mitrofan episcop de Huși recunoscut pentru tipărirea celebrelor cărți: Mărgăritare, conținând predicile Sfântului Ioan Gură de Aur (Buzău – 1691) și Mineile - despre viețile sfinților, în 12 tomuri (Buzău – 1698), precum și pe Ierodiaconul Grigore Râmniceanu. De asemenea, pentru cărțile în greaca veche, se vor ocupa de corecturile greșelilor de tipar mari teologi ai timpului precum: Mihail Macri, Hrisant Notara Patriarhul Ierusalimului, ieromonahul Athanasie Moldoveanu, învățatul Panaiot din Sinope sau Patriarhul Antiohiei Athanasie Dabbas pentru cele în limba arabă.

Totodată domnitorul va subvenționa tipărirea de carte și în afara granițelor Țării Românești. În anul 1712 la Veneția apare „*Magnum Dictionarium sive Thesaurum universae linguae graecae*”, tipărită la tipografia lui Antonio Bortoli, într-o ediție nouă supravegheată de profesorul Gheorghe Trapezuntul de la Academia Domnească din București, considerat cel mai mare dicționar al limbii eline, după prima ediție apărută la Roma în 1523.

Învățământul a cunoscut o deosebită dezvoltare, funcționând diverse școli episcopale, mănăstirești sau domnești, pentru pregătirea temeinică a dascălilor, preoților și diecilor. Cea mai importantă școală laică a fost Academia de la Sfântul Sava din București, înființată la inițiativa domnitorului în 1695, condusă de Sevastos Kiminites din Trapezunt (Asia Mică), având studiile efectuate la Constantinopol și Roma. În cadrul acesteia se predau materii precum: gramatica, retorica, logica, matematica, astronomia, fizica, științele naturii și metafizica.

Cursanții proveneau atât din Țările Române dar și din diverse zone ale Peninsulei Balcanice, o parte dintre aceștia plecând ulterior pentru aprofundarea studiilor în diverse alte centre culturale din apusul Europei: Roma, Paris, Padova, etc. Constantin Brâncoveanu oferea burse de studii cu finanțare din depozitele personale aflate în bănci din Viena, Amsterdam și Veneția.

Datorită numărului mare de cărți tipărite, respectiv 84, într-un total de 96 volume, apărute în peste 50.000 de exemplare, extrem de bine concepute intelectual dar și artistic, decorate cu diverse miniaturi sau ferecături, epoca Brâncovenească introduce o renaștere culturală și

artistică, considerată un vast proces de metamorfozare, în sensul trecerii de la spiritul medieval la modern. Exprimarea acestuia în suprastructura spirituală a epocii, constituie ceea ce se poate numi „*Umanismul românesc*”.

Antim Ivireanu, mitropolit al Țării Românești (1708-1716), desfășoară o activitate prodigioasă în domeniul tipăririi cărților de slujbă bisericească, nu numai în limbă română, dar și în limba greacă, slavonă, arabă, pentru necesitățile cultice ale bisericilor respective. Acesta și-a început activitatea de tipograf la București, unde se credea că a învățat meșteșugul, după venirea sa în țară, de la Mitrofan, fostul episcop de Huși (refugiat în Țara Românească în 1696 când Dosoftei, al cărui discipol fusese, luase drumul pribegiei în Polonia). Începe munca de tipărire odată cu anul 1692: Slujba Sfintei Parascheva și a Sf. Grigore Decapolitul.

Meritul deosebit al mitropolitului Antim Ivireanu rămâne efortul său de introducere definitivă a limbii române în slujbele Bisericii Ortodoxe Române, urmat de Episcopul Damaschin și Mitropolitul Grigore în secolul al XVIII-lea ⁸.

În concluzie, expoziția permanentă a muzeului „Casa Domnească” Brebu, prezintă tipărituri originale atribuite mitropolitului Antim Ivireanu precum: Mărgăritare (București 1691), Evanghelie Greco-Română (Snagov 1693), Mineiul - viețile Sfinților pe luna lui martie (Buzău 1698), Carte sau Lumină (Snagov 1699), Floarea Darurilor (Snagov 1700), Sevastos Chimenitul (Snagov 1701), Noul Testament (București 1703), Triod (Râmnic 1706), Liturghier (Târgoviște 1713), Octoihul (Târgoviște 1714). Colecția bibliofilă a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova este una dintre cele mai importante pe plan național, provenind din achiziții, donații sau dăruiri, prin meritul profesorului Nicolae Simache, ctitorul muzeelor prahovene din a doua jumătate a secolului XX, contribuind într-o mare măsură la promovarea valorilor cultural-istorice pe plan județean și național.

⁸ *Istoria Românilor*, C.C.Giurescu, Imprimeria Națională, 1937, vol.I, p. 589-626

Bibliografie:

- Martin Bodinger, *Cartea românească veche în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași. Catalog adnotat*, Iași, 1976.
- Gabriel Cocora, *Tipar și cărturari*, Editura Litera, 1977.
- Ioachim Crăciun, *Incunabilele românești și cărți rare și prețioase tipărite pe pământul românesc (1508-1600)*, Studii și cercetări de bibliologie, XI, 1969.
- Gherasim Cristea, *Constantin Brâncoveanu*, Editura Episcopiei Râmnicului, 2001.
- Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei*, Timișoara, 1979.
- Peretz Dumitru, *Pravila 1640*, București, Editura Universitară, 1911.
- Alexandru Duțu, *Coordonate ale literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, Editura pentru literatură, 1968
- Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol.I-II, Imprimeria Națională, București, 1937.
- *Istoria Românilor* (coord. Acad. Virgil Cândea), vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Iacob Mârza, Cornel Tatai-Baltă, *Răspândirea tipăriturilor vechi românești în Transilvania (mijl. sec. al XVII-lea – primele decenii ale sec. al XIX-lea) în lumina unui material arhivistic*, Acta Musei Napocensis, XVII, 1980.
- Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, Editura Științifică, 1968.
- Gabriel Ștrempel, *Antim Ivireanu - Opere*, București, 1997.

Biblia de la București
tiparnița domnească Snagov (1688)
CVR 479, nr. inv. 33-9549
42x28 cm, nu are foaie de titlu.

Mărgăritare, București (1691)
CVR 362, nr. inv. 33-3376

Carte sau Lumină, Snagov (1699)
CVR 492, nr. inv. 33-19809
4 file nenumerotate și 108 file numerotate (20x15 cm),
tipărită în tiparnița domnească a mănăstirii Snagov, cu drept de dovediri din
dogmele Bisericii Răsăritului descoperită și așezată de prea învățatul ieromonah
Maxim Pelopoesianul, tipărită de Mitropolitul Antim Ivireanul „de acum întâi
tipărită pre limbă rumânească”.

Cazania, Iași (1643)

CVR 488 , nr. inv. 33-19819

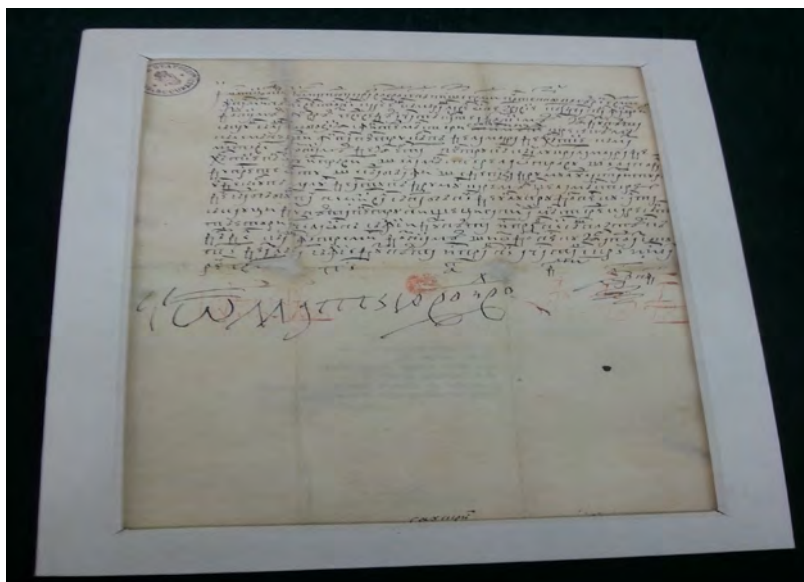
foaie de titlu și 384 file numerotate , 113 file numerotate cu erori și file legate greșit, 2 file nenumerate , lipsă filele 5-8, 121, 323.

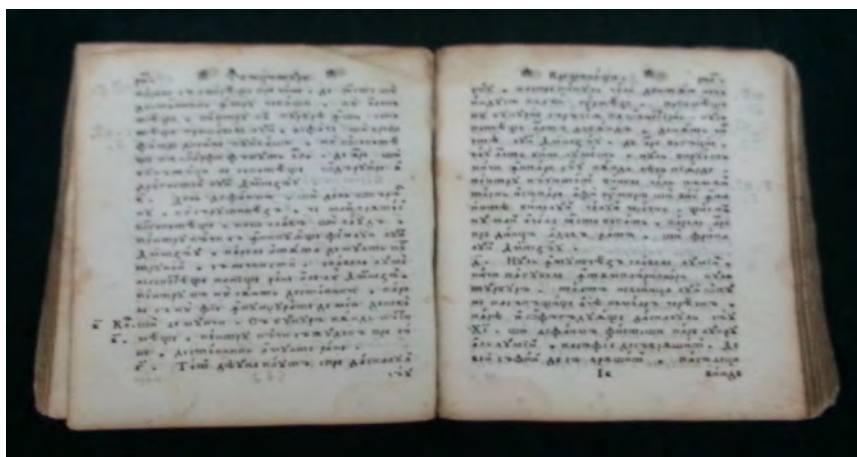
Îndreptarea Legii, Târgoviște (1652)

CVR 489 , nr. inv. 33-32053

A fost restaurată integral între anii 2004-2007 în cadrul laboratorului de restaurare carte veche a Complexului Național Moldova - Iași.

Document / facsimil, referitor la înființarea primei mori de hârtie de pe Olt, 4 aprilie 1646, epoca Matei Basarab (1632-1654), nr. inv. 34-37515, înregistrată de către profesorul Nicolae Simache.

Floarea Darurilor, Snagov (1700) CVR 431 , nr. inv. 33-32008, 6 file numerotate și 82 file nenumerate, prima ediție tipărită de Constantin Savachin, fiul doctorului Gheorghe Criterul, și Mitropolitul Antim Ivireanul.

Noul Testament, București (1703)
 tipărit în tiparnița Domnească – Mitropolitul Antim Ivireanul
 nr. inv. 33-2892,
 2 foi nenumerate și 209 pagini numerotate.

Liturgier, Târgoviște (1713)
 CVR 55 , nr. inv. 33-2891
 prima ediție tipărită cu cheltuiala Mitropolitului Antim Ivireanul de ucenicul
 său Gheorghe Radovici,
 2 foi nenumerate și 210 pagini numerotate.

Romanian old books collection (the XVIIth and XVIIIth century) of the exhibition Museum "Princely House" Brebu.

Abstract: *The present Glimpses of the History of the Romanian Book provide the reader with an image - as complete and unitary as possible - of the evolution of writing, printing and publishing all over the Romanian territory, pointing out its most significant moments and stages.*

As it is but natural, the history of writing begins with the presentation of the oldest written traces and of the alphabets used along the centuries on the Romanian territory (the ideographic writing, the latin alphabet, the runic writing, the Greek and Cyrillic alphabet).

The history of the Romanian printing opens with a chapter that treats of incunabula, by signalling out the part played by certain incunabulists original from Transylvania. In the 16th. Century printing is taken over by Transylvania and Wallachia (The Missal in Slavonic, printed by Macarie in Târgoviște, in 1508) and the first steps of printing in Romanian are taken now (Filip Moldoveanu's Romanian Catechism, Sibiu, 1544).

A whole, monographic chapter deals with the activity displayed by Coresi, a famous printer and editor who played quite a part in promoting the Romanian language in cult books, in framing the literary language.

The great variety of printing within the Romanian space is borne out in chapters treating of the development of books and printing until the 17th century, by presenting the Slavo-Romanian, Latin, German, and Magyar printings. Individual chapters deal with The New-Bălgrad Testament (1648), a language monument and a message book complying with the reality of the unity of the Romanian literary language, and The Bucharest Bible (1688), an outstanding achievement of the Romanian printing, both works of some wide scholarly scope that equally evinced to be new steps in the historical development of the printing art, playing a main part in the self-assertion of the national unity.

Keywords: *book, manuscript, printing press, Brebu, exhibition.*

Răzvan Radu
Muzeul „Casa Domnească” Brebu,
Comuna Brebu, județul Prahova.
email: razvanradu72@yahoo.com

CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA – CORESPONDENȚĂ INEDITĂ

Adrian Stan

Rezumat: *Articolul își propune să aducă în atenția specialiștilor corespondența inedită a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, aflată în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Aceasta este formată dintr-un număr de 27 de documente, scrisori și cărți poștale, care îl au ca expeditor sau ca destinatar pe cel care a jucat un rol determinant în cadrul mișcării social-democrate din România, mișcare al cărei principal ideolog și mentor spiritual a rămas până la finele vieții. Din această corespondență răzbat informații prețioase asupra epocii, asupra legăturilor lui Gherea cu diferiți militanți ai mișcării socialiste interne și internaționale, dar și cu o serie de oameni de știință și de cultură români, dintre care îi enumerăm pe: V. G. Morțun, Constantin Graur, Ioan Sion, soții Gheorghe și Tatiana Grigorovici, Constantin Diamandi, Gustav Eckstein, Virgilio Verdaro, C. I. Istrati, C. Rădulescu Motru, Panait Cerna.*

Cuvinte cheie: *Constantin Dobrogeanu-Gherea, corespondență, social-democrație, personalități.*

Cercetarea fondurilor de documente din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova ne-a oferit prilejul identificării unor scrisori și cărți poștale care îl au în prim-plan pe Constantin Dobrogeanu-Gherea, teoreticianul mișcării social-democrate din România. Întrucât acesta s-a stabilit și a locuit la Ploiești mare parte din timpul vieții sale, am considerat oportună valorificarea acestora după realizarea unei cercetări a vieții și activității celui supranumit „Nestorul” socialiștilor români. Așa am descoperit că întregul fond documentar Gherea este inedit, scrisorile sau cărțile poștale care îl au ca expeditor sau ca destinatar nefiind vreodată publicate sau măcar menționate în lucrările de specialitate. De ce aceste documente sunt extrem de importante? Pentru că o mare parte din corespondența primită de Gherea a dispărut, din podul vilei acestuia de la Sinaia, în timpul primului război mondial, iar din cea expedită s-a recuperat foarte puțin. Ceea ce s-a păstrat în diferite arhive, muzee și biblioteci din țară și

străinătate a fost publicat, în mare parte, în trei volume¹. Alte scrisori au mai fost publicate, fie integral fie fragmentar, în revistele „Magazin Istoric”² și „Manuscriptum”³. Înainte de a analiza corespondența inedită Gherea, să vedem, pe scurt, cine a fost acesta.

Numele său real era Solomon Katz. S-a născut la 21 mai/2 iunie 1855 la Slavianka, în gubernia Ekaterinoslav, în Ucraina de astăzi⁴. După absolvirea claselor gimnaziale în localitatea natală, se înscrie în 1872 la un liceu în Harkov. Potrivit informațiilor furnizate chiar de Gherea însuși lui Cristian Racovski, pentru medalionul biografic publicat în *Calendarul Muncii pe anul 1907*, acesta „fu silit să părăsească gimnaziul din a V-a clasă; să plece la Harkov să-și pregătească bacalaureatul și să intre ca audient al facultății de științe din acest oraș”⁵. Nu se cunoaște dacă a terminat sau nu liceul sau dacă a reușit să-și obțină bacalaureatul, cu atât mai puțin să fi urmat cursurile universitare. Aici, la Harkov, adolescentul Gherea se înscrie, în martie 1874, în cercul revoluționar narodnic înființat în acest oraș de un militant de seamă al acestei mișcări, S. F. Kovalik⁶. Urmărit de Ohrana țaristă (poliția secretă), se refugiază, în martie 1875, la Iași⁷. Gherea considera popasul său în România ca temporar, el dorind să ajungă în Elveția pentru a fi alături de ceilalți emigrați revoluționari ruși. Reușește să ajungă în Elveția însă va sta aici doar două luni de zile după care se va reîntoarce la Iași, unde îi fusese încredințată misiunea de a se ocupa cu organizarea transportului literaturii revoluționare ruse prin țara noastră⁸. În aceeași

¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I [partea I], Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954; C. Dobrogeanu-Gherea. *Correspondență*, (ediție de Ion Ardeleanu și Nicolae Sorin), Editura Minerva, București, 1972; *Constantin Dobrogeanu Gherea, Opere complete, vol. 8*, (ediție coordonată de Ion Popescu Puțuri și Ștefan Voitec), Editura Politică, București, 1983.

² Damian Hurezeanu, *Neoiobăgia în corespondența inedită*, în *Magazin Istoric*, Anul II, nr. 2(11), 1968; M. Tălăngescu, I. Toacă, *O scrisoare inedită „Tare mi-e dor de voi toți”*, în *Magazin Istoric*, Anul X, nr. 4(109), 1976; Zigu Ornea, *Originalitatea sociologiei lui Gherea în lumina unei corespondențe inedite*, în *Magazin Istoric*, Anul XV, nr. 6(171), 1981; Georgeta Filitti, *Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori*, în *Magazin Istoric*, Anul XLVII - serie nouă, nr. 4(553), 2013.

³ Zigu Ornea, *C. Dobrogeanu-Gherea în dialog cu V. G. Korolenko*, în *Manuscriptum*, Anul XIX, nr. 1(70), 1988.

⁴ Zigu Ornea, *Viața lui Constantin Dobrogeanu-Gherea (în continuare: Viața...)*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 26.

⁵ C.[ristian] R.[acovski], *C. Dobrogeanu-Gherea*, în *Calendarul muncii pe anul 1907*, 1906, p. 153.

⁶ Gh. Haupt, *Începutul activității revoluționare a lui C. Dobrogeanu-Gherea*, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 3, 1957, p. 68.

⁷ Ibidem, p. 72.

⁸ I. Felea, *Gherea și alții despre Gherea*, în *Magazin Istoric*, Anul V, nr. 12(57), 1971, p. 50.

perioadă se va căsători cu Sofia Parcevski, fiica unui polonez, cârciumar în Iași⁹. Către finele lui 1876 tânăra familie s-a stabilit la Ploiești, după ce anterior Gherea deschisese la București un atelier de arămărie iar apoi luase în antrepriză sau în concesiune restaurantul de la hotelul „Concordia”, situat pe strada Smârdan, care, din lipsa clientelei, a fost închis¹⁰. Revenit la Ploiești în timpul războiului de independență, ca să nu fie arestat de către agenții Ohranei țariste care însoțeau trupele ruse, își procură un pașaport american pe numele de Robert Jeenks și, sub această identitate, organizează o spălătorie de rufe pentru Crucea Roșie rusească¹¹. Însă, în octombrie 1878, este totuși identificat și răpit. Avea să fie dus în Rusia unde a fost încarcerat, pentru ca ulterior să fie deportat pe termen nelimitat în localitatea Mezen, lângă Marea Albă. De aici, alături de tovarășul său de fugă, Nicolae Preferanski, reușește să evadeze și să se reîntoarcă în România în septembrie 1879¹².

În 1882 reușește să ia în concesiune restaurantul Gării Ploiești (azi Gara de Sud), pe care o va deține, nu fără unele șicane, până la moartea sa. În această locație Gherea își petrecea o bună parte din timp, fapt care avea să-i atragă ironiile lui Titu Maiorescu și B. P. Hașdeu¹³. Însă, și mai important, restaurantul i-a creat neplăceri din cauza prezenței revoluționarilor ruși găzduiți la Ploiești precum și a ajutorului oferit de acesta mișcării revoluționare ruse dar și celei socialiste românești. Potrivit propriilor afirmații, restaurantul era „asediat de spionii consulatului rusc” și „supravegheat de poliția românească”¹⁴. Gherea a fost pus sub o permanentă și atentă monitorizare, Ohrana țaristă considerându-l, chiar și în 1902, ca „persoana cea mai importantă de supravegheat din România”¹⁵.

Constantin Dobrogeanu-Gherea a contribuit la înființarea unor gazete socialiste ca *România Viitoare*, *Contemporanul*, *Emanciparea*, *Revista socială*, *Munca*, *Democrația socială*, în care a publicat o serie de articole și studii, în bună măsură activitatea sa publicistică fiind consacrată transformării mișcării socialiste în formațiune politică. Dobrogeanu-Gherea a jucat un rol important în organizarea centralizată a mișcării

⁹ Zigu Ornea, *Viața...*, pp. 104-107.

¹⁰ Ibidem, p. 109 și pp. 117-118.

¹¹ Ibidem, pp. 119-120.

¹² Jardar Seim, *Dobrogeanu-Gherea: 1879 - Evadare în Norvegia*, în *Magazin Istoric*, Anul XII, nr. 4(133), 1978, pp. 10-12.

¹³ Zigu Ornea, *Viața...*, pp. 156-157.

¹⁴ C. Dobrogeanu-Gherea. *Corespondență*, ed. cit., p. 111.

¹⁵ Gh. Haupt, *art. cit.*, p. 62.

socialiste românești, acțiune care a culminat cu înființarea Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România (1893), partid al cărui principal ideolog și mentor spiritual a rămas până la finele vieții și care avea ca organ de presă ziarul *Lumea Nouă* (1894-1900)¹⁶. La numai șase ani de la înființare, P.S.D.M.R. intra într-un impas prin așa-numita trădare a „generoșilor”, acei socialiști care au plecat din rândurile mișcării și s-au înscris în P.N.L., moment care l-a afectat profund.

Dobrogeanu-Gherea s-a manifestat și pe tărâmul criticii literare. Debutul și l-a făcut în februarie 1885 când a publicat în paginile *Contemporanului*, revista editată de cercul socialist de la Iași, studiul „Ștefan Hudici”¹⁷. A continuat să publice în perioada următoare o serie de articole de critică literară: „Trei comedii ale lui I. L. Caragiale”, „Generația nouă de Turghenief”, „Dostoievski” etc.¹⁸. Afirmarea sa în acest domeniu s-a produs odată cu celebra polemică cu Titu Maiorescu, cel mai mare critic român al timpului, polemică ce avea să continue până în 1888, când se încheie activitatea lui Gherea la *Contemporanul*¹⁹. Articolele publicate le va reuni în cele trei volume de *Studii critice* (1890, 1891, 1897). În 1893 a înființat revista „Literatură și știință” cu intenția ca în paginile acesteia să publice cei mai reprezentativi scriitori ai timpului, însă din ea vor apărea doar două numere²⁰.

Opera sa fundamentală avea să fie reprezentată de lucrarea „Neoiovăgia. Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare”, publicată în 1910, în care Gherea își dovedea calitățile de sociolog și unde realiza o analiză riguroasă a celei mai spinoase probleme a societății românești. În 1912 suferă enorm la moartea unuia dintre cei mai buni prieteni ai săi, I. L. Caragiale, pe care-l considera „cea mai luminată minte și cel mai mare talent al României”, „... singurul supraom pe care am avut ocazia să-l întâlnesc în viață”²¹.

În timpul primului război mondial (1916) s-a refugiat în Elveția, de unde a revenit în țară de-abia în noiembrie 1919²². Din ce în ce mai suferind, s-a stins din viață la 7 mai 1920. O imensă mulțime avea să se adune în ziua de 9 mai pentru a-l conduce pe ultimul drum, la cimitirul Sfânta Vineri din capitală²³.

¹⁶ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, ediția a II-a, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 275.

¹⁷ Zigu Ornea, *Viața...*, p. 323.

¹⁸ Ibidem, pp. 324-325.

¹⁹ Ibidem, p. 336.

²⁰ I. Hangiu, op. cit., pp. 265-266.

²¹ Constantin Dobrogeanu Gherea, *Opere complete*, vol. 8, ed. cit., p. 278.

²² Zigu Ornea, *Viața...*, p. 450 și p. 462.

²³ Ibidem, pp. 474-475.

Revenind asupra fondului documentar Gherea, acesta cuprinde un număr de 27 de scrisori și cărți poștale, șase (6) dintre acestea avându-l ca expeditor iar restul de 21 ca destinatar. Din această corespondență răzbat informații prețioase asupra epocii, asupra legăturilor lui cu diferiți militanți ai mișcării socialiste interne și internaționale, cu o serie de oameni de știință și de cultură români, dar și cu membrii familiei.

Dintre scrisorile trimise de Gherea se detașează cea²⁴ adresată, presupunem în iulie 1897, fiicei sale Ștefania, care se afla în acel moment la München pentru a-și îngriji sănătatea. Din ea răzbate grija părintească, firească, a unui tată care o sfătuia pe fiica sa cu privire la tratamentul pe care să-l urmeze în vederea însănătoșirii dar și ce profesor să-și ia ca meditator pentru a lua examenul la Conservator. Ștefania avea de altfel să urmeze cursurile Conservatorului din Leipzig între anii 1897-1901²⁵. Tot din perioada studiilor Ștefaniei în Germania datează o carte poștală²⁶ expedită fiicei sale de la Sinaia, unde Gherea se afla alături de soție și fiul cel mic, Ionel, și unde o așteptau „ca pe un cireș copt”²⁷.

Alte două scrisori îi sunt adresate ziaristului Constantin Graur. Prima²⁸, din 1902, în care găsim o informație legată de o intervenție chirurgicală pe care o suferise cu puțin timp înainte și din care mai aflăm despre pregătirile pentru reeditarea „criticelor”, cealaltă²⁹, din 1904, referitoare la o știre publicată în ziarul „Universul” despre extrădarea unui ofițer rus care se refugiase în România. Indignarea lui Gherea la aflarea acestei vești se explică din cauza acelui episod al vieții sale, al răpirii din România și detenției din Rusia, o situație oarecum asemănătoare cu cea a ofițerului care cu siguranță în situația aprobării expulzării ar fi cunoscut ororile închisorilor țariste sau ale exilului siberian. De aici și voința lui Gherea de a se face „luntre și punte” și chiar de a se duce singur în audiență la ministrul de interne pentru a împiedica „o infamie așa de mare”³⁰.

Ultimele două documente care îl au ca expeditor sunt o petiție³¹ înaintată Președintelui Curții cu Jurați al județului Prahova, în care

²⁴ Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova (în continuare: M.J.I.A.PH.), inv. nr. 34 - 42764.

²⁵ Zigu Ornea, *Viața...*, p. 372.

²⁶ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 42781.

²⁷ Ibidem.

²⁸ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 43137.

²⁹ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 43138.

³⁰ Ibidem, f. 1 v.

³¹ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 63664.

solicita dispensarea ca jurat invocând motive familiale și de sănătate, a doua, o carte poștală ilustrată³² trimisă ginerului său, Paul Zarifopol, din Franța, unde se afla împreună cu Ștefania (soția lui Paul) și Ionel Gherea.

Corespondența primită se constituie într-o imagine elocventă a recunoașterii prestigiului de care se bucura în epocă Gherea. Cea mai timpurie dintre scrisorile primite, pe care noi o datăm ca fiind din anul 1890, este în fapt o telegramă³³ din partea a două femei, Adela Andrei și Sevastia Botez, trimisă, cel mai probabil, cu ocazia obținerii indigenatului. Alte două scrisori provin de la Societatea Academică Literară „România Jună” din Viena, înființată în anul 1871 prin unificarea celor două societăți ale studenților români aflați la studii aici. În prima³⁴ dintre acestea i se solicita criticului trimiterea cât mai urgentă, „în ora a 11-a”, a unui articol care să fie publicat în Almanahul editat cu ocazia Jubileului de 25 de ani. La nici o lună de zile Gherea avea să primească o nouă scrisoare³⁵ din partea aceleiași Societăți, de data aceasta o scrisoare de mulțumire pentru cărțile trimise, gest mărinimos care oferea membrilor acesteia „ocaziune de a cunoște opuri mari și epocale”³⁶. Tot din partea unei Societăți a studenților, de data aceasta a celor care studiau la Budapesta, aflăm o altă scrisoare prin care îi solicitau lui Gherea trimiterea noului volum de „Studii critice” apărut în 1891³⁷. Dintre scrisorile primite de Gherea amintim și pe aceea venită din partea Societății de Științe Sociale, înființată și condusă de dr. C. I. Istrati, prin care i se aducea la cunoștință că a fost proclamat membru fondator al acesteia, fiind invitat totodată a lua parte la prima ședință³⁸.

O informație referitoare la revista „Literatură și Știință”, înființată de Gherea în 1893, găsim în scrisoarea³⁹ tânărului diplomat Constantin Diamandi, fratele lui George Diamandi, directorul gazetei *L'ère nouvelle*, revistă a cercului studenților socialiști români din Paris. Din cuprinsul acestei scrisori aflăm că ea era însoțită de un studiu critic al operei lui Ibsen, C. Diamandi rugându-l pe Gherea să îi facă eventualele corecturi pentru a putea fi publicat în cel de-al treilea număr al revistei. Însă, așa cum am precizat anterior, „Literatura și Știință” și-a încetat existența după primele două numere.

³² M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39276.

³³ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39267.

³⁴ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39270.

³⁵ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 32224.

³⁶ Ibidem.

³⁷ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 32225.

³⁸ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39269.

³⁹ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 24877.

Lucrarea de căpătâi a operei ghersite, „Neoiobăgia”, a reprezentat rodul unei munci depusă timp de trei ani, fiind primită ca un adevărat eveniment al vieții ideologice din România. Militanții socialiști așteptau cu nerăbdarea apariția acesteia. În sprijinul acestei afirmații vine scrisoarea⁴⁰ trimisă de la Paris, la finele anului 1910, de către socialistul Ion Sion. Aflat în capitala Franței, acesta mulțumea lui Gherea pentru trimiterea unui exemplar al lucrării, considerată a fi „un far călăuzitor, dătător de lumină, în priceperea și cunoașterea problemei noastre agrare”⁴¹. Totodată era subliniat rolul important pe care această carte urma să-l joace în „agitația noastră în privința chestiunii țărănești”⁴².

Locul și rolul lui Gherea în cadrul mișcării socialiste era recunoscut și de către simpatizanții din celelalte provincii românești și din străinătate. În patrimoniul instituției noastre se găsesc două cărți poștale⁴³ trimise lui Gherea de către un cunoscut socialist italian, profesorul Virgilio Verdaro. În vederea scrierii unei istorii a partidelor socialiste el îi solicita trimiterea unor informații despre înființarea mișcării din țara noastră, influența marxismului asupra socialiștilor din Balcani dar și despre „mișcarea din 1899-1900”. O solicitare asemănătoare, legată de data aceasta de situația internă a României după cel de-al doilea război balcanic, este subiectul cărții poștale⁴⁴ adresată de Gustav Eckstein, jurnalist al gazetei social-democrației germane, „Die neue Zeit”.

Alte trei cărți poștale⁴⁵ provin de la soții Grigorovici, Gheorghe și Tatiana, militanți ai mișcării socialiste din Bucovina. Toate datează din luna noiembrie 1915, sunt trimise de la Viena, și fac referire la politica României din această perioadă, la diferite știri din presă dar și la greaua situație materială a familiei cauzată de lipsa serviciului. În acest context trebuie menționat faptul că Gheorghe Grigorovici, cu ocazia primelor alegeri din Austria bazate pe vot universal și egal, desfășurate în 1907, a fost ales deputat, devenind astfel primul român social-democrat în Parlamentul de la Viena⁴⁶.

⁴⁰ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 24878.

⁴¹ Ibidem, f. 1-1 v.

⁴² Ibidem, f. 1 v.

⁴³ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 25039, inv. nr. 34 – 43096.

⁴⁴ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 42783.

⁴⁵ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 - 24862, inv. nr. 34 - 24863, inv. nr. 34 – 24864.

⁴⁶ Petru Rușșindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, București, 1998, p. 49.

O altă carte poștală⁴⁷, tot de la Viena, dar de data aceasta de la „ședința grupului socialist român”, i-a fost trimisă lui Gherea în august 1911, cu salutări din partea participanților.

Merită subliniat faptul că fondul documentar Gherea conține și o carte poștală⁴⁸ de la V. G. Morțun, primul deputat socialist ales în Parlamentul României. După știința noastră aceasta este, până în prezent, singura mărturie a corespondenței purtată de cei doi, atât înainte cât și după „momentul” 1899, când Morțun avea să părăsească partidul socialist pentru a trece la liberali.

Alte nume care mai figurează pe scrisorile trimise lui Gherea sunt: C. Rădulescu-Motru⁴⁹, Panait Cerna⁵⁰ și Ruxandra Vlahuță⁵¹. Ultimele două documente rămase nemenționate au fost trimise de către membrii familiei. O carte poștală⁵² din partea soților Zarifopol, pe care se găsește și un autograf al cunoscutului dirijor ungar Arthur Nikisch, și o scrisoare⁵³ din partea fiicei acestora, Sonia, adresată bunicilor.

În continuare reproducem integral cele 27 de scrisori și cărți poștale din fondul documentar Gherea, grupate, pe baza criteriului cronologic, în *Corespondență trimisă* și *Corespondență primită*. Transcrierea textelor s-a efectuat în conformitate cu normele ortografice actuale. Porțiunile de texte cuprinse între paranteze drepte (datarea unor scrisori, precizări, cuvinte sau litere omise, etc.) aparțin autorului, la fel ca și textele scrise *italic* (numerele de inventar ale documentelor sau descrierea imaginilor de pe cărțile poștale). Textele marcate cu * au fost traduse din alte limbi (germană, franceză, rusă). Mulțumim, pe această cale, colegelor care au asigurat traducerea acestor texte: regretata Adriana Halasu, Carmen Guef și Paulina Mănișor, către care se îndreaptă toată recunoștința noastră.

⁴⁷ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39344.

⁴⁸ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 24879.

⁴⁹ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 42790.

⁵⁰ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 43129.

⁵¹ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 42771.

⁵² M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39262.

⁵³ M.J.I.A.PH., inv. nr. 34 – 39261.

CORESPONDENȚĂ TRIMISĂ

1. CĂTRE ȘTEFANIA GHEREA

Marti [iulie 1879]

Draga mea Ștefania⁵⁴,

Nu ți-am scris cam de mult dar nici n-am avut ce să-ți scriu, că tot ce era de zis desigur ți-a spus mama. Teodoru⁵⁵ m-a înveselit mult spunându-mi cât ești de sănătoasă și veselă.

Aștept o fotografie adevărată, că acelea pe care mi le-a adus Teodoru sunt niște caricaturi. Ieri, bancherul Nissim⁵⁶, care a învățat la Lipsca, a primit un răspuns de acolo la scrisoarea lui pe care el a scris-o la îndemnul meu. Scrisoarea asta e de la o cucoană care are o pensiune high-life, aristocratică și unde a stat și el. Nissim, care e un om foarte cumsecade, laudă strașnic pe această cucoană, el zice că e o pensiune ideală. Această cucoană scrie laude strașnice la adresa conservatorului din Lipsca, ceea ce se explică ușor. Dar mai interesant e următorul lucru: ea scrie că Reineck⁵⁷, celebrul muzicant, despre care ne-a vorbit așa de mult Liubici⁵⁸, dă lecții private. Pe cât îmi aduc aminte acest Reineck e profesorul lui Liubici și Humpel⁵⁹, cei mai buni muzicanți din țara noastră. Această cucoană mi-a trimis și un prospect de la conservator[ul] din Lipsca din care se vede că conservatorul [sic!] de acolo e în adevăr cât se poate de serios.

Am să-ți trimit acest prospect poimăine împreună cu observațiile mele. Te rog, fata mea dragă și scumpă, după ce ai să ieși de la Neu-Wittelsbach⁶⁰ să te duci imediat la Ziemsen⁶¹ să te sfătuiești cu el ce fel de viață să duci. Să-i spui că vrei să te consacrî carierei muzicale și deci să te sfătuiască ce să faci ca să nu te enervezi peste măsură. Întreabă și pe el până la câte ceasuri pe zi ți-ar fi permis să cânti fără să-ți strici sănătatea? Să te duci la Ziemsen numaidecât. Asemenea, neîntârziat, să

⁵⁴ Ștefania Gherea (1876 - 1944), fiica lui C. Dobrogeanu Gherea. Pianistă, din 1902 căsătorită cu criticul literar Paul Zarifopol.

⁵⁵ Dimitrie A. Teodoru (1866 - 1910), poet și profesor. În tinerețe, militant și publicist socialist, membru al cercului de la Iași grupat în jurul lui Ioan Nădejde.

⁵⁶ Iancu Nissim, bancher din Ploiești.

⁵⁷ Carl Reinecke (1824 - 1910), compozitor, dirijor și pianist german, profesor la Conservatorul din Leipzig.

⁵⁸ Muzician, compozitor, dirijor și profesor de muzică, elevul lui Reinecke. A fost profesorul de pian al Ștefaniei Dobrogeanu-Gherea.

⁵⁹ Wilhelm Humpel (1831 - 1899), compozitor și profesor de muzică de origine austriacă. Din 1893, director al Conservatorului din Iași.

⁶⁰ Spital din München.

⁶¹ Reputat medic münchenez.

iei pe profesorul Șvartz⁶² să începi să te pregătească de conservator. Domnișoara Pretorian⁶³ mi-a spus că la intrarea în conservator au întrebat-o niște lucruri de care nici n-a auzit la domnișoara Marcus⁶⁴. Șvartz natural că trebuie să știe. Examenul de admitere la conservatorul din Lipsca e la 6 octombrie stil nou sau 24 septembrie stil vechi deci mai ai vreme înainte să iei câteva lecții de la Șvarz și la Lipsca de la Reineck. Poimâine am să-ți scriu mai pe larg. Eu cred că după ce vei ieși din Wittelsbach să urmezi să bei kefir.

Te sărut scumpa mea, draga mea, iubita mea Fănița de
nenumărate ori al tău tată
C. Dobrogeanu Gherea

inv. nr. 34 – 42764

2. CĂTRE ȘTEFANIA GHEREA

Frau Dorothea Veruski
Freilane Stefanie Dobrogeanu
Leipzig, Nüremberger Strasse 22

12 iunie [18]99

Salutare din Sinae

Suntem aici cu mama și Ionel⁶⁵. Te așteptăm ca pe un cireș copt dulcea noastră fetiță. Pe aici avem un frig. Și pe munții din fața vilei zăpadă. Îți trimitem dulci, dulci sărutări cu toții. Margareta⁶⁶, Ionel, mama și Cecilia⁶⁷.

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, Podul Regele Carol I.
inv. nr. 34 – 42781

⁶² Neidentificat.

⁶³ Profesoară de muzică.

⁶⁴ Neidentificată.

⁶⁵ Ioan (Ionel) Dobrogeanu-Gherea (1895 - 1978), fiul cel mai mic al lui C. Dobrogeanu-Gherea.

⁶⁶ Neidentificată. (După 1907, în corespondența lui Gherea, „Margareta” era referirea codificată la dr. Cristian Racovski, care fusese expulzat din România).

⁶⁷ Neidentificată.

3. CĂTRE CONSTANTIN GRAUR

Marți 22 octombrie 1902

Dragă Graure⁶⁸

Iartă-mă că nu ți-am răspuns până acum. Doctorul Petru⁶⁹ îți va explica cauza, care de altfel se rezumă în câteva cuvinte: depresiune fizică și sufletească. Eu până acum nu m-am îndreptat încă după operație, iar în cât privește starea sufletească apoi ea n-a avut nevoie de nici o operație pentru a fi așa cum este. Din cauza aceasta au căzut bineînțeleles în baltă toate planurile cu revista etc....

Cine știe poate va veni o vreme mai bună și pentru noi și atunci vom mai face ceva. Să sperăm. Aș dori să te văd, și dacă după alegeri ai să ai vreo zi liberă și o ocazie să vii pe aici aș mai sta cu plăcere puțin de vorbă cu dumneata. Gazeta n-am refăcut-o deloc. Eu primesc o groază de fițuici în fiecare zi care trebuiau și plătite. Într-o zi m-am supărat și am spus la restaurant ca să refuze pe toate. Cei din restaurant între altele au refuzat și gazeta d-tale, un lucru de care îmi pare sincer foarte rău. Și asta cu atât mai mult, cu cât cine știe ce ți-ai imaginat. Adevărul e însă, că pentru cei din Galați am o sinceră stimă și simpatie și deci n-aș putea să fac ceva, care ar fi putut să fie interpretat cu totul altfel. Așadar pricepi cum stă chestia. Te rog să-mi răspunzi câteva cuvinte la scrisorica asta - ai să-mi faci o adevărată plăcere.

Ediția a treia din criticele mele poate să apară iarna asta. Atârnă de felul în care îmi voi aranja treburile și dacă voi avea vreme și liniște sufletească să scriu un articol prefață, un articol care ar fi totodată un răspuns literar (adică în ce privește literatura propriu-zisă) la Sanielevici⁷⁰, Nădejde⁷¹ etc. ... Mă arde grozav cuvântul nespus [subl. în text] care trebuie spus neapărat, dar mă tem că nu e încă vreme și mă tem că [nu] voi mai putea să-l spun așa cum ar fi trebuit să fie spus. Sper că ai să vii pe la noi și atunci vom vorbi mai mult și mai pe larg.

⁶⁸ Constantin Graur (1880 - 1940), ziarist. În tinerețe, militant socialist. În perioada interbelică a fost director al ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*.

⁶⁹ Petru Alexandroff (V. S. Ivanovski) (? - 1912), doctor; revoluționar rus refugiat în România. A făcut parte din grupul socialiștilor din Tulcea. Cumnat cu scriitorul rus V. G. Korolenko.

⁷⁰ Henric Sanielevici (1875 - 1951), eseist, traducător, teoretician, jurnalist și critic literar.

⁷¹ Ioan Nădejde (1854 - 1924), jurist, sociolog, publicist, literat, profesor. Militant de seamă al mișcării socialiste din România. A fost secretar general al Partidului Socialist Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.) între anii 1893 - 1899. În 1899 s-a retras din mișcarea socialistă, înscriindu-se ulterior în Partidul Național Liberal.

Îmbrățișări lui Pastia⁷², Atanasiu⁷³, Țăranu⁷⁴ și tuturor prietenilor.
Pe d-ta te îmbrățișez, al d-tale C. Dobrogeanu Gherea.
Te rog să nu fii vindicativ și să-mi răspunzi câteva cuvinte.
inv. nr. 34 – 43137

4. CĂTRE CONSTANTIN GRAUR

12/25 decembrie 1904

Dragă Graure,

Acuma chiar citesc în „Universul” că ministerul de interne a redijiat documentele și le-a transmis parchetului din Galați pentru extrădarea locotenentului Luby Rusiei. Zilele acestea am primit o scrisoare din Elveția, în care mi se comunică că Luby e un refugiat politic și deci ar fi o monstruozitate ca să fie extrădat, ar fi și o călcare a constituției. Te rog foarte mult dintr-o parte să vorbești imediat cu Atanasiu⁷⁵, din altă parte să-mi comunici imediat, dar imediat [subl. în text] ce e adevărat din această știre a „Universului” să-mi telegrafiezi imediat, telegrama s-o redijezi așa ca să [se] vadă bine despre ce e vorba. Spre pildă: „știrea Universului adevărată, în cutare zi va să-l expedieze” sau: „știrea nu e adevărată” și a. m. d.

Dacă mai e vreme voi căuta să mă pun luntre și punte pentru a împiedica o infamie așa de mare. De va fi nevoie mă voi duce singur la ministru. Așadar încă o dată vorbește cu Atanasiu și telegrafiază-mi imediat. Mă grăbesc să-ți trimit această scrisoare și de aceea nu-ți mai scriu altceva nimic. Complimente frățești tuturor prietenilor. Pe tine te sărut al tău, C. Dobrogeanu-Gherea, gara Ploiești.

inv. nr. 34 - 43138

⁷² Mihai Pastia (1860 - 1928), pedagog, publicist, membru al cercului socialist de la Iași.

⁷³ I. C. Atanasiu (1866 - 1940), avocat. A făcut parte din cercurile socialiste. Din 1893 membru al P.S.D.M.R. În 1900 se înscrie în P.N.L. unde a activat până în 1920. În 1932 a publicat volumul *Pagini din istoria contemporană a României, 1881-1916, vol. I. Mișcarea socialistă (1881-1900)*.

⁷⁴ Deodat A. Țăranu (? - 1922), avocat, publicist, membru în conducerea Clubului muncitorilor din Galați; membru al Consiliului General al P.S.D.M.R.

⁷⁵ Vezi adnotarea nr. 73.

5. CĂTRE PRIM-PREȘEDINTELE CURȚII CU JURAȚI DIN JUDEȚUL PRAHOVA

Ploești
15/28 / IX/ [1]907

Domnule Președinte

Din cauza intereselor importante de familie și a sănătății mele zdruncinate, vă rog respectuos a mă dispensa de a lua parte ca membru al juriului în actuala sesiune a Curței cu Jurați.

Primiți, vă rog, D-le Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

C. Dobrogeanu-Gherea

D-ei Sale

Domnului Prim – Președinte al Curței cu Jurați din jud. Prahova.

[PE VERSO]

Jurnal N.
1907 Septembrie 15

Curtea

Apreciind asupra motivelor invocate de D-ul jurat C. Dobrogeanu-Gherea prin prezenta petițiune registrată la nr. 451/[1]907

În unire cu concluziunile D-lui Reprezentant al Ministerului Public

Decide

Dispensează pe D-nu C. Dobrogeanu-Gherea de a lua parte ca jurat la această Curte pentru tot timpul actualei sesiuni.

[ss. indescifrabile]

Grefier
[ss.] Ionescu

inv. nr. 34 - 63664

6. CĂTRE PAUL ZARIFOPOL

M. Herr

[1913?]

D. P. Zarifopol⁷⁶

Kaiserin Auguststr. 31 Leipzig

Allemagne

Ei nu zic că n-am fost și noi la Cap Ferrat

Fanny⁷⁷, Ionel⁷⁸, C. Dobrogeanu Gherea

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, „Grand Hotel de Cap Ferrat, près Nice”

inv. nr. 34 - 39276

⁷⁶ Paul Zarifopol (1874 - 1934), critic literar, istoric, eseist. Din 1902 căsătorit cu Ștefania Dobrogeanu-Gherea.

⁷⁷ Vezi adnotarea 54.

⁷⁸ Vezi adnotarea 65.

CORESPONDENȚĂ PRIMITĂ

7. DE LA ADELA ANDREI ȘI SEVASTIA BOTEZ

7/7 [1890 ?]

Telegrama nr. 451

I. Gherea Dobrogeanu

Bucuriile mari nu se pot spune se simt numai. Vesele de cea mai bună și mai dorită veste salutăm pe omul cel mai bun și mai mare din partea tuturor amicilor noștri.

Adela Andrei⁷⁹

Sevastia Botez⁸⁰

inv. nr. 34 - 39267

8. DE LA SOCIETATEA DE LECTURĂ „PETRU MAIOR” A JUNIMEI ROMÂNE DIN BUDAPESTA

Budapesta, la 6 martie st.[il] n.[ou] 1891

Societatea de lectură „Petrui Maior”

a Junimei Române din Budapesta

Nr. 31 an.[ul] scol.[ar] [1]890/[189]1

Prea Stimate Domnule!

Societatea literară „Petrui Maior” a junimei române, univ.[ersitatea] din Budapesta, conșcie [conștientă] de scopul ce s-a avut când cu întemeierea sa, a stăruit [cuvânt indescifrabil] să dea membrilor săi posibilitatea pentru dezvoltarea în cultură pe toate terenurile.

Pentru realizarea acestui scop, înainte de toate înzestrarea bibliotecii cu opuri de valoare din literatura română o ține indispensabil necesară.

Puterile materiale ale acestei societăți însă sunt insuficiente de astă dată pentru ca să-și poată procura din ale sale tot ce datorința ei reclamă.

În considerarea aceasta, subsemnații, în numele societății, apelăm la mărinimozitatea Prea Stimatei D-voastre și Vă rugăm: să binevoiți a ne trimite gratuit prețuitul op al Prea Stimatei D-voastre „Studii critice” prin ceea ce, Vă asigurăm, serviți unei cauze naționale pentru care și societatea noastră luptă.

⁷⁹ Neidentificată.

⁸⁰ Neidentificată.

nu prea mă înțeleg în chestiune de tipografie) să treacă mult peste. În partea a doua, pe care o lucrez acum, fac analiza pieselor și insist mai ales asupra filosofiei individualiste a pesimismului lui Ibsen și un paralel [sic!] asupra lui Ibsen cu Bjørnson⁸⁴, relativ la „Sprijinitorii societății”⁸⁵ și „O failita”⁸⁶.

Cred că mulți vor găsi articolul prea socialist. Dar n-am ce face. Am căutat, adunând date asupra Norvegiei moderne, să aplic, pe cât se poate, la critica literară concepțiunea materialistă a istoriei, cam cum a făcut Kautsky⁸⁷ pentru Thomas Moore⁸⁸ și Plehanov⁸⁹ pentru [nume indescifrabil]. Dacă aș fi știut de la început în ce limite trebuie să scriu poate aș fi putut să mă mărginesc. Acum însă, când am lucrat articolul mai adânc, silindu-mă a păși peste limitele unui „articol ușor”, nici nu vād puțința de a-l preface în total. Desigur, faptul că n-am obiceiul de a scrie, că n-am fost ziarist, că afară de vreo 4 articole despre militarism în *Munca*⁹⁰, e prima încercare, contribuie a face articolul masiv, greoi. Oricum ar fi, ți-l trimit rugându-te să-mi dai cât mai curând [subl.în text] părerea D-tale asupra lui, și să-l publici în „Literatură și Știință” dacă crezi că merită.

Ți-l încredințez. Fă oareșcare modifi cațiuni dacă crezi de cuviință dar n-aș voi ca mai ales suportul pe care se reazămă articol[ul], adică tot ce privește mediul social și punctul de vedere „clasă” [subl.în text], p.[unct de] vedere socialist să fie modificat. Dar de asta nu mă tem. D-ta, care cu atâta succes ai aplicat această concepțiune la subiecte literare atât de diferite, care ai expus această concepțiune în o broșură, vei înțelege dar cât țin la ea, căci întrebui nând această metodă am putut vedea mai limpede și a pătrunde acest curent scandinav; și aș dori ca, ceea ce am înțeles, să fie expus clar în articolul meu. D-ta vei judeca și-mi vei da verdictul, oricât de sever ar fi. În ceea ce privește „Lumea nouă”⁹¹ voi

⁸⁴ Bjørnstjerne Bjørnson (1832 - 1910), poet, prozator și dramaturg norvegian.

⁸⁵ Referire la piesa „Stâlpii societății” a lui H. Ibsen.

⁸⁶ Referire la piesa „Un faliment” a lui B. Bjørnson.

⁸⁷ Karl Kautsky (1854 - 1938), filosof, jurnalist și teoretician marxist.

⁸⁸ Thomas Morus (în engleză Thomas More) (1478 - 1535), avocat, scriitor și om de stat englez, personalitate marcantă a umanismului în Europa.

⁸⁹ Gheorghe Valentinovici Plehanov (1856 - 1918), revoluționar rus și teoretician marxist, unul dintre fondatorii mișcării social-democrate din Rusia.

⁹⁰ *Munca*, săptămânal, organ de presă al social-democrației române în perioada 25 februarie 1890 - 23 octombrie 1894 (vezi I. Hangiu, *op. cit.*, p. 296).

⁹¹ *Lumea Nouă*, cotidian, organ de presă al social-democrației române în perioada 2 noiembrie 1894 - 17 noiembrie 1898, continuator al ziarului *Munca* (vezi I. Hangiu, *op. cit.*, p. 275).

trimit articole de politică exterioară și în general despre Germania. Nu le voi iscăli sau [o voi face] cu un pseudonim pe care nu l-am ales încă dar care aș dori să nu prea fie cunoscut acum deodată. În scrisorile mele viitoare te voi pune în curent cu viața mea aici și cu intențiunile mele. Pentru suplimentul literar nu știu dacă voi colabora căci am multă treabă și am promis fratelui meu un studiu istoric despre „chartism”⁹² pentru care nici n-am adunat material încă. Cui trebuie să trimit articolele politice [subl.în text], aș dori să fie un prieten care mă cunoaște personal și pe discrețiunea căruia să pot conta. Mă abonez la „Lumea Nouă” (ziar și revistă) și la Știință și Literatură. Scrie-mi cât face totul și îți voi trimite suma rugându-te să o dai la destinațiunile respective. Așteptăm răspunsul D-tale cât mai curând [subl.în text]. Te îmbrățișez frățeste.

Respectuoasele mele complimente acasă.

al D-tale

Multe complimente de la

Const. Diamandy⁹³

soția mea

Când va apărea „Literatură și Știință” [?]

inv. nr. 34 - 24877

10. DE LA SOCIETATEA ACADEMICĂ, SOCIAL-LITERARĂ, „ROMÂNIA - JUNĂ”

Societatea academică, social-literară

Viena, 15 februarie 1896

„ROMÂNIA - JUNĂ”

IN VIENA

IX/2, Lazarethgasse Nr.26

No. 62

Comitetul pentru aranjarea jubileului de 25 de ani

Mult stimată Domnule Gherea

„România-Jună”, societatea academică social-literară a tinerimii române din Viena, își va serba în anul acesta la Paști jubileul de 25 de ani al existenței sale.

Cea mai fierbinte dorință ar fi ca cu [sic!] această însemnată ocaziune să edităm un „almanach”.

⁹² Referire la mișcarea chartistă a muncitorilor englezi din perioada 1838 - 1858, ce a avut ca scop satisfacerea unor revendicări de ordin economic și politic.

⁹³ Constantin Diamandy (1868 - 1931), diplomat, frate cu George Diamandy. Și-a început cariera diplomatică în 1892, ca atașat de legație. A fost ministru plenipotențiar al României la Petrograd și Paris.

Ne-am luat permisiunea a ne adresa de repetite ori către D-voastră cu rugarea de a binevoi să ne trimiteți un operat pentru acest „almanach” dar desigur ocupat cu afaceri mai importante nu V-ați putut încă interesa și de a noastră chestiune.

Acum în ultimele momente, în ora a 11-a, ne adresăm deci din nou către D-voastră și apelăm cu toată căldura la bunăvoința D-voastră rugându-vă să dați ascultare cererii noastre, și să ne trimiteți ceva pentru „almanach”, căci în cazul contrar am fi constrânși a abdica cu cea mai mare părere de rău de [la] planul nostru.

Având deplina convingere, că Veți considera rugămintea noastră, rămânem pe lângă asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte

[ss.] Teofil Popovici

stud.[ent] techn.[ică?]

Secretar

[ss.] Marin Sturza

stud.[ent] med.[icină?]

inv. nr. 34 - 39270

11. DE LA SOCIETATEA ACADEMICĂ, SOCIAL-LITERARĂ, „ROMÂNIA - JUNĂ”

Societatea academică, social-literară

„ROMÂNIA - JUNĂ”

IN VIENA

IX/2, Lazarethgasse Nr. 26

No. 47

Viena, în 14 Martie 1896

Mult Stimate Domnule!

În numele societății academice social-literare „România-Jună” Vă aducem intimele noastre mulțămiri pentru opurile trimise nouă. Nismînțile „României-June” totdeauna tind într-acolo ca să poată da membrilor săi ocaziune de a cunoște opuri mari și epocale. Cu atât mai mult suntem deci recunoscători, când atât de mărinimos ne ajutorați în această nismînță.

Primiți asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Pentru comitet:

Președinte

[Ștampila societății România Jună]

Secretar

[ss.] T. Popovici

[ss.] Titu Pertian [?]

stud.[ent] în med.[icină]

Mult stimatului Domn

I. Gherea Dobrogeanul

Ploesci

inv. nr. 34 - 32224

12. DE LA ȘTEFANIA ȘI PAUL ZARIFOPOL

D-lui C. Dobrogeanu-Gherea
Ploești
Rumänien

Leipzig, 12 februarie 1903

Suntem la o serbare strașnică și vă sărutăm. Stefanie și Păvălucă.
(autograf) Arthur Nikisch⁹⁴

*Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, „Winterfest D. KGL.
Conservatoriums der Musik, Leipzig, 12. Februar 1903”
inv. nr. 34 - 39262*

13. DE LA RUXANDRA VLAHUȚĂ

Miercuri 15 febr.[uarie] [1906 sau 1912]

Mult stimată Domnule Gherea,

Vă mulțumim din toată inima pentru minunații pesmeți, care
sunt într-adevăr „mai presus de orice critică”⁹⁵.

Vă rugăm să transmiteți D-nei Gherea⁹⁶ cele mai amicale salutări,
precum și D-nei și D-lui Zarifopol⁹⁷, care probabil au plecat.

Cu toată prietenia
Ruxandra Vlahuță⁹⁸

inv. nr. 34 - 42771

14. DE LA SOCIETATEA DE ȘTIINȚE SOCIALE

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE SOCIALE
Nr. 5

[1906]

Onorate Domn,

Avem deosebită plăcere de a vă face cunoscut că în ședința de la
7 octombrie a. c. , D-voastră ați fost proclamat membru fondator al
Societății.

⁹⁴ Arthur Nikisch (1855 - 1922), dirijor ungar.

⁹⁵ Referire la ironia lui B. P. Hașdeu la adresa lui C. Dobrogeanu-Gherea cu privire la activitatea acestuia de critic literar. Hașdeu, care era un client statornic al restaurantului lui Gherea, chestionat fiind de un chelner în legătură cu mâncarea servită, ar fi răspuns cu umor: „deasupra oricărei critici” (vezi Zigu Ornea, *Viața...*, p. 157).

⁹⁶ Sofia Dobrogeanu-Gherea, soția lui C. Dobrogeanu-Gherea.

⁹⁷ Ștefania și Paul Zarifopol.

⁹⁸ Ruxandra Vlahuță (n. Gâlcă), soția lui Alexandru Vlahuță din 1905.

Cu această ocazie, Vă rugăm să binevoiți a lua parte la întâia ședință lunară care va avea loc Duminică 3 decembrie a. c. ora 3 p.m. în sala de ședințe a Comisariatului Expoziției.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,

[ss.] C. I. Istrati

Secretar-general,

[ss.] G. D. Scraba

D-sale

D-nului C. Dobrogeanu Gherea.

inv. nr. 34 - 39269

15. DE LA V. G. MORȚUN

D-lui Const. Dobrogeanu-Gherea

în gară, Ploiești, Rumänien

Reichenhall, 26 iulie [1]907

Ce mai faci? Pe unde mai ești? De când te-am întâlnit plecând la Kisonig eu nu am mai aflat nimic de tine cu toate că spuneai că ai să mai vii prin țară, în răstimpuri. Pe aici, la Reichenhall, unde sunt de 18 zile, anul acesta plouă mai puțin ca în alți ani deși plouă foarte mult. Pe la 10 august cred să fiu în țară. Dorindu-ți multă sănătate te îmbrățișez prietenește – V.G. Morțun⁹⁹

Și fina te salută, Cornelica¹⁰⁰

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, „St. Bartholomä”

inv. nr. 34 - 24879

16. DE LA O PERSOANĂ NEIDENTIFICATĂ

[Ștampilă poștă Ploiești, 15 ianuarie 1908]

D. sale

Domnului

Dobrogeanu-Gherea

Gara Ploiești

Din adâncul inimii vă doresc sănătate! ^{*101}

[ss. indescifrabil, posibil Deltowsky ?]

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, „1908”

inv. nr. 34 - 42779

⁹⁹ Vasile Gheorghe Morțun (1860 - 1919), publicist, militant de seamă al mișcării socialiste din România. A înființat și condus mai multe gazete socialiste. Primul deputat socialist din Parlamentul României, ales în 1888. Din 1895 se afla în fruntea grupării „generoșilor”, socialiști care în 1899 au părăsit mișcarea înscriindu-se în rândurile Partidului Național Liberal.

¹⁰⁰ Posibil Cornelia Morțun, fiica lui V. G. Morțun.

^{*101} Text în limba rusă - traducere: muzeograf Paulina Mănișor.

Iubite tovarășe Gherea,

Îți mulțumesc din suflet pentru plăcerea mare ce mi-ai procurat-o, trimițându-mi noua și merituoasă d-tale lucrare, „Neoiobăgia”.

Îți sunt extrem de recunoscător pentru atenția ce mi-ai acordat-o și în același timp pentru puțința ce mi-ai dat-o de a învăța încă ceva, pe lângă cele pe care le-ai propovăduit până acuma în țara românească.

Cu mult neastâmpăr [am] așteptat apariția cărții, dar cu cât neastâmpărul mi-a fost mai mare, cu atâta mulțumirea ce o am citind-o e mai intensă. Comoara de idei și adevăruri ce încheagă „Neoiobăgia” va servi ca un far călăuzitor, dătător de lumină, în priceperea și cunoașterea problemei noastre agrare. Numai un om cu cunoștințele și cu spiritul d-tale critic, a putut pătrunde în miezul problemei agrare și s-o disece așa cum o faci dumneata. E copilăresc din parte-mi ca eu să-ți fac complimente, dar ce vrei, nu pot să mă opresc și să nu spun așa cum gândesc și simt.

În acțiunea noastră socialistă „Neoiobăgia” ne va fi de un real folos și în agitația noastră în privința chestiunii țărănești, ea ne va da îndrumarea necesară.

Îți mulțumesc din toată inima pentru darul prețios pe care l-ai făcut proletariatului din România și nu mă îndoiesc că muncitorimea noastră va ști să prețuiască și să se servească de învățăturile d-tale.

Eu unul am învățat multe citind „Neoiobăgia”, așa că grație d-tale, îmi pot da și mai bine seama de realitatea noastră socială.

Acuma nu am decât o dorință și anume, ca împrejurările să te ajute pentru a fi complet sănătos și voinic și astfel să poți duce la capăt opera începută. Atitudinea teoretică și activitatea tactică și practică a socialiștilor față de problema agrară și atitudinea acestora față de dezvoltarea noastră capitalistă, sunt probleme de o importanță vitală pentru mișcarea noastră. Știu că d-ta îți dai perfect seama de importanța acestor probleme și de aceea nu mă îndoiesc că, încălzindu-te la focul idealului socialist, vei găsi în d-ta încă destulă forță și energie pentru a desăvârși opera începută.

Dacă aș ști că ai timp, te-aș ruga mult să-mi scrii ce faci și cum o duci cu sănătatea.

Eu aici trăiesc cu dorul reîntoarcerii și sper că nu va mai trece mult și acest dor se va realiza. Poate m-aș fi întors în țară de mult dacă n-aș fi avut greutățile familiale care mi-au îngreunat mult mișcările. Căci

trebuie să știi că-s însurat și că am doi copii. O fată de un an și jumătate și un băiat pe care nevasta l-a născut acum trei săptămâni. Aici se găsește în mare parte pricina că tocmai după o lună de la primirea lucrării d-tale, am găsit timpul să scriu aceste rânduri. Pentru întârziere te rog mult să mă ierți.

De aici, din depărtare, mă gândesc cu drag la d-ta și între persoanele pe care doresc să le revăd, d-ta te găsești în primul rând.

Mulțumindu-ți încă odată pentru cartea d-tale și pentru cuvintele scrise pe dânsa, te salut cu drag, al d-tale

I. Sion¹⁰²

inv. nr. 34 - 24878

18. DE LA VIRGILIO VERDARO

Cetățeanului

[ștampilă poștă București 24 mai 1911]

C. Dobrogeanu Gherea

[ștampilă poștă Ploiești 26 mai 1911]

Bukarest

Gara Ploiești

Dragă cetățene^{*103}

Pentru o lucrare despre partidele socialiste mă adresez dumneavoastră, ca unui distins marxist, pentru o scurtă notă despre:

a) influența marxismului și a școlii ruse asupra socialismului balcanic

b) originea mișcării în România la Iași

c) evenimentele din 1899 - [19]00

Acceptați salutările mele mai mult decât frățești

Prof. Virgilio Verdaro¹⁰⁴

Via delle Ghiacciaie 13 Firenze

Salutați-l din partea mea pe cetățeanul N. D. Cocea¹⁰⁵

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, „Chiesa di S. Croce. Firenze”

inv. nr. 34 - 43096

¹⁰² Ion Sion (1880 - 1920), gazetar, militant socialist.

^{*103} Text în limba franceză - traducere: prof. Carmen Guef.

¹⁰⁴ Virgilio Verdaro (Gatto Mammone) (1885 - 1960), profesor, din 1901 membru al Partidului Socialist Italian. Ulterior a jucat un rol important în fondarea Partidului Comunist din Italia.

¹⁰⁵ Nicolae D. Cocea (1880 - 1949), scriitor și publicist, militant al mișcării socialiste, ulterior și comuniste. A condus publicațiile *Facla*, *Viața Socială*, *Chemarea*, *Era nouă*, *Reporter*.

19. DE LA VIRGILIO VERDARO

Cetățeanului
C. Dobrogeanu Gherea
Bukarest
Gara Ploești

[ștampilă poștă Ploiești 5 iunie 1911]

Dragă cetățene^{*106}

Nu știu dacă ilustrata pe care v-am adresat-o, și pe care am trimis-o la București, v-a parvenit. Vă reînnoiesc rugămintea mea pentru o istorie a partidelor socialiste în care să-mi dați câteva detalii despre:

a) influența școlii ruse [cuvânt indescifrabil] și a marxismului asupra socialismului balcanic

b) originea mișcării în România (Iași)

c) evenimentele din 1899-1900

Salutări frățești

Prof. Virgilio Verdaro Via delle Ghiacciaie 13 Firenze (Italia)

Este o carte poștală simplă.

inv. nr. 34 - 25039

20. DE LA GRUPUL SOCIALIST ROMÂN

Tov. C. D. Gherea
Gara Ploesci, Romania

Viena [21 august 1911]

Salutări din Viena, de la ședința grupului socialist român din 21/VIII [1]911.

[ss.] Rintzber [sau Rintzler], I. Hoppe¹⁰⁷, Ghelerter¹⁰⁸, Stănciulescu¹⁰⁹, Roza Kureska¹¹⁰ [?] , P. Ivanov¹¹¹, G. Apolsan¹¹², Georgescu¹¹³, [indescifrabil], [marginal]G. Hoppe¹¹⁴.

Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, Socrate.

inv. nr. 34 - 39344

^{*106} Text în limba franceză - traducere: prof. Carmen Guef.

¹⁰⁷ Frații Hoppe au fost expulzați din România pentru atitudinea lor de condamnare a reprimării răscoalei din 1907.

¹⁰⁸ Leon Ghelerter (1873 - 1945), doctor în medicină, publicist, unul dintre fruntașii mișcării socialiste.

¹⁰⁹ Neidentificat.

¹¹⁰ Neidentificată.

¹¹¹ Neidentificat.

¹¹² Neidentificat.

¹¹³ Neidentificat.

¹¹⁴ Vezi adnotarea 107.

21. DE LA PANAIT CERNA

Herr C. Dobrogeanu-Gherea
Ploești (gara Ploești)
Rumänien

Leipzig, 31.05.1912

Cu deosebit drag și cu venerație se gândește la D-l Gherea și-l salută al D-sale devotat Cerna¹¹⁵.

*Este o carte poștală ilustrată. Pe ilustrată, Universitatea din Leipzig.
inv. nr. 34 - 43129*

22. DE LA SONIA ZARIFOPOL

Leipzig

Wineri 18
[ștampilă poștă: 27.04.1913]

Dragă mamă și tata mare ce mai faceți? Să nu credeți că v-am uitat, că mie mi-i foarte dor de voi.

Fani¹¹⁶ a căpătat scrisoarea mea?

Wă sărut pe toți

Sonia¹¹⁷

Multe complimente de la Johanna¹¹⁸

Multe complimente de la Frau [indescifrabil]

Zarifopol.

Sonia

inv. nr. 34 - 39261

23. DE LA GUSTAV ECKSTEIN

Die Neue Zeit

Berlin, Charlottenburg, 15/9 1913

Stimate tovarășe!^{*119} Nu mi-ați putut trimite o scurtă prezentare despre situația actuală a României? Presa burgheză subliniază din nou politica înțeleaptă a Hohenzollern-ilor de pe tronul românesc și prezintă

¹¹⁵ Panait Cerna (1881 - 1913), poet.

¹¹⁶ Ștefania Zarifopol.

¹¹⁷ Sonia Zarifopol, fiica Ștefaniei și a lui Paul Zarifopol.

¹¹⁸ Neidentificată.

^{*119} Text în limba germană - traducere: muzeograf Halasu Adriana

o Românie fericită în urma unor succese ale diplomaților. De aceea, ar fi binevenit dacă am putea pune în lumină adevărata situație a țăranilor și muncitorilor români de după războiul [cuvânt indescifrabil].

Vă rog să ne scrieți dacă și când putem conta pe manuscrisul dumneavoastră.

Dacă ați putea să ne scrieți și despre situația generală din Balcani v-am fi recunoscători pentru aceasta.

Cu salutări cordiale,
al dumneavoastră fidel
[ss.] G. Eckstein¹²⁰

inv. nr. 34 - 42783

24. DE LA CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ București 14 febr.[uarie]/[1]915
SOCIALĂ, CRITICĂ, ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

Calea Victoriei 62

=APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ=

Pasagiul Imobiliara

Director: C. Rădulescu Motru

Telefon 30/11

Iubite D-le Gherea,

În caz de răspunzi ceva la articolul meu din revistă apărut astăzi 14 febr. te rog să mă încunoștințezi fiindcă eu încă n-am terminat cu oligarhia. Nr. viitor voi vorbi despre „Fanarioții de astăzi” sau cum se ajunge în politică la noi.

Cordial
[ss.] C. Rădulescu-Motru¹²¹

inv. nr. 34 - 42790

¹²⁰ Gustav Eckstein (1875 - 1916), jurnalist și social-democrat austriac.

¹²¹ Constantin Rădulescu-Motru (1868 - 1957), filosof, psiholog, pedagog, președinte al Academiei Române. Director al publicației *Noua Revistă Română pentru politică, literatură, știință și artă*.

25. DE LA GHEORGHE GRIGOROVICI

Grigorovici
Wien II Zircusgasse 47
Th. 45

Dlui
Dobrogeanu-Gherea
gara Ploești
Rumänien

[ștampilă poștă]
Wien
10.11.1915

Dragă tovarășe!^{*122}

Până astăzi nu am primit nici o „Lupta”¹²³, totuși azi mi-au parvenit două exemplare din „Ziua”¹²⁴. Am aflat totuși câte ceva indirect în ceea ce privește politica României. [Propoziție indescifrabilă]. Succesele din Bucovina sunt pentru noi singurele puncte luminoase. În rest, toate sunt la fel, în continuare nu avem nici un câștig. Aici nu se știe exact care sunt legile referitoare la străini în România. Se povestește că până și românii din Bucovina au fost expulzați. Ce este cu Lucaciu¹²⁵ și Goga¹²⁶? Onoarea lor nu va fi atinsă cu toate că au vrut să-i împingă pe români în nenorocire.

Radu¹²⁷ este din nou bucuros și își amintește cu plăcere de șederea la dumneavoastră.

Vă salutăm pe toți cordial

Grigorovici¹²⁸

*Este o carte poștală simplă.
inv. nr. 34 – 24863*

^{*122} Text în limba germană - traducere: muzeograf Halasu Adriana

¹²³ *Lupta zilnică (România muncitoare)*, organul de presă al social-democrației române ce apărea la București.

¹²⁴ Ziar progerman în perioada neutralității, care a apărut la București în perioada 31 iulie 1914 - 15 august 1916 (vezi I. Hangiu, *op. cit.*, p. 532).

¹²⁵ Vasile Lucaciu (1852 - 1922), preot greco-catolic, una dintre cele mai importante personalități politice, culturale și istorice ale românilor ardeleni, militant pentru drepturile acestora. Semnatar al Memorandumului din 1892. Lider al Partidului Național Român.

¹²⁶ Octavian Goga (1881 - 1938), poet, gazetar și om politic ardelean.

¹²⁷ Radu Grigorovici (1911 - 2008), fiul lui Gheorghe și al Tatiane Grigorovici. Fizician român, membru al Academiei Române și vicepreședinte al acesteia (1990-1994).

¹²⁸ Gheorghe (George) Grigorovici (1871 - 1950), social-democrat bucovinean, militant pentru unitatea național-politică a tuturor românilor. Primul deputat român social-democrat în Parlamentul de la Viena. Deputat și în Parlamentul de la București, membru fondator (1927) și președinte (1936-1938) al Partidului Socialist Democrat Român.

26. DE LA TATIANA GRIGOROVICI

Dr. Tatiana Grigorovici
II Dez. Circusgasse 47
Th. 45

D-lui
C. Dobrogeanu Gherea
Ploești – Gara
Rumänien

[ștampilă poștă]
Wien
14. 11. 1915

Stimate tovarășe Gherea!^{*129}

Ne-ați spus odată că dumneavoastră răspundeți foarte rar la scrisori. Tocmai de aceea ne-am bucura foarte mult dacă ați face pentru noi o excepție și ne-ați scrie câteva cuvinte. Suntem în continuare fără ocupație, dar nu ne-am pierdut speranța de a ne găsi una în curând. Din fericire, toate lucrurile au și latura lor bună, pentru că lipsa de ocupație te obligă să înveți, iar economisirea nu se mai impune numai datorită realității economice de la noi ci, înainte de toate, ea este o datorie patriotică. La noi este o mare bucurie în urma victoriei noastre din Bucovina și Prusia de Est. Despre [cuvânt indescifrabil] rușilor în Bucovina vă vom trimite în aceste zile un material autentic foarte interesant, pentru „Lupta”, din care nu am primit nici unul din ultimele numere. Ce mai e nou la dumneavoastră? Din câte am aflat și la voi s-au înăsprițit lucrurile. Răduță se simte nemaipomenit la Viena și face progrese foarte bune în limba germană. Cu stimă salutări de la noi toți pentru dumneavoastră și familie.

Tatiana Grigorovici¹³⁰

*Este o carte poștală simplă.
inv. nr. 34 - 24862*

^{*129} Text în limba germană - traducere: muzeograf [Halasu Adriana]

¹³⁰ Tatiana Grigorovici (n. Pistermann) (1877 - 1952), teoreticiană a social-democrației austriece și române, din 1903 soția lui Gheorghe Grigorovici.

27. DE LA GHEORGHE GRIGOROVICI

Grigorovici	Dlui	[ștampilă poștă]
Wien II Zircusgasse 47 Für 45	Dobrogeanu-Gherea	Wien
	gara Ploești	20.11.1915
	Rumänien	

Dragă tovarășe Gherea^{*131}

După lungi întreruperi și trei zile de călătorie am sosit toți trei sănătoși la Viena. Multe nu avem deocamdată să-ți scriem pentru că nu ne-am întâlnit încă cu nimeni dintre cunoștințele noastre.

Aici am găsit în ziare o știre, citată dintr-un articol al lui Mille¹³², că „Adevărul” a inserat o instigare la război împotriva Austriei. Am fi foarte bucuroși dacă am putea primi acest articol decupat. Acest lucru mi se pare de necrezut și pentru redacția ziarului muncitoresc am vrea să avem o certitudine. Lui Răduțu al nostru îi place grozav Viena dar așteaptă într-una sosirea lui Moșu' cu următorul tren.

Îi salutăm pe toți foarte cordial. Încă o dată vă mulțumim pentru tot ce a fost bun!

Grigorovici

*Este o carte poștală simplă.
inv. nr. 34 - 24864*

^{*131} Text în limba germană - traducere: muzeograf Halasu Adriana

¹³² Constantin Mille (1861- 1927), ziarist, avocat, militant socialist român. Director al ziarului *Adevărul*.

marzo 22 octubre 1902

Eatin' a taria in arbele mule roste au de apart
 crucea mte. Atentie la fidel sau nu sunt anagor
 bolile de la noi - au vreme de 3. Luvite inflatescu
 de la noi impasitate un articol prefat, y un
 articol cu o p. bol mte au raspuns. Otrav (scut
 si ce puritate otravim pur mte) la luvale
 Mospe etc..... la orde gresit caribol. Anagor
 cu tubus spus acagorak, dar nu bea cu nu
 e mte vreme y nu bea cu nu mte - mte
 juste bol spus apa cum au p. tubul de fic
 spus. Epa cu o de mte pe la noi y abate
 ma mte ma mte y cum pe lung.
 Ambustion de la Botia, otravim, Juvon y tubus
 probaste. Pe de la ambustion.

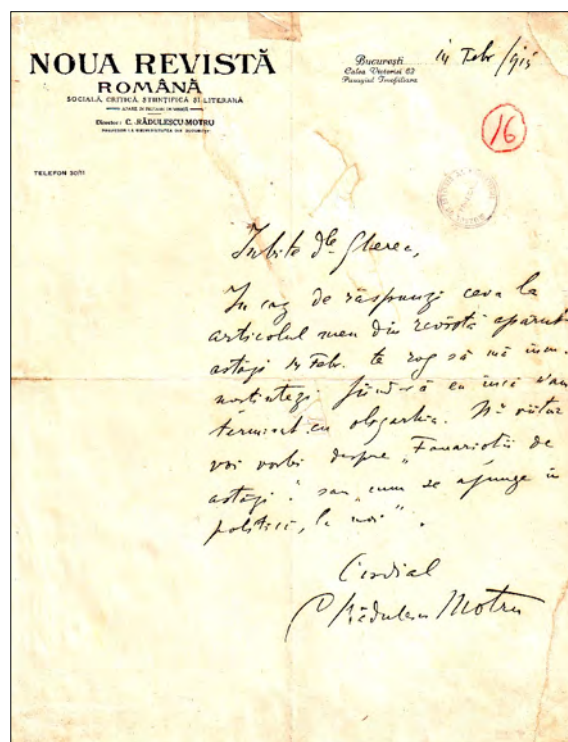
C. Detroyesii *fl.*

It may be an *Exanthema* & to me appears as the
common.

Scrisoare adresată lui Constantin Graur, inv. nr. 34 - 43137

Scrisoare de la Gustav Eckstein, inv. nr. 34 - 42783

Scrisoare de la Constantin Rădulescu-Motru,
inv. nr. 34 - 42790

Constantin Dobrogeanu-Gherea – inedited correspondence

Abstract: *The present work aims to bring into attention of the specialists Constantin Dobrogeanu-Gherea's unpublished, original correspondence belonging to Prahova District Museum of History and Archaeology. There are 27 documents, letters and post cards sent or received by the main ideologist and spiritual mentor of the Romanian social-democratic movement, the man who played a decisive role inside, until the end of his life. The documents show off valuable information on Gherea's epoch and relations with internal and international socialist movement militants and also with scientists and cultivated men as for instance: V. G. Morțun, Constantin Graur, Ioan Sion, Gheorghe and Tatiana Grigorovici, Constantin Diamandi, Gustav Eckstein, Virgilio Verdaro, C. I. Istrati, C. Rădulescu Motru, Panait Cerna.*

Keywords: *Constantin Dobrogeanu-Gherea, correspondence, social democracy, personalities.*

Adrian Stan

Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova
Ploiești, str. Toma Caragiu nr. 10
Cod 100042
adystan80@yahoo.com

PRAHOVA DUPĂ RETRAGEREA GERMANĂ DIN 1918

Mihai Dumitrache

Rezumat: Documentul publicat descrie județul Prahova după ocupația germană în Primul Război Mondial. De asemenea, articolul oferă informații biografice despre scriitorul și politicianul I. A. Bassarabescu.

Cuvinte cheie: Prahova, Primul Război Mondial, I. A. Bassarabescu.

I. A. Bassarabescu s-a născut la Giurgiu în 17 decembrie 1870 (stil vechi), într-o familie, în care tatăl său „om cu o frumoasă cultură”¹, era mic moșier, iar mama sa Elisabeta-Eliza, născută Starostescu, „o povestitoare neîntrecută”².

La Giurgiu, Bassarabescu nu va locui decât până la vârsta de șapte ani, când familia sa se va muta la București de frica bombardamentelor turcești, odată cu începerea Războiului de Independență.

Terminând școala primară, Bassarabescu va deveni elev al Colegiului „Sfântul Sava”, unde studiasă și tatăl său. Aici va începe să publice la revistele școlare „Armonia” și „Studentul român”. În anul 1888, la 1 noiembrie, publică în revista „Mugurul”, prima sa nuvelă „Nostalgie”.

Anul 1891, în primăvară, Bassarabescu își obține diploma de bacalaureat, devenind în anul următor student la Universitatea din București, urmând cursurile Facultății de Litere.

Începând cu anii 1896, va deveni profesor suplinitor de geografie la Focșani, iar apoi în 1897 este mutat la liceul din Ploiești, unde se va și stabili definitiv. Aici va preda mai târziu și limba franceză. Diploma de licență o va obține abia în anul 1899, aceasta fiind semnată de Titu Maiorescu, rector al Universității din București.

În tot acest timp, el va publica masiv, colaborând cu diferite reviste, cum ar fi „Revista nouă” a lui B. P. Hașdeu, „Convorbiri

¹ I.A. Bassarabescu, *Un om în toată firea*, (ediție îngrijită de Tiberiu Avramescu), Editura „Ion Creangă”, București, 1973, p. 5.

² *Ibidem*, p. 6.

literare” condusă de Maiorescu, etc. Acesta din urmă sesizează talentul incontestabil al tânărului scriitor și îl va invita la ședințele cenacului junimist – pe care Bassarabescu le va onora sporadic - care aveau loc în casa lui Maiorescu, și apoi la domiciliul altor junimiști.

Se căsătorește cu Ecaterina Dinescu în 1904, fiica unui înstărit comerciant din Ploiești.

El va intra în politică în Partidul Conservator, fiind numit în anul 1911, pentru câteva luni, inspector al artelor, iar în anul următor este numit, tot pentru câteva luni, inspector general al învățământului primar.

Este numit prefect al județului Prahova în anul 1918. Din această funcție va trimite un raport guvernului în anul 1922, cu starea județului Prahova după încheierea războiului și retragerea trupelor germane din România. El prezintă situația dezastruoasă, jaful și distrugerea produselor de către trupele de ocupație. În raport sunt vizate principalele resurse ale județului, pădurile și câmpurile petroliere, dar și căile de comunicație, școlile, care au fost transformate în grajduri pentru cai, spitalele, sursele de apă potabilă care au fost afectate, etc. De asemenea sunt trecute în raport și sumele de bani necesari refacerii județului. Documentul este o copie după raportul Prefecturii Prahova cu No. 10384 din 8 Decembrie 1922 și care face parte din fondul de documente „I. A. Bassarabescu” al Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova având nr. inv. 34. - 25808.

Copie după raportul Prefecturii Prahova cu No.10384 din 8 Decembrie 1922.-

Către Ministerul de Interne.-

Războiul pentru întregirea neamului, fericit prin roadele ce le-am cules pe terenul moral și național, a pricinuit țării întregi și în special județului Prahova, pagube materiale incalculabile.-

Ne întrecuta avuție petroliferă și forestieră a Prahovei constituia pentru inamic, unul din principalele obiective, pentru a căruia atingere el a dat cele mai înverșunate asalturi.-

1 CAILE DE COMUNICAȚIE

Isbutind să ocupe militărește acest frumos și bogat județ, dușmanul lacom și hrăpăreț a întrebuințat o întreagă armată economică, pentru a storce produsele sub solului și a jefui averele Județului, comunelor și particularilor.-

În special pădurile din Prahova au fost supuse celei mai barbare devastări. Mii de camioane-automobile, greu încărcate au transportat timp de 2 ani de zile, cantități enorme de material lemnos, desfundând șoselele și stricând podurile.-

Căile de comunicație, ce brăzdează Județul, au fost atât de deteriorate, întru cât după isgonirea vrăjmașului ele erau cu totul impracticabile.

Sfârșirile făcute de precedesorii mei, ca și de mine, au dat rezultate neînsemnate față cu opera uriașă ce este de întreprins.-

Din această cauză, circulația în regiunile industriale din județ în special în cele petrolifere, este aproape suprimată.-

Paralel cu încercările noastre de a repara drumurile, podurile și podețele transporturile grele și cu tot felul de vehicule au continuat mai departe să distrugă căile de comunicație.-

În județul Prahova, exploatarea petrolifere, cât și fabricile de tot felul în dorința legitimă de a se reface cât mai repede neputând folosi calea ferată din cauza insuficienței trenurilor de marfă, a uzat de camioane automobile și de mii de care, pentru a transporta materialele de sondaj și de tot soiul de instalațiuni în localitățile industriale unde ele funcționau.-

Dacă la toate acestea mai adăugăm nesfârșitele transporturi de lemne dela munte și din păduri, fie pentru construcțiuni, fie combustibil cum și ale produselor din regiunea dealurilor și podgoriilor către diverse localități din județ și chiar din țară, atunci putem să ne explicăm tabloul dureros pe care îl înfățișază starea deplorabilă a șoselelor din Prahova.-

Bugetul ordinar al drumurilor pe acest exercițiu, deși se ridică la venituri la suma de 4.789.257 lei, totuși de abia poate acoperi cheltuielile curente și micile cheltuieli de îmbunătățire.-

Iar bugetul extraordinar care are la venituri suma de 1.827.579 lei, în care se cuprinde și excedentele din anii trecuți, s'a epuizat în întregime în reparațiuni și construcțiuni de poduri, podețe, canaluri, diguri de apărare, etc., fără să se poată însă ajunge la rezultatele măcar apreciable, din cauza prețurilor prea urcate ale materialelor și ale mâinei de lucru.-

În această situație precară, nu mai poate dăinui, fără a primejdui atât circulația publică, cât și dezvoltarea economică a celei mai fecunde regiuni din țară, se impune Domnule Ministru, măsuri pe cât de energice, pe atât de urgente.-

II ȘCOALELE

Respectul vrăjmașului ocupant pentru localurile noastre de lumină, s'a tradus prin transformarea acestora în grajduri de cai, iar mobilierul școalelor, oamenii așa zisei „culturi” le'au folosit fără milă ca combustibil.-

De patru ani de zile se lucrează din răspuțeri la restaurarea locurilor de școală și la înzestarea lor cu mobilierul necesar.-

În acest scop s'au cheltuit toate economiile județului și comunelor la care adăogându-se ajutorul ce ni s'a dat de contribuția publică am isbutit să refacem unele localuri și să le înzestrăm cu o parte din mobilier.-

Dar problema școalelor din județul Prahova, rămâne cu toate acestea nerezolvată, căci pe lângă cele 315 locauri de școală, dintre care 209 proprii, iar 106 închiriate, mai avem neapărată trebuință de încă de 300 săli de clasă.-

În vederea satisfacerii acestei nevoi, am înființat în acest an în toate comunele din județ pe lângă comitetele școlare instituite de lege, alte comitete denumite „Comitete de construcțiuni” având însărcinarea de a aduna dela locuitori ofrande, fie în bani fie în natură „material și lucru” necesare construcțiunilor școlare. Operațiunea mergând prea încet am pus și aci la însemnate contribuțiuni bugetele comunelor și județului.

Începând în anul acesta construirea a peste 100 săli de clasă, județul a contribuit cu aproape 1.000.000 lei din bugetul său, de la fondul zecimelor, iar comunele rurale cu 1.363.467 lei.-

Atât județul cât și comunele și'au sleit fondurile lor consemnate, ba unele din ele au fost nevoite să contracteze împrumuturi.-

Costul acestor 300 săli de clasă, ținând seama de scumpetea materialelor și de prețul mâinei de lucru, se ridică la circa 30-40.000.000 lei.

Ori cât ne-am rezema pe dărnicia sătenilor noștrii, este evident că ofrandele lor nu vor putea acoperi o sumă atât de mare.-

Trebue dar să facem apel și pe anii viitori, tot la bugetul județului care va fi fatal tot atât de împovărat la cheltueli.-

În Prahova sunt 57.587 de copii în vârstă de școală și din cauza lipsei de localuri 60% din acești copii rămân privați de binefacerile științei de carte.-

Această stare îngrijitoare pentru ori ce bun român nu mai poate dăinui și trebue avizat de urgență la mijloacele necesare.-

Pentru a da școalelor luminători bine pregătiți s'a înființat în acest județ două școli normale (una de băieți și alta de fete) ambele însă funcționează în localuri închiriate, neîncăpătoare și cu desăvârșire improprii, destinațiunei ce li s'a dat.-

Se impune deci construirea a două localuri de școli normale, dupe cerințele învățământului actual și ale igienei.-

Construcțiile acestor școli normale costă aproape 50.000.000 lei, dar cum statul se găsește încă în criza financiară cunoscută desigur că la contribuția lui va trebui să vină și județul cu un însemnat ajutor ceia ce va aduce încă o însemnată povară pentru bugetul său.-

III EDIFII PUBLICE

a) Județul este legalmente obligat să pună la dispoziția ministerului de justiție localurile necesare, judecătoriilor rurale.-

Din 11 judecători, șapte au localuri proprii, iar patru funcționează în localuri închiriate care nu corespunde în nici un punct de vedere destinațiunei ce li s'au dat.-

Proprietarii imobilelor au reclamat în justiție evacuarea judecătoriilor, procesele fiind încă în curs în timp ce județul nu găsește măcar alte localuri pentru a le închiria.-

Înzestarea cu localuri proprii a acestor din urmă 4 judecători se impune categoric și în acest scop, am și început construirea unui imobil, destinat judecătoriei din Văleni de Munte, alt deviz se urcă la suma de 1.300.000 lei.-

b) În ce privește administrațiunile de plasă în număr de zece numai 4 localuri proprii, restul de 6 funcționează în case închiriate și cu care întâmpinăm aceleași dificultăți, ca și cu judecătoriile rurale deși județul plătește sume însemnate ca chirie.-

c). Bisericele și primăriile comunelor au trebuință de reparațiuni mari și costisitoare. În multe localități se simte nevoie de a se construi muci localuri și cum comunele nu poate face față prin bugetele lor proprii, este evident că județul trebuie să vină în ajutorul lor din fondurile sale.-

IV SPITALELE INFERMERII

Actualele spitale și infermerii sunt departe de a corespunde nevoilor populațiunei acestui județ, ele fiind insuficiente ca număr și multe din ele având nevoie de reparațiuni, mobilier, medicamente, instrumente medicale, etc.

Anul acesta s'a prevăzut în bugetul de zecimi al județului suma de 400.000 lei, ca ajutor pentru construcția a două spitale, construcțiuni care n'au început fondurile prevăzute fiind insuficiente.-

V ALIMENTAREA COMUNELOR CU APĂ POTABILĂ

Multe din comuni din lipsa apei potabile au fost bântuite de diferite boli care au făcut ravagii.-

VI PALATUL DE JUSTIȚIE

Tribunalul de Prahova funcționează actualmente într'o clădire foarte veche, deteriorată și absolut neîncăpătoare pentru cele 5 secții ale tribunalului, două cabinete de instrucție, corpul Portăreilor, parchet cu trei Procurori, serviciul consolidărilor petrolifere, judecător sindic și Baroul Avocaților.-

Vechimea și egrasia care macină neconținut clădirea, face ca județul să cheltuiască în fiecare an mari sume de bani, pentru repararea și întreținerea imobilului.-

Justițiabililor mai ales celor streini care vin des la Tribunalul Prahova pentru afaceri de petrol, și diverse industrii, actualul local le face o impresie detestabilă, cea ce produce o mare scădere în fastul și solemnitatea necesară în distribuirea justiției.-

Magistrații și mai ales funcționarii care sunt obligați să lucreze ore întregi într'un local atât de nesănătos, sunt adevărați martiri ai slujbei și mulți din ei au căpătat boli interne incurabile care i'au costat chair viața.-

Nevoia construirii unui nou palat de justiție a fost de mult simțită și în 1912 s'au și început lucrările pentru așezarea temeliiilor unui asemenea palat, continuându-se până în 1913 când din cauza campaniei în Bulgaria ele au fost suspendate.-

Lucrările reîncepând în 1914 au încetat iarăși în 1916 din cauza războiului și a lipsei de fonduri, așa că de atunci și până astăzi noul palat de justiție a rămas numai cu fundația, subsolurile și planșeele toate în beton armat. Toate acestea au costat pe județ aproape 1.000.000 lei, astăzi ele nu s'ar putea face nici cu 15.000.000 lei.-

Pentru lucrările efectuate județul a făcut două împrumuturi în valoare de 1.600.000 lei, din care nu s'a contractat însă de cât 800.000 lei din cauză că acțiunile creditului județean și comunal erau prea scăzute.-

Este prin urmare neapărată nevoie ca să înceapă această construcțiune și în acest scop am și însărcinat pe un arhitect cu facerea studiilor și devizelor necesare.-

Dupe aceste studii,numai construcția de roșu și acoperișul ar costa 16-17.000.000 lei, iar întreaga construcție ar costa între 40-50.000.000 lei.-

După cum vedeți Domnule Ministru multe și grele sunt nevoile Județului Prahova, dacă numai pentru îmbunătățirile expuse mai sus trebuie să cheltuiască suma de circa 150.000.000.-

Acoperirea acestei sume din veniturile actuale fiind cu desăvârșire exclusă de la sine se impune avizarea la noi mijloace.-

Soluțiunea unui nou împrumut al județului nici nu este măcar de gândit obligațiunile creditului județean și comunal fiind astăzi foarte scăzute.-

Dar chiar dacă aceste obligațiuni s'ar putea ceda al-pari, totuși nu am avea cu ce acoperi anuitățile unui împrumut atât de mare.-

Pe de altă parte lucrările enunțate mai sus nu mai pot să sufere nici'o întârziere.-

În această situație cu onoare vă rog Domnule Ministru să binevoiți a stăruii ca Onoratul Guvern apreciind importanța și absoluta necesitate a lucrărilor edilitare de mai sus să-și însușască și să solicite corpurilor leguitoare adoptarea și votarea alăturatului proiect de lege prin care județul Prahova să fie autorizat a percepe taxele minime pe produsele specificate în tabloul anexat și aceasta pe un period de trei ani în creința fermă că numai astfel vom putea reface și înflori unul din cele mai de seamă județe din România mare.-

Aceste taxe au fost votate de consiliul județean în ședința extraordinară de la 8 Decembrie 1922, după al cărui vot se alătură un extras.-

Copie

PROECT DE LEGE

Art.I. Județul Prahova este autorizat să perceapă timp de trei ani de la data promulgării acestei legii următoarele taxe:

1- Din fie care tonă de țiței (petrol) ce se extrage din	Lei-Bani
diferitele exploatări după teritoriul jud. Prahova	12, 50

2- De fie care tonă de cărbuni (lignit antracit) etc, ce se extrage de pe teritoriul județului Prahova.	10.-
3- De fiecare tonă de sare extrasă din salinele de pe teritoriul Județului Prahova.....	10.-
4- De fie care kgr. de hârtie calitatea III-a (impachetat)	0, 05
II-a (tipar)	0, 10
I (de scris)	0, 15
hârtie velină de lux	0, 25
5- De fiecare Kgr. de piele pentru încălțăminte, produsă, fabricată sau comercializată în județul Prahova.....	5,
6- De fiecare Kgr. de piele pentru curelărie și ori ce alte-întrebuințări în afară de încălțăminte,exceptând pielea pentru opinci	2, 50
7- De fiecare Klgr. de talpă	2.
8- De fiecare metru de ștofă, dimie, aba, sumane, etc. produsă fabricată s'au comercializată în județ	1
9- De fiecare metru cub lemne fasonate din esență moale: ca fag, plop, anin, tei și mesteacăn	10
109 De fiecare metru cub lemne de construcție nefasonate din aceleași esențe	5.
11- De fiecare metru cub lemne fasonate de calitate superioară ca :stejar,nuc,brad,molift,etc.	15.
12- A De fiecare metru cub de lemne de construcție din aceiași esență nefasonate.	7, 50
13- De fiecare metru cub lemne pentru foc de ori ce esență	0, 50
14- De fiecare butelie de șampanie,fabricată sau comercializată în comerț.	5,
15- De fiecare decalitru spirt.	10.
16- De fiecare litru de licheor fabricat sau comercializat în județul Prahova.	2;
17- De fiecare decalitru țuică,rachiu,drojdie,tescavină	1.
18: De fiecare decalitru vin.....	0, 50
19- De fiecare decalitru bere fabricată sau comercializată în comerț.	2, 50
20- De fiecare sifon mare fabricat în județul Prahova.....	0, 02
" " " " mic " " " "	0, 01
217 De fiecare klgr. mezeluri fabricate sau comercializate în județul Prahova;.....	2.
22- De fiecare bucată cărămidă ordinară (de mână) de țiglă, de pământ de coment.....	0, 01
De fiecare bucată de cărămidă presată	0, 02
"refractară, fabricată sau comercializatăîn județul Prahova.....	0, 10
23- De fiecare tonă asphalt extras de pe teritoriul județului Prahova.....	10.

24- De fiecare metru cub piată sau pavaj extrasă sau strânsă de pe teritoriul județului	1, 50
25- De fiecare metru cub pietriș extras sau strâns de pe teritoriul județului Prahova.....	1, 00
26- De fie care metru cub nisip.....	0, 50
27- De fiecare klgr. var alb și ipsos.....	0, 02
" " " " hidraulic s'au negru produs și fabricat sau comercializat În acest județ	0,01
28- De fiecare automobil turism anual.....	1200.00
29- De fiecare automobil până la camionetă sau camion anual	2400.00
30- Din beneficiul net al fabricilor de sticlărie din județ.	1%.

Art.II. Asemenea se autoriză județul Prahova să confecționeze un timbru special al construcțiilor de edificii publice, care se va aplica de toate autoritățile din județ în modul următor:

I- Pentru fiecare cerere adresată autorităților cum și pe ori ce fel de factură, chitanță de descărcare.....	25,
II- La ori ce vânzare, cumpărare, arendare, tranzacțiuni, întreprinderi etc., a cărei valoare nu trece de 2500 lei ce se va aplica un timbru de	0, 50
3- Acelorași acte a căror valoare va fi între 2500-25.000 lei se va aplica un timbru-de	1. 00
4- Acelorași acte dela 25.000 – 100.000 lei sa va aplica un timbru de	5.
5- Actelor de la 100.000 lei în sus se va aplica un timbru de.	10,

Art.III.Pentru încasarea sus zibelor taxe, statul va percepe o remiză de cel mult 4% care se va înscrie în buget printre cheltuelile obligatorii Județului.

Art.IV- Produsul acestor taxe și timbre,nu se va putea întrebuința de cât pentru îmbunătățiri edilitare ca: șosele, poduri, punți, diguri de apărare, clădiri de edificii publice necesare în județ ca: școli, primări, biserici, palat de justiție, palat administrativ, judecătoria, administrații de plasă, spitale, infirmeri, ajutoare pentru alimentarea comunelor cu apă potabilă.

În nici un caz nu se va putea întrebuința pentru plată de lefuri, diurne, tantieme sau ori ce alte cheltueli ordinare.-

Art.V. Toate dispozițiunile de legi contrari celei de față sunt și rămân abrogate.-

W 487/48

Copie după raportul Prefecturii Prahova cu No.10384 din 8 Decembrie 1922.-

Către Ministerul de Interne.-

Războiul pentru întregirea neamului,fericit prin roadele ce le'am cules pe terenul moral și național,a pricinuit țării întregi și în special județului Prahova,pagube materiale incalculabile.-

Ne întrecuta avuție petroliferă și forestieră a Prahovei constituia pentru inamic,unul din principalele obiective,pentru a căruia atingerea ei a dat cele mai înverșunate asalturi.-

1 CAILE DE COMUNICATIE

Isbutind să ocupe militărește acest frumos și bogat județ,dușmanul lacom și hrăpăreț a întreprins o întreagă armată economică,pentru a storce produsele sub solului și a jefui averele județului,comunelor și particularilor.-

În special pădurile din Prahova au fost supuse celei mai barbare devastări.Mii de camioane-automobile,greu încărcate au transportat timp de 2 ani de zile,cantități enorme de material lemnos,desfundând șoselele și stricând podurile.-

Căile de comunicație,ce brăzdează județul,au fost atât de deteriorate,întru cât după isgonirea vrăjmașului ele erau cu totul impracticabile.

Sfârșirile făcute de precedesorii mei,ca și de mine,au dat rezultate neînsemnate față cu opera uriașă ce este de întreprins.-

Din această cauză,circulația în regiunile industriale din județ în special în cele petrolifere,este aproape suprimată.-

Paralel cu încercările noastre de a repara drumurile,podurile și podetele transporturile grele și cu tot felul de vehicule au continuat mai departe să distrugă căile de comunicație.-

În județul Prahova,exploatarea petrolifere,cât și fabricile de tot felul în dorința legitimă de a se reface cât mai repede neputând folosi calea ferată din cauza insuficienței trenurilor de marfă,a uzat de camioane automobile și de mii de care,pentru a transporta materialele de sondaj și de tot soiul de instalațiuni în localitățile industriale unde ele funcționau.-

Dacă la toate acestea mai adăugăm nesfârșitele transporturi de lemne dela munte și din păduri,fie pentru construcțiuni,fie combustibil cum si ale produselor din regiunea dealurilor și podgoriilor către diverse localități din județ și chiar din țară,atunci putem să ne explicăm tabloul dureros pe care îl înfățișază starea deplorabilă a șoselelor

din Prahova.-

.2.

Bugetul ordinar al drumurilor pe acest exercițiu, deși se ridică la venituri la suma de 4.789.257 lei, totuși de abia poate acoperi cheltuielile curente și micile cheltuieli de înbunătățire.-

Iar bugetul extraordinar care are la venituri suma de 1.827.579 lei, în care se cuprinde și excedentele din anii trecuți, s'a epuizat în întregime în reparațiuni și construcțiuni de poduri, podețe, canaluri, diguri de apărare, etc, fără să se poată însă ajunge la rezultatele măcar apreciabile, din cauza prețurilor prea urcate ale materialelor și ale mâinei de lucru.-

În această situație precară, nu mai poate dăinui, fără a primejdui atât circulația publică, cât și dezvoltarea economică a celei mai fecunde regiuni din țară, se impune Domnule Ministru, măsuri pe cât de energice, pe atât de urgente.-

ȘCOALELE

Respectul vrăgmașului ocupant pentru localurile noastre de lumină, s'a tradus prin transformarea acestora în grajduri de cai, iar mobilierul școalelor, oamenii așa zisei, „Culturi” le'au folosit fără milă ca combustibil.-

De patru ani de zile se lucrează din răputeri la restaurarea locurilor de școală și la înzestrarea lor cu mobilierul necesar.-

În acest scop s'au cheltuit toate economiile județului și comunelor la care adăogându-se ajutorul ce ni s'a dat de contribuția publică am isbutit să reținem unele localuri și să le înzestram cu o parte din mobilier.-

Dar problema școalelor din județul Prahova, rămâne cu toate acestea nerezolvată, căci pe lângă cele 315 locuri de școală, dintre care 209 proprii, iar 106 închiriate, mai avem neapărată trebuință de încă de 300 săli de clasă.-

În vederea satisfacerii acestei nevoi, am înființat în acest an în toate comunele din județ pe lângă comitele școlare instituite de lege, alte comite denumite, „Comite de construcțiuni” având însărcinarea de a aduna dela locuitori ofrande, fie în bani fie în natură, material și lucru necesare construcțiunilor școlare. Operațiunea mergând prea încet am pus și aci la însemnate contribuțiuni bugetele comunelor și județului.

Începând în anul acesta construirea a peste 100 săli de clasă, județul a contribuit cu aproape 1.000.000 lei din bugetul său, de la fondul zecimilor, iar comunele rurale cu 1.363.467 lei.-

Atât județul cât și comunele și'au sleit fondurile lor consemnate,

ba unele din ele au fost nevoite să contrateze imprumuturi.-

Costul acestor 300 săli de clasă, ținând seama de scumpetea materialelor și de prețul mâinei de lucru, se ridică la circa 30-40.000.000 lei.

Ori cât ne-am rezema pe dărnicia sătenilor noștri, este evident că ofrandele lor nu vor putea acoperi o sumă atât de mare.-

Trebue dar să facem apel și pe anii viitori, tot la bugetul județului care va fi fatal tot atât de împovărat la cheltuieli.-

În Prahova sunt 67.587 de copii în vârstă de școală și din cauza lipsei de localuri 60% din acești copii rămân privați de binefacerea științei de carte.-

Această stare îngrijitoare pentru ori ce bun român nu mai poate dăinui și trebue avizat de urgență la mijloacele necesare.-

Pentru a da școlilor luminători bine pregătiți s'a înființat în acest județ două școli normale (una de băieți și alta de fete) ambele însă funcționează în localuri închiriate, neîncăpătoare și cu desăvârșire improprii, destinațiunei ce li s'a dat.-

Se impune deci construirea a două localuri de școli normale, dupe cerințele învățământului actual și ale igienei.-

Construcțiunile acestor școli normale costă aproape 50.000.000 lei, dar cu statul se găsește încă în criza financiară cunoscută desigur că la contribuția lui va trebui să vină și județul cu un însemnat ajutor ceea ce va aduce încă o însemnată povară pentru bugetul său.-

III EDIFII PUBLICE

a) Județul este legalmente obligat să pună la dispoziția ministerului de justiție localurile necesare, judecătoriilor rurale.-

Din 11 judecătorii, șapte au localuri proprii, iar patru funcționează în localuri închiriate care nu corespund în nici un punct de vedere destinațiunei ce li s'au dat.-

Proprietarii imobilelor au reclamat în justiție evacuarea judecătoriilor, procesele fiind încă în curs în timp ce județul nu găsește măcar alte localuri pentru a le închiria.-

Înzestarea cu localuri proprii a acestor din urmă 4 judecătorii se impune categoric și în acest scop, am și început construirea unui imobil, destinat judecătoriei din Văleni de Munte, alt deviz se surcă la suma de 1.300.000 lei.-

b) În ce privește administrațiile de plasă în număr de zece numai 4 localuri proprii, restul de 6 funcționează în case închiriate și cu care

./.

unui asemenea palat,continunându-se până în 1913 când din cauza campaniei în Bulgaria ele au fost suspendate.-

Lucrările reîncepând în 1914 au încetat iarăși în 1916 din cauza războiului și a lipsei de fonduri, așa că de atunci și până astăzi noul palat de justiție a rămas numai cu fundația, subsolurile și planșeele toate în beton armat. Toate acestea au costat pe județ aproape 1.000.000 lei, astăzi ele nu s'ar putea face nici cu 15.000.000 lei.-

Pentru lucrările efectuate județul a făcut două împrumuturi în valoare de 1.600.000 lei, din care nu s'a contractat însă de cât 800.000 lei din cauză că acțiunile creditului județean și comunal erau prea scăzute.-

Este prin urmare neapărată nevoie ca să înceapă această construcțiune și în acest scop am și însărcinat pe un arhitect cu facerea studiilor și devizelor necesare.-

Dupe aceste studii, numai construcția de roșu și acoperisul ar costa 16-17.000.000 lei, iar întreaga construcție ar costa între 40-50.000.000 lei.-

După cum vedeți Domnule Ministru multe și grele sunt nevoile județului Prahova, dacă numai pentru îmbunătățirile expuse mai sus trebuie să cheltuiască suma de circa 150.000.000.-

Acoperirea acestei sume din veniturile actuale fiind cu desăvârșire exclusă de la sine se impune avizarea la noi mijloace.-

Soluțiunea unui nou împrumut al județului nici nu este măcar de gândit obligațiunile creditului județean și comunal fiind astăzi foarte scăzute.-

Dar chiar dacă aceste obligațiuni s'ar putea cedă al-pari, totuși nu am avea cu ce acoperi anuitățile unui împrumut atât de mare.-

Pe de altă parte lucrările enunțate mai sus nu mai pot să sufere nici o întârziere.-

În această situație cu onoare vă rog Domnule Ministru să binevoiți a stărui ca Onoratul Guvern apreciind importanța și absoluta necesitate a lucrărilor edilitare de mai sus să-și însușască și să solicite corpurilor leguitoare adoptarea și votarea alăturatului proiect de lege prin care județul Prahova să fie autorizat a percepe taxele minime pe produsele specificate în tabloul anexat și aceasta pe un period de trei ani în creința fermă că numai astfel vom putea reface și înflori unul din cele mai de seamă județe din România mare.-

./.

P R O J E C T D E L E G E

1- Din fie care tonă de țiței(petrol)ce se extrage din Lei-Bazii
diferitele exploataări după teritoriul jud.Prahova 12, 50

3- De fiecare tonă de sare extrasă din salinele de pe teritoriul județului Prahova.

" " " " " " " " I(de scris).
" " " " " " hârtie velină de lux

6- De fiecare Kg.gr.de piele pentru curelărie și ori c
alte intrebuintări în afară de încălțăminte, except

8- De fiecare metru de stofă, dimie, aba, sumane, etc pro
să fabricată sau comercializată în sudet

10= De fiecare metru cub lemne de construcție nefasăna

12- De fiecare metru cub de lemn de construcție din

14- De fiecare butelie de şampanie, fabricată sau comer-
lizată în comerţ.

15- De fiecare decalitru spirt.

16- De fiecare litru de licheor fabricat sau comercial

în județul Prahova.

- 17- De fiecare decalitră țuică, rachiu, drojdie, tescovină . . . Lei-Bani 1. -
- 18- De fiecare decalitră vin. 0, 50
- 19- De fiecare decalitră bere fabricată sau comercializată în comerț. 2, 50
- 20- De fiecare sifon mare fabricat în județul Prahova. 0, 02
- " " " mic " " " " " 0, 01
- 21- De fiecare kg. mezeluri fabricate sau comercializate în județul Prahova. 2. -
- 22- De fiecare bucată cărămidă ordinară (de mână) de țiglă, de pământ de coment. 0, 01
- De fiecare bucată de cărămidă presată 0, 02
- " " " " " refractară, fabricată sau comercializată în județul Prahova. 0, 10
- 23- De fiecare tonă asfalt extras de pe teritoriul județului Prahova. 10. -
- 24- De fiecare metru cub piatră sau pavaj extrasă sau strânsă de pe teritoriul județului 1, 50
- 25- De fiecare metru cub pietriș extras sau strâns de pe teritoriul județului Prahova. 1, 00
- 26- De fiecare metru cub nisip. 0, 50
- 27- De fiecare kg. var alb și ipsos. 0, 02
- " " " " " hidraulic s'au negru prădus și fabricat sau comercializat în acest județ. 0, 01
- 28- De fiecare automobil turism anual. 1200. 00
- 29- De fiecare automobil până la camionetă sau camion anual 2400. -
- 30- Din beneficiul net al fabricilor de sticlărie din județ. 1%. -
- Art. II. Asemenea se autoriză județul Prahova să confecționeze un timbru special al construcțiilor de edificii publice, care se va aplica de toate autoritățile din județ în modul următor:
- I- Pentru fiecare cerere adresată autorităților cum și pe ori ce fel de factură, chitanță de descărcare. 25, -
- II- La ori ce vânzare, cumpărare, arendare, tranzacțiuni, întreprinderi etc, a cărei valoare nu trece de 2500 lei ce se va aplica un timbru de 10, 50
- 3- Acelorași acte a căror valoare va fi între 2500-25.000 lei se va aplica un timbru de 1. 00

- 4- Acelorași acte dela 25.000-100.000 lei se va aplica un Lei-Bani
timbru de 5. -
- 5- Actelor de la 100.000 lei în sus se va aplica un timbru
de. 10. -

Art.III. Pentru încasarea sus zibelor taxe, statul va percepe o
remiză de cel mult 4% care se va inscrie în buget printr-o
cheltuelile obligatorii județului. * .

Art.IV- Produsul acestor taxe și timbre, nu se va putea întrebuin-
ța de cât pentru îmbunătățiri edilitare ca: șosele, poduri,
punți, diguri de apărare, clădiri de edificii publice nece-
sare în județ ca: școli, primării, biserici, palat de justiție,
palat administrativ, judecătoria, administrații de plasă, spi-
tale, infirmerii, ajutoare pentru alimentarea comunelor cu apă
potabilă.-

În nici un caz nu se va putea întrebuința pentru plată
de lefuri, diurne, tantieme sau ori ce alte cheltueli ordinare.-

Art.V- Toate dispozițiunile de legi contrarii celei de față sunt și
rămân abrogate.-

Prahova after German the withdrawal of 1918

Abstract: *The published document describes the county Prahova after the german occupation in the First World War. Also, article provides biographical informations about the writer and politician Bassarabescu life.*

Keywords: *Prahova, First World War, Bassarabescu.*

Mihai Dumitrache

Muzeul Județean de Istorie și

Arheologie Prahova,

str. Toma Caragiu nr. 10, cod 100042,

Ploiești, județul Prahova.

e-mail: mihaidumitrache1972@yahoo.com

PERICOLUL COMUNISMULUI ÎNTRE ZVONURI ȘI REALITATE ÎN ANUL 1943

Cătălin Borțun

Rezumat: *Dezastrul de la Stalingrad de la începutul anului 1943 pune România în fața unor probleme legate nu numai de desfășurarea războiului dar și de soarta țării în perioada postbelică. Șocul Stalingradului dădea frâu liber imaginației și, implicit, nașterii zvonurilor dar și întrezărirea pericolului comunismului pentru România și întreaga Europă. Surprinderea acestor aspecte este oglindită și de rapoartele Poliției și Jandarmeriei teleormănene din anul 1943.*

Cuvinte cheie: *1943, rapoarte poliție, rapoarte jandarmerie, zvonuri, pericolul comunismului.*

Dezastrul de la Stalingrad, de la începutul anului 1943, pune România în fața unor probleme legate nu numai de desfășurarea războiului dar și de soarta țării în perioada postbelică. Astfel, politicienii români, dar și populația, considerau Uniunea Sovietică și implicit comunismul, drept amenințarea cea mai importantă la independența României.

O notă informativă a Comisariatului Poliției Roșiori de Vede, Biroul Siguranță, adresată Poliției de Reședință Turnu Măgurele, datată 29 ianuarie 1943, ne dezvăluie fenomenul nașterii sau propagării unui zvon. Acest zvon de război era difuzat de către învățătorul Purcel din comuna Balta Sărată, în compania învățătorilor Păunescu din Băcălești și Alexandrescu din Odobeasca, județul Teleorman și privea soarta prizonierilor și soldaților romani de la Stalingrad. Nota informativă arată astfel:

„Agentul nostru de poliție Bucur Dobre, împreună cu gardianul public Gugiu Marin, călătorind cu trenul de la Roșiorii de Vede la Turnu Măgurele în ziua de 28 ianuarie 1943, au surprins o discuțiune între învățătorii Purcel din comuna Balta Sărată, Păunescu din Băcălești și Alexandrescu din Odobeasca, județul Teleorman.

Învățătorul Purcel spunea că-i venit de curând de pe frontul de la Stalingrad și că armata noastră este și astăzi încercuită pe frontul ruses, unde

se găsesc și trupe engleze, care prind prizonieri de-ai noștri, îi dezarmează și îi trimit în Anglia, iar pe cei mai destoinici le ia armele, le dă alimente și îi liberează spunându-le să se ducă direct la București, că armata germană nu se vede deloc, fiindcă ei știu să stea la rezervă să-și apere pielea.

De asemenea că armata noastră încercuită i s-a luat tot materialul de războiu și este complet distrusă, soldații care scapă vin câte 200-300 km pe jos, dezbrăcați și desculți. Se strigă mereu unde sunt cojoacele, flanelele și ciorapii care se strâng de 2 ani, pentru soldații de pe front, că ei nu le-au văzut deloc. Că ofițerii noștri părăsesc unitățile și fug înapoi părăsind pe soldați în voia soartei, pe mâna cadrelor inferioare care nu știu ce să facă cu ei”.¹

La originea unui zvon se află un eveniment important și ambiguu, și anume, bătălia de la Stalingrad. În cazul nostru învățătorul Purcel (probabil combatant pe frontul de Est) încerca să prezinte situația de la Stalingrad în lipsa unor informații exacte, date de mediile oficiale. Șocul produs de încercuirea trupelor Axei, inclusiv a celor românești, îi luase prin surprindere pe oficiali, aceștia nereușind sau nedorind, să dea informații cât mai exacte. Să nu uităm că evenimentele evocate de învățătorul Purcel erau la începutul lunii ianuarie 1943, deci înaintea capitulării trupelor germane dar aflate într-o stare jalnică. Trupele române fuseseră încercuite. Armata a 3-a fusese decimată la Cotul Donului la sfârșitul lui noiembrie 1942, iar armata a 4-a era încercuită la Stalingrad, alături de trupele germane.

Nu putem ști dacă învățătorul Purcel participase la aceste confruntări dar relatările acestuia privind luptele scoteau în evidență unul dintre factorii incluși într-un zvon: imaginația. Astfel, apare prezența trupelor engleze la Stalingrad. Pe lângă acest fapt sunt relatate și alte evenimente inexacte, și anume, trimiterea prizonierilor români în Anglia. Dintre aceștia, cei „destoinici” sunt trimiși la București pentru a protesta față de defetismul armatei germane. Zvonul pare halucinant și e greu de spus dacă a circulat mai mult timp și a avut o anumită doză de credibilitate.

Apariția sa poate fi justificată fie de lipsa informațiilor oficiale exacte fie ca dezinformare propagandistică dirijată de sovietici. Această ultimă variantă pare plauzibilă, știindu-se faptul că românii erau, în marea lor majoritate, anglofili. De asemenea, zvonul avea drept țință intelectualii. Nu întâmplător acesta este comentat de trei învățători. Mergând mai departe, ipotetic, se poate discuta calitatea învățătorului Purcel de posibil agent sovietic. Un alt factor favorizant apariției acestui zvon ar mai fi și lipsa de încredere a militarilor în conducătorii lor. La

¹ Biroul Județean Teleorman al Arhivelor Naționale, fond *Poliția de Reședință Turnu Măgurele*, ds. 191/1942-1943, f. 282.

acest capitol este inclusă indiferența pentru dotarea soldaților români cu îmbrăcăminte și echipamente dar și părăsirea acestora de către ofițeri. Putem trage concluzia că zvonurile se nasc din întrebările spontane pe care oamenii și le pun și la care nu se găsește răspuns. Ele satisfac nevoia înțelegerii evenimentului când acesta nu este clar.

Pericolul comunismului, la nivelul anului 1943, era identificat și cu acțiunile comuniste din Bulgaria și Serbia. Într-o adresă a Legiunii de Jandarmi Teleorman către Postul de Jandarmi Zimnicele, din 10 iunie 1943, se arată:

„În conformitate cu ordinul 35385/943 al Inspectoratului G-1 al Jandarmeriei, binevoiți a cunoaște următoarele:

Din unele informații rezultă că, în cadrul intensificării recente a agitațiilor din Serbia, bandele teroriste și comuniste se pregătesc a începe acțiuni de sabotaj masiv contra navigației pe Dunăre. Principalul mijloc de acțiune va consta în lansarea de mine în canalele navigabile de la Cataracte.

Nu este exclus, față de puternicele agitații comuniste din Bulgaria, dintre care unele au avut răsunet chiar și în localitățile de pe malul Dunării, ca această acțiune să se generalizeze și de-a lungul frontierei Bulgariei”².

De altfel, începând cu anul 1943, în Bulgaria rezistența împotriva germanilor și a regimului de dreapta a devenit tot mai puternică fiind coordonată de comuniști.

Acest pericol de la granița de sud a României era sesizat și de organele de siguranță din România și implicit din județul Teleorman. Astfel într-o adresă a Inspectoratului Regional de Poliție către Poliția Turnu Măgurele din 11 iunie 1943 se arată:

„Suntem informați că în ultimul timp, o serie de elemente izolate sau grupuri au trecut sau sunt în curs de trecere, în mod clandestin, frontiera de Sud a României (granița dobrogeană – Dunărea cu Banatul sârbesc în special), în scopul de a recruta organe de execuție, fie din cercurile comuniste, fie din lumea interlopă pentru comiterea de acte de sabotaj și terorism.

Vă rugăm să luați măsuri în circa Dvs. să se intensifice măsurile de pază la frontiere și să se supravegheze cu atenție deosebită cercurile comuniste în scopul de a identifica și aresta elementele noi apărute în aceste cercuri și care ar prezenta motive de suspiciune”³.

Aceste fapte reale, sesizate de organele de siguranță românești, dădeau naștere unor zvonuri. Ele erau aduse la cunoștință autorităților prin intermediul notelor informative. Astfel, la 8 septembrie 1943, găsim următoarea notă informativă:

² B.J.T.A.N. Fond „Posturi Jandarmi”, Ds. 333/1943, f. 37.

³ B.J.T.A.N. Fond „Poliția Turnu Măgurele” Ds. 202/1943, f. 153.

„Am onoarea a semnala următoarele zvonuri provenite din anonimat, ce se comentează cu discreție în cercurile intime de către masele populației.

Cercurile din localitate au comentat viu moartea regelui Boris al Bulgariei atribuind-o unui mister produs de intenționata operă premeditată a aliaților cu scopul de a provoca o revoluție în Balcani și în spatele frontului de răsărit, pentru a pregăti o facilă debarcare și în această parte a Europei.

Aliații pregătesc metodic, cu frenezie, terenul unei revoluții contra Axei în peninsula Balcanică, spre a li se accelera succesul victoriei. Ungaria infidelă față de politica Axei, când revoluția va fi izbucnită în Balcani, prin înțelegere reciprocă cu aliații va porni o acțiune unilaterală asupra României.

Cu un epicentru revoluționar în Balcani ostil Axei, alături de o capitulare a Italiei și debarcându-se în mai multe puncte atât din nord-vestul Europei cât și la sud, Axa va fi accentuat încleștată prin cereri de multiple fronturi și dezmembrând-o va fi silită la pace. Populația se teme în acest caz de o invazie a comunismului distructiv în vestul Europei”⁴.

Observăm astfel o asociere, în zvonistica opiniei publice, a evenimentelor din peninsula Balcanică cu evoluția fronturilor din Europa și, implicit, cu invazia comunismului în întreaga Europă. Teamă de comunism, prezentă în anul 1943, avea să devină realitate câțiva ani mai târziu.

The communist danger between rumors and reality in 1943.

Abstract: The disaster at Stalingrad in early 1943 put Romania in front of problems related not only to the development of the war, but also to the fate of the country after the war.

The shock of Stalingrad gave rein to imagination and nurtured rumors, also raising awareness on the communist danger for Romania and Europe. Capturing these issues is mirrored by Teleorman police and gendarmerie reports from 1943.

Keywords: 1943, police reports, gendarmerie reports, rumors, communism danger

Cătălin Borțun
Muzeul Județean Teleorman,
str. 1848, nr. 1, cod 140033,
Alexandria, jud. Teleorman
e-mail: bortun_cr@yahoo.com

⁴ Ibidem, Ds. 199/1943, f. 67.

RĂZBOIUL VĂZUT PRIN OCHII SOLDATULUI EMIL METZGER

Octav Negrea

Rezumat: În prezentul articol, am încercat să prezentăm un album fotografic, intrat în patrimoniul instituției noastre în cursul anului 2015. Albumul a aparținut unui soldat german, Emil Metzger și conține un număr de 73 fotografii și cărți poștale, toate din perioada celui de-al doilea război mondial, unele dintre ele fiind realizate în Ploiești și împrejurimile orașului Ploiești.

Cuvinte cheie: Emil Metzger, album foto, Ploiești, petrolifer, rafinării, antiaerian, al doilea război mondial

În anul 2014, în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova - Ploiești, au intrat circa 25.000 piese din donații, achiziții, dăruiri, predări ale unor piese descoperite întâmplător ori materiale rezultate din cercetările arheologice, piese ce acoperă aproape toată gama de obiecte de patrimoniu: monede, medalii, documente, cărți poștale, filatelie, fotografii, piese de etnografie, etc.

Printre piesele intrate în patrimoniul instituției, atenția ne-a fost atrasă de un album fotografic din timpul celui de-al doilea război mondial, album achiziționat de la domnul Denis Barna din Sebeș (jud. Alba), care face obiectul acestui articol.

Realizat din carton presat, având dimensiunile de 20 cm lățime și 40 cm lungime, cu copertile I și IV de culoare roșie și decorate în stil art-deco, cu un medalion cu chip de femeie și text în limba rusă: „*Pentru Malyuvannya*”, cu litere de culoare aurie, ambele pe coperta I (fig. 1). Albumul are un număr de 17 pagini pe care sunt lipite 73 de cărți poștale și fotografii alb-negru.

Fotografiile și cărțile poștale sunt aranjate în ordine cronologică începând cu numărul 630 până la numărul 703, pe o perioadă de un an, respectiv 1941-1942. În dreptul fiecărei fotografii și cărți poștale sunt oferite explicații legate de imaginea respectivă. De remarcat este faptul că toate indicațiile date în legătură cu cărțile poștale și fotografiile din album (lună, an, text, număr) respectă, în mare parte, o ordine, ele prezentându-se astfel: luna și anul sunt trecute în partea stângă a fotografiei ori a cărții poștale, explicațiile legate de imagine sunt, în

general, situate la mijloc, iar numărul fotografiei este trecut în partea dreaptă. Informațiile sunt scrise de mână, cu litere drepte și ușor ascuțite, egale ca înălțime, cu cerneală de culoare albastră și așezate în partea inferioară a fotografiei, pe fila albumului. Într-o oarecare măsură, modul în care albumul a fost aranjat și organizat, ne evidențiază un individ atent la detalii, ordonat și minuțios, calități rezultate, poate, în urma unei educații specific germane.

Un lucru extrem de interesant aveam să-l descoperim pe pagina a doua a albumului unde, presupusul proprietar la momentul respectiv, a lipit o fotografie cu un peisaj de iarnă și deasupra, cu litere de mână, a scris: „ALBUM V, Emil Metzger, Onstmettingen/ Wurth 6 Kr. Balingen, Riedstr. 16” (fig. 2).

Plecând de la aceste informații, am încercat să aflăm mai multe detalii legate de Emil Metzger și ceea ce presupuneam, la momentul respectiv, a fi albumul său. În acest sens am căutat să aflăm câteva informații cu privire la localitatea Onstmettingen, informații legate în special de instituții care ar putea să ne ajute în demersul nostru (primărie, muzee, arhive) și ulterior să încercăm să stabilim contacte cu acestea.

Astfel, în urma datelor găsite pe internet, în data de 9 aprilie 2015 am trimis un mail către Consiliul Local al localității Albstadt, oraș din care face parte astăzi Onstmettingen, în care solicitam câteva informații legate de Emil Metzger (data nașterii, familie, unitatea militară din care a făcut parte), cât și despre fotografia mai sus menționată (dacă mai există locația și dacă una dintre casele din imagine, a aparținut familiei lui Emil Metzger). Demersul nostru nu a rămas fără răspuns. În data de 27 mai 2015 aveam să primim o parte din informațiile solicitate, pe care consiliul local al orașului Albstadt, în special doamna Ingrid Maute, ni le-au pus la dispoziție și, bineînțeles, informații de care autoritățile orașului Albstadt dispuneau.

Astfel, am aflat că soldatul Emil Metzger s-a născut în localitatea Onstmettingen, în data de 4 martie 1921, și, conform registrelor oficiului de stare civilă din localitate, el a murit la vârsta de 24 ani, în data de 30 iunie 1945, ca prizonier de război. Nu a fost căsătorit și nu a avut urmași.

Cât despre imaginea din fotografie și adresa menționată, tot din informațiile oferite cu amabilitate de doamna Ingrid Maute, am aflat că locuința de pe Riedstrasse nr. 16 există și astăzi. Este casa cu ferestre rotunde, din partea stângă a imaginii (vezi fig. 2), în care s-a născut și a locuit Emil Metzger alături de fratele său, Karl Erich Metzger, și părinții săi, Berta și Jakob Metzger. Din păcate, pentru că nici un membru al

familiei ori rude apropiate ale familiei Metzger nu mai sunt în viață, alte informații nu s-au mai putut obține.

Printre fotografiile și cărțile poștale din album, am avut plăcuta surpriză să găsim și câteva imagini din Ploiești și din jurul Ploieștiului, în special din zona petroliferă Băicoi. În aceste fotografii și cărți poștale am putut identifica monumente de for public, unele dintre ele distruse sau afectate de bombardamentele din timpul războiului: Gara de Sud, Monumentul Vânătorilor (dedicat vânătorilor din Batalionul 2, realizat de sculptorul George Vasilescu și inaugurat, în prezența regelui Carol I, la 12 octombrie 1897)¹ (fig. 3); Halele Centrale (arhitect Toma T. Socolescu)² (fig. 4).

Este cunoscut faptul că, în timpul celui de-al doilea război mondial, Ploieștiul a avut un rol important, datorat în special zăcămintelor de petrol din zonă cât și rafinăriilor din jurul orașului. Încă din primii ani ai războiului, Statul Major al armatei române, în colaborare cu Misiunea Militară Germană au pus la punct un plan privind apărarea zonei petrolifere, plan ce a culminat cu înființarea în martie 1942, a Comandamentului local de artilerie antiaeriană Ploiești³. Astfel, zona limitrofă Ploieștiului a fost împânzită de piese de artilerie antiaeriană (fixe sau pe platforme de cale ferată), unități de pândă și alarmă (unități dotate cu aparate de detecție Freya și Würzburg), generatoare de fum și baterii de proiectoare, la acestea adăugându-se câteva aerodromuri pentru aviația de vânătoare⁴. Unități militare din dispozitivul de apărare al Ploieștiului puteau fi întâlnite în localitățile și pe terenurile din jurul acestora: Tătărani, Câmpina, Florești, Moreni, Băicoi, Țintea, Berceni, Corlătești, Brazi etc., situație surprinsă și de către soldatul Emil Metzger, în trei din fotografiile sale⁵ (fig. 5, 6, 7). Privind cu atenție aceste fotografii din album se pot recunoaște foarte ușor dealurile din zona Băicoi, localitate în apropierea Ploieștiului, zonă extrem de bogată în zăcămintele petrolifere (fig. 8), și unde a fost amplasată o baterie antiaeriană, ce avea rol de apărare a rafinăriilor de la Ploiești și Câmpina dar și a câmpurilor petrolifere din zonă. Ampla

¹ <http://tara-barsei.ro/tara-barsei-serie-noua-numarul-12-2013>, accesat la data de 06.10.2015

² <http://muzeuvirtualploiesti.ro/studii/halele-centrale>, accesat la data de 06.10.2015

³ Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939- 1947*, Ed. PrintEuro, Ploiești, 2001, p. 238.

⁴ http://www.historia.ro/exclusiv_web/articol/fortareata-ploiestiului?fb_action_ids=0152865124478892&fb_action_types=og.likes, accesat la data de 06.10.2015

⁵ Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *Petrol și bombe la Ploiești*, Ed. Imprimex, Ploiești, 1994, p. 94.

desfășurare de forțe din jurul Ploieștiului și a câmpurilor petrolifere adiacente, așa cum am mai menționat, avea ca principal rol apărarea din punct de vedere antiaerian a zonei și trebuie privită în strânsă corelare cu tot ceea ce s-a întâmplat pe parcursul întregului război atât pe frontul de vest cât și pe frontul de est. Zona, una extrem de sensibilă din punct de vedere militar, a cunoscut o creștere a intensității bombardamentelor începând cu anul 1943, moment ce coincide cu începutul marilor operațiuni militare pe toate fronturile, aceste bombardamente având rolul de a împiedica, în special, furnizarea de combustibil necesar armatei germane cât și blocarea deplasărilor de trupe⁶.

Extrem de interesante sunt și fotografiile în care ne sunt relevate câteva aspecte, cei drept puține, ale vieții cazone din armata germană. Astfel, în câteva din fotografiile lui Emil Metzger sunt surprinse imagini din timpul unui raport, al pregătirilor pentru un marș, mai precis imbarcarea pe un tren de transport trupe, ori, cu certitudine cea mai interesantă fotografie, din timpul Crăciunului 1941, când, uitând preț de câteva clipe de gradul militar și de război, soldații germani încearcă să aducă, într-un loc străin lor, căldura unui cămin îndepărtat și puțin din tradițiile și obiceiurile cunoscute (fig. 9, 10, 11).

Pe lângă fotografiile și cărțile poștale cu Ploieștiul și împrejurimile, în album se regăsesc cărți poștale cu imagini din Viena (Opera, Parlamentul și Universitatea) (fig. 12, 13, 14), dar și cu Bucureștiul interbelic (Palatul Regal, Parcul Carol) (fig.15), imagini ale unei lumi încă nezdruncinate de ororile războiului.

Ultimele 10 fotografii ale albumului surprind deplasarea trupelor germane spre estul Europei, situație evidențiată de fotografia cu numărul 697 din album (planșa 12), datată iulie 1942, în care apare imortalizat un indicator cu destinația Kiev.

În întregul său, albumul numărul V al lui Emil Metzger ne prezintă drumul parcurs de un soldat al Wehrmacht-ului, dintr-o mică localitate situată în sud-vestul Germaniei, Onstmettingen, trecând prin Viena, Ploiești, București și având ca punct final vastele câmpii ale Ucrainei, drum parcurs în timpul celui de-al doilea război mondial. Dincolo de cauza pentru care a luptat într-un război care nu a fost al lui, Emil Metzger a găsit răgazul să cumpere cărți poștale și să imortalizeze cu ajutorul aparatului de fotografiat locuri familiare lui sau necunoscute, oameni, prieteni sau străini, în general imagini ale unor timpuri

⁶ Lucian Vasile, *Orașul sacrificat. Al doilea război mondial la Ploiești*, Ed. Gutenberg, București, 2014, p. 293

cunoscute de mulți dintre noi, din cărțile și manualele de istorie, din filme ori documentare.

Unitatea din care a făcut parte, gradul militar avut, când și unde a căzut prizonier, cauzele decesului și, cel mai important, cum arăta Emil Metzger, sunt câteva din informațiile pe care încă nu le deținem, dar pe care vom încerca să le obținem prin contactarea arhivelor militare germane.

În finalul articolului, dorim să aducem mulțumirile noastre domnului Denis Barna, colecționar pasionat care știe, cunoaște și înțelege importanța unui obiect cu valoare istorică, doamnei Ingrid Maute și Consiliului Local Albstadt pentru informațiile puse la dispoziție cu atâta generozitate și promptitudine și, nu în ultimul rând, doamnei profesor de limbă germană Medina Stanciu, pentru ajutorul acordat, cu extrem de multă bunăvoință, în traducerea corespondenței avute cu doamna Ingrid Maute.

Bibliografie:

- Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939- 1947*, Ed. PrintEuro, Ploiești, 2001.
- Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *Petrol și bombe la Ploiești*, Ed. Imprimex, Ploiești, 1994.
- Lucian Vasile, *Orașul sacrificat. Al doilea război mondial la Ploiești*, Ed. Gutenberg, București, 2014.

Webografie:

- <http://tara-barsei.ro/tara-barsei-serie-noua-numarul-12-2013/>
- <http://muzeuvirtualploiesti.ro/studii/halele-centrale/>
- http://www.historia.ro/exclusiv_web/articol/fortareata-ploiestiului?fb_action_ids=10152865124478892&fb_action_types=og.likes

Figura 1.
Coperta albumului
nr. inv. 34 - 133649

Figura 2.
Locuința
familiei Metzger

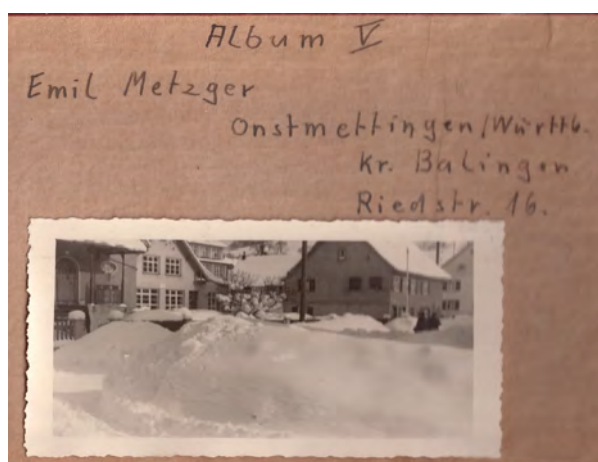

Figura 3.
Carte poștală,
Monumentul Vânătorilor,
Ploiești

Figura 4.
Carte poștală,
Halele Centrale,
Ploiești

Figura 5.
Baterie antiaeriană
de 88 mm;
în fundal dealurile din
zona petroliferă Băicoi

Figura 6.
Baterie antiaeriană
de 88 mm;
în fundal dealurile din
zona petroliferă Băicoi

Figura 7. Baterie antiaeriană de 88 mm;
în fundal dealurile din zona petroliferă Băicoi

Figura 8. Zona petroliferă Băicoi, 1926 (fotografie din colecția autorului)

Figura 9.
Raport

Figura 10.
Pregătiri de marș

Figura 11.
Crăciunul anului 1941

Figura 12.
Opera din Viena

Figura 13.
Carte poștală,
Universitatea din Viena

Figura 14.
Carte poștală,
Parlamentul din Viena

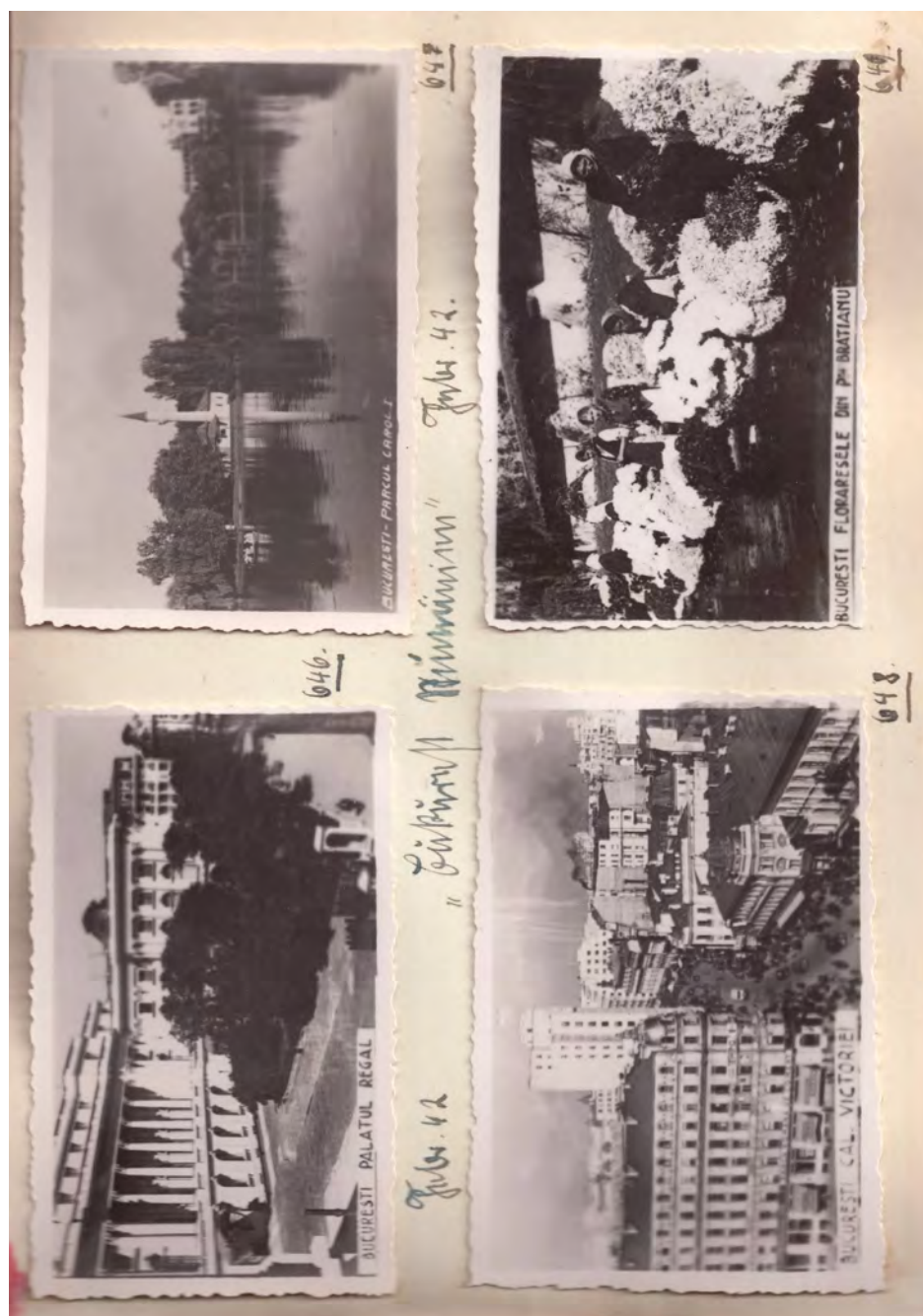

Figura 15. Filă album, Cărți poștale cu imagini din București

Figura 16. „Destinația” Kiev

War through the eyes of a soldier Emil Metzger

Abstract: In this article we have tried to present a photo album received by our institution in 2015. The album, which belonged to German soldier Emil Metzger, contains 73 photographs and postal cards dating back to the period of the Second World War. Some of the photographs have been taken in and around the city of Ploiești.

Keywords: Emil Metzger, photo album, Ploiești, petroliferous, refineries, anti-aircraft, second world war

Octav Negrea
Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
Ploiești, jud. Prahova.
e-mail: octavnegrea@yahoo.com

DATE PRIVIND PREZENȚA MEȘTERILOR CONSTRUCTORI ITALIENI ÎN JUDEȚUL PRAHOVA

Eugen Paveleț

Rezumat: Autorul prezintă date referitoare la prezența meșterilor constructori de origine italiană care au lucrat în județul Prahova, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX. Majoritatea meșterilor au lucrat în orașul Ploiești și în Sinaia.

Cuvinte cheie: meșteri, constructori, italieni, Ploiești, Sinaia

Prezența meșterilor italieni este atestată în Muntenia încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, dar devine importantă odată cu instaurarea monarhiei în *Vechiul Regat*. Meșterii italieni care lucrau în construcții au venit mai cu seamă în București și zona Dobrogei, atrași de posibilitatea extragerii pietrei¹.

Biserica *Domnița Bălașa*, Ateneul Român, Palatul Cotroceni, Castelul Peleş, Catedrala *Sfântul Iosif*, Ministerul Lucrărilor Publice (azi sediul Primăriei Capitalei), Palatul de Justiție, Banca Națională a României, Banca de Scont, hotelul *Athenée Palace*, restaurantul *Carul cu bere*, precum și câteva locuințe ale unor familii importante: Monteoru, Vernescu și Turnescu, sunt printre cele mai faimoase clădiri din România la construcția sau refacerea cărora un aport important l-au avut doi meșteri italieni, veniți în România în a doua parte a secolului al XIX-lea, frații Pietro și Giovanni Axeriola. Aceștia erau originari dintr-un sat, Rima, aflat la 1420 m altitudine, în apropiere de granița cu Elveția.

Pietro Axeriola a ajuns în *Vechiul Regat* în decembrie 1882, iar la scurt timp a cumpărat la Slănic Prahova o fabrică de ipsos, materia primă pentru producerea marmurei artificiale.

Inițial, activitatea principală a fraților Axeriola a fost de decoratori cu marmură artificială și mozaicuri. Mai târziu firma a fost

¹ Alina Dorojan, *L'emigrazione italiana nelle terre romene (1861-1916)*, [http://dspace-roma3.caspur.it/bitstream/2307/4187/1/L'emigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20romene%20\(1861-1916\).pdf](http://dspace-roma3.caspur.it/bitstream/2307/4187/1/L'emigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20romene%20(1861-1916).pdf), p. 376 – 393 și p. 426.

preluată de fiul lui Pietro Axeriola și acesta s-a axat pe construcții. Firma a fost desființată în 1948, iar deținătorul s-a întors în Italia².

În București era stabilită cea mai însemnată comunitate de italieni din România. În statistica din anul 1878 erau recensate 201 familii, iar la 1889 erau înregistrate 593 persoane de etnie italiană³.

Meseriile celor mai mulți dintre italienii stabiliți în București aveau legătură cu domeniul construcțiilor. Îi amintim aici pe zidarii Comado Zilli, Riva Mauricio, Cassacco Udine, Agostini Nicola și Silvio Asquini, antreprenorii Tomaso Monsellato și Giuseppe Amici, inginerul și antreprenorul Giovanni Amici, arhitectul Iordani Albinni și constructorul A. Giovanelli ⁴. La Sinaia și Predeal, înainte de primul război mondial, lucrau intens frații italieni Rosazza-Pela⁵.

Documentele păstrate de Arhivele Statului, privitor la Biroul de control al străinilor și Prefectura Județului Prahova, reprezintă o sursă documentară importantă în ceea ce privește constructorii italieni care au lucrat în Ploiești și pe Valea Prahovei. Într-o lucrare recentă, Alina Dorojan scrie despre faptul că „În 1900, numeroși muncitori italieni erau angajați pe șantierele Hotelului Caraiman și Hotelului Național din Sinaia, Hotelului Bușteni din localitatea omonimă. ... În noiembrie 1900, pe șantierul Hotelului Caraiman, ... erau angrenați în construcții lucrătorii Cesare Fabris, Domenico Bretto, Domenico Stefano, Giovanni Mulinari, Mario Milanese, Giuseppe Rossi, Antonio Donatti, Rastalo Piccin, Luigi Sachet[ti], lucrătorii zidari Corrado Filippini și Rodolfo Filippini și lucrătorul tâmplar Andrea Perisciutti. Alte șantiere din Sinaia, unde se găseau muncitori italieni, erau cel al Hotelului Național, unde îl aflăm pe Nic Cosma (sic!); cel al Hotelului Belvedere, din str. Poștei, unde se găsea Giambattista Restassi; la cariera lui Costinescu, unde era angajat Marino Levis, la fabrica Costinescu – Pater noster Giovanni (sic!) și Giuseppe Canedera la Costinescu, baza Furnica.

Unii lucrători italieni se aflau în subordinea diverșilor antreprenori din Sinaia: firma P. Rosazza îi avea pe Antonio Cucco, Giuseppe Clemente, Belia Lisoti, Giovanni Amorini și antreprenorul Mosca; Petre Constantinescu pe

² Nicolae Lascu, *Contribuții ale meșterilor italieni la „internaționalizarea” arhitecturii românești*, Interviu de Smaranda Bratu Elian, nr. 2, februarie 2015, anul V, http://www.orizonturicultural.ro/ro_intalniri_Nicolae-Lascu-interviu.html, p. 1-3.

³ Alina Dorojan, *Colonia italiană din București, 1850 – 1918 (I)*, <http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/RA%201%202009/11%20dorojan,%20alina.pdf>, pp. 141 – 142.

⁴ Ibidem, p. 139.

⁵ Alina Dorojan, *L'emigrazione italiana nelle terre romene (1861-1916)*, [http://dspace-roma3.caspur.it/bitstream/2307/4187/1/L'emigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20romene%20\(1861-1916\).pdf](http://dspace-roma3.caspur.it/bitstream/2307/4187/1/L'emigrazione%20italiana%20nelle%20terre%20romene%20(1861-1916).pdf), p. 425.

Antonio Mondini(?); Vittorio Scaliatti din Azuga îl avea în subordine pe Giacomo Merlo; G. Mateescu pe Nicola Mircevone, Marco Stanco, Giovanni Baldini; G. Manu pe Lorenzo Cullino și Costa Giuseppe Garlati ; G. Pasara pe Giovanni Cleva, iar la Strassman din Sinaia era angajat F. Raffaeli.

Cu unele excepții, la Sinaia se aflau domiciliați lucrătorii italieni, unii dintre ei deja menționați: Marco Giuseppe, ...; Antonio Cesarato, ...; Paolo Ferrari și Luigi Sant, ...; Giuseppe Fulghiano, Corrado Filipini, Giambattista Facchini, Paolo Reali, Erico Desanti, Constantino Salvator, Giuseppe Serulli, Antonio Tomio, Antonio Merangoni toți post restante Sinaia; Giuseppe di Lenna, ... Carlo Manucci, ...; Giambattista Venchiarutti, ..., F. Raffaeli, ..., Giambattista Chiarutti, ...; Antonio Alescio ...; Giuseppe Bostalin, Lazaro Briu, Luigi Bizochi și Antonio Cedini...; Gregorio Pasolini și Mario Milanese... În Bușteni, la Hotelul Bușteni era angajat un anume Capiz, iar Luvigio Sachet[tti] la Gara Bușteni; în vreme ce la Azuga se mai aflau Galileo Zepilli și Cesare Bratti; Fiesole Rosa și Pietro Casagrande la Ester Azuga, Andrea Perisciutti în casa lui Luigi Zomino din str. Vârful cu Dor. Numeroasele șantiere în lucru din județul Prahova îi determinau și pe italienii din alte zone ale României, să vină aici pentru a se angaja, cum erau cazurile, văzute mai sus, ale lui Antonio Alescio și Andrea Perisciutti sau cel al lui Rodolfo Filippini, venit din București, pentru a lucra alături de fiul său, Corrado Filippini, ca zidari la Hotel Caraiman, angajați de antreprenorul Focșeneanu. Corrado Filippini La Hotelul Vârful cu Dor se găseau italienii G. Bortolo și P. Bortolo, care îl chemaseră la lucru în Sinaia pe Andrea Perisciutti”⁶.

Se poate observa că meșterii și antreprenorii italieni au lucrat în jurul anului 1900 mai ales în Sinaia și în alte localități de pe Valea Prahovei (Azuga și Predeal). Sursele documentare menționează însă și câțiva meșteri stabiliți la Ploiești: Bartolini, Carucci, Iosif Bartolini, zidar, domiciliat în strada Oilor, al cărui fiu, Paolo, îi va împărtăși meseria, Stefano Carucci, zidar, căsătorit cu Maria, născută Vito Antonio, domiciliat în strada Plăeși, nr.18⁷.

Despre meșteri italieni care au lucrat în Ploiești amintește și arhitectul Toma T. Socolescu „ ... zidarii Pepi Bertolini ..., Al. Frederico ... frații Luigii și Felice Somarro; mozaicarii Franceschini și Tomazini”⁸.

Arhivele Statului Ploiești dețin informații privind atestarea meșterilor constructori. Acestea sunt grupate îndeosebi în fondurile Camerei de Comerț și Industrie Ploiești și Camerei de Muncă Ploiești.

⁶ *Ibidem*, pp. 392-393.

⁷ *Ibidem*, pp. 394-395.

⁸ M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, reeditare, Ed. BIOEDIT, 2002, p. 203.

Din 3 iulie 1933 datează Certificatul de înmatriculare al Societății Anonime „Cărămida Ploiești”, emis de Camera de Comerț și Industrie Ploiești. Acesta fusese solicitat de către Augusto Norza, care avea sediul social pe strada Rahovei, nr. 12. La aceeași societate cenzor era un alt italian, Giovanni Asceria, domiciliat în București, Bulevardul Alexandru Ioan Cuza, nr. 99, iar unul dintre administratorii delegați era Enrico Norza, rudă cu Augusto Norza⁹.

Fabrica de cărămidă ce avea titulatura „Societatea în nume colectiv Nestor Filotte & Norza” era situată pe teritoriul comunelor Pleașa și Blejoi și era bine dotată, conform Referatului întocmit de Angelo Cives, constructor și consilier al Camerei de Comerț și Industrie¹⁰.

Inventarul societății cuprindea, printre altele, șoproane pentru uscat cărămidă, cazane și motoare necesare arderii și malaxării lutului, magazine, scule (bormașini, menghine, presă, vagonete Decauville, 26 plăci turnate, 318 m șină ș.a.). Întreaga fabrică era evaluată la 200.000 lei¹¹. Probabil această fabrică a stat la baza celei care a funcționat la Pleașa în perioada regimului comunist și chiar după 1989.

Augusto Norza era născut la 1 august 1888, în localitatea Valdengo, și avea cetățenia italiană. În anul 1946 a obținut de la Ministerul de Interne Român Biletul de liberă trecere nr. 314, pentru a face o călătorie în Italia, de unde trebuia să se înapoieze cel mai târziu la data de 15 ianuarie 1947¹².

Augustino Deotto, cu domiciliul în Ploiești, a înregistrat la data de 11 decembrie 1940, cu nr. 2028, cererea privind eliberarea brevetului de meserie pentru specialitatea de zidar¹³. Exercițarea profesiei se făcea în conformitate cu „legea pentru pregătirea profesională și exercițarea meseriilor”, care prevedea necesitatea eliberării brevetului de practică la articolul 160¹⁴. Printre documentele anexate cererii, Augustino Deotto adăuga și Cartea de meșter în meseria de zidar, nr. 111/1938¹⁵, Recipisa nr. 15523/1940 a Casei Asigurărilor Ploiești, în valoare de 200 lei, precum și Livretul de exercițare a profesiei pe cont propriu nr. 48507, eliberat de Direcția Muncii¹⁶.

⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale – filiala Prahova (S.J.A.N.-Ph.), fond Camera de Comerț și Industrie Ploiești (C.C.I.), dosar 566/1931, f. 1-2.

¹⁰ *Ibidem*, f. 3.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 22.

¹³ S.J.A.N.-Ph., fond Camera de Muncă Ploiești (C.M.), dosar 167/1940, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 1verso.

La 15 aprilie 1941, cu nr. 378, la Camera de Muncă Ploiești a fost depus dosarul pentru obținerea Brevetului de meserie pentru zidar, de către Enrico Cimenti¹⁷. Pe dosar autoritatea a aplicat ștampila cu mențiunea SUPUS STRĂIN.

Meșterul își exercita profesia în Sinaia, unde și locuia, pe strada I. C. Brătianu, nr. 6, iar pe lângă actele absolut necesare, enumerate în cazul de mai sus, depunea și un Certificat emis de Primăria Sinaia (nr. 6679/1940), potrivit căruia „*exercită profesia pe cont propriu*”¹⁸. Enrico Cimenti deținea Livretul de exercitare a profesiei pe cont propriu nr. 40 324/1931¹⁹.

Important este și faptul că autoritatea îi cerea solicitantului să anexeze la dosar și o declarație autenticată de Judecătorie, prin care se obliga să angajeze la lucrările executate de el numai personal românesc și „... *nu va angaja nici un fel de străin*”. Taxa pe care o plătea pentru certificatul de capacitate era de 200 lei ²⁰.

Enrico Cimenti fusese asociat în întreprinderea sa cu Alexandru Hagen și erau obligați să depună liste cu personalul întrebuințat în construcții, pentru care plăteau autorizații. Asocierea a expirat în 1941, când Cimenti a cerut radierea firmei și s-a înregistrat ca meseriaș individual²¹.

La dosar era depus și un certificat emis de Consulatul italian prin care se autentifica faptul că Cimenti Vincenzo Enrico, fiul decedatului Giovanni, era născut la data de 4 august 1883, în localitatea Zuglio, și „*este italian de religie romano – catolică*”²².

Din 10 decembrie 1940 datează cererea nr. 2008, depusă de Cezarotto Pietro la Camera de Muncă Ploiești, privind exercitarea profesiei de mozaicar. Acesta avea carnet de meșter emis în anul 1938. Meșterul avea domiciliul în Ploiești pe strada I. Ioachimescu, nr. 96²³.

Eduard Rosini, domiciliat în Ploiești, strada General Dragalina, nr. 38, își exercita meseria de zidar în conformitate cu permisul de muncă emis de către Camera de Muncă în anul 1940²⁴. În prealabil, în

¹⁷ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 122/1941, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1.

²⁰ *Ibidem*, f. 3.

²¹ *Ibidem*, f. 8.

²² *Ibidem*, f. 5.

²³ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 231/1940, f. 1.

²⁴ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 144/1940, f. 1.

anul 1939, obținuse Cartea de meșter nr. 249, având domiciliul în strada Basarabi, nr. 15.

În 26 februarie 1941, a fost depusă la Camera de Muncă cererea cu nr. 4713, privind exercitarea profesiei de zidar de către Mori Ludovico, domiciliat în Ploiești, strada Tudor Vladimirescu, nr. 5. Acesta deținea carnet de meșter din anul 1938²⁵, iar din actele depuse la dosar rezulta că în anul 1935 meșterul avusese un venit de 70.000 lei, obținut din comerțul cu plăci de mozaic²⁶.

Un alt meșter, domiciliat în Sinaia, pe strada Tudor Vladimirescu, nr. 8, era Plazzotta Giobatto Giovanni Battista. Acesta primea în anul 1941 brevetul de zugrav²⁷.

Un alt zidar ce a lucrat în Ploiești a fost Domenico Tramontini. Dosarul depus pentru exercitarea meseriei nu s-a păstrat, dar el apare în inventarul privind brevetele acordate de Camera de Muncă Ploiești.

În dosarele fondului Camerei de Comerț și Industrie Ploiești apare un Certificat (318/1932) ce atestă înmatricularea Căramidăriei „Teleajenul”, cu sediul în comuna Bucov, jud. Prahova. Aceasta era în funcțiune încă din anul 1931. Era deținută de Agostino Caligaro, „...de origine italiană cu livretul de exercitare a profesiei ...”²⁸. Meșterul era născut la 19 noiembrie 1890 în localitatea Buia – Udine²⁹. Din 23 octombrie 1943, firma Teleajenul obține dreptul de a fabrica și vinde var, ca urmare a Cererii de înscriere modificatoare adresată Camerei de Comerț³⁰.

Alți doi meșteri italieni amintiți în registrele Camerei de Comerț și Industrie Ploiești sunt Taramboli Mariano, născut în 1885, și Geotti Adelchi, născut în 1909.

În anul 1932 era înregistrată la Camera de Comerț cererea de înmatriculare a lui Garbatti Adamo Venturini, pentru „*antrepriză de lucrări de orice fel*”³¹. Acesta avea sediul în Sinaia, strada Carol, nr. 23. Se născuse la 16 septembrie 1889, în Forgario – Udine³². Tribunalul Prahova emitea la cererea sa un certificat prin care se autentifica faptul că antreprenorul nu a „*fost găsit în stare de faliment*”³³.

²⁵ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 82/1941, f. 1.

²⁶ *Ibidem*, f. 3.

²⁷ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 94/1941, f. 1.

²⁸ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 318/1932, f. 3.

²⁹ *Ibidem*, f. 4.

³⁰ *Ibidem*, f. 17.

³¹ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 272/1932, f. 1.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 10.

În octombrie 1935, Giacomo Patat, născut la 1893 în București, depunea Cererea de înmatriculare pentru exercitarea antreprenoriatului în construcții. Cererea era adresată Camerei de Comerț. Meșterul avea origini italiene și activa în Ploiești pe strada Roșiori, nr. 19³⁴.

Documentele amintesc de un alt meșter italian, Lamberto R. Codalio, domiciliat în Ploiești, pe strada Barbu Delavrancea, nr. 36, născut în 1891, care, în anul 1936, fusese înregistrat la Camera de Industrie și Comerț Ploiești pentru meseria de vopsitor și zugrav³⁵.

Un alt antreprenor în construcții de origine italiană a fost Sommaro Felicio, cu sediul în Ploiești, strada Dragoș Vodă, nr. 35. Acesta s-a născut la 16 oct. 1879 în orașul Udine³⁶. El a depus la Registrul Comerțului, cererea de înmatriculare tip nr. 2315/1932, încă de la data de 23 mai 1932, ora 18.30³⁷.

În 13 iulie 1943, printr-un proces verbal întocmit de Stelian Gheorghe, funcționar al Camerei de Comerț și Industrie Ploiești, se constata că antreprenorul nu mai exercita meseria și nu mai funcționa la adresa din strada Dragoș Vodă³⁸.

Dintr-o adresă a Camerei de Industrie și Comerț am aflat că la adresa din Ploiești, strada Banu Manta, nr. 104, în anul 1946, nu mai funcționa ca zugrav și vopsitor Forghini Pietro, născut în anul 1893, în localitatea Vita, Italia³⁹. Meșterul se înregistrase încă din anul 1935, dar între timp decedase⁴⁰. În anul 1942 firma sa funcționa, dovadă fiind Certificatul de practică obținut de la autorități⁴¹.

Chestura Poliției Municipiului Ploiești a emis un certificat ce autentifica faptul că „... supusul italian Pietro Fochini posedă ... dosarul personal cu no. 33 ... înființat la data de 19 noiembrie 1919”. Se adăuga că din 1919 până în 1935 nu a solicitat să părăsească țara⁴².

La data de 24 noiembrie 1936, Valentino Milini, cu sediul în Ploiești, strada Dorobanți, nr. 7, a depus la Camera de Muncă Ploiești, cererea privind exercitarea meseriei de zidar. În baza cererii a obținut Cartea de lucrător în meserie, valabilă până la 1 octombrie 1940⁴³.

³⁴ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 392/1935, f. 1 și f. 7.

³⁵ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 202/1936, f. 1.

³⁶ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 260/1938, f. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 3.

³⁹ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 393/1935, f. 5.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 1.

⁴¹ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 393/1935, f. 3-4.

⁴² *Ibidem*, f. 7 și f. 9.

⁴³ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 423/1936, f. 1.

La dosar, Valentino Milini a depus și un certificat emis de meșterul cu care a lucrat începând cu anul 1930 – până în 1936, prin care se atesta că este un bun lucrător. Ucenicia a făcut-o cu meșterul Cleva Giovanni, maistru zidar de origine italiană⁴⁴.

În 9 iunie 1931 a depus cererea privind înmatricularea ca meseriaș Themistocle Vidali, domiciliat în Ploiești, strada Ferdinand, nr. 156. Acesta deținea cetățenie română, dar probabil avea origini străine (italiene). Acesta era născut în București, la 1 martie 1872, și se specializase în lucrări de sculptură în marmură. Făcea această activitate din anul 1901⁴⁵. În 1940 meșterul nu mai trăia, fiul său, Ioan Th. Vidali cerând radierea sa din registrul meseriilor, conform cererii modificatorii din 26 iunie 1942.

Din 6 martie 1941 datează carnetul de lucrător ca zidar al lui Fantani Antonio, născut în anul 1892 în Trazalius, Italia. Acesta era domiciliat în Poiana Câmpina. O copie anexată la dosar specifică faptul că acesta lucra în domeniu încă din anul 1915, fiind calfă. A venit în România pentru a lucra la Rafinăria Româno – Americană și s-a stabilit inițial în Câmpina⁴⁶.

Giarlati Adam Venturini deținea Cartea de meșter zidar din anul 1938, iar la sfârșitul anului 1941 a depus la camera de Muncă dosar pentru obținerea Brevetului⁴⁷. Era obligat să declare la judecătorie că va angaja numai personal românesc⁴⁸. Meșterul își avea sediul în Sinaia, pe strada V. A Ureche, nr. 9⁴⁹, iar primăria din localitate a emis o adresă prin care înștiința Camera de muncă de faptul că Venturini lucra în oraș de peste 20 de ani⁵⁰. Conform carnetului de muncă anexat la dosar meșterul era născut în data de 16 septembrie 1889 în localitatea Forgaria, Italia⁵¹.

Eduard Rosini, zidar de origine italiană, a obținut Brevetul de meserie din anul 1943, dar avea carte de meșter încă din 1939. Avea domiciliul în Ploiești, strada General Dragalina⁵². Meșterul depunea la

⁴⁴ S.J.A.N.-Ph., fond C.C.I., dosar 393/1935, filă fără nr.

⁴⁵ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 32/1931, f. 3-4.

⁴⁶ S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 408/1936, f. 12.

⁴⁷ A.S.P., fond C.M., dosar 132/1942, coperta 1 verso.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 5.

⁵¹ *Ibidem*, f. 6.

⁵² S.J.A.N.-Ph., fond C.M., dosar 76/1943, coperta 1 verso.

dosar o declarație judecătorească prin care se angaja să folosească la nevoie numai lucrători români⁵³.

În același an 1943 obținea Brevetul de meșter zidar și Tomasini Guerino, domiciliat în Ploiești, str. Negru Vodă, nr. 23⁵⁴. Declara în scris, la judecătoria, că va angaja numai lucrători români⁵⁵.

Din 1946 datează cererea pentru obținerea Brevetului de meserie depusă de Luigi Tomasini la Camera de Muncă. Meșterul zidar era domiciliat în Ploiești pe strada Negru Vodă, nr. 23 și obținuse cartea de meșter încă din 1938⁵⁶. Calitatea sa era atestată prin publicarea în Monitorul Oficial nr. 19, partea a II-a, din 1946⁵⁷.

Un alt meseriaș domiciliat în Ploiești, strada Petru Rareș, nr. 25, avea probabil origini italiene. Stelian Pietro avea carte de meseriaș din 1938 și activa ca independent din anul 1942. În 1947 obține Brevetul de meseriaș⁵⁸.

Laera Paulo, născut pe 15 septembrie 1893 la Bari, se adresa în scris Camerei de Muncă Ploiești pentru obținerea Brevetului de meșter. Cererea era datată 1948. Locuia în Ploiești pe strada C. A. Rosetti, nr. 68⁵⁹.

După cum se poate observa meșterii constructori italieni au venit în Prahova în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales după ce zona a început să se dezvolte într-un ritm alert în urma descoperirii și începerii exploatarei petrolului la scară industrială. Majoritatea meșterilor s-au orientat către localitățile cu dezvoltare susținută: Sinaia, Ploiești și Câmpina.

Remarcăm abundența de meseriași italieni în Sinaia, localitate care se ridică după începerea construirii Castelului Peleş. Practic, meșterii italieni participă la edificarea multor clădiri emblematice ale orașului: Castelul Peleş, Hotelul Caraiman, Hotelul Național, Hotelul Belvedere, Hotelul Vârful cu Dor, etc. Câțiva meșteri au lucrat în Azuga și Bușteni, alte două localități a căror dezvoltare a cunoscut un avânt deosebit după stabilirea reședinței de vară a Regelui Carol I la Sinaia.

⁵³ *Ibidem*, f. 1

⁵⁴ A.S.P., fond C.M., dosar 106/1943, coperta 1 verso.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁶ A.S.P., fond C.M., dosar 16/1946, f. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 4.

⁵⁸ A.S.P., fond C.M., dosar 48/1947, f. 1 și f. 3.

⁵⁹ A.S.P., fond C.M., dosar 157/1948, coperta 1 verso.

În perioada de după primul război mondial se constată concentrarea meșterilor constructori mai ales în Ploiești și împrejurimi, Sinaia rămânând și ea un centru de interes.

În concluzie, putem afirma că meșterii constructori italieni (zidari, pietrari, zugravi, stucatori) au avut o contribuție importantă în domeniul construcțiilor din județul Prahova în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. După instaurarea comunismului, în anul 1948, nu avem date clare privind situația meșterilor din județ. Credem că o parte dintre ei, cei care își aveau originile și o parte a familiilor în Italia, s-au înapoiat în peninsula, dar este posibil ca unii să fi rămas în continuare în România. Cert este că astăzi cu greu mai putem identifica urmași ai meșterilor constructori italieni care odată aduceau faimă și frumusețe Ploieștiului și orașelor de pe Valea Prahovei.

Semnătura petiționarului,
A. DEOTTO
A. Deotto

1

Semnătura petiționarului,
Mori Ludovico
Mori Ludovico

2

Enrico Ciment

3

118735
MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII
ȘI OCROTIRILOR SOCIALE

CARTE DE LUCRĂTOR
Nr. 133

Pentru moșia de Zolac, liberă
D. Augustin Deotto
născut în anul 1878, la 16 Octombrie, ziua 16,
comuna Brazănești, județul Iași, pe
baza prezentați și a procesului verbal nr. 2
din 22 Septembrie 1917, al comisiunii de cali-
ficare profesională din comuna Plocești,
județul Plocești, în conformitate cu
Legea pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor.
Astăzi, la 2 Plocești, ziua 6,
luna Iunie, 1918.

CAMERA DE MUNCĂ
PREȘEDINTE
Secretar

4

20056
MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII
ȘI OCROTIRILOR SOCIALE
DIRECȚIA GENERALĂ A MUNCII

Posesorul acestei cărți nu poate fi angajat
decât dacă prezintă și liberă
eliberat de Ministerul Muncii, Sănătății
și Ocrotirilor Sociale potrivit Legii pentru
protecția Muncii indigene.

CARTE DE MEȘTER
Nr. 130

Pentru moșia de Zidgo, liberă
D. Giarlati Adam Venturini
născut în anul 1879, la 16 Septembrie, ziua 16,
comuna Plocești, județul Plocești,
pe baza prezentați și a procesului verbal nr. 2
din 22 Septembrie 1917, al comisiunii de cali-
ficare profesională din comuna Plocești,
județul Plocești, în conformitate cu Legea
pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor.
Astăzi, la Plocești, ziua 29,
luna Octombrie, 1918.

CAMERA DE MUNCĂ DIN Plocești
PREȘEDINTE
Secretar

5

Planșa I. 1 Parafa și semnătura lui Augustino Deotto; 2 Semnătura lui Mori Ludovico; 3 Fotografia și semnătura lui Enrico Ciment; 4 Cartea de lucrător a lui Antonio Fantani; 5 Cartea de meșter a lui Giarlati Adam Venturini.

Datas regarding the presence of italian building-craftsmen in the Prahova County.

Abstract. The author presents data regarding the presence of italian craftsmen that worked in Prahova County during the second half of the XIXth and the first half of the XXth century. Most of these craftsmen worked in Ploiești and Sinaia.

Keywords: craftsmen, constructors, italians, Ploiești, Sinaia.

dr. Eugen Paveleț
Direcția Județeană pentru Cultură Prahova,
str. Nicolae Iorga, nr. 18,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: eugen_pavelet@yahoo.com.

ZIARUL „NEAMUL ROMÂNESC”, UN REPER MORAL ÎN PRESA NAȚIONALĂ

Claudia Giannotti

Rezumat: Ziarul „Neamul Românesc” rămâne pentru totdeauna exemplul unei dăruiri unice. Timp de 35 de ani, Nicolae Iorga a trudit zi de zi pentru apariția lui în condiții de pace și de război, în redacțiile de la Vălenii de Munte și București, dar și în refugiul de la Iași. Indiferent de condiții, a urmărit în permanență obiectivele fixate încă de la înființare: de a fi un mijloc de informare și educare a celor tineri, ca și a celor maturi, o oglindă fidelă a evoluției societății românești, o armă de luptă și de îmbărbătare, într-un cuvânt un ziar al conștiinței naționale.

Cuvinte cheie: Ziarul „Neamul Românesc”, Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, București, Iași

De la început revista *Neamul Românesc* – transformată apoi în cotidian – își propunea să vorbească deschis „despre lucrurile cele mari ale neamului, despre nevoile lui adânci, despre suferințele lui vechi și sfinte, despre țințele lui înalte și grele de ajuns”¹. Inițiatorul lui ținea să precizeze: „Am ajuns la vârsta când trebuie să plecăm în toate de la cunoștințe de noi înșine, de la cea mai deplină și serioasă cunoștință a tuturor puterilor și slăbiciunilor noastre. A venit vremea să lucrăm numai cu puterile noastre, oriunde le avem; a venit vremea să ținim numai către scopurile noastre bine cercetate și alese...Voim să trăim din lucrul nostrum pentru a întemeia bine căminul nostrum cel mic, vatra noastră cea îngustă...Noi trebuie să ne întrebăm, să ne sfătuim, să ne înțelegem, clipă de clipă, pentru a ni afla rostul cel adevărat și a nu ne îndepărta de la dânsul”². Nicolae Iorga și-a gândit ziarul, după cum însuși avea să consemneze în amintiri, „pe înțelesul necărturarilor”, adică al celor mulți, dorind „să trezească iubire pentru strivita temelie a neamului” și să-i cheme pe toți „la datoria națională”³. Se dorea, așadar, să fie o revistă pentru și despre poporul român. Și așa a și fost.

¹ *Neamul Românesc*, an I, nr. 1, 10 mai 1906; p. 1.

² *Ibidem*.

³ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, București, 1976, p. 424.

În cei 35 de ani de apariție, ziarul a înregistrat principalele evenimente care se derulau, și-a îmbărbătat, în momente grele, cititorii, a povățuit pe tineri și i-a muștră pe maturi, a tras cu fermitate un puternic semnal de alarmă în momentele de primejdie pentru țară, a oferit pagini de înălțător patriotism și de istorie, într-un cuvânt a fost o oglindă vie a conștiinței românești. Și așa a fost perceput încă de la înființare. Mărturie stau mesajele primite, dar și numeroasele știri, articole sau diverse alte materiale sosite la redacție pentru a fi incluse în paginile noii publicații. Nu o dată solicitările pentru abonamente erau însoțite de justificări precum: „*de citirea acestei reviste nu mă pot dispensa... după cum nu mă pot dispensa de hrană pentru susținerea vieții*”⁴ sau „*la sate revista n-a fost citită, ci devorată*”⁵.

Era un omagiu adus în primul rând inițiatorului și directorului ziarului, marele istoric Nicolae Iorga, a cărui uriașă personalitate răzbate din fiecare pagină. El a știut să imprime ziarului său un suflu nou, o conduită aparte, să ajungă direct, prin subiectele alese și modul de prezentare, la sufletul fiecărui român. A știut să-și aleagă colaboratori dintre personalitățile marcante ale culturii românești (A. D. Xenopol, Vasile Pârvan, Cezar Petrescu, Ion Agârbiceanu, Constantin Rădulescu-Motru, Victor Ion Popa, Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Onisifor Ghibu, Emil Gârleanu, Nicolae Cartoianu, Virgil Șotropa ș.a.), dar mai cu seamă a știut să-și construiască ziarul în așa fel încât să nu se abată de la obiectivul său inițial: „*destăinuirea tuturor nedreptăților, pedepsirea tuturor păcatelor, proclamarea tuturor lipsurilor și sânguinței cinstite, găsirea unei îndreptări care să ni asigure o viață vrednică*”⁶. Urmărind să depășească statutul de simplu cotidian, *Neamul Românesc* a publicat în paginile sale și unele conferințe de larg interes rostite de Nicolae Iorga cu diferite ocazii, ziarul transformându-se astfel într-o adevărată cronică, în care consemnările lapidare se împleteau armonios cu evocările istorice. Reușind să învingă numeroasele obstacole ivite de-a lungul anilor legate de finanțare, de condițiile de lucru, mai ales în perioada refugiului, de cenzura devenită, într-o anumită perioadă, deosebit de aspră⁷, suplinind

⁴ Nicolae Iorga. *Omul și opera*, vol. II, p. 20.

⁵ *Ibidem*, p. 21.

⁶ *Neamul Românesc*, an I, nr. 1, 10 mai 1906, p. 1.

⁷ De pildă, în 1918, când guvernul păcii de la București intenționa să suspende apariția *Neamului Românesc*, căruia îi aplicase o cenzură drastică, multe pagini apărând cu locuri albe, Nicolae Iorga a renunțat la ideea de a-l transforma într-o publicație culturală ori chiar de a nu-l mai publica. Dându-și seama de impactul pe care ziarul îl putea avea în acele momente atât de dramatice, recurgând la „*tot felul de artificii*”, a continuat să-l scrie și să-l tipărească (vezi Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, p. 535).

deseori lipsa personalului (de la redactori la corectori), Nicolae Iorga și-a dovedit din plin vocația de gazetar. „N-am omis niciodată să recunoaștem că d. Iorga este un mare și strălucit ziarist și că ziarul d-sale, cu tot formatul mic și tirajul nu prea considerabil, este unul dintre cele mai importante organe de publicitate închinat luminării publicului în atâtea domenii culturale” – se afirma, pe bună dreptate, în mesajul pe care ziarul *Adevărul* l-a adresat gazetei *Neamul Românesc* la împlinirea a trei decenii de la apariție. Cu același prilej ziarul *Viitorul* scria: „În gazetărie, domnul Iorga a strălucit prin arta sa specială de a concentra un moment social, o problemă politică, o chestiune de cultură ... Esența acestei gazete stă în personalitatea conducătorului”⁸.

La nici un an de la apariție, *Neamul Românesc*, prin vocea fermă a lui Nicolae Iorga, a luat atitudine față de marea ridicare a țăranilor din 1907, el situându-se necondiționat de partea celor răzvrățiți. La 8 mai 1907, în paginile ziarului său, marele istoric publică „cu nemărginită indignare” față de represiunea sângeroasă care a pus capăt răscoalei, după cum avea să noteze în amintirile sale, articolul incendiar intitulat atât de sugestiv „Dumnezeu să-i ierte”, un „blăstăm contra unei întregi clase parazitare, care va deveni apoi, răspândindu-se larg, de mâini nevăzute, împreună cu Noi vrem pământ de Coșbuc, unul din strigătele unei teribile revolte, care a cuprins țara de la un capăt la altul”⁹. După ce deplângea uciderea unor țărani răsculați, spunând creștinescul „Dumnezeu să-i ierte!” ... „pentru câtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru câtă înșelare au suferit, pentru câtă jignire au îndurat, pentru viața lor de suferințe, pentru clipa de disperare când s-au ridicat”, Nicolae Iorga continua: „În vecii vecilor, cât va mai dăinui suflarea românească pe acest pământ să nu-i ierte Dumnezeu pe netrebnicii și pe făcătorii de rele. Să fie în casa lor atâta belșug ca în bordeiele celor cari au murit, atâta fericire în viața lor câtă a fost în viața celor ce s-au vârcolit de gloanțe, să fie atâta cinste și atâta demnitate câtă li s-a lăsat celor sărmani ce s-au dus ca niște pârâși veșnici înaintea scaunului judecăților celor mari; să mântuie ca dâșii, vărsându-și sângele inimii în țărână și pe urma lor să rămâie ca pe urma împușcaților”¹⁰. Se adunase în aceste rânduri toată simpatia lui pentru clasa cea mai asuprită, pe care nu o vedea ridicată decât printr-o rapidă și corectă reformă agrară, dar mai ales ura împotriva celor ce profitaseră din plin de pe urma exploatarea nemiloasă a muncii țăranilor și a metodelor atât de inumane de reprimare a răscoalei. El ținea să

⁸ *Neamul Românesc*, an XXX, nr. 4, 5 ianuarie 1935, p. 1; nr. 5, 6 ianuarie 1935, p. 1.

⁹ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, p. 425.

¹⁰ *Neamul Românesc*, an 1, nr. 87, 8 martie 1907, p. 531-532.

sublinieze că „Viitorul României nu se poate răzîma – după cum nu se poate răzîma viitorul nici unei țări – decât pe mulțumirea celei mai mari părți dintre locuitorii pământului național, pe conștiința care unește pe cea mai mare parte dintre locuitorii acestui pământ”, că idealul național nu putea fi atins fără soluționarea grabnică a problemei agrare, fără ridicarea culturală a întregului popor, fără conștientizarea locului acestuia între celelalte națiuni ale lumii.

De aceea, a urmărit ca prin evocarea unor momente importante ale istoriei poporului român să transmită cititorilor nu numai respectul pentru faptele înaintașilor dar și credința într-o lume mai bună, făurită prin munca tuturor. „Mergem pe cărări grele, fără perspectivă uneori, și atâtea nopți ne-au prins pe cale. Este însă ceva care ne ține, care ne mângâie și ne îndeamnă. Și acel ceva pe care-l căutăm cu chinuri sufletești în clipele de îndoială pentru a reveni la hotărârea noastră îndată ce-l găsim din nou sunt urmele, pași de luptători, arme rupte, oase care s-au înfipt în pământul frământat – pe care le-au lăsat strămoșii noștri, cari și-au îndeplinit misiunea”¹¹. „Cetind istoria românilor”¹² pentru sine și pentru cei mulți, Nicolae Iorga ținea să reamintească zguduitorul lecție a istoriei când, în vremuri de restriște, poporul român „părăsit la răscrucea furtunilor care bat aici din veac în veac și vor bate totdeauna în aceste locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor” a rămas neclintit „cu sabia în mână de strajă la toate zările, iar când s-a frânt o clipă, ca să se lege din nou, tainic, oțelul, am întins brutalității arma subțire a inteligenței noastre. Și iată, suntem tot acasă”. Îndemnul din finalul articolului – „treceți la învățătura strămoșilor!” era menit a sensibiliza toate conștiințele curate ale țării, a deștepta în fiecare și în toți deopotrivă mândria de a fi români, urmași ai unor iluștri înaintași, care au pus mai presus de orice dragostea pentru glia străbună, pentru limba și tradițiile moștenite din veac, transmise întregi, neîntinate, generațiilor viitoare. Sub pana de gazetar a lui Nicolae Iorga reînviau eroi-martiri ai neamului românesc: Horea, Cloșca și Crișan „care au cutezat să se ridice împotriva «domnilor» străini și să ceară, în numele dreptății și al muncii, țara lor pentru dânșii”¹³; Avram Iancu, cel care „a fost numai de la început până la sfârșit un mare nebun generos al disperării neamului său”¹⁴; reînviau, în egală măsură, și evenimente de seamă din trecutul de lupte și jertfe al poporului român: marea adunare de pe Câmpia Libertății din Blaj din 3/15 mai 1848, când, în fața celor 40000 de

¹¹ *Ibidem*, an XIII, nr. 15, 16 ianuarie 1918, p. 1.

¹² *Ibidem*, an XXXV, nr. 136, 23 iunie 1940, p. 1.

¹³ *Ibidem*, an XXX, nr. 53, 8 martie 1935, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, an XIX, nr. 195, 30 august 1924, p. 1.

oameni veniți din toate colțurile pământului românesc, Simion Bămuțiu „li vorbea... de dreptul lor de a fi priviți pe moșia lor ca un neam politic, ca o națiune constituțională deopotrivă cu ceilalți locuitori ai țării”¹⁵. Războiul de Independență din 1877-1878, purtat „pentru o cauză dreaptă, de libertate, de religie”, când „cu ochii la vulturul țării, ostași tineri își ofereau bucuroși viața, servindu-și patria și aprobând cauza pentru care mureau”¹⁶, mergând „la moarte ca la horă, cu încordarea tuturor puterilor fizice, dar cu frumoasa voioșie în suflet”¹⁷. Nu întâmplător Nicolae Iorga a stăruit și asupra unui alt moment însemnat al trecutului poporului român: Unirea Principatelor de la 24 ianuarie 1859, făcută „de noi, de capul nostru, pe răspunderea noastră și cu primejdia noastră”¹⁸, act rezultat „din unirea sufletelor românești, din pregătirea lor prin aceeași creștere, prin aceleași priveliște de viață publică, prin aceeași literatură și aceeași presă”¹⁹, care „trebuia să fie numai un început întru îndeplinirea celui mai firesc ideal al românilor: viața lor împreună, fără deosebire de hotare, având tot ceia ce li se cuvine de drept, dar fără să încalce drepturile nimănui”²⁰. Făuritorii Unirii „ni pot da învățături de acela care pe pământ se câștigă mai greu decât în lumea lor de iertare și înfrățire. Cea mai scumpă însă va fi aceea că numai prin ruperea zăgazurilor prin care poftelile unuia se apără de ale celuilalt sau ale unei cete de ale cetelor celorlalte, ne putem apropia de a doua unire, spre care trebuie să tindem dacă mai este inimă în noi”²¹. La 24 ianuarie 1859 „această unire s-a împlinit spontan și firesc, mai întâi prin întovășirea definitivă a celor două principate, Muntenia și Moldova, a căror interese, obiceiuri și amănunte de viață o cereau mai mult decât s-a înfățișat vreodată la vreun popor. Nicăiri nu a apărut mai naturală unirea aceluiași popor ca aceasta a românilor din diferitele provincii de pe aceleași plaiuri. Toți voievozii mari ai principatelor românești au năzuit neconținut către această unire, care s-a împlinit mai întâi sub Mihai Viteazul, apoi a devenit permanentă prin Alexandru Cuza”²².

Mihai Viteazul, cel care „a făcut ca neamul nostru să trăiască o clipă de supremă fericire”, era, în viziunea lui Nicolae Iorga, „Alexandru Machedon al mării legende eroice pe care, în vremuri de proză practică, de intrigă diplomatică, a știut-o da neamului nostru. Instinctiv, el ducea cu sine soarta neamului nostru. Veacuri de durere ale acestuia îl chemau, speranța care

¹⁵ Ibidem, an XII, nr. 119, 4 mai 1917, p. 1.

¹⁶ Ibidem, an X, nr. 50, 13 decembrie 1915, p. 1.

¹⁷ Ibidem, an XXXII, nr. 82, 13 aprilie 1937, p. 1.

¹⁸ Ibidem, an VIII, nr. 12, 13, 14, 13 februarie 1913, p. 179.

¹⁹ Ibidem, an IV, nr. 8 - 9, 24 ianuarie 1909, pp. 113-114.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, an XXIX, nr. 17, 24 ianuarie 1934, p. 1.

mijea în inimi dădea aripi calului său de război. Peste tot ce-i impunea realitatea lucrurilor îndatoririle luate de ei înșiși, piedicile puse de rivali, impunerea venită de la stăpâni el reprezenta această voință. națională în plină desfășurare victorioasă. Viața cea nouă începea să crească și mai dârză pe pământul supus aceleiași puteri când moartea lui a zăbovit pe trei veacuri izbândirea”²³.

Marcând Centenarul nașterii lui Cuza Vodă, marele istoric îl caracteriza pe Domnul Unirii și al Reformelor ca cel ce „a întrupat lupta de veacuri a săracului țaran român, veșnic obijduit și jignit peste marginile suferinței românești, contra acelor exploatare de toate neamurile ... Erou și mucenic al aceleiași cauze, de aceea a rămas pentru poporul nostru nu idolul de o clipă, ci neuitatul părinte și binefăcător”²⁴.

Exemplele oferite de înaintași constituiau, așadar, tot atâtea modele pentru contemporani, în fața cărora stăteau provocări dintre cele mai mari. „Poate noi suntem generația care va hotărâ viitorul acestui neam – noi sau copiii noștri, pe care-i putem forma. Să luăm aminte deci la aceste învățături”²⁵, avea să scrie Nicolae Iorga în paginile *Neamului Românesc*.

Ziarul a devenit o adevărată tribună pentru înfăptuirea supremului ideal: desăvârșirea unității naționale, căci „nu poate fi nimic mai scump pentru un neam decât realizarea unității lui naționale”²⁶. „Pentru ca această dorință să nu rămâie însă numai pe hârtie - afirma el - trebuie cea mai deplină pregătire materială și morală, trebuie închiderea noastră harnică între marginile acestui vis - și numai ale lui...și atunci, în ceasul cel mare - care nu poate să nu vie și pentru noi - un popor întreg se va ridica și-și va face datoria fără strigăte și glasuri mari, ca lucrul cel mai flăcău de pe lume”²⁷.

Izbucnirea, în vara anului 1914, a celei dintâi conflagrații mondiale, i-a oferit lui Nicolae Iorga prilejul de a atrage atenția asupra caracterului distrugător pe care un asemenea conflict avea să-l aibă pentru toate națiunile lumii: „Va fi unul din cele mai mari ale istoriei omenirii prin mărșăria oștilor - 20 milioane omenesci -, pornite pe măcel și dare de foc -, prin perfecția mijloacelor de distrugere, prin învățătura tacticienilor și strategilor, prin imensele pagube pe care le va aduce culturii umane. Dar supt raportul ideilor, acest odios masacru va fi unul din cele mai josnice acte de ură idioată care s-a săvârșit vreodată pe fața pământului, o dovadă atroce a păcatelor pe care le poate săvârși această lume fără Dumnezeu și fără ideal”²⁸.

²³ *Ibidem*, an XV, nr. 187, 28 august 1920, p. 1.

²⁴ *Ibidem*, an XV, nr. 67, 3 aprilie 1920, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, an VIII, nr. 12, 13, 14, 13 februarie 1913, p. 179 - 180.

²⁶ *Ibidem*, an XII, nr. 236, 29 august 1917, p. 1.

²⁷ *Ibidem*, an VIII, nr. 12, 13, 14, 13 februarie 1913, p. 200 - 202.

²⁸ *Ibidem*, an IX, nr. 29, 27 iulie 1914, p. 1.

În atari împrejurări, el recomanda neutralitatea, care nu însemna, așa după cum afirmase și cu un alt prilej²⁹, o abdicare: „Ca un popor de omenie, cu liniște, arma la picior”, scria el, sperând că „Ceasul nostru va veni, dar numai atunci când asupra ambițiilor zdrobite ideea senină va veni să cumpănească dreptățile naționale care azi nu se văd deasupra măcelului”³⁰. În acest sens, sublinia: „Un stat întemeiat de un singur popor, pe bază exclusiv națională, pătruns în toate rosturile și alcătuirile lui de un singur spirit național, având ca îndreptățire flința și dezvoltarea unei națiuni, trebuie să aibă o politică națională, chiar dacă nu cuprinde între hotarele sale pe toți membrii națiunii, ba, mai mult, el trebuie să aibă cu atât mai mult o politică națională, interesându-se de toți membrii ei, urrnărindui pas cu pas, ajutându-i la orice împrejurări, cu cât au rămas mai mulți frați în afară de granițele statului național”³¹. În viziunea sa războiul României trebuia să fie, așadar, unul al „voinței naționale”, momentul intrării țării în conflict urmând a fi temeinic pregătit. Și în această acțiune Neamului Românesc i-a revenit un loc aparte, ziarul trebuind „să vorbească în adevăr sufletelor și de cele bune și de cele rele, infiltrând, forțând credința în victoria neapărată, oricât de târziu, cu oricât de multe jertfe”³².

În noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916 România a declarat război Austro-Ungariei, alăturându-se astfel țărilor Antantei pentru eliberarea teritoriilor românești care se mai găseau sub stăpânirea dublei monarhii și unirea lor cu patria-mamă. Sosise, așadar „Ceasul pe care-l așteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit... ceasul în care cerem și noi lumii ceea ce alte neamuri, mai fericite, au de atâta vreme, unele fără să fi vărsat o picătură de sânge pentru aceasta: dreptul de a trăi pentru noi, dreptul de a nu da nimănui, ca robi, rodul ostinelilor noastre”³³.

Din acest moment, ziarul Neamul Românesc, „așteptat cu nerăbdare și repede epuizat”, a devenit „organul de căpetenie al rezistenței românești”, fiind considerat drept „singura foaie ce apare astăzi în numele conștiinței naționate luptătoare”, „singura gazetă de îmbărbătare și sănătoasă îndrumare a sufletelor noastre pe front sau în largul țării”³⁴. Ziarul său, pe ale căror foi

²⁹ La 7/20 septembrie 1914, insistând pentru neutralitate, Nicolae Iorga afirma că aceasta însemna doar „o prelungire de termen și nu o renunțare, nu o abdicare, căci nația care renunță ori abdică de la drepturile ei naturale nu merită să trăiască” (N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, I, Craiova, f.a., p. 30).

³⁰ *Neamul Românesc*, an IX, nr. 29, 27 iulie 1914, p. 1.

³¹ *Ibidem*, an X, nr. 29, 19 iulie 1915, p. 1.

³² N. Iorga, *Sub trei regi*, București, 1932, p. 213.

³³ *Ibidem*, an XI, nr. 32, 21 august 1916, p. 1.

³⁴ N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, p. 513.

„au curs lacrimi și sânge”, „răzbătea în tranșee și dădea soldaților mângâiere și îndemn”, „vărsând în suflate balsamul încrederii celei nouă”³⁵. De aceea Nicolae Iorga s-a străduit să explice pe înțelesul celor mulți adevăratul caracter al participării României la conflagrația mondială, evidențiind astfel idealul național care trebuia să însuflețească pe români în acele momente de grea și eroică înclăstare: „N-am pornit la război de sila nimănui și nici din lăcomie pentru ce nu ni se cuvenea... Noi n-am cerut nimic decât libertatea populației românești celei mai autentice, mai sănătoase și mai doritoare de a forma același corp politic cu noi”³⁶. Aceeași idee a fost reluată și în articolul sugestiv intitulat „Onoarea”: „Luptăm înainte cât se poate, unde se poate; luptăm pentru dreptul nostru, pentru viitorul nostru, pentru frații noștri, pentru copiii și urmașii noștri. Dar, înainte de toate, pentru onoarea noastră”. Conștiința că „ai jertfit tot ce ai pentru a îndeplini o mare operă de dreptate și că prin orice suferință ți-ai păstrat onoarea întreagă, chiar de nu te-ar fi ajutat nimeni întru aceasta - afirma el - e un înălțător sentiment, care e fecund”³⁷.

În paginile ziarului său Nicolae Iorga a consemnat unele dintre momentele campaniei, încărcate de o adâncă semnificație: pătrunderea armatei române prin trecătorile Carpaților în Transilvania, când „n-a fost suflet românesc care să nu se simtă mai puternic și mai mândru la această veste. Și nu ne-am bucurat ca de o cucerire dincolo de tradiția noastră, de amintirile noastre, de dreptul nostru firesc și absolut”³⁸ și intrarea trupelor în Brașov și Sibiu, unde „fălfăirea celui dintâi tricolor înfățișează tot ce sufletul atâtor rânduri de oameni au înălțat cu tăcută evlavie către acest ideal”³⁹, căci „unul din marile daruri sufletești ale acestui război crâncen va fi reîntregirea istorică a popoarelor”, „acea întoarcere la împărtășirea cu trecutul, acea tovarășie neconținută, văzută de aproape, cu strămoșii, prin care sunt chemate – și răspund la apel – nu numai toate puterile de astăzi ale fiecărui neam, dar și tot ceea ce până în fundul veacurilor poate fi un mijloc de îmbărbătare și îndemn”⁴⁰. A mai revenit asupra acestor idei și atunci când țara cunoscuse primele victorii din Transilvania și de la Olt, dar și înfrângerile din Dobrogea și din Muntenia, când deznădejdea cuprinsese pe cei rămași acasă, mulți dintre ei aflați pe drumul bejeniei, dar chiar și pe cei de pe front. Tuturor le reamintea „justețea cauzei pentru care lupta

³⁵ *Ibidem*, p. 543.

³⁶ *Neamul Românesc*, an XI, nr. 95, 28 octombrie 1916, p. 1-2.

³⁷ *Ibidem*, an XI, nr. 100, 2 noiembrie 1916, p. 1-2.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁹ *Ibidem*, an XI, nr. 35, 23 august 1916, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, an XI, nr. 144, 22 decembrie 1916, p. 1.

România": „câștigarea pământurilor locuite de neamul românesc”, îndemnându-i în același timp ca „la capătul anului de cumplită încercare să nu ne uităm în jos, la câmpiile pline de oasele celor ce ni-au fost dragi. Sus să ne uităm, la acel potir care zilnic se umple de sânge mai mult și de mai multe lacrimi. Nimic nu vom avea decât prin ceea ce am putut să punem într-însul, dar din ceia ce se află și se va mai afla în cuprinsul lui, nimic nu va fi pierdut pentru viitorul acestui neam”⁴¹. În zilele și lunile de maximă înclăștare, când evenimentele se derulau cu o mare rapiditate și cu un dramatism greu de imaginat pentru țară, dar și pentru fiecare cetățean al ei, civil sau militar deopotrivă, Neamul Românesc a constituit, astfel, un puternic reazem: „Venise în sfârșit ceasul ca fiecare rând era urmărit cu frângere de inimi, pentru a se lua de acolo și știrile și îndrumările care nu se puteau găsi aiurea ... — după cum însuși declara. Aveam mulțumirea, singura mulțumire de a-i simți organul de căpetenie al rezistenței morale, fără care ar fi fost poate mai puțin utile și imensele suferințe ale celor de pe front”⁴². În tranșee, ziarul „este citit cu atâta bucurie”⁴³, fiind „tălmăcit” soldaților de către ofițeri, care găseau aici „toată siguranța, toată liniștea și mângâierea sufletească”⁴⁴. Nu o dată Nicolae Iorga primea de pe front îndemnuri, ca cele adresate de un ofițer din Regimentul 62 infanterie: „Scrie, scrie mereu... Pentru noi, care luptăm încontinuu de mai bine de șapte luni, este una din marile mângâieri sufletești. Mergi înainte și ai încredere în sufletul și vitejia românului, căci ea e mare”⁴⁵. Ziarul, al cărui tiraj sporise, ajungea în cele mai îndepărtate colțuri ale țării. Demn de menționat este faptul că numerele apărute în iarna 1916/1917 s-au distribuit împreună cu binecunoscutul discurs rostit de Nicolae Iorga la Iași, în ședința Camerei Deputaților din 14/27 decembrie 1916, în care, în cuvinte pe cât de vibrante pe atât de convingătoare, era expusă decizia fermă a României de a nu ceda în fața invadatorilor, de a se mobiliza pentru atingerea obiectivului pentru care intrase în luptă⁴⁶.

În acele zile de cumpănă Neamul Românesc a consacrat poate cele mai frumoase pagini armatei române, „cea mai scumpă comoară a noastră”. Nicolae Iorga considera că singura datorie „care ne privește pe toți, cu mândria noastră de azi și viitorul nostru de mâine, înseamnă: să ni facem din nou armata, dacă nu mai multă, dar și mai oțelită sufletește și înzestrată cu

⁴¹ *Ibidem*, an XII, nr. 222, 15 august 1917, p. 1.

⁴² Nicolae Iorga, *Orizomurile mele. O viață de om așa cum a fost*, p. 515.

⁴³ *apud*, Nicolae Iorga. *Omul și opera*, vol. II, p. 30.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ vezi N. Iorga, *Discursuri parlamentare, 1907-1917*, București, 1981, p. 347-354.

toate cele de nevoie pentru luptele de mană"⁴⁷, scop pentru care el îndemna ca eforturile tuturor să se îndrepte spre ajutorarea dotării și înzestrării oștirii române: „această societate, în drumul ei de azi, nu poate avea decât un strigăt, un mare strigăt entuziast, în care să i se cuprindă sufletul întreg, ce se oferă bucuros: Totul pentru armată”⁴⁸. Refăcută în iarna și primăvara anului 1917, pusă sub comanda unor „Generali noi”⁴⁹ – „ai reîntregirii, ai câștigării sfântului nostru drept...”, ai unui regim nou, care ici și colo începe a-și miji zorile” – armata „se luptă cu un avânt, cu un dispreț de moarte, cu o hotărâre de a da înapoi pe dușman, care vor fi modelul pentru micile popoare asupra cărora se prăbușește trufia setoasă de a umili și lăcomia scrâșnindă din dinți după pradă a statelor de jaf, de stoarcere și de cotropire”⁵⁰. În clipele de înclăstare de la „porțile Moldovei”, încrederea întregului popor se îndrepta, firesc, spre armata țării, în care „strângem toate nădejtile că vom trăi după dreptul și valoarea noastră”⁵¹.

Cuvinte calde, pline de recunoștință, erau adresate în egală măsură și medicilor, acei eroi în halate albe care au readus la viață, adeseori cu prețul propriei lor vieți, mii de răniți și bolnavi: „în recunoștința noastră, acești eroi ai devotamentului vor avea un loc deosebit – scria marele istoric, cu profundă admirație pentru toți cei care, îngrijind pe suferinzi, căzuseră răpuși îndeosebi de tifos exantematic sau de febră recurentă. Fără a fi dat moartea, ei au primit-o. Ei au cules-o la căpătâiul acelor care îi aduceau mila și iubirea. O notă de blând sacrificiu creștin deosebește sfârșitul lor. Ei vor servi de învățătură acelor cari vor veni după dănsii pentru a îndeplini aceeași grea și nobilă sarcină”⁵².

Față de atâtea acte de suprem și sublim sacrificiu săvârșite în anii Războiului de Reîntregire Națională - pilde vii pentru toate generațiile ce se vor succeda pe pământul românesc Nicolae Iorga s-a simțit dator ca, într-un ziar precum *Neamul Românesc*, să readucă în discuție problema eroismului. Pornind de la ideea potrivit căreia „Izvorul eroismului”⁵³ constă în a putea „să te lepezi pe tine spre a fi pentru toți laolaltă”⁵⁴, marele istoric considera erou pe cel „care uită de umanitatea sa, cu toate jignirile și cu toate drepturile ei, pentru a îndeplini chemarea unei lumi întregi întrupate atunci într-însul”⁵⁴, cel care „fără gând de el însuși a dat tot

⁴⁷ *Neamul Românesc*, an XII, nr. 9, 12 ianuarie 1917.

⁴⁸ *Ibidem*, an XII, nr. 27, 30 ianuarie 1917, p. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, an XII, nr. 145, 30 mai 1917, p. 1.

⁵⁰ *Ibidem*, an XII, nr. 207, 31 iulie 1917, p. 1.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, an XII, nr. 68, 12 martie 1917, p. 1.

⁵³ *Ibidem*, an XII, nr. 261, 23 septembrie 1917, p. 1.

⁵⁴ *Ibidem*, an XX. nr. 121, 30 mai 1925, p. 1.

ce avea României", fiind „cu atât mai erou cu cât a jertfit mai mult și cu cât a cerut mai puțin, cu cât i-a fost mai puțin recomandat sau poruncit să fie așa, cu cât a tras mai puțin din cărți și din exemple străine și cu cât mai mult i-a venit să facă așa din adâncul, neîntrebat și necercetat de nimeni, al firii moștenite din strămoși”⁵⁵. Căutând să definească noțiunile de „Eroi și eroism”⁵⁶, el ținea să sublinieze că dacă eroi sunt „acei cari, în zilele hotărâtoare de unde a ieșit, cu multe suferinți, cu mult sânge și cu multe lacrimi, România de azi, cu tot ce cuprinde în viața neamului, au plecat de la vetrele lor, la care atâția nu erau să se întoarcă, fără a se opri la câtă sărăcie, grijă și durere lasă în urmă, acei care s-au oferit țării cu dragă inimă, punând pieptul pentru dânsa”, eroismul, în schimb, „nu e în împrejurări: în noi îl avem”.

Toate sacrificiile făcute de poporul român în anii celei dintâi conflagrații mondiale erau îndreptate spre un unic și suprem scop: desăvârșirea unității naționale, deziderat pentru împlinirea căruia au luptat și s-au jertfit generații întregi, sau, după cum nota Nicolae Iorga: „Ideea națională românească numără șase sute de ani împliniți de la începutul ei, de la cea dintâi faptă politică pe care a realizat-o”⁵⁷. Pentru înfăptuirea sublimului ideal național nici un efort și nici o jefă nu era prea mică.

Un moment în lungul drum al înfăptuirii marelui deziderat - sosirea la Iași, în vara anului 1917, a voluntarilor ardeleni și bucovineni pentru a se înrola în unitățile armatei române - i-a prilejuit scrierea unor articole cu o mare încărcătură emoțională⁵⁸: „O mai frumoasă priveliște militară nici nu se poate închipui... însemnatatea unei rase a ieșit limpede, impunătoare în ochii tuturor... Când va fi să se rezolve chestia Ardealului, evenimentul petrecut la Iași la 21 iulie 1917, va trage în cumpănă mai greu decât tot ce vom fi scris noi pentru vădirea dreptului românesc pe acele plaiuri”⁵⁹. Momentul a fost evocat și peste câteva luni, când se formaseră deja regimente din români de pretutindeni, în care „pentru întâiași dată se unesc în aceeași pregătire pentru același avânt silințele moșneanului din Vrancea cu ale tovarășului de pe plaiurile muntene și oltene și cu ale mocanului din văile Ardealului” întruchipând „o Miorița militară”, pregătită pentru a purta „un război pentru unitatea națională”⁶⁰.

Jertfele unui neam întreg au fost încununete de succes în „anul slavei” 1918, când, așa după cum consemna în ziarul său, „n-am unit

⁵⁵ *Ibidem*, an XXVII, nr. 133, 12 iunie 1935, p. 4.

⁵⁶ *Ibidem*, an XXX, nr. 124, 8 iunie 1935, p. 1,4.

⁵⁷ *Ibidem*, an X111, nr. 329, 28 noiembrie 1918, p. 1-2.

⁵⁸ *Ibidem*, an XII, nr. 155,9 iunie 1917, p. 1.

⁵⁹ *Ibidem*, an XII, nr. 201, 25 iulie 1917, p. 1.

⁶⁰ *Ibidem*, an XII, nr. 255, 17 septembrie 1917, p. 1.

numai un pamânt, fie și cea mai dreaptă a noastră moșie, ci un suflet vine spre noi. Un suflet de durere și de credință. Un suflet curat. Un suflet în care ne răsfrângem ca arhangheli ai dezrobirii, ca luminate fețe ale culturii românești". Unirea din 1918 era „nezguduită, pentru că toți au voit-o și mai ales acei cari, din neam în neam, au muncit și au suferit pentru că erau români și pentru a rămânea români”⁶¹, căci „Idea care stă azi la baza operei politice împlinite în acest fericit an 1918 e tot așa de veche ca neamul însuși”⁶². În „Aniversarea Unirii ardelenelor”⁶³ din 1922, Nicolae Iorga avea să pună câteva întrebări-cheie, cărora tot el le dădea răspunsuri scurte, dar încărcate de sublim adevăr: „Cine a făcut Unirea? Unitatea poporului român. Cine a plătit-o? Martiriul a 800 de ani al părții din acest neam, care încăpuse în stăpânire străină Cine a prezidat la acest act? Singurul partid care prezida nația românească din Ardeal și, prin acest partid, nația însăși”. El sublinia că actul de la 1 Decembrie 1918 „n-a fost un act politic ieșit dintr-o chibzuire rece, cum nici războiul nostru, al celor de aici, n-a fost rezultatul unui calcul îngust. A vorbit atunci voia elementară a veacurilor de avânt zdrobit și de speranțe împiedecate”. „Omagiul recunoștinței noastre” trebuia „să se îndrepte către poporul acesta întreg, de oriunde și din toate vremile, martir și erou”⁶⁴. Era un pios omagiu adus tuturor celor care se jertfiseră pe câmpul de luptă sau în spatele frontului pentru atingerea obiectivului pentru care România intrase în război, către cei „cari au căzut pe câmpul de luptă pentru dreptatea neamului și întregirea patriei sfâșiate. Nu se pot cinsti îndeajuns – afirma el pe bună dreptate aceia cari, cu mândrie, și-au dat viața pentru ca să trăim în marginile pamântului locuit, muncit și apărât de neamul nostru și ale căror nume ar trebui păstrate recunoscător din generație în generație”⁶⁵. În concepția sa „erou e oricine”, care, „fără gând la el însuși, a dat tot ce avea României”. Pe lângă cei ce au luptat cu arma în mâini și au rămas pe câmpul de bătaie, eroi au fost și cei „lăsați fără pâine la vatră, ce au răbdat și au plâns, au așteptat și au sperat, cei ce au crezut în minunea care și prin rugăciunile lor s-a căpătat”⁶⁶.

În anii ce au urmat, grija principală a lui Nicolae Iorga, așa cum răzbate din cele mai multe dintre articolele sale, a constituit-o consolidarea statului național unitar român creat în 1918, adică „de a umple această țară cu munca noastră și cu sufletul nostru”⁶⁷, „a reabilita

⁶¹ *Ibidem*, an XIII, nr. 328, 28 noiembrie 1918, p. 1.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, an XVII, nr. 275, 5 decembrie 1922, p. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, an XXIII, nr. 268, 2 decembrie 1928, p. 1.

⁶⁵ *Ibidem*, an XXVII, nr. 133, 12 iunie 1932, p. 4.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, an XIV, nr. 174, 12 august 1919, p. 1.

munca, a înălța sacrificiul, a îndumnezei suferința"⁶⁸. Într-o vreme în care România își căuta o formă proprie de dezvoltare, milita pentru promovarea „Politicii poporului”: „Pot spune că el [poporul - n.n.], după obișnuința lui seculară, e un evoluționist convins. Nu crede în puterea revoluțiilor care prefac totul. Plugar, el știe că planta nu crește la ordin și are instinctul că nici o cauză politică nu crește tot așa. Nu se încrede în oameni, decât dacă i-a văzut, încercat, votat și revotat; el nu-i urmează pentru ei, că pentru că simte ce au de gând și pot să facă. Nu l- a cumpărat nimeni în veci, oricare ar fi meritele. Cei care se razimă pe altă credință decât politica poporului vor vedea în curând că se înșeală și cât se înșeala"⁶⁹. El avea profunda credință că situația țării nu avea să se redreseze decât prin „oameni morali, prin oameni inteligenți, prin oameni capabili”⁷⁰. Pentru aceasta preconiza „O politică nouă”⁷¹, menită „a chema pe orice om onest, capabil și patriot la o asociație politică în care să fie sigur că-și va găsi locul său”, a asigura „educația pozitivă a poporului”⁷², adică a întări „în sufletul ascultătorilor noștri și temeliile societății și bazele morale ale vieții de stat”. În vederea realizării unor asemenea comandamente, făcea o distincție netă între „politica de stat și preocupări personale”⁷³, subliniind adevărul după care „în viața noastră particulară suntem și pentru noi, în politica de stat pentru noi nu trebuie fim niciodată. Țelul suprem trebuia să fie binele și propășirea țării, având permanent ca îndemn exemplul înaintașilor: „Fiecare din noi, dacă trăiește cinstit pe locul lui, e dator pentru aceasta părinților ce-a avut, moșilor, strămoșilor și tuturor acelor cari au muncit și au luptat cu sudoare și sânge ca să fim noi, ceștia de azi, așa cum suntem. Și nu trebuie oare ca noi să ni arătăm recunoștința față de înaintași, păstrând moștenirea lor ? Să ne gândim la una și la alta și atunci cel mai sărac și mai bătut de nedreptate va lupta cinstit în amintirea înaintașilor și pentru viitorul urmașilor”⁷⁴. O mai afirmase și mai înainte, într-o conferință rostită în fața elevilor Școlii Militare și pe care a ținut să o reproducă în paginile Neamului Românesc: „Tari sunt acele societăți omenești la care există în fiecare un sentiment mai puternic decât grija de sine însuși, iar acelea la care grija de persoana sa, de familia sa, de averea sa a fiecăruia primează, acelea sunt societăți slabe, dacă nu chiar condamnate. Fiecare om e dator să raporteze suferința lui la tainele sau la răul societății

⁶⁸ Ibidem, an XVI, nr. 81, 10 aprilie 1921, p. 1.

⁶⁹ Ibidem, an XVII, M. 105, 14 mai 1922, p. 1.

⁷⁰ Ibidem, an XVI, nr. 88, 19 aprilie 1921, p. 1.

⁷¹ Ibidem, an XX, nr. 99, 3 mai 1925, p. 1.

⁷² Ibidem, an XXIII, nr.33, 11 februarie 1928, p. 1.

⁷³ Ibidem, an XX, nr. 236, 21 octombrie 1925, p. 1.

⁷⁴ Ibidem, an XXV, nr. 73, 1 aprilie 1930, p. 1.

întregi din care face parte, iar nu starea întreagă a acestei societăți la suferința lui"⁷⁵.

Preocuparea lui Nicolae Iorga de a oglindi în paginile ziarului său cele mai de seamă evenimente, de a le explica sensurile și mai cu seamă consecințele a fost o constantă de-a lungul anilor. Cunoștințele vaste în domeniul istoriei naționale și universale se împleteau strâns cu harul său pedagogic, în așa fel încât mesajul să ajungă lesne la mintea și la sufletul cititorilor. Într-o perioadă în care începuse o furibundă campanie de revizuire a tratatelor de pace și de escaladare a înarmărilor, când spectrul unui nou conflict mondial, mult mai nimicitor, apărea la orizont, s-a simțit dator să tragă un serios semnal de alarmă: „Acuma nimeni nu se mai sfiește să vorbească de război, de războiul care, pe o chestie sau alta, poate să izbucnească, motivul pentru declanșarea lui existând „în hotărârea învinșilor, a tuturor învinșilor de a trece peste tratatele care li s-au impus și care li se pare un nesuferit rău pentru vitalitatea cari li s-a sporit”⁷⁶. Jocul cu amenințările de război era considerat drept „cel mai mizerabil joc de diplomatie și presă, de discursuri electorale și de proclamații”⁷⁷. „Cine predică războiul ca o dovadă de vitalitate - scria marele istoric - face un mare păcat, înveninând sufletele cu o doctrină pe atât de răufăcătoare pe cât de falsă. Dar numai popoarele pe pragul pieirii, cele nevrednice de a trăi, își prețuiesc așa de mult plăcerea și huzurul încât să fie gata a ceda totul, stăpânire și demnitate, numai ca să nu se supuie riscului unei înfruntări a armelor dușmane”⁷⁸. El se ridica, în același timp, și „Contra urii între popoare”, „o cumplită psihoză în ceea ce privește viitorul, chiar cel mai apropiat”⁷⁹.

Odată cu izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale Neamul Românesc s-a dovedit, prin pana lui Nicolae Iorga, deosebit de virulent în a atrage atenția asupra pericolului înarmărilor: „Avem - scria el - astfel de mijloace de distrugere cum nu le-a cunoscut nici o altă epocă din istoria omenirii”, considerând că „vom ajunge a blăstăma știința care le-a pus la dispoziția oamenilor fără inimă...; orașe sunt făcute una cu părnântul... Munca a mii și mii de luptători se cufundă în adâncuri”⁸⁰. În fața unei atari situații fără precedent în istoria civilizației omenesti, când „niciodată n-a fost între popoarele care formează umanitatea... o ură așa de cumplită ca aceea de astăzi”, Nicolae Iorga făcea apel la rațiune, la „bunul simț al milioanelor

⁷⁵ Ibidem, an XII, nr. 2, 4 ianuarie 1917, p. 2.

⁷⁶ Ibidem, an XXIX, nr. 57, 14 martie 1934, p. 1.

⁷⁷ Ibidem, an XXXI, nr. 87, 22 aprilie 1936, p. 1.

⁷⁸ Ibidem, an XXXIV, nr. 81, 15 aprilie 1939, p. 1.

⁷⁹ Ibidem, an XXVIII, nr. 281, 31 decembrie 1933, p. 1.

⁸⁰ Ibidem, an XXVIII, nr. 281, 31 decembrie 1933, p. 1.

de oameni muncitori și onești, cari știu că un neam se ridică prin munca sa iubitoare, iar nu prin simplul gest de amenințare față de alții"⁸¹.

Asumându-și cu bună știință toate consecințele, a luat o atitudine vehementă împotriva ideologiei naziste și a tuturor formelor ei de manifestare: „Acolo am ajuns acuma în viața politică; la lupta cu pumnul, cu ciomagul sau cu pușca, la atentate și la vărsările de sânge de pe strade”⁸², constata cu amărăciune marele istoric. Profund cunoscător al istoriei, culturii și tradițiilor poporului, Nicolae Iorga considera, pe bună dreptate, că toate actele de violență „îi revoltă conștiința”, subliniind că poporul „vrea, fără a-i fi teamă de nimic, să fie lăsat în pace a munci și mai departe în marginile țării care-i cuprinde cea mai mare parte dintre ai săi”⁸³. Pornind de la ideea, în repetate rânduri mărturisită, după care nația este „un lucru firesc și sacru, care-și avea ca motivare un suflet deosebit și ca scop întemeierea pe acest suflet a unei civilizații proprii, care de la sine să-și întindă brațele spre colaborare către alte civilizații naționale”, el își exprima îngrijorarea față de crimele, denumite atât de sugestiv „rășnițe ale morții”, care „cu zor lucrează în cutare sau în cutare din țările continentelor”⁸⁴.

Asemenea crime aveau să se petreacă și pe teritoriul românesc, două reținând, prin cruzimea și gravitatea consecințelor, atenția lui Nicolae Iorga și, implicit, a ziarului său: „Omorul de la Sinaia”⁸⁵ din 1933, de fapt „un asasinat odios”, căruia i-a căzut victimă primul ministru al țării Ion G. Duca și uciderea, în 1939, a celuiilalt prim-ministru al României, Armand Călinescu, „jertfa unor fanatici, care-l urmăreau de mult cu o vendetă de sânge”⁸⁶. Consemnându-le, Nicolae Iorga nu putea să înțeleagă resorturile intime ale acestor fapte abominabile: „Cum poate un copilandru să condamne la moarte și să ucidă pe un om în toată firea pentru că gândește altfel decât dânsul, fără a ști că el însuși va cădea victimă unor astfel de tineri fanatici și fanatizați, care nu ținneau cont nici de pregătire culturală, nici de poziție socială și nici măcar de vârstă”⁸⁷. Mergând mai departe cu raționamentul, considera că „a se închina cineva acestei doctrine și a ni-o predica, aceasta înseamnă a legitima orice acțiune de silă care s-ar dezlănțui asupra noastră. Dar aceasta - afirma el răspicat - este un act de trădare”⁸⁸.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, an XXXII, nr. 34 și 35, 14 și 16 februarie 1937, p. 1.

⁸³ Ibidem, an XXXIII, nr. 204, 17 septembrie 1938, p. 1.

⁸⁴ Ibidem, an XXXIV, nr. 46, 1 martie 1939, p. 1.

⁸⁵ Ibidem, an XXVIII, I ianuarie 1934, p. 1.

⁸⁶ Ibidem, an XXXIV, nr. 210, 23 septembrie 1939, p. 1.

⁸⁷ Ibidem, an XXXIII, nr. 269, 6 decembrie 1938, p. 1.

⁸⁸ Ibidem, an XXXV, nr. 13, 17 ianuarie 1940, p. 1.

Într-o asemenea atmosferă, în care România, slăbită în interior, devenise vulnerabilă în fața oricăror atacuri externe, se adresa nu întâmplător în primul rând tineretului, îndemnându-l la „iubirea de nație și servirea ei devotată și cu orice preț, în același timp o formă proprie, nerobită nimănui, a esenței naționale”⁸⁹. El ținea să afirme cu tărie că „neamul nostru întreg nu poate avea în asemenea momente nici vreme de discuții și nici vreme de disensiuni. El trebuie să fie în astfel de împrejurări un bloc masiv de voințe din care să poată scăpăra în orice moment inițiativa apărătoare și mântuitoare”⁹⁰. Strigătul lansat la 7 august 1940⁹¹ de ziarul *Neamul Românesc* era parcă prevestitor pentru România, care avea de apărat integritatea sa teritorială și independența țării. Atunci când „se văd hotare atacate, spârcuite, distruse, înghițite, când regimul «protecțiilor» și «ocupațiilor» a reapărut în legăturile dintre state..., noi avem de apărat hotarele noastre cum sunt, cum cer realitățile, dar și necesitățile naționale, devenite astăzi un principiu, pe care nu noi l-am proclamat și avem de păstrat independența noastră absolută contra oricăror intrusiuni și contra oricărui sfat”⁹².

În pofida tuturor eforturilor politice și diplomatice depuse, la 30 august 1940, prin odiosul Dictat de la Viena, partea de nord-vest a Transilvaniei era ruptă din trupul țării. Un asemenea eveniment nu putea să nu fie comentat de *Neamul Românesc*. Înmuindu-și pana în durere și în lacrimi, Nicolae Iorga scria cu tristețe: „știu că împotriva nației se pot lua și se iau măsurile cele mai necruțătoare, de care a ajuns lumea să nu se mai indigneze, nici chiar să se mire. Cu sau fără voia lui, un grup național poate fi ridicat din așezarea unde e înrădăcinat de secole și din gospodăria care reprezintă agonisînța a zeci de generații, pentru a fi aruncat în altă climă și în alte condiții, care-l pot duce chiar la peire ... Dar nici una din aceste măsuri nu ajunge la întreg rezultatul pe care-l urmăresc. E o putere mistică de rezistență în ființa omenească insuflată de tradiție și sigură de dreptul ei.”⁹³ Dar și în aceste momente atât de tragice, Nicolae Iorga „paznic de morminte, dar și vestitor de vremuri nouă”, după cum însuși s-a definit într-un articol publicat în paginile *Neamului Românesc*⁹⁴, nu și-a pierdut încrederea în puterea de revitalizare a poporului român, căci „vitează și deșteaptă cum e, nația românească se va înfășura din nou în tricolorul tuturor speranțelor”⁹⁵,

⁸⁹ *Ibidem*, an XXXII, nr. 34 și 35, 14 și 16 februarie 1937, p. 1.

⁹⁰ *Ibidem*, an XXXIV, nr. 59, 16 martie 1939, p. 1.

⁹¹ *Ibidem*, an XXXV, nr. 172, 7 august 1940, p. 1.

⁹² *Ibidem*, an XXXIV, nr. 61, 18 martie 1939, p. 1.

⁹³ *Cuget Clar și Neamul Românesc*, an V, nr. 18, 10 noiembrie 1940, p. 286-287.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Neamul Românesc*, an. XXXV, nr. 194, 3 septembrie 1940, p. 1.

fiind convins că „nu se poate umili pentru totdeauna și nu se poate nimici de nimeni nici de-a lungul sutelor de ani”. Națiunea, continua el, „întinde statul în ceasurile bune, ea, în ceasurile rele, îl resoarbe, îl ascunde în misterul ei sacru, până la o altă răsărire, în afară, ca arborele care-și închide vlagă în toamnă pentru o nouă primăvară”⁹⁶.

O primăvară care pentru el, Apostolul Neamului, nu avea să mai vină niciodată. Într-o noapte de noiembrie a anului atât de tragic pentru țară, 1940, avea să cadă răpus tocmai de cei pe care îi condamnase cu atâta vehemență în paginile ziarului său.

Neamul Românesc rămâne pentru totdeauna exemplul unei dăruiri unice. Timp de 35 de ani, Nicolae Iorga a trudit zi de zi pentru apariția lui în condiții de pace și de război, în redacțiile de la Vălenii de Munte și București, dar și în refugiul de la Iași. Indiferent de condiții, a urmărit în permanență obiectivele fixate încă de la înființare: de a fi un mijloc de informare și educare a celor tineri, ca și a celor maturi, o oglindă fidelă a evoluției societății românești, o armă de luptă și de îmbărbătare, într-un cuvânt un ziar al conștiinței naționale.

⁹⁶ *Ibidem*, an XXXV, nr. 108, 17 mai 1940, p. 1.

Romanian Nation newspaper - moral constraints in national press

Abstract: *Romanian Nation newspaper forever remain unique example of devotion . For 35 years, Nicolae Iorga toiled every day for his appearance in peace and war, in newsrooms Vălenii Mountain and Bucharest, but also in retreat from Iasi . Whatever the circumstances, pursued continuously targets since its inception: to be a means of informing and educating the young, as well as the adults, accurately mirrors the evolution of Romanian society , a weapon and encouragement , in a word a newspaper of national consciousness.*

Keywords: *Romanian Nation newspaper, Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, București, Iași*

Claudia Giannotti
Muzeul Memorial „Nicolae Iorga”,
str. George Enescu, nr. 3,
Vălenii de Munte, jud. Prahova.
e-mail: muzeuliorgavaleni@yahoo.com

GALBENI DE PODOABĂ DIN VREMEA REGELUI CAROL AL II-LEA

Claudiu Robe

Rezumat: Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova deține două piese numismatice jubiliare, galbeni mari emisiune 1939, respectiv 1940. Galbenii mari fac parte din emisiuni jubiliare care mai includeau monede de aur de 20 și 100 de lei. Emisiunea jubiliară din anul 1939 aniversa 100 de ani de la nașterea regelui Carol I, iar emisiunea din anul 1940 aniversa 10 ani de domnie a regelui Carol al II-lea.

Cuvinte cheie: monede de aur, regele Carol I, regele Carol al II-lea, România, perioada interbelică.

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova se află în posesia a două piese numismatice de excepție și anume galbeni mari sau galbeni de podoabă emisiune 1939 (Lupoaica) și 1940 (Împăratul Traian), piese intrate în patrimoniul muzeului în anul 1965. Monedele jubiliare, galbenii mari emiși în ultimii doi ani de domnie ai regelui Carol al II-lea, reprezintă, am putea spune, un adevărat barometru al dezvoltării economice a României din acea perioadă, cât și o imagine a dimensiunilor atinse de cultul personalității regelui Carol al II-lea.

Emisiunile monetare de aur se pot clasifica în două categorii și anume: monede de aur cu valoare circulatorie și monede de aur jubiliare care nu sunt incluse în circuitul monetar, fiind destinate în special colecționarilor.

Istoria emisiunilor monetare de aur românești este una relativ recentă, fiind influențată în special de contextul politic și economic. Din punct de vedere cronologic primele emisiuni monetare din aur sunt datate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, monede de 20 lei aur fiind bătute experimental la Berlin în anul 1868. Înființarea Monetăriei Statului în anul 1870 va duce la creșterea numărului emisiunilor de aur. Astfel, vor fi bătute noi emisiuni în anii 1883, 1884 și 1890. În anul 1906, cu ocazia a 40 de ani de domnie a regelui Carol I, emisiunile de aur au cuprins și monede de 5, 12, 25, 50 și 100 lei, monede bătute la Bruxelles. Tot în anul 1906 va înceta și baterea sistematică a monedelor românești

din aur¹. Emisiunile monetare de aur de 20 lei vor cunoaște apogeul în anul 1890 când se vor bate un număr de 196.000 de exemplare. Situația economică și politică va determina autoritățile să topească o mare parte din emisiunile din aur, astfel că, după Primul Război Mondial emisiunile de aur destinate circulației au încetat. După anul 1918 monedele de aur sunt emise doar comemorativ, primele piese de acest fel fiind emisiunile din anul 1922, dedicate încoronării regelui Ferdinand I și reginei Maria. Piese din această emisiune au fost bătute la Londra și au cuprins nominaluri de 25 lei (150.000 exemplare), 50 de lei (105.000 exemplare) și 100 de lei (30.000 exemplare)². Sub domnia regelui Carol al II-lea, în anul 1935 se reînființează Monetăria Statului, însă din 1929 România nu mai bătuse monede jubiliare de aur. În decembrie 1937, Mitiță Constantinescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, îl însărcinează pe sculptorul Emil W. Becker să se ocupe de detaliile tehnice referitoare la baterea unor monede jubiliare de aur³.

Dintr-o scrisoare a sculptorului Emil W. Becker către guvernatorul Băncii Naționale a României reiese că artistul a realizat 60 de desene dintre care regele Carol al II-lea a ales 12 exemplare. Tot pentru detalii tehnice Emil W. Becker a efectuat o călătorie la Viena de unde a achiziționat de la monetăria austriacă inele de oțel a căror dimensiune standard urma să fie utilizată la realizarea monedelor jubiliare⁴. Baterea monedelor jubiliare din anul 1939 a fost legiferată prin legea nr. 489, cantitatea de aur necesară realizării pieselor fiind eliberată din rezervele Băncii Naționale a României. Galbenii mari, emisiune 1939, cunoscuți sub numele de Lupoica și Cosașul, nu au valoare nominală și sunt echivalente ca dimensiuni cu piesele de 12 ducăți. Piese au fost emise alături de monede jubiliare de aur cu nominaluri de 20 lei și 100 lei⁵. Emisiunea jubiliară aniversa 100 de ani de la nașterea regelui Carol I și nu avea putere circulatorie în sistemul monetar românesc. Nu se cunoaște numărul exact de piese emise dar, în privința galbenilor mari, documentele Băncii Naționale a României ne arată că membrii Casei Regale au primit 56 de piese, dintre care Regele Carol al II-lea a primit 22 de piese, Marele Voievod Mihai 12 piese, principesa Elisabeta 12

¹ E. Oberlander Târnoveanu, *Aurul monetizat în spațiul românesc*, în A. Vîlcu M. Dima, *Monede de aur în colecții românești*, 2001, p. 17.

² *Ibidem*, p. 18.

³ Dan Ilie, *Emisiunile de aur ale regelui Carol al II-lea*, în „Studii și Cercetări de Numismatică”, 14, 2011, p. 111.

⁴ *Ibidem*, p. 124.

⁵ *Ibidem*, p. 112.

piese⁶. Emisiunea jubiliară din anul 1940 a fost legiferată prin decretul lege nr. 1775 și aniversa 10 ani de domnie a regelui Carol al II-lea. Cantitatea de aur a fost oferită gratuit de către Banca Națională a României, tirajul emisiunii fiind de 1500 de serii de șase monede care cuprindeau și galbenii mari „Împăratul Traian” și „Țăranca Modura”, alături de monede de 20 și 100 de lei. Așemeni emisiunilor din anul precedent piesele nu aveau valoare circulatorie, acestea fiind incluse în seria de cadouri pe care Banca Națională a României le-a dăruit regelui Carol al II-lea⁷. Din punct de vedere al valorii bazate pe greutate, fiecare galben mare, atât emisunea 1939 cât și cea din anul 1940, este echivalent cu 130 de lei. Așemeni emisiunii din 1939, cea din 1940 a fost bătută la monetăria din București, responsabili de design fiind gravorii E. W. Becker, A. Murnu și H. Ionescu⁸.

Descrierea monedelor:

Galben mare 1939, monetăria București, diametru: 41 mm, greutate: 42 gr. (fig. 1)

Avers: Regele Carol al II-lea călare spre stânga. În dreapta sus legenda: *CAROLUS II*; dedesubt: *E. W. Becker*.

Revers: Două ghirlande unite pe diametru printr-o friză cu inscripția: *ROMANIA*. Deasupra: lupoanca cu Romulus și Remus; dedesubt: scut cu stema țării; sus: milesimul 1939.

Galben mare 1940, monetăria București, diametru: 41 mm, greutate: 42 gr. (fig. 2)

Avers: Regele Carol al II-lea călare spre stânga; deasupra: legenda *Carol II Regele Românilor*; dedesubt: două rămurele legate; inscripția: *10 ANI*. Pe cerc dreapta jos: *E. W. Becker*.

Revers: Bustul împăratului Traian spre dreapta, spada împodobită cu frunze de stejar, iar în mâna stângă coroana României, pe fundal lan de grâu; dedesubt inscripția: *8 IUNIE 1930/8 IUNIE 1940*, între două ramuri⁹.

Bibliografie:

⁶ *Ibidem*, p. 114.

⁷ *Ibidem*, p. 113.

⁸ Mihai Mureșan, *Monede comemorative (jubiliare) românești 1867-1989*, în „Colecționarul Român”, nr 14, 2007, p. 35

⁹ G. Buzdugan, *Monede și bancnote românești*, 1977, p. 269.

- George Buzdugan (coord.), *Monede și bancnote românești*, Editura Sport-Turism, București, 1977.
- Dan Ilie, *Emisiunile de aur ale Regelui Carol al II-lea*, Studii și Cercetări de Numismatică, 15, 2011, Editura Academiei Române.
- Ernest Oberlander Târnoveanu, *Aurul monetizat în spațiul românesc, două milenii și jumătate de istorie*, Monede de aur din colecții românești, Colecții din Muntenia, (Aurel Vîlcu, Mihai Dima coord.), CIMEC, București 2001.
- Mihai Mureșan, *Monede comemorative (jubiliare) românești, 1867-1989*, Colecționarul Român, 14, 2007.

Fig. 1. Galben mare 1939 (avers, revers)

Fig. 2. Galben mare 1940 (avers, revers)

Anniversary golden coins issued during the reign of King Carol II from the collections of Prahova County Museum of History and Archaeology.

Abstract: Prahova County Museum of History and Archaeology owns two golden coins issued in the years 1939 and 1940 during the reign of king Carol II. The golden coins known as **galbeni de podoabă** issued in 1939 celebrated the 100th anniversary from the birth of king Carol I and the golden coins issued in 1940 celebrated ten years since king Carol II became the ruler of Romania. The golden coins issued in 1939 and 1940 were not integrated in the Romanian national currency system.

Keywords: golden coins, king Carol I, king Carol II, Romania, currency

Claudiu Robe
Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: gabriel_robe@yahoo.com

SIMBOLISM ȘI PERSONIFICARE ÎN ICOANA PE STICLĂ: HRISTOS - VIȚA CEA ADEVĂRATĂ

Emilia Savelovici

Rezumat: Icoana pe sticlă - *Hristos vița cea adevărată* este o alegorie a Euharistiei. Cheia în care citim această icoana este următoarea: Crucea lui Hristos este o viță de vie, iar din coasta lui Iisus curge în potir vinul tainic al omenirii. Acest tip de icoană este cea mai iubită în Transilvania.

O particularitate a acestei icoane este faptul că Hristos este redat stând pe o ladă de zestre, lucru care nu este întâmplător având în vedere valoarea de simbol a lăzii de zestre în cultura tradițională românească: iubirea de neam și de țară, zestrea creștină, faptul că nu suntem născuți din spuma mării ci suntem un neam creștin.

Cuvinte cheie: vița de vie, Euharistie, alegorie, lada de zestre.

În cultura tradițională românească, dincolo de vin ca reper temporal și ocupațional („pe vremea culesului”, „la storsul vinului”, „când dă vinul în fier”), vinul și grâul ca plante sacramentale, devin reper euharistic. Cândva țăranul gândea și mai ales simțea că tot ceea ce crește din grâu și viță este dumnezeiesc, întrucât ne dă Cuminecătura. Vinul, alături de pâine și untdelemn erau daruri ale lui Dumnezeu, ca urmare a revărsării ploii cerului peste pământ, a binecuvântării unor recolte bogate. Cu alte cuvinte, această trinitate alimentară însuma într-o lucrare tainică, darul lui Dumnezeu și munca omului. Ceea ce a venit ca dar din cer se întoarce în „*cerul cel duhovnicesc*” – care este Biserica, fiind jertfa a ceea ce are mai de preț omul¹. Ceea ce în chip văzut este pâine și vin, în chip nevăzut, în taina Sfintei Liturghii devine Trupul și Sângele Domnului, iar untdelemnul, flacăra candeliei, chemând lucrarea Duhului Sfânt.

În expoziția temporară de etnografie „Mlădițele vieții”², de la Muzeul „Crama 1777” se află o icoană pe sticlă, aparținând Școlii de iconari din Șcheii Brașovului, datată la începutul secolului al XX-lea, intitulată „*Iisus-vița cea adevărată*”. O particularitate a Școlii de iconari din Șcheii Brașovului, dincolo de varietatea culorilor, a fost aceea a umplerii spațiului, îmbrăcarea întregului spațiu al icoanei cu diverse stilizări, lucru care ne duce cu gândul la artistul popular român, obișnuit să-și „înflorească” mediul, casa și uneltele. Culorii vii, de la roșu intens până la stacojiu, și prezența liniilor negre, care au drept funcție conturul, dau icoanei un decorativism capabil să producă emoție. Îmbrăcată în ștergar de borangic, aflată în vecinătatea unui panou cu pristolnice, spice de grâu, prescuri și o întreagă recuzită a prinosiței din satul tradițional, care mânduia cu sfințenie pristolnicul pecetar Is-Hr, Ni-Ka, icoana și întreg ansamblul, invită vizitatorul la contemplație: „*Eu - va spune Hristos sub pana sfântului evanghelist Ioan - sunt vița cea adevărată, iar Tatăl Meu este lucrătorul (In 15,1)*”. Pe acest temei, vița de vie și implicit rodul ei, vinul – „sângele strugurelui”, au devenit în iconografia creștină personificarea lui Mesia și simbol³ al împărăției lui Dumnezeu. Cheia în care citim această icoană este următoarea: crucea lui Iisus Hristos este o

¹ C. Vatmanu, *Vinul-dar al lui Dumnezeu și euharistie a creației*, Doxologia, Iași, 2015, p. 217.

² Autorul expoziției Ioana Constantin – etnograf la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

³ Etimologic vorbind simbolul este „un semn, un cuvânt, un gest, o imagine care trimite la o realitate de taină, plină de putere, și care transcede realitatea imediată”. Răzvan Voncu, *O istorie literară a vinului în România*, București, Curtea Veche, 2013, p. 209.

viță de vie, iar din coasta străpunsă a lui Iisus – „*Strugurele cel copt*”, curge în potir vinul tainic al omenirii. Această reprezentare este o alegorie a Sfintei Împărtășanii și nicidecum o icoană canonică. Conform statisticilor biblice⁴, în Biblie vița de vie și vinul sunt menționate de 441 de ori, iar dintre cele 24 de parabole ale lui Iisus Hristos, patru dintre ele evocă această temă. Expresia „sângele strugurelui” este de origine vetero-testamentară (Deut. 32,14) și este folosită în tradiția noastră pentru a desemna vinul roșu, lucru care pare să sugereze producția a ceva mult mai tainic decât un simplu vin.

Se pare că icoana *Hristos - vița cea adevărată* era cea mai iubită de țaranii din Transilvania⁵. Acest tip de icoană este folosit și în spațiul ecclesial, în altar, la proscomidiar, locul în care se pregătesc pâinea și vinul pentru Sfânta Împărtășanie. Filiera prin care a pătruns la noi acest tip iconografic este de sorginte ucraineană. Tipografii trimiși de Petru Movilă la Câmpulung au adus cu ei o serie de gravuri tipografice și una dintre acestea a ajuns în celebrul manuscris românesc: *Slujebnicul* (Liturghierul) mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, la mijlocul sec. al XVII-lea⁶. Aici avem prima reprezentare păstrată a lui *Hristos vița cea adevărată*.

Acest tip iconografic există și în alte țări, ca Polonia, Ucraina, Bielorusia, Georgia, Armenia, Serbia, în spațiul germanic și în țările nordice, pe vitralii, miniaturi, în cărțile de cult, baptisterii, pe amvoane sau pe clopote, dar cu alte semnificații, pregnant patetice. În astfel de reprezentări Hristos este înfățișat stând pe un butoi, teasc sau masa altarului, zdrobit ca un strugure sub povara Crucii. În icoana transilvăneană Hristos este așezat pe o ladă de zestre. Acest amănunt ne reține atenția. Ce este lada de zestre în mentalitatea populară românească? Mai întâi de toate este *casa miresei*, pentru că ea venea la casa soțului cu tot ce avea mai bun din casa părintească. La loc de cinste în lada de zestre se afla icoana Maicii Domnului-Nășterea, ajutătoarea la nașterea de prunci, ocrotitoarea familiei, sprijin întru perpetuarea și sfințirea unui neam sau a spiței de neam, adică a unei familii care se duce mai departe într-o altă familie⁷. Interesant este faptul că marele

⁴ Phyllis A. Bird, *Vine in the harper-Collins Bible Dictionary*, The Society of Biblical literature, New York, 1996, p. 1992.

⁵ Pr. Prof. Jan Nicolae, *Iconografia Euharistiei: Hristos vița cea adevărată și vinul adevărului*, Alba Iulia, 2011, p. 37.

⁶ *Ibidem*, p. 40.

⁷ Idem, *Candela Nordului*, An IV (4), 2011, p. 41.

Brâncuși a ales să așeze deasupra Porții sărutului din ansamblul gorjan o ladă de zestre românească, pornind de la ideea că deasupra iubirii dintre soț și soție se află iubirea de neam și de țară, zestrea adică tradiția. Prin această reprezentare în care lada de zestre devine arcul de boltă al porții sărutului, Brâncuși a vrut să arate că poporul român nu s-a născut din spuma mării⁸, că nu suntem ai nimănui, ci ne integrăm într-o rânduială a unui neam creștin, cu speranța că această ladă de zestre are puterea de a modela pe mai departe generațiile viitoare.

Tradiția iconografică autentică conține o reprezentare asemănătoare icoanei pe sticlă Hristos - vița cea adevărată, intitulată: „*Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele*”, în care Hristos este reprezentat pe axul central al icoanei din care pornesc 12 mlădițe cu sfinții apostoli zugrăviți în medalioane. Tulpina Hristos hrănește cu seva vieții veșnice pe cei 12 apostoli și pe toți cei care cred cu adevărat în El.

Symbol and personification in the glass icon - Christ - the true vine

Abstract: *The glass icon Christ- the true vine is an allegory of the Eucharist. The key where we read/understand this icon is the following - Christ's Cross is a grape vine, and from Christ's rib runs in the Holy Chalice the sacred vine of humanity. This type of sacred painting is most beloved in Transilvania.*

A feature of this icon is the fact that Christ is reproduced sitting on a trousseau chest, thing which is not accidental considering the symbol value of the trousseau chest in the romanian traditional culture - the love for the people and for the country, the christian treasure, the fact that we are not born from the foam of the sea but we are christian people.

Keywords: *grape vine, Eucharist, allegory, trousseau chest.*

Emilia Savelovici
Muzeul „Crama 1777”
sat Valea Largă, nr. 137
comuna Valea Călugărească,
județul Prahova.
e-mail: muzeulcrama@gmail.com

⁸ C. Zărnescu, *Aforismele lui Brâncuși*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2008, p. 17.

MUZEE
EXPOZIȚII
PEDAGOGIE MUZEALĂ
RESTAURARE

MUZEUL „CRAMA 1777” VALEA CĂLUGĂREASCĂ, JUDEȚUL PRAHOVA¹

Nina Grigore, Gabriela Nicolau

Rezumat: Crama din Valea Călugărească construită în anul 1777 conform inscripției existente pe portalul ușii, a rezistat trecerii secolelor, devenind una dintre cele mai importante construcții din lemn ale secolului XXI din județul Prahova și una dintre cele mai reprezentative din zonele viticole ale Țării Românești. Construită din bârne masive de stejar lungi de 15 m, late de 0,30m și groase de 0,15m, crama, la identificarea ei în anii '60 ai secolului XX, se afla într-o avansată stare de degradare. La solicitarea Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova este restaurată sumar și declarată muzeu, având administrator IAS Valea Călugărească. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova și-a propus reconstrucția cramei (dispărută complet după 1984) și transformarea ei în muzeu pe un alt amplasament. Astfel, între anii 2009-2013 a fost reconstruită, respectând releveele și documentația fotografică și scriptică, iar pe 18 mai 2013 a avut loc inaugurarea clădirii și vernisajul expoziției permanente.

Cuvinte cheie: cramă, Valea Călugărească, Evul Mediu, vița de vie.

De-a lungul timpului, viticultura a constituit o ocupație de bază în așezările prahovene și în mod deosebit în comuna Valea Călugărească. Activitatea viti-vinicolă presupune în toate timpurile existența unui instrumentar precum: teascuri, recipiente și a unor „construcții”- acestea fiind elemente de stabilitate a populației. Cunoștințele acumulate, legate de cultivarea viței de vie, de soiuri și de prepararea vinurilor, au fost transmise și îmbogățite din generație în generație, contribuind la creșterea calității produselor obținute. Așa s-a creat în timp faima podgoriilor pe care o putem numi tradiție. Cultivarea viței de vie a fost posibilă la o populație stabilă, numeroasă, cu o continuitate istorică și un grad de civilizație ridicat. Preocuparea locuitorilor din spațiul românesc

¹ La realizarea expoziției permanente a Muzeului „Crama 1777 Valea Călugărească” au participat: Nina Grigore, Gabriela Nicolau, Mihai Dumitrache, Ioana Constantin, Bogdan Voicu, Liliana Petrea, Nuțica Costache, Andrei Gheorghievici.

pentru cultivarea viței de vie se datorează faptului că pe acest teritoriu a existat încă din antichitate, din abundență, vița de vie, obținându-se multe soiuri de viță roditoare, unele existente și astăzi în cultură.

O serie de personalități din țară și din străinătate amintesc în scrierile lor despre această îndeletnicire la noi în țară, precum savantul german A. Griesbach (1872), istoricul francez Raymond Billiard (1913) și B. P. Hașdeu (1874).

Din antichitate Herodot (484-426 a.Chr.) a descris multe obiceiuri ale geto-dacilor, printre care și folosirea vinului în anumite ritualuri; Diodor din Sicilia (90-20 a. Chr.) referindu-se la ospățul din anul 292 a. Chr. dat de Dromichete, conducătorul unei uniuni de triburi geto-dace, în cinstea prizonierului său, generalul macedonean Lisimah, menționează că li s-a turnat vin în cupe de argint și de aur.

Numeroase descoperiri arheologice vin să confirme continuitatea culturii viței de vie, ceea ce ar putea explica faptul că acest popor a avut ca îndeletnicire principală cultivarea viței de vie. Profesorul I. C. Teodorescu argumentează: *“Vița de vie s-a aflat la ea acasă în regiunile carpatice, nu numai în forma ei sălbatică, obișnuită, ci chiar într-una evoluată, din care se trage vița nobilă europeană astăzi. (...) Cultura viței de vie este deci de origine pur locală în regiunea Carpaților”*².

Cuvinte de origine dacă: strugure, butuc, carpen, sunt termeni caracteristici activității viticole, ce au rămas în limba noastră fiind încă o dovadă a acestei îndeletniciri tradiționale. Alți termeni proveniți din limba latină, legați de cultura viței de vie și de prepararea vinului, se regăsesc astăzi în vocabularul limbii române: vin, must, coardă, vin de proastă calitate, poșircă, butie, butoi, cep, poamă.

Permanența cultivării viței de vie, atestată și confirmată de numeroase izvoare istorice și descoperiri arheologice este un argument cât se poate de convingător al faptului că în teritoriile românești există o populație densă și stabilă.

De-a lungul istoriei, plantațiile viticole au constituit o mare și neprețuită bogăție a Țărilor Române. Domnia, autoritatea centrală în evul mediu, acordă o atenție deosebită cultivării viței de vie și preparării vinurilor, pedepsindu-i pe viticultorii care lăsau viile în paragină. Vinul a făcut obiectul unui larg comerț între Țările Române și lumea europeană, prin numeroase trecători și pasuri; exemplu în Prahova fiind pasul Tabla Buții (butie).

² I. C. Teodorescu *et alii*, *Vița de vie de-a lungul veacurilor*, Editura Agro-Silvică, București, 1966, p. 135.

În acest context se înscrie și construcția din anul 1777, crama din Valea Călugărească, realizată de meșteri cioplitori în lemn autohtoni, monument de artă medievală țărănească.

Crama din Valea Călugărească a fost cea mai veche construcție țărănească din lemn de pe teritoriul județului Prahova, care s-a păstrat până la sfârșitul secolului al XX-lea (1985) și printre cele mai reprezentative din zonele viticole ale Țării Românești, fiind construită în anul 1777, conform inscripției existente pe portalul ușii. Amplasamentul inițial se afla în centrul zonei viticole aferente comunei Valea Călugărească, astăzi teren retrocedat foștilor proprietari; clădirea cramei era situată pe un mamelon, denivelarea fiind preluată printr-o elevație cu înălțime variabilă, consolidată prin contraforți din cărămidă de epocă. Crama avea lungimea de 15 m, lățimea de 9 m, fiind compusă din două încăperi, din care cea mare servea pentru obținerea mustului, iar cea de a doua pentru păstrarea vinului; construcția era din bârne masive de stejar, lungi de 15 m, late de 0,30 m și groase de 0,15 m; cuiele de prindere a bânelor erau tot din lemn; la fațadă avea o prispă de dimensiuni neobișnuite, mărginite de șase stâlpi mari de stejar, sculptați manual (cu barda) de meșteri cioplitori în lemn; pe stâlpi se sprijinea o cosoroabă sculptată în stejar; ușa dublă, tot din stejar era fixată într-un cadru masiv, cioplit în același lemn, un adevărat portal monumental, deasupra căruia se putea citi anul construcției (cu caractere chirilice) 1777; acoperișul înalt avea învelitoarea din șindrila de brad; cheile de la ușă erau lucrate manual, din fier, lungi de 0,30 m, iar încuietoarea era masivă din același material³.

În anul 1960 profesorul Nicolae I. Simache, întemeietorul de muzeu, restaurează sumar această cramă și în anul 1967 este declarată muzeu, fiind în administrația I.A.S. Valea Călugărească, proprietarul terenului la acea dată.

În perioada 1970-1980 Crama se afla într-un stadiu avansat de degradare. În anul 1985 a fost demontată, recuperându-se parțial o serie de bârne de lemn; aceste vestigii au fost depozitate și se aflau în proprietatea Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova (cele care s-au mai putut conserva).

Pentru reamplasarea cramei s-a ales un teren asemănător, în aceeași zonă viticolă, comuna Valea Călugărească, cu acces mult mai lesnicios și mai scurt din drumul național DN 1B în vecinătatea zonei

³ E. Nourăș, N. I. Simache, *Un valoros monument de arhitectură țărănească: Crama din Valea Călugărească*, Revista Muzeelor, IV, 1967, p. 57.

centrale a localității; drumul de acces la acest amplasament de 747 mp, proprietate⁴ a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova este practicabil pe tot parcursul anului și beneficiază de posibilitatea alimentării cu energie electrică, apă, asfalt, gaze. S-a optat pentru un amplasament care să prezinte o denivelare asemănătoare cu cea inițială, fiind posibilă în acest fel refacerea elevației similară celei originale. Partea din lemn este compusă din încăperea cramei propriu-zise și o prispă precedând intrarea în cramă; acest corp de clădire are pereții confecționați din bârne de lemn cioplite cu barda, de 0,16 m grosime și lungi de circa 11 m, încheiate în coadă de rândunică; planșeul este alcătuit din bârne de lemn de 0,12 x 0,12 m, sprijinite pe grinzi de 0,35 x 0,35 m; toate piesele sunt cioplite manual (cu toporul); prispa se sprijină pe șase stâlpi de stejar de 0,15 x 0,15 m, fasonați artistic, cununa prispei fiind cioplită dintr-o grindă de 0,25 x 0,15 m, în arcadă; portalul de intrare fasonat artistic și decorat cu elemente simbolice; șarpanta din lemn de rășinoase la origine sprijinită numai pe conturul exterior și rigidizată prin contravântuiri confecționate la fiecare căprior (nu pe scaune) este executată la fel; învelitoarea din șindrilă bătută la trei rânduri pe lați ciopliți din bile, nuiele din rășinoase și foioase; pardoselile din cărămidă; din piesele de lemn originale au fost recuperate și identificate o parte din grinzele planșeului (din bârnele pereților, portalul, un tronson din grinda cununa a prispei); alte patru bucăți, din stejar, cu scoabe din ușa de la intrare datată 1777, lucrate tot manual se află expuse în beciul cramei.

Soluția de refacere a cramei⁵

Conform proiectului de reconstrucție, clădirea este extinsă cu cel de-al doilea corp, format din parter și beci; s-a considerat oportună soluția care prevede refacerea cramei în forma rezultată după extindere; ținând cont că în vecinătatea cramei (amplasamentul inițial) se aflase depozitul de vinuri realizat dintr-un corp de clădire distinct de cel al cramei, edificiu despre care nu avem date suficiente pentru a fi reclădit (fotografii, relevee și părți de clădire recuperate), pentru a asigura spațiul de depozitare (spațiu muzeotehnic), în zona extinderii cu beciul cramei (partea cu pereții din cărămidă). Această soluție ne-a permis

⁴ Prin donația terenului de către familia Dumitrăchescu T. Petre. Familia a mai donat și instrumentar de prelucrare a strugurilor și transformarea lor în vin: zdrobitor (Austria 1925), pompă pentru pucioasă (Germania 1896), pompă pentru vin (Germania 1898), două tocitori (1920 și 1925), precum și multe alte obiecte.

⁵ Proiectul de restaurare a Cramei Valea Călugărească, a fost realizat de către arhitectul Călin Hoinărescu.

refacerea muzeistică a unui spațiu important al gospodăriei vinului, care este depozitul, în anexele de la parter s-a organizat muzeul viticulturii din zonă; s-a propus amenajarea în volumul șarpantei a unei suite de spații (sală multifuncțională, cabinet de documentare), care să ofere unității muzeistice funcționalitate și eficiență; au fost prevăzute utilitățile aferente necesare, respectiv grupuri sanitare și un oficiu.

Partea de lemn a clădirii este construită în aceeași manieră, folosind elemente de lemn recuperate și restaurate (bârne, grinzi de planșeu, portalul de intrare), precum și elemente noi confecționate după modelul celor originale, montate cu cuie de lemn. Partea supraterană a extinderii s-a realizat din zidărie portantă de cărămidă plină, iar subsolul din zidărie de bolovani de râu; compartimentarea interioară s-a realizat din pereți cu structură metalică, căptușită cu plăci de ghips-carton, rezistente la foc două ore; izolația termică și fonică s-a făcut cu saltele de vată bazaltică de 0,16 m grosime, montate între două folii de polietilenă; partea de subsol este izolată hidrofug cu două straturi de carton asfaltat fixate cu bitum și protejate cu zidărie de cărămidă plină de 0,125 m grosime; toate elementele de lemn sunt ignifugate, părțile nevizibile cu soluție DIASIL, iar părțile aparente, cu substanțe transparente omologate; de asemenea, la pereții mansardei precum și la cei despărțitori, au fost prevăzute placaje cu plăci de ghips-carton, rezistente două ore la foc.

Iluminatul se face prin racordare la rețeaua electrică existentă în vecinătatea amplasamentului; instalație de încălzire cu corpuri statice printr-o centrală termică alimentată cu energie electrică și alimentare cu apă de la rețeaua comună; pentru eliminarea apelor uzate a fost propusă realizarea unei fose septice vidanjabile. Amenajarea terenului urmărește realizarea spațiilor de acces auto și pietonal, alei și plantații, împrejmuire etc.

Aceste propuneri au avut drept scop, pe de o parte, recuperarea uneia dintre cele mai importante monumente de arhitectură sătească din Prahova, iar pe de altă parte, realizarea unui punct muzeal al viticulturii în zonă, care se poate integra în trasee turistice naționale și europene cum sunt cele din categoria Heritage Trail și Vitranet.

De menționat că în comuna Valea Călugărească există Liceul Viticol „Ion Ionescu Sisești”, înființat în anul 1907, fiind cel mai vechi din țară și cu tradiție.

Proiectul de reamplasare a cramei a fost realizat de firma S:C: Restitutio S.R.L. Ploiești, cu studii de fezabilitate, inclusiv autorizația de construcție.

Spațiul expozițional

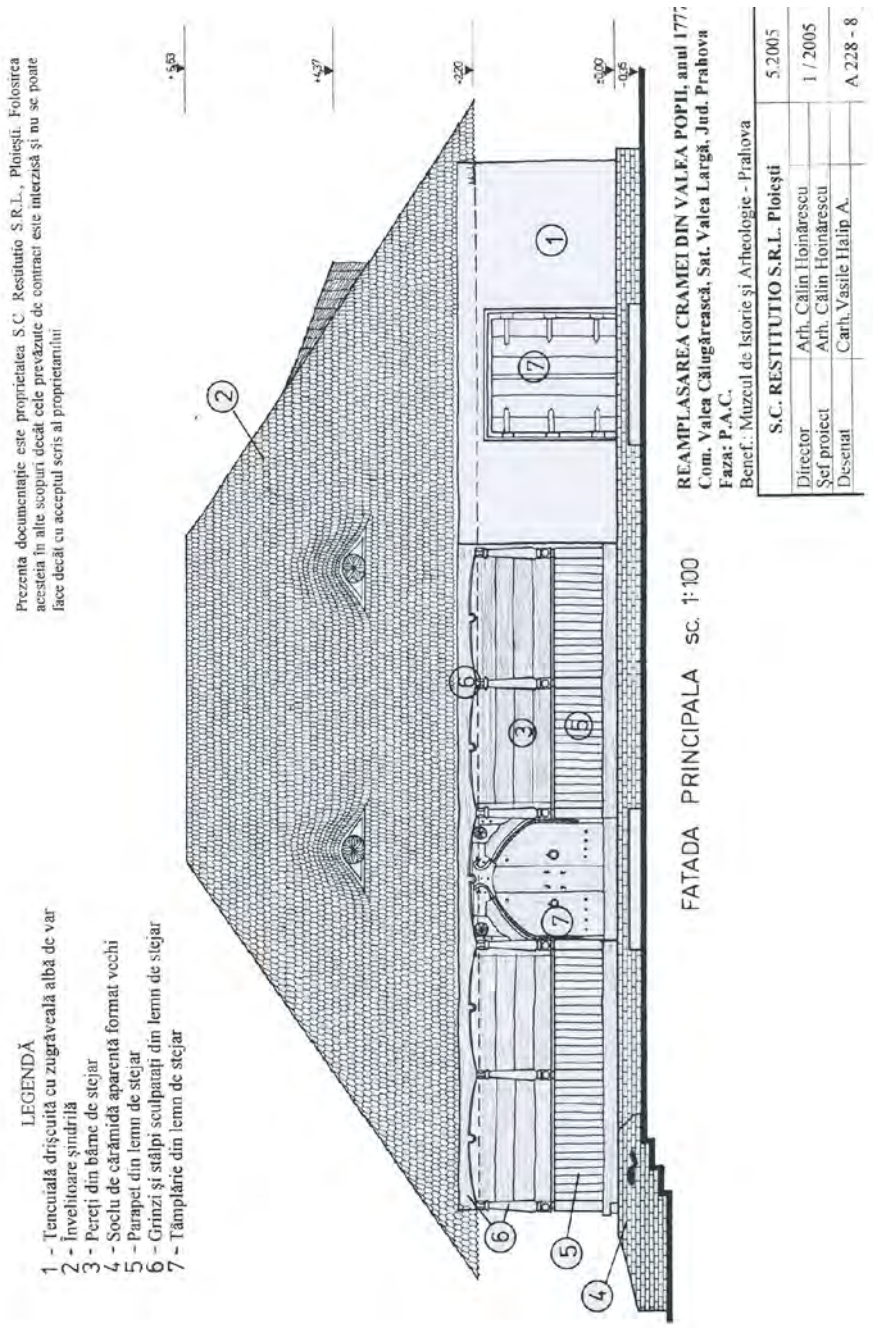
Încăperea propriu-zisă a cramei din lemn găzduiește obiecte ce fac parte din inventarul necesar unei crame: vase pentru păstrarea vinului, unelte pentru prelucrarea strugurilor, unelte necesare la prelucrat vița de vie, etc.

Expoziția din beciul cramei reconstruiește o povarnă, pentru obținut țuică din tescovină, obiecte din ceramică și butoaie.

Sala numită sugestiv „*Mlădițele vieții*” aduce în atenția publicului vizitator motivul viței de vie prezent în arta populară românească: icoane pe sticlă, costume populare, textile de interior, lăzi de zestre; toate prezintă simbolul viței dătătoare de viață.

Bibliografie:

- Athanasie Bulencea, *Viile și vinurile Transilvaniei*, Editura Ceres, București, 1975.
- Eugen Nourăș și Nicolae I. Simache, *Un valoros monument de arhitectură țărănească: Crama din Valea Călugărească*, Revista Muzeelor, IV, 1967.
- C. Teodorescu, Șt. C. Teodorescu, G. H. Mihalca, *Vița de vie de-a lungul veacurilor*, Editura Agro-Silvică, 1966, București.
- Răzvan Voncu, *O istorie literară a vinului în România*, editura Curtea Veche, București, 2013.

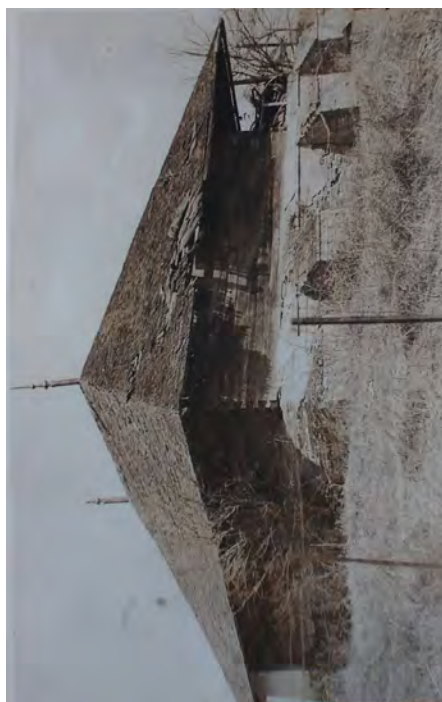

Planșa I. Crama 1777 - Valea Călugărească.

1

2

3

4

Planșa II. *Crama 1777 - Valea Călugărească:*
1-2 clădirea originală, 3-4 clădirea actuală

1

2

3

4

Planșa III. Crama 1777 - Valea Călugărească:
1-2 ușa cramei (vechi și nou), 3 beciul, 4 mansarda.

Cellar museum 1777, valea Călugărească, Prahova county.

Abstract: *The wine cellar of Valea Călugărească was buildt in the year 1777,according to an iscription from the door's portal and today is the most expresive wooden building of the Prahova county and one of the most important among the wine cellars of Wallachia.*

The building is made of oak wooden beams with the dimensions of: 15 metres long 0,30 metres wide and 0,15 metres thick. Before the 1990 the building was summary restaured and became a museum under the custody of Valea Călugărească state cooperative. Prahova Museum of History and Archaeology suggested the construction of a new building on a different site (the old one was destroyed in 1984). Between 2009-2013 a new wine cellar was built according to the original blueprints. On may 18th 2013, the new museum and main exibition was opened.

Keywords: *wine cellar, Valea Călugărească, middle ages, vines.*

Nina Grigore
Muzeul „Crama 1777”
sat Valea Largă, nr. 137,
comuna Valea Călugărească,
județul Prahova.
e-mail: muzeulcrama@gmail.com

Gabriela Nicolau
Muzeul „Conacul Bellu”
str. Orzoaia de Sus, nr. 12,
Urlăți, județul Prahova.
e-mail: office@histmuseumph.ro

**INTERFERENȚE CULTURALE ROMÂNNO-BULGARE
LA DUNĂREA DE JOS.
EXPOZIȚIE TEMPORARĂ**

Ioana Ruxandra Constantin

Rezumat: Pentru prima dată, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, a adăpostit o expoziție tematică dedicată comunității bulgarilor ortodocși din sudul României, ce a reflectat nu numai diversitățile regionale ale portului popular, ale broderiei și tehnicilor de țesut, ale podoabelor și accesoriilor vestimentare, ci și tradiții străvechi. O atenție deosebită a fost acordată ceremonialului de nuntă și a vestimentației ce-și găsește sensul în alegerea portului popular în funcție de anotimp, mesaj transmis simbolic în „Marea Roată a Vieții”.

Cuvinte cheie: bulgari, simboluri, tradiții, diversitate regională, funcționalitate.

Expoziția „Interferențe culturale româno-bulgare la Dunărea de Jos”, concepută a deveni itinerantă, a fost vernisată pe data de 17 mai 2014, cu prilejul celei de-a X-a ediții a Noptii Europene a Muzeelor. Ea poartă cu sine o poveste cu adevăr istoric și emoțional în același timp, care se dezvăluie vizitatorilor prin exponatele întru totul deosebite pe care le prezintă și prin trăirile acelor oameni care au contribuit la realizarea ei.

Totul a început cu o cercetare de cabinet în arhivele muzeului și am constatat că un număr mare de piese tradiționale aparținând etniei bulgare au fost achiziționate în perioada 1958 – 1971. Obiectele datează din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și provin, în mare majoritate, de la bulgarii stabiliți acum aproape două secole în Câmpia Română.

Mai precis, este vorba despre bulgarii din satul Băleni-Sârbi situat pe malul drept al râului Ialomița, la 20 kilometri sud-est de municipiul Târgoviște și la 40 kilometri de municipiul Ploiești. La jumătatea secolului al XX-lea, acest sat făcea parte din fosta regiune Ploiești, conform împărțirii administrativ-teritoriale din acea perioadă.

Conviețuirea, de-a lungul veacurilor, dintre români și bulgari a dus în mod firesc la influențe reciproce, iar fosta regiune Ploiești a fost cu precădere locul de contact și de interferențe¹.

Având piesele etnografice identificate, voiam să-i cunoaștem pe acești bulgari, despre care marele profesor Nicolae Simache scria atât de frumos în procesele verbale de achiziții ale pieselor. Așa că, într-o duminică de toamnă, pe când se strângea recolta de cartofi, am ajuns într-un sat cu oameni atât de gospodari încât nu poți cuprinde cu privirea capătul serelor pe care le cultivă. Acești bulgari sunt cei mai mari legumicultori și „zarzavagii” ai piețelor românești. Rar mai găsești astfel de oameni care ne-au întâmpinat cu poarta deschisă, s-au îmbrăcat în costume populare pentru a-și arăta mândria portului și ne-au pregătit cunoscuta plăcintă „sârbescă”, specifică zonei.

Iată că acest demers s-a materializat prin realizarea expoziției temporare „Interferențe culturale româno-bulgare la Dunărea de Jos” deschisă spre vizitare publicului în perioada 17 mai – 30 septembrie 2014, la sediul Muzeului de Istorie din Ploiești. Expoziția cuprinde un număr de 139 piese etnografice, din totalul de 337 ce alcătuiesc colecția de piese bulgărești existente în patrimoniul muzeului.

Prima parte a expoziției debutează cu un panou de prezentare a ceea ce publicul urmează să vizioneze și o hartă a Dunării de Jos care delimitează zona de interferență culturală româno-bulgară.

Am urmărit să scoatem în evidență unele secvențe ceremoniale ale vieții și implicit ale culturii tradiționale bulgărești. În fața publicului este prezentată o secvență a nunții pe care am numit-o simbolic „Unirea pentru totdeauna”, un eveniment cunoscut pentru bogăția simbolismului și opulența broderiilor. În trecut, nunta se ținea de sâmbătă dimineața până miercuri, fiecare zi având propriile ritualuri.

Întregul ansamblu vestimentar de nuntă are o strălucire aparte, un limbaj codificat ce exprimă trecerea tinerilor prin cel mai important rit existențial al vieții. Mireasa este gătită cu bijuterii din monede

¹ Potrivit izvoarelor istorice, emigrația bulgară la nordul Dunării a început încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea din cauza exploatării turcești și s-a intensificat din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în timpul războaielor ruso-turce și mai ales după Pacea de la Adrianopol (1829). Autoritățile române au avut o atitudine binevoitoare față de emigranții slavi stabilind puncte de trecere cu carantină la Dunăre și au hotărât ca emigranții să se strângă la Brăila. Începând cu anul 1830, în urma unei circulare a Divanului Țării Românești, au început tratativele cu proprietarii de moșii în vederea așezării bulgarilor și a folosirii lor ca forță de lucru. Pentru a evita neplăcerile cu autoritățile și pentru a nu fi expulzați peste Dunăre, unii au dobândit cetățenia română, iar alții s-au declarat sârbi.

strălucitoare și *căiță* peste *mesalul* cu care este îmbrobodită, mirele poartă *peșchire* lungi pe umeri, nașa este legată cu *galon* și cașmir sub *zăbratcă*, iar nașul închină plosca de vin în cinstea finilor.

Este prezentat și *Ploconul* de sâmbătă dimineața ce semnifică începerea nunții. Socrii mari trimit un plocon la nași și apoi, merg împreună la casa tinerei fete pentru a oferi ploconul socrilor mici, un butoiăș cu țuică, o damigeană cu vin, o ploscă nouă cu vin, crăvaiul (un cozonac mare) care se rupe seara deasupra capului miresei, o plăcintă sârbească, o găină friptă și o pâine mare de casă (lebă).

Costumele și bijuteriile sunt piese grăitoare marcând distincția socială a purtătorului, devenind atributul anumitor vârste, o mărturie a trecerii dintr-un ciclu al vieții în altul.

Denumirea pieselor de vestimentație și a obiectelor de podoabă diferă de la o zonă la alta, chiar în cadrul aceleiași etnii ortodoxe bulgărești. În acest sens, am preferat utilizarea denumirilor locale ale hainelor cu o anumită croială și a podoabelor de un anumit tip, în locul termenilor generici. Nu numai satul, ci și vârsta, poziția socială în cadrul comunității, starea civilă, anotimpul și ocazia folosirii lor sunt reflectate în tot ansamblul costumului popular, astfel încât privitorul neinformațat poate să determine dacă o anumită tânără din sat este liberă, logodită sau proaspăt căsătorită.

Cele mai atractive obiecte sunt podoabele purtate în trecut de fetele și femeile din Bulgaria: strălucitoare bijuterii pentru frunte (*prochelnik*), coliere decorate cu email și pietre semiprețioase (*gherdan*), paftale colosale, brățări grele de tradiție feudală (*grivna*), mărgelile din sticlă colorată, inele (*prâsten*) și salbe înșirate cu monede ce aveau rostul să sublinieze statutul social-economic deținut de purtătoare, de înfrumusețare, dar și de teaurizare.

O astfel de piesă pentru podoabă, datând din anul 1900, a fost prezentată publicului, fiind în sine o piesă numismatică foarte rară din aur de 22 K, perforată, cu un emitent neprecizat, imitând 4 ducați austrieci. Lângă valoare contramarcă are însemnele Bulgariei, ceea ce dovedește faptul că această monedă de teaurizare a fost bătută de monetăria statului bulgar pentru a fi o piesă de podoabă.

Există descrieri ale ocaziilor când aceste piese erau purtate, precum și simbolismul lor ascuns: pentru a marca rituri de trecere, de protecție împotriva deochiului și a spiritelor rele și, prin clinchetul lor, de a crea un acompaniament muzical în timpul dansului.

De asemenea, sunt prezentate textilele și broderiile bulgărești, ce au un rol determinant, în special la nuntă, și de aceea, deloc întâmplător

am așezat în fața vizitatorilor o ladă de zestre plină cu obiecte ceremoniale ce au povestea lor.

Ștergarele se oferă în dar oaspeților veniți la nuntă. În unele părți ale țării, soacra mică dăruiește tinerilor proaspăt căsătoriți o pernă (*osleamniță*) pe care trebuiau să doarmă la consumarea primei nopți pentru ca dragostea lor să fie nesfârșită. Scândura căruței cu care este plimbată mireasa prin sat este acoperită cu un țol (*postilche*). Atunci când intră în casă, soacra mare îi înfășoară pe tineri cu un ștergar (*peșchir*) bogat împodobit, ca un semn al dorinței pentru viață lungă, dragoste și înțelegere reciprocă.

Peste întreaga zestre sunt așezate o cămașă de mire și una de mireasă. Ornamentarea lor, include întreaga bogăție de simboluri întrucât reprezintă o viziune mitologică și socială a Lumii.

De o mare valoare simbolică, aceste cămași sunt păstrate cu grijă în lada de zestre până la bătrânețe, ca strai pentru Ceruri. În general, se credea că mirele și mireasa, soțul și soția, se vor întâlni în Lumea de Dincolo prin această cămașă de nuntă.

Vizitatorii au fost uimiți de bogăția de culoare și somptuozitate a costumelor tradiționale din părțile de nord ale Bulgariei. Confectionate din materiale diferite, conținând adesea simetrie, aplicate una peste cealaltă sau una în cealaltă, hainele alcătuiesc o ordine strictă, obligatorie și de neschimbat în structura costumului și a mesajului transmis în „Roata Vieții”.

Am așezat în mijlocul sălii cele trei generații (mama, copilul și bunica) întrucât purtatul pieselor de îmbrăcăminte specifice fiecărei vârste înseamnă asumarea unor reguli stricte ale femeilor pe care acestea le respectă din copilărie până la bătrânețe. Fiecare piesă a portului bulgăresc trimite către o înțelegere primară despre lume sau este utilizată în scop magic. Există credințe populare conform cărora anumite zone vulnerabile ale corpului pot facilita schimbul de energii pozitive sau negative cu lumea înconjurătoare. Confectionate din materiale diferite, conținând adesea simetrie, aplicate una peste cealaltă sau una în cealaltă, hainele alcătuiesc o ordine strictă, obligatorie și de neschimbat în structura costumului.

Șorțurile se numără printre cele mai nuanțate elemente ale costumului popular femeiesc, un simbol întotdeauna prezent în rituri și totodată un indicator al statutului social. Șorțurile tinerelor fete sunt viu colorate și împodobite cu numeroase monede zornăitoare pentru a atrage privirile admiratorilor. De asemenea, deosebirea dintre femeia nemăritată și cea măritată este dată de culoarea brâului care se leagă

peste șorț în jurul taliei și în mod particular de nodul de legătură, pe partea stângă de către femeile nemăritate și pe dreapta de către femeile măritate. Portul femeilor bătrâne include șorțuri mai late confecționate din două foi de țesătură și totodată culori mai închise, cenușii întrucât bătrânețea este asemuită cu iarna, această simbolistică găsindu-și sensul și în alegerea portului popular în funcție de anotimp. Astfel, ceea ce tinerele femei măritate poartă iarna este păstrat ca unic veșmânt, inclusiv pentru vară de către femeile bătrâne.

Dincolo de valoarea de patrimoniu a documentelor și a obiectelor-mărturie pe care Muzeul Județean de Istorie și Arheologie le deține, această expoziție temporară ce a inclus și obiecte și fotografii de familie ale bulgarilor din satul Băleni-Sârbi, a oferit vizitatorilor o minunată oportunitate de a pune în discuție mecanismul complex al structurii sociale rurale bulgărești.

Având un impact deosebit asupra publicului, beneficiind în totalitate de sprijinul comunității bulgare din Băleni-Sârbi, pe data de 23 aprilie 2015, de ziua Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, expoziția „*Interferențe culturale româno-bulgare la Dunărea de Jos*” a fost vernisată încă o dată, la Muzeul Foișorul Conacul Bellu din Urlați, județul Prahova, într-un cadru natural și istoric cu totul deosebit.

De asemenea, cu ocazia vernisajelor expoziției temporare, am contribuit la promovarea identității etnice și a culturii bulgare prin manifestări cultural-artistice desfășurate de către comunitățile bulgare concentrate în județul Dâmbovița.

Promovarea și valorificarea patrimoniului muzeal aparținând comunității bulgare s-a realizat totodată prin organizarea, în perioada 14 iulie - 1 august 2014, a programului educativ de vacanță intitulat „*Spune-mi cu ce te împodobești ca să-ți spun cine ești!*”, punând accent pe piesele de podoabă bulgărești prezente în cadrul expoziției temporare.

Proiectul s-a desfășurat în zilele de joi și vineri, în intervalul orar 11⁰⁰ - 12⁰⁰ la sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, din Ploiești, str. Toma Caragiu, nr. 10. Au fost înscriși 22 de copii cu vârsta cuprinsă între 6 și 12 ani.

Programul a cuprins șase activități tematice: Activitate introductivă: *Să vorbim despre podoabe!*, Activitatea 2: *Încurajează-ți fantezia*, Activitatea 3: *Spune-mi cu ce te împodobești ca să-ți spun cine ești!*, Activitatea 4: *Să confecționăm o brățară protectoare!*, Activitatea 5: *Fii cool!* Creează o bijuterie din materiale reciclabile!, Activitatea 6: *Prezentare de modă.*

Fiecare copil a realizat trei bijuterii distincte ce au fost prezentate publicului într-un cadru festiv, printr-o prezentare de modă ce a avut loc pe data de 1 august 2014 și o expoziție temporară de prezentare a lucrărilor realizate de participanți.

Avem convingerea că această expoziție reprezintă împlinirea unui deziderat al marelui profesor Nicolae Simache, o dorință pe care, după o jumătate de veac, echipa Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova din Ploiești, am reușit să o îndeplinim. Poate nu în totalitate, așa cum ar fi dorit marele profesor care mărturisea într-un proces verbal de achiziții din anul 1962 că ar fi vrut să deschidă un muzeu sătesc în Băleni-Sârbi, sat care, spunea el „*reprezintă unul dintre cele mai pronunțate centre etnografice și de artă populară*” din fosta Regiune Ploiești. Pe baza unui patrimoniu strălucit, adunat cu stăruință de Nicolae Simache, după 50 de ani am reușit să aducem satul la noi, realizând această expoziție tematică dedicată bulgarilor.

Bibliografie:

- Arhiva Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, Procesul Verbal de achiziții, nr. 8/15.02.1962.
- *Bulgarian Folk Costumes – Symbols and Tradition*, Bulgarian Diplomatic Review, ediție a Bulgarian Bestseller Company – National Museum of the Bulgarian Book and Poligraphy, nr. 3, 2003.
- The British Museum, *Collection online*, Catalogues: Bulgaria Forehead – ornament / coin.
- *Monede de aur din colecții românești, Colecții din Muntenia*, vol. I, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2001.
- Mac Dermott Mercia, *Bulgarian Folk Customs*, Jessica Kingsley Publishers, 1998.
- Mellish Liz, *Bulgarian Ethnic Dress*, Berg Encyclopedia of Fashion (Forthcoming), Oxford, 2007.
- Georgeta Roșu, Maria Magiru, *Costumul tradițional în România*, Editura Alcor, 2010.
- *Typical characteristics of antique bulgarian jewellery*, Leonardo-Project – „Development of int. Training contents for gold forging”
- Georgeta Stoica, *Podoabe populare românești*, Editura Meridiane, București, 1976
- Gheorghe Trifonescu, *Băleni*, din seria Monografii Dâmbovițene, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1973;
- Kovacheva- Kostadinova and others, *Traditional Bulgarian Costumes and Folk Arts*, National Museum of Ethnography, Sofia 1994,

Figura I. 1 Afișul expoziției, 2 Aspect din expoziție; 3 Aspect din expoziție - „Unirea pentru totdeauna”.

1

2

3

4

Figura II. 1 Tânără femeie măritată îmbrăcată cu *soukman* și *căsacă*;
 2 Piesă pentru podoabă, 1900, aur 22 K;
 3, 4 Aspecte din expoziție – podoabe ceremoniale bulgărești.

1

2

3

Figura III. 1, 2 Aspecte din expoziție – podoabe ceremoniale bulgărești;
3 Aspect din expoziție - textile și broderii ceremoniale.

Figura IV. 1 aspect din expoziție – „Roata vieții”;
2, 3 Aspecte de la vernisajul expoziției.

Romanian-bulgarian cultural interferences around the Lower Danube.

Abstract: *For the first time, Prahova District Museum of History and Archaeology sheltered a thematic exhibition, dedicated to the ethnic community of Orthodox Bulgarians, settled in the south part of Romania, two centuries ago which reflected not only regional diversity in folk costume, embroidery and weaving techniques, adornments and clothing accessories but also ancient traditions. A special attention was given to the wedding ceremony and the symbolism of seasonal costume that finds expression in the „Great wheel of life“.*

Keywords: *bulgarians, symbols, traditions, regional diversity, functionality.*

Ioana Ruxandra Constantin
Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova,
str. Toma Cragiu, nr. 10,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: ioana_cns20@yahoo.com

EXERCITIUL DE CULOARE ÎNTR-O EXPOZIȚIE TEMPORARĂ

Monica Cîrstea

Rezumat: Expoziția temporară „Florile, culorile” a fost deschisă publicului larg în perioada 11 martie – 20 aprilie 2015, la sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Tema expoziției a pornit de la proiectul educativ „Prezențe forale și vegetale în Cărți Poștale de la începutul secolului XX”. Proiectul a fost inițiat pentru a readuce în atenția copiilor – Cartea Poștală – vechi mijloc de comunicare rapid.

Plecând de la acest proiect educativ am extins ideea lui, totul concretizându-se într-un exercițiu de culoare și anume expoziția temporară „Florile, culorile”.

Cuvinte cheie: expoziție temporară, proiect educativ, exercițiu de culoare, cărți poștale

Expoziția temporară „Florile, culorile” a fost deschisă publicului larg în perioada 11 martie – 20 aprilie 2015, la sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Tema expoziției a pornit de la proiectul educativ „Prezențe forale și vegetale în Cărți Poștale de la începutul secolului XX”.

Proiectul a fost inițiat pentru a readuce în atenția copiilor – Cartea Poștală – vechi mijloc de comunicare rapid. Ideea proiectului a pornit de la întrebarea unui elev de clasa a IV-a „Ce este o Carte Poștală?; pusă în timpul desfășurării unui alt proiect educativ. Prin adresarea acestei întrebări ne-am dat seama că o mare parte din copiii de azi nu știu cum arată, ce este și la ce folosește o Carte Poștală. Astfel, pornind de la această întrebare, s-a conturat proiectul mai sus menționat.

În cadrul proiectului educativ elevii au aflat că înainte de noile metode de comunicare la distanță (SMS, WhatsApp, Twitter, Facebook) Cartea Poștală era folosită pentru a corespunde rapid, iar un alt avantaj era și faptul că taxele poștale erau la jumătate față de scrisorile în plic. Dezvoltarea Cărilor Poștale este strâns legată de călătorii și, în special, de turism. În prezent, datorită noilor metode de comunicare la distanță, oamenii și-au schimbat modul de a arăta familiei și prietenilor locurile

unde călătoresc, iar impresiile acumulate în timpul vacanțelor se pierd în timp, nu se mai păstrează precum cele lăsate pe Cărțile Poștale. Deși Cărțile Poștale nu mai au aceeași importanță ca în secolul XX, mai precis de la apariția noilor metode de comunicare, treptat acestea revin în actualitate prin intermediul colecționarilor pasionați de cartofilie și a reproducerilor de Cărți Poștale vechi, standurile cu suveniruri din muzee fiind locurile de unde se pot achiziționa astfel de reproduceri de Cărți Poștale vechi, iar cei care le achiziționează sunt adulți, dar și tineri. În prezent Cărțile Poștale sunt amintiri din locurile unde am fost și mai puțin un mod de a transmite celor dragi impresiile noastre despre locurile vizitate.

Plecând de la acest proiect educativ am extins ideea lui, totul concretizându-se într-un exercițiu de culoare și anume expoziția temporară „*Florile, culorile*”.

Din impresionanta colecție de Cărți Poștale pe care Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova o deține în patrimoniu, pentru expoziție s-au ales cele care reproduc flori binecunoscute de noi toți: liliac alb și violet, lăcrămioare, toporași, trandafir, flori de măr, crin, nufăr, margaretă, garofiță, păpădie, zorele, flori de merișor, mușetel și stânjenel. De ce au fost alese florile? În primul rând pentru că acestea sunt pline de culoare (acestea îmbrăcând pe parcursul unui an calendaristic culorile curcubeului – R.O.G.V.A.I.V. – roșu, orange, galben, verde, albastru, indigo, violet) și sunt „*zâmbetele pământului*” cum bine zicea Nestor Urechia (în cartea de debut cu același nume publicată în 1904). În al doilea rând expoziția fiind deschisă publicului în perioada martie-aprilie am vrut să celebrăm venirea primăverii, anotimp când florile renasc.

Amintim aici faptul că aceste Cărți Poștale alese pentru expunere fac parte dintr-un album achiziționat de profesorul Nicolae Simache (ctitorul unei bogate „salbe” de muzee din achiziții și donații, în Ploiești și în județul Prahova) de la un anticariat din București în anul 1968. Albumul conține 365 Cărți Poștale ilustrate cu imagini ce reproduc: orașe din Europa și România, picturi, flori, portrete de fete și băieți. Acesta a aparținut Elenei Dumitrescu (căsătorită Ionescu) din București. Din însemnările găsite pe aceste Cărți Poștale aflăm că proprietara era colecționară („pentru colecție”, „pentru colecția ta”, „pentru colecțiune”), iar din data de circulație de pe timbru aflăm perioada când au fost trimise către aceasta (două au ca dată anul 1900 – sfârșit de secol XIX, iar restul perioada anilor 1901 – 1911 – început de secol XX).

Vechimea de 100 de ani a acestor Cărți Poștale nici nu se observă deoarece calitatea hârtiei și a culorilor tipografice din perioada respectivă bucură privitorul și astăzi, fie el specialist sau simplu vizitator.

În realizarea expoziției au fost implicați și elevi ai Colegiului de Artă „Carmen Sylva” din Ploiești, îndrumați de doamnele profesoare Cristina Galai și Rita Bădulescu. Tinerii artiști au reprodus, în acuarelă, florile din Cărțile Poștale. În cadrul expoziției temporare „*Florile, culorile*” au putut fi admirate pe lângă Cărți Poștale de patrimoniu și creațiile elevilor, pline de culoare și vitalitate. Valoarea lucrărilor artistice ale elevilor a sporit, dacă nu chiar s-a dublat, prin inserarea lor în cadrul unei expoziții temporare. Implicarea elevilor în constituirea unei expoziții temporare a fost posibilă datorită parteneriatelor educaționale încheiate între Muzeu și școli. Spațiul muzeal a devenit astfel pentru elevi un alter ego în care își desfășoară activitatea.

Concluzionând, putem spune că un astfel de proiect educațional, finalizat cu o expoziție temporară în care lucrările micilor artiști au stat alături de obiectele patrimoniale, a fost un succes pedagogic și muzeologic deopotrivă, o întâlnire culturală a tinerilor de azi cu generațiile trecute, făuritoare de cultură.

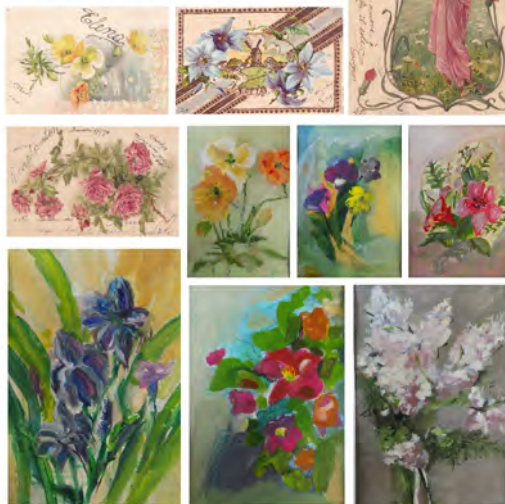
Expoziția „*Florile, culorile*” a bucurat privirea publicului larg care a trecut pragul muzeului în perioada expunerii.

Bibliografie:

- Romeo Alexandrescu, *Primele Cărți Poștale Ilustrate românești (Vederi 1894-1905)*, CORESI S.A., București, 2013.
- Constantin Pârvu, *Universul plantelor*, Editura ASAB, București, 2006.
- Nestor Urechia, *Zânele din valea cerbului/Zâmbetele pământului (povești din lumea florilor)*, Ed. Ion Creangă. Buc., 1977.

Miercuri, 11 martie 2015, ora 11⁰⁰
 Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova,
 Ploiești, str. Toma Caragiu nr. 10

Expoziție temporară *Florile, culorile*

1

2

3

4

Planșa I. 1 Afișul expoziției, **2-4** Aspecte din expoziție.

Exercise of color in a temporary exhibition.

Abstract: *The temporary exhibition „Flowers, colors” was open to the public between 11 March to 20 April 2015, at the Prahova County Museum of History and Archaeology. The theme of exhibition started from the educational project „Floral and vegetal motifs on postcards from the beginning of the 20th century”. The project was initiated to bring to the attention of children, the postcard - old means of quick communication.*

Starting from this educational project we expanded the idea to materialize everything in an exercise color, namely the temporary exhibition „Flowers, colors”.

Keywords: *temporary exhibition, educational project, exercise of color, postcards.*

Monica Cîrstea
Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova,
str. Toma Cragiu, nr. 10,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: monik_boom@yahoo.com

EXPOZIȚIA „ȘCOALA TELEORMĂNEANĂ DE ALTĂDATĂ” SAU CUM AM ADUS ȘCOALA ÎN MUZEU

Claudiu Olaru

Rezumat: *Structura actuală a învățământului românesc ca și perspectivele sale în viitor sunt condiționate, firește, de lunga sa evoluție, ca și de marile prefaceri ale societății românești.*

În secolul al XIX-lea, pe fondul importantelor prefaceri social-economice și al modernizării societății românești, se consolidează învățământul în limba română, crește numărul de școli, atât la orașe, cât și la sate, se înmulțesc tipografiile și se extinde circulația cărților.

Prin expoziția temporară intitulată „Școala teleormăneană de altădată”, deschisă publicului vizitator în perioada 19 decembrie 2014 – 20 februarie 2015, Muzeul Județean Teleorman a încercat să surprindă această evoluție a învățământului, la nivelul județului Teleorman, urmărindu-se cronologic (începând cu secolul al XIX-lea și până la finalul perioadei comuniste) cele mai importante momente din istoria învățământului din acest județ.

Deschiderea acestei expoziții în anul 2014 nu a fost întâmplătoare, prin această expoziție marcându-se și împlinirea a 150 de ani ce s-au scurs de la promulgarea Legii Instrucțiunii Publice din data de 25 noiembrie 1864, prima lege românească a învățământului.

Organizată împreună cu Biroul Județean Teleorman al Arhivelor Naționale, cu colaborarea Școlii Gimnaziale „Grigore Dimitrie Ghica” Peretu, Școlii Gimnaziale „Mihai Viteazu” Alexandria, Casei Corpului Didactic Teleorman, precum și cu sprijinul a câtorva colecționari, expoziția a prezentat obiecte, manuale și reviste școlare, fotografii și documente referitoare la desfășurarea activităților școlare și extrașcolare.

Bucurându-se de apreciere atât în rândul elevilor, principala categorie de vizitatori a Muzeului Județean Teleorman, cât și a cadrelor didactice dar și a publicului larg, expoziția a atras un număr însemnat de vizitatori, dovedindu-se un real succes.

Cuvinte cheie: *expoziție, școală, învățământ, Teleorman.*

Școala teleormăneană, în ciuda multor vitregii prin care au trecut aceste meleaguri, ca de altfel întreg teritoriul locuit de români, are vechi

tradiții. Desigur nu este vorba, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, de ceea ce obișnuim noi astăzi a numi școală, dar sub o formă sau alta învățământul în județul Teleorman a existat încă din secolul al XVI-lea, fie pe lângă mănăstiri, fie pe lângă preoții din satele județului.

Apoi, odată cu promulgarea primei legi moderne a învățământului românesc, *Legea asupra instrucțiunii publice*, la 25 noiembrie 1864, învățământul românesc și implicit cel teleormănean este pus pe temelii solide, dominate de principiile obligativității și gratuității.

Împlinirea, în anul 2014, a 150 de ani de la promulgarea acestei legi ne-a oferit ocazia să marcăm acest eveniment prin realizarea unei expoziții dedicată școlii teleormănene, expoziție în care am încercat să surprindem cele mai importante momente din evoluția învățământului în acest județ și în același timp să transpunem publicul vizitator în atmosfera școlii de altădată. Un alt scop al expoziției a fost și acela de a trage un semnal de alarmă legat de faptul că, după 150 de ani de învățământ obligatoriu și gratuit, în plină expansiune informatică și cu tot felul de gadget-uri la îndemână, în România se aude tot mai des de abandon școlar, de creșterea analfabetismului, de învățământ superior superficial, de diplome false și de dezinteres pentru școală.

Deschisă publicului vizitator în perioada 19 decembrie 2014 – 20 februarie 2015, expoziția temporară intitulată ***Școala teleormăneană de altădată*** a fost organizată de Muzeul Județean Teleorman împreună cu Biroul Județean Teleorman al Arhivelor Naționale, în colaborare cu Școala Gimnazială „Grigore Dimitrie Ghica” din Peretu, Școala Gimnazială „Mihai Viteazul” din Alexandria, Casa Corpului Didactic Teleorman, și cu sprijinul colecționarilor Gheorghe Chircu, Cătălin Florea și Teodor Săceanu.

În cadrul expoziției au fost prezentate obiecte, manuale și reviste școlare, mobilier școlar, fotografii, documente și articole referitoare la desfășurarea activităților școlare și extrașcolare. Pentru expunerea acestor documente și obiecte s-a folosit criteriul cronologic, criteriu ce a permis delimitarea acestei expoziții în trei perioade, astfel:

Începuturile învățământului teleormănean

Expoziția a început cu o gravură de la începutul secolului al XIX-lea intitulată *„Un école valaque”*, ce prezintă o școală în aer liber din acea perioadă, mai precis, în curtea unei biserici, la umbra unui copac bătrân, apare un preot înconjurat de copii așezați pe jos, aceștia citind din Ceaslov - școala în acea perioadă însemnând studierea *Ceaslovului* (pe la 12-14 ani) și a *Psaltirii* (la 15-16 ani).

Apoi, perioada în care apar primele școli particulare a fost reflectată printr-o serie de documente scrise în chirilică: două contracte ale Epitropiei orașului Alexandria cu diferiți profesori ce urmau a preda la școala din acest oraș, o scrisoare a *profesorului public* al județului Teleorman către Epitropia Orașului de a asigura un învățător de limba română pentru copiii din oraș și două numere din revista *Învățătorul satului*.

A urmat partea dedicată *Legii instrucțiunii publice*, lege promulgată la data de 25 noiembrie 1864, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, care stabilea ca *instrucția primară*, să fie obligatorie și gratuită pentru toți copiii de ambele sexe, începând de la 8 la 12 ani, și de asemenea ca structura învățământului să fie următoarea: 4 ani de studii pentru învățământul primar, 7 ani pentru cel secundar (gimnaziul și liceul) și 3 ani pentru cel universitar.

O altă etapă importantă pentru învățământul românesc o reprezintă perioada în care Spiru Haret ajunge ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1897-1899; 1902-1904; 1907-1910), acesta fiind considerat organizatorul școlii moderne românești. Această etapă a fost reflectată prin diferite manuale tipărite în această perioadă dar și prin articole din revistele învățământului în care apar consemnate realizările acestuia pentru școala românească și progresul pe care îl cunoaște învățământul în această perioadă, prin creșterea numărului școlilor primare, creșterea frecvenței școlare la sate, a numărului absolvenților, a știutorilor de carte și, de asemenea, prin creșterea numărului localurilor de școală.

Învățământul între 1918-1948

Această perioadă a fost exemplificată prin expunerea unor fotografii realizate în anii 1922-1923 în care apăreau localurile de școală ce se ridicau sau erau restaurate (majoritatea lucrărilor fiind realizate numai prin contribuția sătenilor din localitățile respective), a câtorva reviste școlare, a unor articole din presa vremii referitoare la școală, a unor fotografii în care apăreau elevi în sălile de cursuri și în fața școlii, a fotografiilor cu profesori alexandreni și fotografiilor de grup ale cadrelor didactice teleormănene, dar și cu ajutorul unor registre matricole, cataloage și a unui registru de inspecții școlare.

Învățământul teleormănean în perioada regimului totalitar

Învățământul din perioada comunistă a fost prezentat pe șase panouri îmbrăcate în pânză roșie (trimitere la cravata roșie a pionierilor)

pe care au fost expuse fotografii dar și articole apărute în ziarele din acea perioadă, grupate pe următoarele teme: *Învățământul preșcolar; Începerea școlii, La orele de curs; La orele de laborator; Practică, atelier școlar, muncă patriotică; Activități și insigne pionierești; Activități extrașcolare; Construirea omului nou.* Între aceste panouri cu fotografii a fost expus și un manechin îmbrăcat în uniforma purtată de fetele pionier.

În completarea imaginii învățământului din această perioadă, pe lângă panourile cu fotografii și articole din presă, s-au mai folosit și cinci vitrine poziționate pe mijlocul sălii care au cuprins: manuale școlare, metodici ale predării diferitelor materii de studiu, reviste ale șoimilor patriei, pionierilor și liceenilor, recuzite școlare, diplome, premii, carnete de elev și matricole școlare.

Expoziția s-a încheiat cu reconstituirea unei vechi săli de clasă compusă din tablă de scris, catedră, două bănci de lemn și un manechin pe care a fost expus costumele unui învățător.

Bucurându-se de apreciere atât în rândul elevilor, principala categorie de vizitatori a Muzeului Județean Teleorman, cât și a cadrelor didactice dar și a publicului larg, expoziția a atras un număr de 1519 vizitatori, dovedindu-se un real succes.

Datorită succesului de care s-a bucurat, considerăm că prin această expoziție am adus școala în muzeu, nu numai la modul figurat, datorită numărului mare de elevi ce au trecut pragul ei, ci și la propriu, prin reconstituirea sălii de clasă în cadrul expoziției. De asemenea avem convingerea că prin această expoziție am arătat că școala are un rol esențial în pregătirea tinerilor pentru viață și că educația constituie unul dintre cele mai puternice instrumente de care dispunem pentru a ne modela viitorul.

Bibliografie:

- *Enciclopedia României*, vol. II, Imprimeria Națională, București, 1938.
- Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casei Școalelor, București, 1928.
- *Monografia județului Teleorman*, Editura Teleormanul liber, Alexandria, 1998.
- P. B. Gheorghe, *Un rezumat al activității lui Spiru Haret*, Educația, nr. 1-2 (ianuarie-februarie), 1923.
- pr. Ioan Spiru, *Despre învățământul și Școala teleormăneană*, Univers teleormănean, anul I, nr. 9 (23-30 aprilie), 1994.

1

2

3

4

Planșa I. 1 Afișul expoziției; **2-4** Aspecte din cadrul expoziției.

Exhibition "The Teleorman School of yesteryear" or how i brought school in museum.

Abstract: *The actual school of the Romanian education system along with its future perspectives are conditioned, of course, of its long evolution, along with the vast changes of the Romanian society.*

In the XIX century, based on the important social-economic changes and the upgrade of the Romanian society, the education system is consolidated, number of schools rises, in urban environment as well as village environment, extending the number of printing houses and books traffic.

Through the temporary exhibition called "The yesteryear school of Teleorman" opened to public between 19 December 2015 to 20 February 2015, the Teleorman District Museum has tried to present this evolution of the education system, at a local level, focusing chronologically (starting with XIX century until the end of the communist regime) the most important moments of the education system of this district.

Opening this exhibition in 2014 wasn't just an accident, through this event marking 150 years since the Law of Public institution was applied from 25 November 1864, the first Romanian education law.

Organized along with the Teleorman District Bureau of National Archives, in collaboration with Middle School "Grigore Dimitrie Ghica" from Peretu, the Middle School "Mihai Viteazu" Alexandria, The Teachers House of Teleorman District, along with the support of a few collectors, through the exhibition there were presented several school books, photos, school magazines and documents referring to the education system and out-of-school activities.

Enjoying the appreciation of both students and teachers, being actually the first round of visitors to the Teleorman District Museum, along with the attention of general public, the exhibition drawn a big number of visitors, proving to be a real success.

Keywords: *exhibition, school, education system, Teleorman District.*

Claudiu Olaru
Muzeul Județean Teleorman,
str. 1848, nr. 1, cod 140033,
Alexandria, județul Teleorman.
e-mail: mjt_claudiu@yahoo.com

MUZEUL TE VIZITEAZĂ

Corina Iordan

Rezumat: Începând cu anul 2013, Muzeul Județean Teleorman derulează un program de pedagogie muzeală destinat elevilor și cadrelor didactice din mediul rural intitulat „**Muzeul te vizitează**”. Programul vizează extinderea accesului la cultură a elevilor din satele și comunele teleormănene precum și realizarea unei legături directe între specialiștii din muzeu și învățătorii și profesorii din localitățile rurale.

Prin acest program ne-am propus să mergem în școlile din județ unde să susținem proiectele noastre de educație muzeală.

Totodată, programul „**Muzeul te vizitează**” urmărește să atragă la muzeu copiii și tinerii din mediul rural și să le facă cunoscut, prin diferite tipuri de activități, valorile istoriei locale precum și tradițiile populare din zona Teleormanului.

Cuvinte cheie: muzeu, pedagogie muzeală, școală, elevi, cultură, istorie, tradiții populare.

Programul de pedagogie muzeală „**Muzeul te vizitează**” a fost lansat de Muzeul Județean Teleorman în anul 2013 și s-a „născut” în urma unei analize făcută publicului muzeului, în principal a categoriilor de proveniență a acestuia. Analiza a fost realizată prin sondaje și organizarea a două focus grupuri. Acestea au relevat faptul că publicul cel mai puțin prezent în muzeu este cel din mediul rural. Principalele cauze invocate: „distanța prea mare”, „nu ne pune Primăria la dispoziție microbuzul școlar”, „lipsa resurselor financiare”, „lipsa timpului liber”.

Pornind de la aceste considerente, am stabilit ca principal obiectiv al programului să vizeze extinderea accesului la cultură a elevilor din satele și comunele teleormănene precum și realizarea unei legături directe între specialiștii din muzeu și învățătorii și profesorii din localitățile rurale. Totodată, prin programul „**Muzeul te vizitează**” am urmărit să atragem la muzeu copiii și tinerii din mediul rural și să le facem cunoscut, prin diferite tipuri de activități, valorile istoriei locale precum și tradițiile populare din zona Teleormanului.

Întrucât copiii din mediul rural pot ajunge cu greu la muzeu, ne-am propus ca specialiștii Muzeului Județean Teleorman să meargă în unitățile de învățământ din satele și comunele din județ unde să susțină, pe parcursul anului școlar, proiectele noastre de educație muzeală.

Derularea proiectului a fost stabilită să se desfășoare în două etape: una în muzeu, iar cealaltă în unitățile de învățământ.

Prima etapă a fost legată de pregătirea și promovarea evenimentului. Aceasta a presupus:

- lansarea proiectului către unitățile de învățământ din județ și prezentarea temelor propuse (15 septembrie);
- stabilirea unei date limită de înscriere (15 octombrie) prin intermediul unei *fișe de înscriere tip*;
- programarea școlilor în funcție de tematica aleasă și de ordinea înscrierilor;
- încheierea de parteneriate educaționale între muzeu și unitatea de învățământ;
- stabilirea, documentarea și pregătirea materialelor necesare desfășurării activităților;
- deplasarea la unitățile de învățământ.

Cea de-a doua etapă, derulată în școli, a cuprins prezentarea muzeului și a programelor educaționale ale instituției (prezentare PowerPoint), prezentarea temei manifestării, informații de specialitate legate de temă (prezentare PowerPoint) precum și demonstrații practice sub forma unor ateliere de lucru.

În ceea ce privește temele propuse în cadrul programului *Muzeul te vizitează*, am stabilit un număr de opt proiecte de pedagogie muzeală, desfășurate câte unul pe lună în perioada noiembrie – iunie, care să vizeze lecții și ateliere legate de obiceiuri și tradiții populare teleormănene. Este vorba de: *Meșteșuguri populare uitate* (noiembrie), *Credințele populare despre vreme și timp* (decembrie), *Șezătoarea de altădată* (ianuarie), *Cum se îmbrăcau bunicii noștri* (februarie), *Tradiții populare de primăvară* (martie), *Tradiții de Sfintele Paști* (aprilie), *Sărbătorile verii în tradiția populară* (mai), *De la bobul de grâu la pâine* (iunie).

Meșteșuguri populare uitate – este un proiect prin care am urmărit să aducem în atenția copiilor o serie de ocupații identitare zonei Teleormanului precum și redescoperirea tradițiilor populare românești. În cadrul acestei teme sunt prezentate vechi meșteșuguri populare care astăzi aproape au dispărut - torsul și țesutul, cojocăritul, tăbăcitul,

prelucrarea lemnului și a fierului – iar copiii sunt inițiați în realizarea de țesături la gherghef, tors, și cusut.

Credințele populare despre vreme și timp - prin acest proiect am încercat să explicăm elevilor însemnătatea în viața oamenilor atât a „calendarului popular” (care indică, prin datele sărbătorilor și obiceiurilor, timpul optim pentru arat și semănat, pentru formarea și desfacerea turmelor, pentru urcarea și coborârea oilor de la munte, zilele favorabile sau obligatorii anumitor ritualuri gastronomice sau culegerii plantelor de leac, pentru peșit și logodit, pentru pomenirea moșilor și strămoșilor, pentru aflarea ursitei), cât și a „calendarului religios” (unde fiecare zi a săptămânii este închinată, în serviciul liturgic, pomenirii unora dintre persoanele sau momentele de seamă ale istoriei sfinte, toate în directă legătură cu persoana și cu activitatea Mântuitorului). În cadrul acestui proiect am realizat împreună cu copiii mici experimente legate de aflarea stării vremii într-un an folosind o veche tradiție și anume, cea a „foilor de ceapă”.

Șezătoarea de altădată – este un proiect prin care am dorit să prezentăm elevilor unul dintre obiceiurile românești referitoare la muncă și anume: șezătoarea sau claca (desfășurată în toată plenitudinea ei până târziu, prin anii '60, aceasta se constituia într-o adevărată instituție socială și era o formă de întraajutorare comunitară, dar și un loc de petrecere plăcută a timpului în zilele lungi de iarnă, de derulare a unor obiceiuri și de învățare a deprinderilor de viață și de muncă). În cadrul acestui proiect am organizat împreună cu copiii șezători în care am desfășurat o serie de obiceiuri specifice: am cusut, am curățat porumb, am cântat, am spus ghicitori etc.

Cum se îmbrăcau bunicii noștri - proiect prin care am urmărit să marcăm însemnătatea portului popular și rolul pe care acesta îl deține în existența omului. Alături de informațiile de specialitate, copiii au fost învățați, în cadrul atelierului de lucru, să realizeze păpuși din ațe, să le confecționeze costume populare și să realizeze colaje din materiale textile reprezentând portul tradițional teleormănean.

Tradiții populare de primăvară - este un proiect în cadrul căruia am prezentat elevilor datini și tradiții de primăvară din zona Teleorman (mărțișorul, legenda Babei Dochia, sărbătoarea celor 40 de sfinți care a generat sărbătoarea populară românească a Mucenicilor, sărbătoarea Blagoveșteniei) și am realizat împreună cu copiii mărțișoare.

Tradiții de Sfintele Paști - este un proiect prin care am explicat elevilor semnificația religioasă a celei mai mari sărbători a creștinătății, Învierea Domnului, precum și obiceiurile și tradițiile populare legate de

sărbătoarea Paștelui. În cadrul acestui proiect am derulat un atelier de încondeiat ouă.

Sărbătorile verii în tradiția populară - prin acest proiect ne-am propus să aducem în atenția copiilor o serie de tradiții și obiceiuri populare legate de două mari sărbători ale verii: Rusaliile (Moșii de Vară, Spălatul pe Picioare, Călușul) și Drăgaica (Sânzienele, Sânpetru de vară). În cadrul acestei teme, alături de informațiile de specialitate oferite elevilor, am experimentat „obiceiul spălării picioarelor” practicat în ziua de Rusalii.

De la bobul de grâu la pâine - proiect prin care am urmărit să prezentăm elevilor tradițiile și obiceiurile teleormănene legate de grâu și pâine.

Deplasarea specialiștilor muzeului cu materiale educaționale specifice, derivate din patrimoniul existent în muzee, cu tehnologie modernă de videoproiecție, totul dublat cu metode educaționale moderne și interactive, bazate pe participarea elevilor la actul educațional, a constituit o premieră fără precedent în mediul de implementare a proiectului. Copiii au fost extrem de încântați de proiect, muzeul primind numeroase solicitări de reluare a temelor în unitățile de învățământ.

Succesul programului de pedagogie muzeală *Muzeul te vizitează* poate fi măsurat și prin numărul de unități școlare participante în cei trei ani de derulare a proiectului. Dacă în anul 2013 s-au înscris în program 8 școli din mediul rural, în anul 2014 numărul lor s-a dublat, iar în acest an ne-au solicitat 19 unități școlare.

Ceea ce ne-a surprins și ne surprinde în derularea proiectului este implicarea cadrelor didactice și a elevilor care s-au pregătit, la rândul lor, pentru temele propuse. Lecțiile și atelierelor noastre au fost completate cu desene tematice, programe artistice, îmbrăcăminte adecvată temei propuse (costume populare), obiecte și fotografii din arhiva părinților, preparate culinare (mucenici, colăcei, colărez).

După trei ani, ceea ce am reușit prin Programul „Muzeul te vizitează” este:

- facilitarea accesului elevilor din mediul rural la programe de educație muzeală;
- dezvoltarea abilităților profesorilor în domeniul metodelor nonformale de lucru cu elevii;
- dezvoltarea intereseului celor implicați în procesul educațional pentru metode alternative de învățare;

- realizarea de legături directe între specialiștii muzeului și cadrele didactice;
- îmbogățirea bazei materiale a școlilor cu materiale didactice noi care vor putea fi folosite (caiete de lucru, CD cu prezentări PowerPoint create în cadrul acestui program);
- reînvierea datinilor și tradițiilor populare;
- stârnirea interesului și a dorinței copiilor de a vizita muzeul;
- vizitarea muzeului alături de părinți și cadre didactice.

Acest ultim punct, vizitarea muzeului de către copiii din mediul rural alături de părinți și cadre didactice, în urma vizitelor noastre în mediul lor, a contuit și constituie reușita proiectului nostru. Ulterior vizitelor la muzeu, o parte dintre cadrele didactice și elevii lor ne-au trimis desene cu ceea ce i-a impresionat pe cei mici la Muzeul Județean Teleorman. Desenele lor au făcut în anul 2014, în luna aprilie, obiectul expoziției tematice „Muzeul văzut prin ochii copiilor”.

Concluzionând, putem spune că muzeul este o însemnată resursă de învățare, un suport didactic și o modalitate de dezvoltare a unei prietenii de durată între școală/copii și muzeu.

Bibliografie:

- Maria Cioară Bâtcă, Vlad Bârcă, *Zona Etnografică Teleorman*, Editura Sport-Turism, București, 1985.
- Georgeta Stoica, Maria Văgîi, *Arta Populară din Cîmpia Munteniei*, Casa Creației Populare a Județului Ilfov, 1969.
- *De la fibră la covor*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
- Doina Dascălu Ișfănoni, *Ținuta scenică a interpretului de muzică populară*, Editura Olimp, București, 1999.

1

2

3

4

5

6

Planșa I. Aspecte din timpul desfășurării proiectelor educative: **1-3** *Meșteșuguri populare uitate*; **4-6** *Credințele populare despre vreme și timp.*

1

2

3

4

5

6

Planșa II. Aspecte din timpul desfășurării proiectelor educative: **1-3** Șezătoarea de altădată; **4-6** Cum se îmbrăcau bunicii noștri.

1

2

3

4

5

6

Planșa III. Aspecte din timpul desfășurării proiectelor educative: **1-3** *Tradiții populare de primăvară*, **4-6** *Tradiții de Sfintele Paști*.

1

2

3

4

Planșa IV. Aspecte din timpul desfășurării proiectelor educative: **1-3** Sărbătorile verii în tradiția populară; **4** De la bobul de grâu la pâine.

Museum is visiting you.

Abstract: *Since 2013, the Teleorman County Museum has unrolled a program of museum pedagogy for the students and the teachers from the villages, entitled "Museum is visiting you".*

The program is pursuing to extend the access of the students from the Teleorman county villages to the culture, as well as to realize a direct connection between the museum specialists and the teachers from the rural localities.

Additionally, the "Museum is visiting you" program is pursuing to draw to the museum the children and the young people from the rural localities and to make known to them, through a variety of activities, the local history's values such as popular traditions from the Teleorman county.

Keywords: *museum, museum pedagogy, school, students, culture, history, popular traditions.*

Corina Iordan
Muzeul Județean Teleorman,
str. 1848, nr. 1, cod 140033,
Alexandria, județul Teleorman.
e-mail: corinaioran1@yahoo.com

NICHITA STĂNESCU - CĂLĂTOR ÎN EUROPA

Carmen Guef

Rezumat: *Lucrarea de față își propune să prezinte un capitol din viața poetului Nichita Stănescu, mai puțin abordat și cunoscut, acela al călătoriilor sale dincolo de granițele României, văzute chiar prin ochii și ... stiloul marelui poet al Necuvintelor. Curiozitatea ne-a fost trezită de un număr destul de mare de cărți poștale ilustrate aflate în patrimoniul Muzeului Memorial Nichita Stănescu. Ilustratele sunt adresate de poet familiei sale și lectura lor ne ajută să vedem și să înțelegem mai bine personalitatea omului Nichita Stănescu, dincolo de versurile sofisticate și încărcate de sensuri culturale, fiul sensibil, iubitor și legat de familie și locurile natale prin toate fibrele ființei sale.*

Cuvinte cheie: *călătorii, cărți poștale ilustrate, Europa, familie*

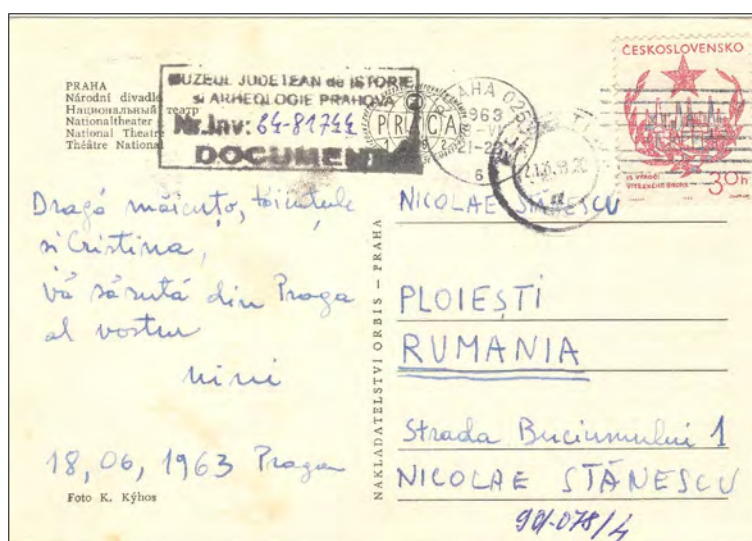
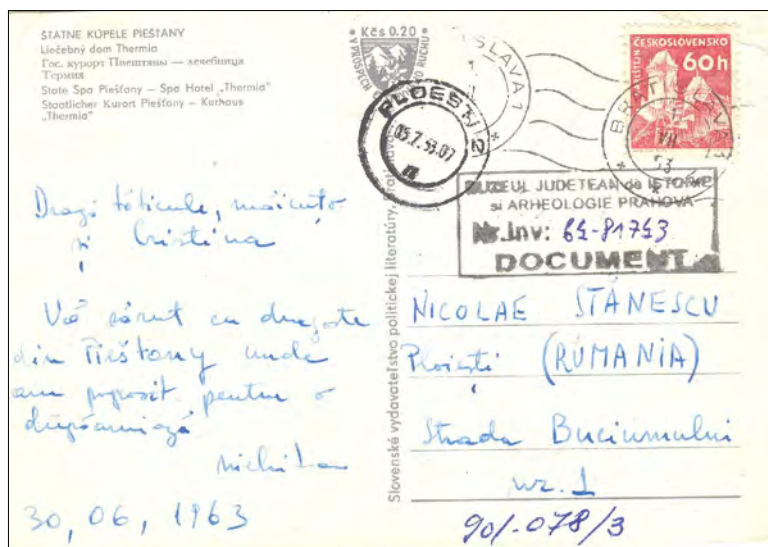
Pare greu de crezut, dar, așa cum spunea în jurnalul său poeta Gabriela Melinescu, iubirea și muza lui Nichita pentru mai bine de un deceniu, scriitorii români plecau destul de des din țară, pe vremea lui Ceaușescu.

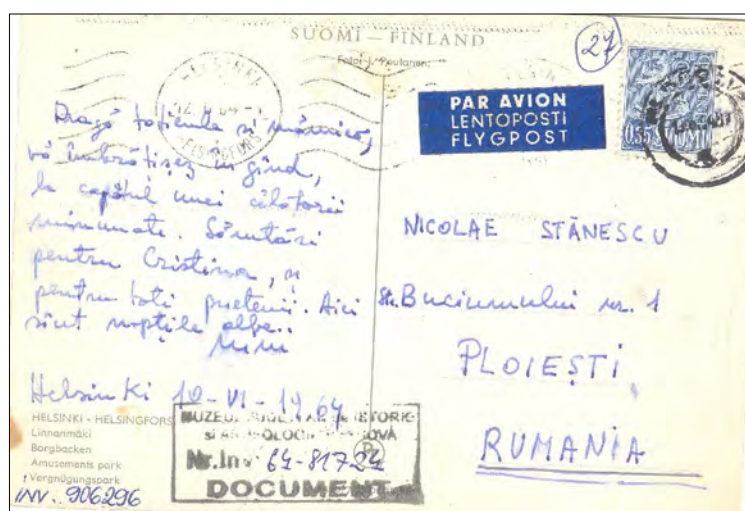
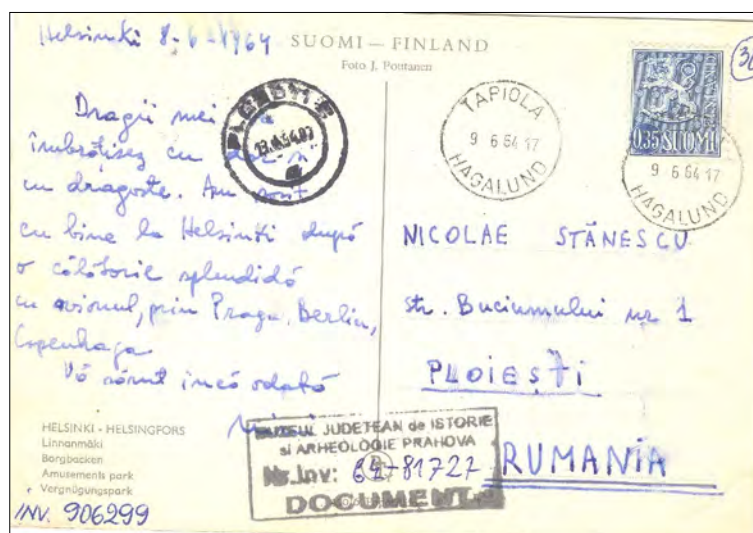
Prima călătorie a poetului în străinătate a avut loc în anul 1963, în fosta Cehoslovacie, iar ultima plecare din țară, chiar în ultimul său an de viață, 1983, în fosta Iugoslavie.

Pe parcursul acestor 20 de ani, Nichita Stănescu, departe de a se număra printre răsfățații regimului comunist, a vizitat totuși un număr destul de mare de țări, în majoritate comuniste, dar și Franța, Suedia, Germania Federală, Austria, Italia sau Regatul Unit, pentru a participa la diverse întruniri ale scriitorilor europeni, la festivaluri literare, ca invitat sau pentru a-i fi decernate premii, ca recunoaștere a valorii sale în literatura europeană și universală.

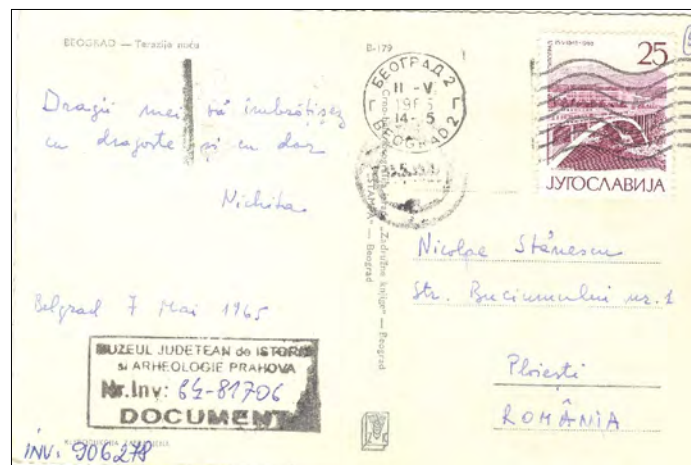
Deși nu a fost printre scriitorii români care și-au clamat patriotismul în mod direct și ostentativ, pentru a beneficia de favoruri din partea comuniștilor atotputernici, Nichita Stănescu și-a iubit țara cu o dragoste adevărată și puternică și, ori de câte ori pleca departe de ea, îi ducea dorul și dorea să revină cât mai repede acasă.

Parcurgând cărțile poștale ilustrate aflate în patrimoniul Muzeului Memorial „Nichita Stănescu” Ploiești, te impresionează în mod plăcut căldura, sensibilitatea și dragostea poetului, sentimente ce răzbat din cuvintele cu care se adresează familiei sale. Deși la o vârstă matură, Nichita folosește formule de adresare pline de dragostea unui adolescent pentru părinți și sora de acasă, iar ilustratele sunt semnate, în general, Nini, așa cum era alintat în familie.

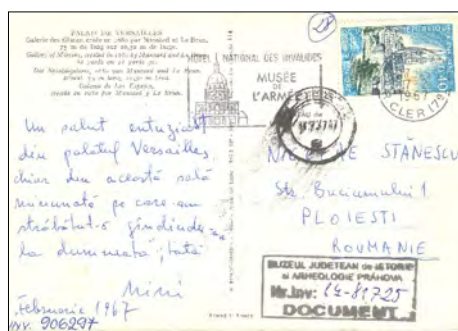

În mai 1965, poetul călătorește în Iugoslavia pentru a participa la Festivalul de Poezie de la Struga, unde i se decernează „Premiul Mic” acordat tinerilor scriitori, pentru poemul „Quadriga”. Juriul macedonean l-a preferat pe Nichita în defavoarea poetului rus Evgheni Evtușenko, poet aparținând aceleiași generații, reprezentant de seamă al „dezghețului” literar de după moartea lui Stalin. Acest premiu a reprezentat prima recunoaștere pe plan internațional, a poetului Necuvintelor.

La începutul anului 1967, Nichita Stănescu face o călătorie în Austria, Franța și Principatul Monaco, în componența unei delegații a Uniunii Scriitorilor. Ca de obicei, nu uită să își salute și îmbrățișeze familia și să îi prezinte locurile frumoase prin care trece, poate mai concis, dar cu aceeași căldură și sensibilitate. De remarcat, atenția deosebită pe care fiul o acordă părinților săi, ultimele două ilustrate, de la Versailles, fiind adresate separat părinților săi, mamei îi „sărută mâinile”, iar tatei îi împărtășește entuziasmul său și faptul că s-a gândit la el, admirând minunata sală a oglinzilor. Toată această grijă deosebită manifestată de Nichita față de părinții săi, ne trimite cu gândul la sensibilitatea și frumusețea sufletului și caracterului poetului, precum și la educația aleasă pe care o primise în familie.

Cu prilejul acestei vizite la Paris, din februarie 1967, Nichita Stănescu primește în dar de la marele poet Jacques Prévert ultimul său volum de versuri intitulat „Fatras”, cu dedicația următoare: „În semn de bună amintire.....lui Nichita Stănescu, (de la) Jacques Prévert”

În vara anului 1968, poetul face o nouă călătorie în Cehoslovacia, unde vizitează orașele Brno, Spielberg și, bineînțeles, Praga, de unde nu uită să își sărute, în scris, părinții.

Periplul nostru printre călătoriile lui Nichita Stănescu așa cum sunt ele prezentate cu propriile-i cuvinte, în cărțile poștale ilustrate, expediate din orașele vizitate familiei Stănescu, se oprește pentru moment, urmând a fi continuată într-o lucrare ulterioară.

Nichita Stănescu - traveller in Europe

Abstract: *The present work aims to present a less known chapter in the life of the poet Nichita Stănescu. We will talk about poet's travels abroad, as shown by Nichita himself, in the postcards he used to send to his family, documents that belong to "Nichita Stănescu" Memorial Museum. Reading those postcards one can better know and understand the personality of the man beyond his sophisticated and full of cultural sense poetry, the loving son, sensitive and deeply attached to his family and his birthplace.*

Keywords: *Travels, postcards, Europe, family*

Carmen Guef
Muzeul Memorial „Nichita Stănescu”,
Ploiești, str. Nichita Stănescu nr. 1,
județul Prahova.
email: muzeul.nichitastanescu@yahoo.co.uk

RESTAURAREA UNUI SFEȘNIC DIN CERAMICĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA

Gabriela Popa

Rezumat: Prin prezenta lucrare aducem în atenția specialiștilor restaurarea unui sfeșnic din ceramică de factură etnografică. Articolul prezintă etapele de restaurare și conservare, tehnica folosită în intervenție și elementele de consolidare.

Cuvinte cheie: restaurare, sfeșnic, ceramică, etnografie.

Încă din trecut ceramica a avut un rol deosebit de însemnat atât prin caracterul ei practic cât și prin felul cum vasele împodobite înfrumusețau locuințele. Creată din materii prime anorganice naturale, prin tehnologii mai mult sau mai puțin complicate, ceramica oferă laboratorului de muzeu mai puține probleme de conservare și mai multe de restaurare. Pe masa de lucru a restauratorului ajung fragmente mai mari sau mai mici (uneori forma și dimensiunea lor redusă nu permit o determinare exactă a formei obiectului), cu diferite grade de degradare sau depuneri.

Restaurarea unui obiect cunoaște o anumită desfășurare de faze și etape, începând cu studiul macroscopic al fragmentelor în vederea determinării tehnologiei prelucrării, tehnica realizării motifelor decorative, calitatea pastei și dimensiunile obiectului. În cazul în care fragmentele ceramice prezintă depuneri de săruri dobândite în timpul perioadei în care s-a aflat în sol (ex. materialul ceramic arheologic), sunt necesare investigații chimice amănunțite pentru stabilirea cu exactitate a naturii depunerilor și aplicarea corectă a tratamentelor chimice pentru îndepărtarea și neutralizarea lor. După curățarea fragmentelor, atât mecanică cât și chimică, se poate trece la restaurarea propriu-zisă care cuprinde o serie de faze de execuție: identificarea fragmentelor, asamblarea lor, realizarea unor armături pentru consolidare, dacă este cazul, amprentarea zonelor lacunare, plombarea și completarea părților lipsă din obiect, modelarea și finisarea liantului, reconstituirea motifelor

ornamentale, integrarea cromatică, aplicarea unui film pelicologen pentru conservare.

În sprijinul celor de mai sus vă supunem atenției, pe scurt, un studiu de caz: restaurarea unui sfeșnic din ceramică cu trei brațe (nr. inv. 34-2916), piesă din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

Sfeșnicul este un suport pentru lumânare, realizat din diferite materiale (lemn, ceramică, metal), de obicei de formă cilindrică. Sfeșnicele au mărimi și forme variabile. Sunt sfeșnice formate dintr-un mic suport pentru a fi ținute în mână, unele, cu o bază mai lată, care se pot așeza pe masă, și altele, cu picior înalt, ce sunt așezate direct pe podea. Toate aceste sfeșnice pot fi simple sau bogat împodobite cu picturi, sculpturi, motive vegetale, decorațiuni din email sau porțelan, din metale prețioase¹.

Sfeșnicul poate avea unul sau mai multe brațe, având un anumit simbolism în credința ortodoxă. Sfeșnicul cu un singur braț simbolizează unitatea Sfintei Treimi, cel cu două brațe simbolizează cele două firi (dumnezeiască și umană) ale Mântuitorului, iar cel cu trei brațe simbolizează cele trei Persoane ale Sfintei Treimi. Mai există, de asemenea, sfeșnice cu șapte brațe (cele șapte daruri ale Sfântului Duh), cu doisprezece (cei 12 apostoli), etc.

Sfeșnicul care face obiectul articolului de față este o piesă realizată în secolul al XX-lea într-un atelier autohton. Materialul folosit la realizarea sa este o pastă de lut ars de o calitate relativ bună, cu granulație medie și ardere oxidantă. Piesa este realizată prin turnare și modelare, baza regăsindu-se sub formă de con trunchiat iar cele trei brațe tubulare fiind prevăzute, în partea superioară, cu suporturi pentru lumânări. Decorul este reprezentat de motive florale și geometrice dispuse pe toată suprafața piesei și a fost realizat prin tehnica incizării și aplicării unor bumbi reliefați din lut. Cromatică este policromă, pe fond alb-gălbui (strat gros de angobă), culorile folosite în realizarea decorului fiind culori vii de albastru cobalt, verde, brun și galben.

Piesa se afla sub formă fragmetară (5 fragmente) și prezenta lipsuri de material original, în special în partea superioară (două dintre cele trei brațe nu mai aveau suporturile pentru așezarea lumânărilor). În trecut piesa a suferit o intervenție nereușită de restaurare, indicată de urme și scurgeri de adeziv vechi și completări defectuoase. Într-o

¹ Ene Braniște, Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2001, p. 446-447.

încercare de armare (consolidare), corpul piesei, dintre bază și zona de legătură a brațelor, a fost obturat cu ipsos și fragmente din lemn. Pe suprafața fragmentelor ceramice erau prezente urme aderente de murdărie, scurgeri de ceară, urme grosiere de adeziv vechi și ipsos.

Etapele intervențiilor de restaurare

În prima fază fragmentele ceramice au fost supuse unei curățiri chimice și mecanice, astfel realizându-se o îndepărtare eficientă a depunerilor aderente de murdărie dar și adaosurile de adeziv și ipsos rezultate din precedenta intervenție. Uscarea fragmentelor s-a realizat lent, pe hârtie de filtru, departe de surse directe de căldură. După identificarea fragmentelor ceramice și stabilirea pozițiilor indicate de forma și decorul piesei s-a efectuat lipirea acestora cu un adeziv adecvat acestui tip de ceramică (Moment super).

Pentru a putea realiza stabilitatea ansamblului fragmentar s-a impus confecționarea unei armături din fibră de sticlă și aracet, astfel creându-se o zonă de legătură între corpul piesei și zona de îmbinare a celor trei brațe. Completarea zonelor lacunare a fost realizată dintr-un amestec de ipsos, aracet și apă, pe suport de fibră de sticlă, după amprentarea cu cauciuc siliconic și benzi de ceară dentară a părților originale ale obiectului și transpunerea în zonele lipsă. Spațiile rezultate în urma lipirii fragmentelor ceramice, dar și zonele în care stratul de smalț a fost desprins, au fost chituite cu un amestec de apă, aracet și ipsos, în părți egale. Prelucrarea completărilor și chituirile s-au realizat cu instrumentar de specialitate și hârtie abrazivă de diferite granulații. Integrarea cromatică s-a făcut prin pensulare, cu ajutorul culorilor acrilice pe bază de apă, în tonuri cât mai apropiate de culorile originale. Pentru conservarea obiectului s-a aplicat o peliculă fină de Paraloid B 72. Piesa restaurată a fost ulterior clasată în Patrimoniul Cultural Național, în categoria fond, prin ordinul de clasare nr. 2314/10.05.2011².

² <http://clasate.cimec.ro/detalii.asp?tit=Sfesnic&k=A3E51605CB204C4794F7CEE7632EED87>, accesat la 05.10.2015

Planșa I. Piesa înainte de restaurare.

Planșa II. Piesa în timpul restaurării.

Planșa III. Piesa în timpul restaurării.

Planșa IV. Piesa după restaurare.

The restoration of a ceramic candlestick belonging to Prahova District Museum of History and Archaeology.

Abstract: *The present paper aims to bring into attention the restoration of an ethnographic ceramic candlestick. This article presents the stages of restoration and conservation process, the technique used for this intervention and the consolidation elements as well.*

Keywords: *restoration, candlestick, ceramic, ethnography.*

Gabriela Popa
Muzeul Județean de Istorie și
Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: gabipopa71@ymail.com

SIMPOZIONUL NAȚIONAL

"TIMPUL ȘI OMUL"

MUZEUL CEASULUI

"NICOLAE SIMACHE"

PLOIEȘTI

CEASURI CU VALOARE ISTORICĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

Maria-Magdalena Ioniță

Rezumat: Muzeul Național de Istorie a României deține numeroase piese de orologerie care au nu numai o mare valoare istorică dar și una artistică importantă. În articolul de față autoarea se oprește mai cu stăruință asupra ceasurilor de buzunar care au aparținut domnitorilor Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849) și Grigore Alexandru Ghica (1849-1856), referindu-se și la personalitatea și realizările celor doi în opera de modernizare a țării. Un spațiu generos este rezervat prezentării „ceasului de sân” care a aparținut Mitropolitului Moldovei Veniamin Kostachi (1803-1806; 1812-1842), oferind amănunte asupra circuitului și împrejurărilor în care piesa, deosebit de valoroasă, a ajuns în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României. În final, autoarea se referă pe larg la ceasul de birou cu deșteptător care a aparținut scriitorului Ion Creangă și la ceasul electric cu pendulă, primul de acest fel din București la acea dată, comandat și folosit de unul dintre cei mai harnici primari ai Capitalei, liberalul Emanoil Protopopescu Pake (1888-1891).

Cuvinte cheie: ceasuri de buzunar, domnitori, Mihail Sturdza, Grigore Alexandru Ghica, „ceas de sân”, Mitropolitul Moldovei Veniamin Kostachi, ceas de masă, scriitor Ion Creangă, ceas electric cu pendulă, primar București Emanoil Protopopescu Pake.

Măsurarea timpului, aproximativă mai întâi, după mișcarea astrelor sau cu mijloace rudimentare la îndemâna tuturor, iar după apariția instrumentelor specializate în așa ceva, dotate cu mecanisme din ce în ce mai perfecționate, tot mai exactă, a jucat un rol important în viața și mai ales în activitatea oamenilor, fie ei de rând, învățați sau capete încoronate. Muzeul Național de Istorie a României deține o valoroasă colecție de asemenea instrumente de măsurat timpul, de ceasuri adică, cu ajutorul cărora putem să cunoaștem și să conturăm mai bine o serie de personalități ce s-au afirmat în diverse domenii, marcând istoria românilor. De aceea, pentru instituția în discuție și pentru slujitorii săi, este mai puțin importantă cunoașterea și descrierea mecanismului de funcționare a respectivelor ceasuri, datorie asumată de

specialiștii în domeniu, cât felul cum s-a raportat măsurarea timpului la fiecare dintre posesorii acestor piese, cum și dacă le-a influențat viața și activitatea specifică muncii lor, ca și circuitul pe care l-au urmat până a ajunge în patrimoniul muzeului nostru, cu alte cuvinte relevarea valorii lor istorice. Din această perspectivă, mă voi referi în continuare la câteva din piesele aflate în colecția de ceasuri a instituției pe care am slujit-o cu credință și dragoste timp de aproape 40 de ani, Muzeul Național de Istorie a României.

Ceasurile de buzunar ce au aparținut domnitorilor Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849)¹ și Grigore Alexandru Ghica (1849-1856)², au intrat în patrimoniul muzeului în 1973, prin transfer, de la Muzeul Municipiului București. În ce-i privește pe cei doi posesori ai acestora, deși domniile lor s-au succedat și prin măsurile luate de ambii pentru modernizarea țării putem spune că au contribuit din plin la mersul înainte și dezvoltarea societății moldovene în varii domenii, există diferențe notabile între perioadele în care și-au desfășurat domnia și, evident, între personalitățile lor.

Mihail Sturdza, numit în funcție de Sultan, dar la solicitarea expresă a Țarului Rusiei căruia i-a rămas credincios până la sfârșitul îndelungatei sale domnii (15 ani), a fost adeptul absolutismului luminat al secolului al XVIII-lea și adversar intransigent al regimului democratic, parlamentar. Demonstrând multă abilitate, intuiție politică și prudență el a urmărit constant două obiective: sporirea puterilor sale și menținerea unor relații amicale cu Rusia³, asigurându-și „*astfel sprijinul Petersburgului în toate conflictele cu boierimea*”, deși conservatorismul său „*s-a acordat, cel puțin, până la un punct, cu cel al boierimii*”⁴. Posesor al unor vaste cunoștințe, om de o remarcabilă cultură, talentat vorbitor, și-a folosit aceste atuuri, deși avea o imensă avere constând mai ales din întinse suprafețe de pământ, pentru a se îmbogăți și mai mult, prin orice mijloace – moșteniri abil pregătite, cotropiri de proprietăți, arenda vămile și ocnelor, luarea în întreținere a lucrărilor publice, sub numele altora, așa cum s-a întâmplat cu pavarea Iașilor sau cu construirea șoselelor care treceau pe moșiile sale.

¹ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 32800.

² *Idem*, nr. inv. 32801.

³ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 361.

⁴ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997.

Totuși, nu putem să nu remarcăm multele acțiuni întreprinse de el pentru modernizarea țării: reorganizarea administrativă a Moldovei, separarea puterii judiciare de cea administrativă și legislativă, înființarea, sub directa sa conducere, a unei Comisii ce avea drept sarcină alcătuirea unui singur cod al legilor din Moldova, reorganizarea miliției și instruirea cadrelor ei inferioare în școli speciale, inițierea unui amplu program de lucrări publice – au fost construite 400 poduri, preponderent din piatră, și cca. 250 km de șosele moderne – și, nu în ultimul rând, dezrobirea țăganilor statului și mănăstirești, decretată de domnitor la 1 ianuarie 1844, devansându-l astfel cu trei ani pe domnitorul Țării Românești, Gheorghe Bibescu. Mihail Kogălniceanu, pe care Mihail Sturdza îl trimisese la studii, împreună cu fiii săi, mai întâi în Franța și apoi, pentru a nu fi influențați de ideile liberale de acolo, în Germania, numea dezrobirea țăganilor „*un mare act de dreptate și moralitate*”. O atenție deosebită a fost acordată de domnitor instrucției publice prin înființarea de școli, acordarea de burse sau donații având ca scop încurajarea înscrierii tinerilor atât la școlile din țară, cât și la cele de peste hotare. La 16 iunie 1835 era inaugurată Academia Mihăileană care inițial avea două clase gimnaziale, două umaniste și una de filozofie. Operă datorată exclusiv domnitorului, noua instituție de învățământ beneficia și de o bibliotecă căreia Mihail Sturdza i-a făcut o donație de 600 de cărți. Tot din donații provenea și utilajul științific folosit în academie.

Probabil, datorită acestor acțiuni ale domnitorului ce vizau modernizarea a aproape tuturor domeniilor de activitate ale societății moldovene, liderii partidei naționale muntene i-au adresat acestuia, în 1841, o scrisoare remisă lui de Ion Ghica, prin care îi propuneau domnia și a Țării Românești și realizarea astfel a unirii celor două țări⁵. Deși a fost măgulit de această propunere, Mihail Sturdza a refuzat-o, considerând-o irealizabilă din cauza atitudinii negative a Rusiei.

În ce privește **ceasul de buzunar care a aparținut domnitorului Mihail Sturdza**, el poate fi considerat o operă de artă în miniatură, prezentând pe capacul din față, realizat în aur și email colorat, un portret de tinerețe al posesorului, îmbrăcat civil, după moda apuseană, cel mai probabil franțuzească, cu decorații rusești pe piept. Pe plastronul cămășii se vede un mic lanț –bijuterie, terminat în capete cu două rubine. Prin deschiderea capacului din față, ajungem la cadranul ceasului, care

⁵ Gheorghe Platon, *Domnitorul Mihail Sturdza și judecata istoriei*, în *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, vol.I, Editura Universității „Alex. I. Cuza”, Iași, 1995, p. 69.

este din email alb și pe care sunt indicate, cu cifre romane, orele. Pe cadran sunt marcate și minutele, dar nu se mai păstrează decât limba mare și cea mică, secundarul lipsind. Ceasului îi lipsește capacul din spate, așa încât parte din mecanismul său este „la vedere”, încadrat într-o placă din aur, decorată cu motive vegetale și florale în interiorul cărora sunt montate rubine de diverse dimensiuni. În centrul respectivei plăci este marcat numărul de fabricație al ceasului – „nr. 26125”, iar pe marginea ei, o inscripție, în limba franceză, din care putem afla firma producătoare și componența mecanismului său: „AMI SANDOZ ET FILS; CYLINDRE HUIT TROUS; RUBIS” (*Ami Sandoz și fiii; cilindru cu opt orificii; rubine*).

Încheindu-și discursul adresat Divanului Moldovei la 22 mai 1856, discurs ce reprezenta de fapt un raport asupra principalelor îmbunătățiri pe care reușise să le aducă organizării interne a țării în cei șapte ani de domnie, **Grigore Alexandru Ghica** adăuga: „*Dar între toate acestea, noi simțim o părere de rău: evenimentele politice nu ne-au îngăduit a realiza tot aceea ce patriotismul și dorința noastră pentru binele public ar fi cugetat pentru iubită noastră Patrie; sperăm că ea ne va ține aceasta în seamă*”⁶. Și chiar dacă dorința nu i-a fost respectată de contemporani care nu au ținut seama de împrejurările politice nefavorabile în care i s-a derulat domnia, posteritatea este datoră să recunoască în Grigore Alexandru Ghica pe unul dintre cei mai luminați și patrioți conducători pe care i-a avut Moldova.

Deși își începe domnia sub auspicii deloc încurajatoare care făceau aproape imposibilă o bună și dreaptă administrare a țării, deși finanțele Moldovei, și așa sleite, au trebuit să facă față întreținerii succesive a armatelor turcești, țariste și habsburgice, iar dușmanii din interior sau agenții puterilor ocupante îi supravegheau orice mișcare, răstălmăcind-o în defavoarea sa, Grigore Alexandru Ghica a reușit să biruie aceste greutăți. Prin măsurile luate în diverse domenii de-a lungul celor șapte ani de domnie, continuând, într-un fel, opera unchiului său (mama sa Elena Sturdza era sora domnitorului Mihail Sturdza⁷ – n.n.), el a dovedit cu prisosință că era pe deplin conștient de misiunea sa – reformarea și modernizarea organizării interne a Moldovei, potrivit realităților existente atunci.

Considerată de domnitor „întâia...(sa) îngrijire”, intră în vigoare din 1851 „*legea pentru reglementarea raporturilor dintre proprietarii și*

⁶ *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Sturdza, vol. III, București, 1889, p. 473.

⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, Iași, 1893, p. 441-443.

lucrătorii pământului", iar printr-o serie de măsuri economice și administrative el contribuie la emanciparea intereselor naționale în industrie și comerț, la modernizarea căilor de comunicație. În același an Grigore Alexandru Ghica aprobă și pune în vigoare „Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei”, care restatornicea limba română ca limbă de predare în învățământul superior⁸. Între reformele realizate sau inițiate de el s-au numărat și desființarea robiei, reorganizarea armatei moldovene, dar și proiectul de secularizare a 2/3 din averile mănăstirilor închinată⁹.

Aflat în tinerețe printre membrii deosebit de activi ai partidei naționale, atribuindu-i-se, de către nepotul său Radu Rosetti, chiar meritul de a fi fost „întemeietorul partidului unionist în Moldova”, domnitorul îi spunea încă din 1848 lui Costache Negri: „părerea mea personală este: Unirea celor două provincii”¹⁰. De aceea nu ne surprind măsurile luate de el în vederea susținerii curentului unionist prin încurajarea întoarcerii în țară a foștilor revoluționari sau prin decretarea libertății presei, și nici poziția curajoasă luată în apărarea autonomiei țării, pentru restabilirea vechilor drepturi politice ale Moldovei. Mărturie stau cele două memorii adresate de Grigore Alexandru Ghica Conferinței de la Viena, la 30 septembrie 1854, și Congresului de pace de la Paris, la 28 februarie 1856¹¹. Deși susținut în acțiunile sale unioniste și patriotice de marea majoritate a populației Moldovei care-i cerea prin numeroase petiții „ca Domn... ca român să nu lăsați a se sfâșia drepturile țării”, tocmai această atitudine a sa îi grăbește înlăturarea din domnie. Este nevoit să părăsească țara și să plece în Franța unde își continuă activitatea în sprijinul realizării unirii Principatelor, până la moartea sa, survenită în 1857.

Cu siguranță că în timpul „învișorării” sale domnii, cum singur o numea, din care mai mult de un an a trebuit să stea departe de țară, la Viena, din cauza ocupației țariste în Principate, **ceasul de buzunar** asupra căruia ne oprim, i-a fost un permanent și de folos însoțitor și sprijin **domnitorului Grigore Alex. Ghica**. În mare, ceasul este asemănător, în ce privește componentele, cu cel al lui Mihail Sturdza. Carcasa este confecționată din aur 75%, în greutate de 47,45 grame. Pe

⁸ *Idem*, p. 444.

⁹ Leonid Boicu, *Adevărul despre un destin politic. Domnitorul Grigore Al. Ghica (1849-1856)*, [Iași], 1973, p. 99.

¹⁰ *Ibidem*, p. 124.

¹¹ Maria Ioniță, *Preludii diplomatice la formarea statului român modern – două memorii ale domnitorului Moldovei Grigore Alex. Ghica*, Muzeul Național, vol.V, 1981, p. 231-235.

capacul din față este realizat în aur și email colorat, încadrat într-un pătrat flancat de motive vegetale, portretul domnitorului, îmbrăcat în uniformă militară și cu decorații pe piept, care pot fi rusești. Prin deschiderea capacului ajungem la cadranul ceasului, din email alb, pe care sunt marcate orele, cu cifre romane. Sunt marcate și minutele, iar în centru, sunt fixate limba mare și limba mică a ceasului. Prin îndepărtarea capacului din spate, ajungem la placa din aur care acoperă mecanismul ceasului. În centrul acesteia, încadrată într-un scut neutru stilizat, este inscripția, în limba franceză, care precizează componența mecanismului ceasului și modul lui de funcționare: „*ANCRE VISIBLE; XIII JOYAUX; AIGUILLES; BALANCIÉE COMPENSÉE*” (ancoră vizibilă; 13 rubine; limbi indicatoare; balans compensat sau contrabalansat).

În anul 1974, Muzeul Național de Istorie a României își îmbogățește colecția sa de ceasuri prin achiziționarea uneia dintre cele mai frumoase și mai prețioase piese făcând parte din această categorie, **„ceasul de sân” care a aparținut lui Veniamin Kostachi (1768-1846), mitropolit al Moldovei între 1803-1806 și 1812-1842.** Unul dintre cei mai luminați clerici pe care i-a avut Moldova, pe numele său laic Vasile Kostachi, a fost numit mitropolit la 15 martie 1803¹², și a avut un foarte important rol în întemeierea învățământului religios în limba română, în traducerea de cărți bisericești în limba română din limba greacă mai ales, dar și în realizarea unor manuale după care să studieze cei ce voiau să urmeze învățământul teologic pentru a deveni preoți. De aceea, nu ne miră faptul că prima sa grijă după instalarea ca mitropolit, a fost să pledeze pentru necesitatea reorganizării învățământului în general, a școlilor, adresând chiar o anafora în acest sens domnitorului Moldovei, Alexandru Moruzzi. Prin hrisovul dat de acesta la 24 mai 1803, lua ființă Eforia Școalelor care urma să se ocupe de punerea în practică a problemei în discuție. Ca membru al Eforiei, Veniamin Kostachi și-a îndreptat eforturile spre înființarea unei școli în care să fie pregătit clerul românesc, având credința că „*înmulțindu-să cărțile și științele în limba nației, dacă nu eu, dar urmașii mei să vor învrednici a să folosi de cliros învățat și încuviințat și popor luminat*”¹³. Strădaniile depuse i-au fost răsplătite un an mai târziu, mai precis în octombrie 1804¹⁴, când reușește să obțină de la domnitor un nou hrisov prin care lua naștere Seminarul Socola și avea loc deschiderea inaugurală a cursurilor acestei prime școli clericale

¹² Constantin Erbiceanu, *Istoricul seminarului <<Veniamin>> din monastirea Socola fondat la 1804*, Iași, 1885, p. 28.

¹³ *Înainte cuvântare către cetitori*, Istoria scripturii vechiului Testament, tom. I, Iași, 1824.

¹⁴ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, vol. I, București, 1892, p. 95.

sistematice. Seminarul va funcționa în mănăstirea Socola, în apropiere de Iași, ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu, iar intenția manifestată de Veniamin Kostachi era de a da școlii nu numai profesori de discipline religioase și cântări bisericești, ci și profesori de gramatică românească și latină, de caligrafie, matematică, de istorie universală și logică, de filozofie și retorică¹⁵. Dar abia în 1820, cu ocazia începerii reorganizării seminarului de la Socola, își va putea pune în practică ideea de mai sus. El îl trimite pe Gheorghe Asachi, referendar al școalelor din Moldova, în Transilvania „în curs de șasă luni spre a studia starea școalelor române ortodoxe”¹⁶, dar și cu scopul nedeclarat de a recruta profesorii cei mai pricepuți pentru școala sa. Astfel încât, Asachi se întorcea din Transilvania însoțit de Ion Costea, profesor de retorică și poetică, Ion Manfi, pentru limba latină, Vasile Fabian-Bob, pentru teologie, și Vasile Pop, doctor în filozofie și medicină, căruia i se încredințează și direcția de studii a seminarului.

Din păcate, deși cu rezultate remarcabile, Seminarul de la Socola va trebui să-și închidă prea curând porțile din cauza a două evenimente care au tulburat spiritele și firescul lucrurilor: mișcarea eteristă, la izbucnirea căreia mitropolitul părăsește Iași refugiindu-se în satul Colincăuți, dincolo de Prut, și războiul ruso-turc început în 1828, în timpul căruia un incendiu distruge nu numai clădirea seminarului, dar produce o pagubă irecuperabilă prin arderea arhivei școlii¹⁷. Abia după venirea, în 1834, pe tronul Moldovei a lui Mihail Sturdza, om de cultură și iubitor de școală, Seminarul de la Socola își reia activitatea, cunoscând o nouă și benefică reorganizare, urmată de o perioadă de maximă dezvoltare. În semn de prețuire pentru întemeietorul acestei școli, domnitorul Mihail Sturdza ia hotărârea, în 1840, ca așezământul să poarte numele de „Seminaria Veniamină”¹⁸, pentru ca după un an, printr-o legiuire dată de domnitor la 28 martie 1841, la sugestia lui Veniamin Kostachi, să fie prevăzut ca, pe viitor, să nu poată fi hirotonisiți preoți în Moldova decât din rândul celor care urmaseră cursurile acestei școli prestigioase. Conflictul intervenit însă, în 1842, între domnitor și mitropolit, îl determină pe acesta din urmă să se retragă din viața publică, stabilindu-se la Mănăstirea Slatina unde își va da și obștescul sfârșit în anul 1846.

¹⁵ Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 34.

¹⁶ Gh. Asachi, *Cvestia învățătorei publice în Prințipatul Moldovei*, Iași, 1858, p. 13.

¹⁷ Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 56.

¹⁸ *Buletin foae oficială*, Iași, anul VIII (1840), p. 2.

„Ceasul de sân” care a aparținut Mitropolitului Veniamin Kostachi¹⁹ a fost achiziționat de muzeu de la Alexandru Kostachi, un descendent al nepotului de frate al mitropolitului, Iancu (Ion) Kostachi. Piesa are, potrivit spuselor lui Alexandru Kostachi, o poveste foarte interesantă: Mitropolitul Veniamin ar mai fi avut cel puțin un „ceas de sân” pe care, în 1828, pentru a contribui la ameliorarea relațiilor dintre trupele rusești de ocupație și administrația moldoveană din care nu mai rămăsese în Iași decât mitropolitul și câțiva boieri, restul fiind fugiți, l-a oferit unuia dintre generalii ruși comandanți de trupe. Măgulit, acesta, fie că este vorba de generalul Mirkovici sau, după altă sursă, de generalul Wittgenstein, i-a oferit lui Veniamin Kostachi Ordinul Sfânta Ana, iar ceasul ar fi ajuns în posesia unei descendente a altei ramuri din neamul Kostachi, Ileana Nicolae Lupu Kostachi, care l-a dăruit Mitropoliei Iașilor.

În ce privește „ceasul de sân” existent în patrimoniul Muzeului Național, după știința lui Alexandru Kostachi, lucrurile ar fi stat în felul următor. Odată retras la Mănăstirea Slatina, Mitropolitul Veniamin și-a făcut testamentul din care „aflăm că a lăsat călugărului Meletie Istrati, singurul bun ce-l mai avea, ceasornicul său de <<sân>> din valoarea căruia urma să se acopere cheltuielile înmormântării sale”²⁰. Călugării de la Mănăstirea Slatina, însă, l-au înmormântat pe cheltuiala lor, iar Meletie Istrati a dat ceasornicul nepotului de frate al mitropolitului, toți frații acestuia fiind morți, respectiv lui Iancu (Ion) Kostachi. La rândul său I. Kostachi l-a dăruit fiului său cel mai mare, Veniamin, care, în 1916, i l-a transmis nepotului, respectiv lui Alexandru Kostachi, în posesia căruia s-a aflat până în 1974 când l-a oferit, spre vânzare, muzeului nostru.

Adevărată bijuterie, ceasul, de fabricație elvețiană, cu seria nr. 9552 înscrisă pe capacul din spate, este confecționat din aur, având pe capacul din față, realizat în email albastru și gri și încadrat într-un chenar din motive florale incizate, portretul Mitropolitului Veniamin. Este un portret de bătrânețe ce-l înfățișează îmbrăcat în odăjdii, purtând pe cap potcapul cu camilafcă, cu mâna dreaptă dă binecuvântarea, iar cu stânga ține cârja arhipastorială. Imaginea amintește de descrierea făcută mitropolitului, în 1836, de către Edgar Quinet căruia îi lăsase o puternică impresie: „Suflet de o castitate îngerească, frumos și plin de majestate, cum n-am văzut alt bătrân în viața mea. Când Mitropolitul Veniamin îmbrăcat în

¹⁹ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 53016.

²⁰ Alexandru Kostachi, *Despre ultimul <<ceasornic de sân>> al Mitropolitului Veniamin Kostachi*, Revista Mitropoliei Moldovei și Sucevei, anul XLIV, nr. 3-4, martie-aprilie 1968, p. 228.

splendoarea bisericii sale orientale se înfățișa îmbrăcat în veșmintele cele aurite, cu pletele-i ca zăpada pe umeri, poporul vedea într-însul pe însuși sfântul patron al Moldovei”²¹. Ceasornicul „de sân” și cheia lui confecționată din oțel placat cu aur, sunt așezate într-o cutie din carton îmbrăcat în piele, pe a cărei căptușală din mătase este înscris numele unui cunoscut bijutier și ceasornicar din Iași „Leon Mayer, Bijuterie și horlogerie en gros, en detail, Furnisorul Curții Regale, Iași”, cutie care, după părerea noastră, nu are nici o legătură cu ceasul în discuție.

Rămânând în aceeași Moldovă, dar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ne oprim asupra **ceasului de masă²² care a aparținut scriitorului cu tolba plină de povești care a fost Ion Creangă**. Ce s-ar putea spune nou despre moldoveanul cu origini transilvane care s-a înscris și se va înscrie în conștiința tuturor generațiilor ca cel mai mare și talentat povestitor, creatorul unor personaje îndrăgite de copii începând de la vârste fragede, deși limba folosită de scriitor este astăzi tot mai greu de descifrat din cauza regionalismelor și arhaismelor întrebuițate? Dar tocmai această limbă din Humulești Târgului Neamț și dorința de a aduce la „Junimea” o adiere de aer proaspăt venit din lumea satelor, nealterat și neprelucrat, l-au făcut, cu siguranță, pe Titu Maiorescu să accepte ca fostul său elev eminent²³ de la „Institutul pedagogic de la Trisfetite din Iași” adus de Mihai Eminescu în toamna lui 1875 la una din ședințele literare ale societății, să-și prezinte aici „producțiunile”. Și astfel, prima dintre povestirile sale, care va fi și publicată în „Convorbiri literare” din 1 octombrie 1875²⁴, „Soacra cu trei nurori”, care a plăcut junimiștilor uimiți de vocabularul folosit, acțiunea spumoasă inspirată din viața de la țară, dar mai ales pitorescul dialogului, i-a deschis larg porțile „Junimei”, dar și calea succesului ca „autor popular”.

Cel mai avizat și complet biograf al lui Ion Creangă, George Călinescu, îi judecă destul de aspru, dar corect, opera, recunoscându-i însă și meritele și rolul său în literatura română. Nu este, de pildă, de acord cu cei care îi admiră puterea „de a crea tipuri vii”, personaje autentice, aceștia socotind că într-asta constă talentul său de povestitor. George Călinescu nu vede în „Amintiri din copilărie” decât o înșiruire de întâmplări adevărate, dar tipice pentru viața copiilor de la sat și lipsite de adâncime, de observații pătrunzătoare. În ce privește

²¹ *Ibidem*, p. 229.

²² Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 145235.

²³ George Călinescu, *Ion Creangă (Viața și opera)*, Editura Minerva, București, 1978, p. 67.

²⁴ *Ibidem*, p. 148.

povestirile sale, criticul găsește că subiectele sunt simbolice și universale, lipsite deci de originalitate²⁵: „Soacra cu trei nurori” aduce pe tapet veșnicul conflict dintre noră și soacră care ține mai mult la fecior, „Capra cu trei iezi” ilustrează dragostea de mamă, „Dănilă Prepeleac” dovedește, încă odată, că prostul are noroc, „Povestea porcului” ne arată că pentru o mamă și cel mai urât copil al său este un Făt-Frumos, „Fata babei și fata moșneagului” ne atenționează asupra dramei copiilor vitregi, „Povestea lui Harap-Alb” dovedește, într-un fel, că omul de calitate se găsește sub orice haină sau înfățișare, „Ivan Turbincă” demonstrează că moartea a fost lăsată cu socoteală, „Punguța cu doi bani” arată cu degetul către oamenii cu stare, dar hrăpăreți, iar pe de altă parte dă satisfacție moșilor care nu trăiesc bine cu babele, și tot așa mai departe. Totuși, am fi nedrepti să nu recunoaștem că acțiunea alertă, dialogul spumos și vocabularul folosit le conferă savoare și prospețime, iar concluziile autorului țin locul moralei din fabule, dând posibilitatea cititorului sau ascultătorului copil să tragă învățăminte prețioase pentru viața sa viitoare.

Dacă suntem înclinați să dăm dreptate lui George Călinescu în ce privește lipsa de originalitate a subiectelor abordate de Creangă în „Amintirile” și în poveștile sale, nu putem să nu-i recunoaștem spontaneitatea și spiritul viu care răzbat din „țărăniile” sale, cum însuși le-a numit, ziceri și pilde cu care-i era împănată vorbirea și care l-au transformat cu timpul într-un al doilea Nastratin Hoge. Asemenea vorbe de duh, cimilituri, erau precedate de expresia „vorba ceea” care le anunța sosirea. „Țărăni” precum „apără-mă de găini că de câni nu mă tem”, „cum și-o face omul, nu i-o face nici dracul”, „dă-mi Doamne ce n-am avut, să mă mir ce m-a găsit”, „poftim pungă la masă, dacă ți-ai adus de-acasă”, „de plăcinte râde gura, de vărzare și mai tare” sau „la plăcinte înainte, și la război înapoi” au intrat, în forma originală sau prelucrate, în mentalul colectiv.

Despre Ion Creangă, contemporanii nu au numai cuvinte de laudă, ba am putea spune, dimpotrivă, și-l etichetează după cum îl caracterizează chiar faptele sale. Deși studiile de teologie de la Seminarul Central de la Socola încheiate, din cauza morții tatălui, în 1858, ca și căsătoria cu Ileana Grigoriu, fată de preot, la 23 august 1859, îi dau posibilitatea și dreptul de a fi hirotonit și de a profesa ca atare, firea sa „colțoasă”, nesupusă, violența fizică, dar mai ales verbală, îl pun repede în conflict cu superiorii, cu autoritățile laice și religioase. Acuzat de nesupunere și comportament nepotrivit cu haina preoțească –

²⁵ *Ibidem*, p. 225-226.

mersese la teatru, împușcase ciorile strânse pe turlele Mănăstirii Golia, își tunsese părul – , este suspendat temporar disciplinar, ceea ce îl face să reacționeze violent, renunțând la vestimentele preoțești și trimițând, se spune, potcapul și anteriul la Mitropolia din Iași însoțite de cuvintele: „De la această biserică mi s-au dat, la această biserică le dau”²⁶. Vestea „despopirii” sale, îl determină pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Christian Tell, să-l dea afară, la 1 iulie 1872, și din învățământ, unde ocupa o catedră de institutor, grație lui Titu Maiorescu. Nici în căsnicia sa lucrurile nu stăteau mai bine, Creangă dorind să impună tinerei lui soții – avea numai 15 ani la căsătorie –, obligațiile și comportamentul pe care-l deprinsese la femeile humuleștene și, cum Ileana nu se purta conform așteptărilor sale, apela la mijloace violente. Drept urmare, în 1867 soția îl părăsește lăsându-i în grijă pe unicul lor copil, Constantin, iar după despărțirea legală a celor doi, survenită, la cererea lui Creangă, în februarie 1873, scriitorul își va lua curând o fiitoare ce se comporta pe gustul său, Ecaterina Vartic (Tinca), cu care va trăi până la moartea sa prematură, în bojdeuca din Țicău.

În ce privește relația lui Ion Creangă cu noțiunea timp, ea este una cu totul deosebită și mai puțin obișnuită. El măsoară timpul după propriul „ceasornic” interior, după reguli nescrise care-l ajută să-l facă mai lax, sau să-l comprime, după necesități. De altfel, adresându-se lui Titu Maiorescu pentru a-și cere scuze că nu a participat la un banchet aniversativ al „Junimei”, pe de o parte din cauza unei crize de epilepsie, boală moștenită de la mama sa, iar pe de altă parte pentru ca lucrase toată noaptea la povestirea „Moș Ion Roată și Unirea” ce urma să apară în „România jună”, Creangă încheie: „Ferească Dumnezeu de **omul timp**, când începe să facă ceva, că el singur nu știe ce face, decât numai întâmplarea poate să-l scoată din încurcătură”²⁷. Scriitorul avea deci, propria sa modalitate de măsurare a timpului ce se supunea altor reguli, altele decât cele obișnuite și respectate de majoritatea oamenilor.

Că este așa o vedem cel mai bine chiar din lectura „Amintirilor din copilărie” unde timpul, pentru Nică a lui Ștefan a Petrii, se scurge și se măsoară în funcție de sărbătorile, religioase mai ales, care semnificau ceva deosebit pentru copiii satelor, precum era Humuleștiul: „la Crăciun când tăia tata porcul și-l pârla”²⁸, „odată la un Sfântul Vasile”²⁹sau „într-o zi,

²⁶ *Ibidem*, p. 104.

²⁷ *Ibidem*, p. 175.

²⁸ Ion Creangă, *Povești, amintiri, povestiri*, Editura Minerva, București, 1980, p. 193.

²⁹ *Ibidem*, p. 194.

pe-aproape de Sânt-Ilie”³⁰. Iar singurului „ceasornic” al satului, pupăza din tei, copilul Creangă îi pune gând rău capturând-o și încercând să o vândă la târg, spre dezaprobarea și supărarea comunității humuleștene.

Aceeași valoare relativă are timpul pentru Ion Creangă maturul, atunci când își declară data nașterii, rămasă, până astăzi, la fel de controversată³¹, deși cea folosită în mod obișnuit este cea de 1 martie 1837, avansată de fapt tot de scriitor. În același timp, Creangă își întocmește un certificat, cu martori, în care este trecută ca dată de naștere a sa 2 martie 1837, pentru ca la căsătoria cu Ileana Grigoriu să declare că s-a născut în 1836. O altă dată de naștere a scriitorului, des vehiculată, 10 iunie 1839, nu pare a fi cea reală. Nici la capitolul punctualitate Ion Creangă nu stătea foarte bine, în acest sens un singur exemplu putând fi edificator. În toamna lui 1880, într-una din miercurile literare ale „Junimei” ținute la București în casa lui Titu Maiorescu, scriitorul, deși știa că este așteptat, a întârziat neîngăduit de mult, se pare, câteva ore. Când, pe bună dreptate, reputatul om politic și critic l-a muștrat pentru impolitețea de a fi făcut atâta lume să-l aștepte, Creangă, în loc să-și ceară scuze, răspunde, pentru a ieși din încurcătură, cu una din „țărâniile” sale: „Ce să zic? D-voastră ca d-voastră! Neavând, se vede, altă treabă, ați așteptat în cea mai bună societate, și așteptarea nu vi-a fost zadarnică. Iată-mă-s: sunt aici. Iară eu, care umblu-n treburi mari, voi fi așteptat poate mai puțin, dar vorba românului: Degeaba vii, degeaba te duci!”³².

Și totuși, Ion Creangă a fost posesorul unui instrument pentru măsurarea timpului, un frumos **ceas de birou cu deșteptător**, achiziționat de Muzeul Național de Istorie în anul 1980, de la Alexandru Enescu, un celebru anticar bucureștean din anii '60-'80 care, probabil, l-a cumpărat de la un descendent al familiei Creangă. Este vorba de un exemplar de ceas cu coloane, tip portic, patentat la 27 martie 1877, așa cum este inscripționat, în limba engleză, pe cadranul său - „*Patented. March 27-th. 1877*”, și confecționat la firma americană „*Anasonia Clock Company Sole Manufactures New York*”, una dintre cele mai cunoscute și renumite firme de fabricare a ceasurilor din statul american Connecticut, alături de E. N. Welch Company, Gilbert Clocks, The New England Clock Company, The New Haven Clock Company, Welch Clocks, Sessions Clocks sau The Waterbury Clock Company, devenită astăzi Timex Corporation. De altfel, în același stat Connecticut, recunoscut pentru locul dominant pe care îl ocupă în economia sa industria

³⁰ *Ibidem*, p. 206.

³¹ George Călinescu, *op. cit.*, p.29 și urm.

³² *Ibidem*, p. 166-167.

instrumentelor de precizie, a ceasurilor de perete, a ceasurilor de mână și a altor piese pentru măsurarea timpului, în orașul Bristol funcționează un muzeu destinat prezentării ceasurilor „*American Clock and Watch Museum*”.

Ceasul pe care îl prezentăm este realizat din metal lăcuit (negru) și compus dintr-un suport decorat cu motive vegetale, incizate, suport pe care este montată soneria sub formă de clopot pe care o acționează un ciocănel, iar lateral, în față și în spate, patru coloane mici decorate cu motive florale incizate și terminate cu câte un capitel. Între coloane este montat ceasul propriu-zis, din metal, având pe cadran prinse limbile mare și mică și secundarul, marcate orele cu cifre romane și inscripționată data la care a fost patentat – 27 martie 1877. Cadranul este acoperit cu geam, iar pe spatele suportului se află o inscripție care ne lămurește asupra provenienței ceasului: „*De la vărul meu I. Creangă. Amintire de la Ilenuța Creangă – 21 mai 1932. Tg. Neamț*”. Ilenuța sau Elenuța (1868-1919), cum o alinta fratele mai mare ca ea cu 21 de ani, Ion Creangă, care o luase sub aripa lui protectoare de pe când împlinise șapte ani și rămăsese orfană de ambii părinți, a fost căsătorită, pentru puțin timp, cu un Gheorghe a Chiței, de care s-a despărțit, nepotrivindu-se. La moartea fratelui mai mare avea doar 31 de ani, își reluase numele de Creangă și trăia în Humulești împreună cu o soră mai mare, Maria, iar dintre puținele lucruri care rămăseseră de pe urma scriitorului primise ceasul de birou cu deșteptător al acestuia. În iarna anului 1919, Ilenuța Creangă trecând la cele veșnice, ceasornicul ajunge în posesia celui mai iubit și apropiat dintre verii copiilor Creangă, Ion Creangă fiu al preotului Gheorghe Creangă, fratele mai mic al Smarandei Creangă, mama scriitorului. De la unul din descendenții acestui Ion Creangă va fi ajuns ceasul la anticarul Enescu, iar acesta l-a vândut Muzeului Național de Istorie.

Ultima piesă din colecția de ceasuri cu valoare istorică aflate în patrimoniul muzeului sus pomenit asupra căreia ne oprim, este **ceasul electric cu pendulă³³ care a aparținut lui Emanoil Protopopescu Pake**, unul dintre cei mai întreprinzători și harnici primari pe care i-a avut capitala României în decursul timpului. Ceasul a fost achiziționat de Muzeul Național de Istorie a României în anul 1980 de la un anume Simion Iuca, cu siguranță descendent al omului politic liberal Dumitru Iuca (1882-1940). Tatăl acestuia, ce se număra printre prietenii lui Pake Protopopescu, îl primise în dar la moartea prematură a fostului primar,

³³ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 147179.

survenită la 28 aprilie 1893, ca urmare a unei peritonite provocată de litiaza biliară de care suferea, prin perforarea vezicii biliare de una din pietrele ce o populau. Odată cu ceasul în discuție, Simion Iuca a mai oferit muzeului nostru, încă trei piese deosebit de valoroase care ne ajută să conturăm mai bine personalitatea celui care a început, cu succes, opera de modernizare a Bucureștilor în perioada primariatului său de trei ani, șapte luni și douăzeci de zile, mai precis între 15 iunie 1888 și 18 decembrie 1891.

Emanoil Protopopescu Pake s-a născut la 12 februarie 1845 (Dim. R. Rosetti în „Dicționarul contimporanilor”, menționează ca dată de naștere 1843, neconfirmată însă – n. n.), ca fiu al protopopului Iancu de la Biserica Sf. Nicolae Negustori, în memoria căruia avea să suporte financiar reparațiile făcute amintitei biserici, ca și înfrumusețarea ei realizată în anul 1888, salvând astfel pictura interioară a lui Pârvu Mutu, la care se adaugă, în același an, cea realizată de Gheorghe Tattarescu. De altfel, de la această demnitate bisericească ocupată de tatăl său i se trage numele de Protopopescu, așa cum cel de Pake i l-au dat colegii de școală. Studiile primare și secundare le face în București unde își începe și studiile juridice pe care le desăvârșește la Geneva și Paris, obținând, în 1870, titlul de doctor în drept la Bruxelles.

Face inițial politică conservatoare, alăturându-se, din 1877, „liberalilor sinceri” din jurul lui Gheorghe Vernescu, șeful Partidului Liberal- Conservator. Avocat și orator de succes, deputat în Parlamentul României, fondator de ziare, dar și profesor la Școala de Comerț pe care a ctitorit-o (astăzi Liceul de comerț „Nicolae Kretzulescu” – n. n.), Emanoil Protopopescu Pake s-a dovedit un om de largă respirație intelectuală, posesor al unei culturi cu adevărat enciclopedică. Ne convinge și parcurgerea unui inventar al bibliotecii sale³⁴, întocmit imediat după moartea lui, în aprilie 1893, și aflat în patrimoniul Muzeului Național. Întâlnim acolo titluri ale unor lucrări de drept civil și penal, alături de unele de economie politică, de administrație, de agronomie, de legislație comparată, de statistică, de istorie, dar și de literatură română sau străină, cu precădere franceză, de filozofie, artă universală, medicină legală, medicină practică, colecții ale unor reviste din diverse domenii, la loc de cinste aflându-se „Convorbiri literare”. În calitate de profesor la Școala de Comerț din București între anii 1880-1888, a predat cursul de economie politică al cărui manuscris se

³⁴ *Inventariul Bibliotecelor Repausatului Em. Protopopescu-Pache începând din aprilie 1893, Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 147182.*

păstrează, parțial, la Muzeul Național de Istorie, având ca subiect „Politica protecționistă și dezavantajele ei”³⁵.

În sfârșit, ca misiune de familie, a fost desemnat executor testamentar al protopopului Teodor Iconomu, ocupându-se de organizarea, buna funcționare și întreținerea „Institutului de binefacere Teodor Iconomu” de pe lângă Biserica Udricani aflată în apropierea locului unde exista, înainte de 1980-1984, Biserica Sf. Vineri din București și a încă existentului Teatru Evreiesc de Stat. Pentru a cinsti numele și memoria acestei rude a sa, Emanoil Protopopescu Pake încheie un contract³⁶, la 21 martie 1883, cu sculptorul Karl Storck în vederea ridicării, în curtea „Institutului de binefacere” pomenit, a unei statui, în mărime naturală, a protopopului Teodor Iconomu.

Bineînțeles însă că, perioada cea mai cunoscută, dar și cea mai fertilă din viața și activitatea sa, care i-a asigurat, pentru totdeauna, memoria posterității, este cea în care a ocupat fotoliul de primar al Bucureștilor. Numit prin Înalt Decret Regal³⁷, la 22 aprilie 1888, în Consiliul municipal al Capitalei, membrii acestuia îl aleg președinte al Consiliului, deci primar, funcție pe care o va îndeplini din momentul alegerii, la 15 iunie 1888, până la demisia sa, petrecută, spre regretul unanim al colaboratorilor, dar și al bucureștenilor, la 18 decembrie 1891. Printre lucrările edilitar-urbanistice pe care i le datorăm, nu trebuie uitată: deschiderea și finalizarea lucrărilor axei est-vest a orașului, numită în epocă „Marele Bulevard” ce pornea de la Biserica Sf. Elefterie (Vechi) și ajungea până la Șoseaua Mihai Bravu de astăzi; dezvoltarea surselor de aprovizionare cu apă potabilă a Capitalei; extinderea liniilor de tramvai. Acestora li s-au adăugat o serie de măsuri benefice, menite să accelereze modernizarea orașului, dar și îmbunătățirea vieții de zi cu zi a locuitorilor lui, precum introducerea telefonului ca mijloc rapid de comunicare între oameni, introducerea și extinderea iluminatului electric public pe bază de transformator (Piața Teatrului Național, Grădina Cișmigiu, „Marele Bulevard”, Șoseaua Kisselef etc.). Printre edificiile publice și de cultură ridicate sub primariatul lui Emanoil Protopopescu Pake, amintim Liceul „Gheorghe Lazăr” (1889), Institutul Medico Legal – Morga (1890, clădire demolată în 1980, din ordinul lui Nicolae Ceaușescu – n. n.), Școala de Comerț (1889-1890, azi Liceul

³⁵ M. N. I. R., nr. inv. 147180.

³⁶ *Idem*, nr. inv. 147181/1-6.

³⁷ Ion Ioniță, *De la județ la primar*, Număr special editat de Fundația Culturală Magazin Istoric și ArCub – Primăria Municipiului București în cadrul Manifestării Luna Bucureștilor, 9 mai-9 iunie [1999], p. 50.

economic „Nicolae Kretzulescu” – n.n.) etc. Calitățile sale de bun organizator și bun gospodar le-a dovedit și prin modul în care a știut să aplaneze inerentele nemulțumiri ale celor care erau lezați de lucrările impuse de modernizare, dovedind curaj în confruntarea cu pretențiile formulate de aceștia și reușind să găsească mijloacele de despăgubire în limitele legalității.

O asemenea activitate intensă dedicată binelui public, permanenta solicitare pe care o presupune funcția de primar, un primar adevărat care-și deschisese, cu deplina aprobare a soției sale Iosefina, un „birou de audiențe” ce funcționa până târziu în noapte chiar în casa sa din strada Biserica Enei la intersecția cu Bulevardul Ion C. Brătianu nr. 3, necesita, cu siguranță, o drămuire și planificare riguroasă a timpului. Acesta va fi fost și unul din principalele motive pentru care Emanoil Protopopescu Pake i-a comandat lui J(anos) Szarvasy, ceasornicar și „regulator electric”, cum singur se autointitulează, ce-și avea atelierul pe Calea Victoriei la numărul 69, să-i aducă din străinătate, nu avem date de unde anume, **un ceas electric cu pendulă, primul de acest fel existent în București la acea dată (1888-1891)**. Cadranul și pendula ceasului sunt confecționate din alamă, montate într-un schelet metalic (fier) fixat pe suport de lemn. Firele electrice care pun în funcțiune ceasul sunt trecute prin suport, iar apoi merg la două bobine mici de unde urcă până la mecanismul ceasului. Din păcate, clopotul din sticlă ce era așezat peste ceas și mecanismul său, menit să-l protejeze, dar să-i confere și un aspect elegant, s-a spart în timpul transportului pieselor destinate organizării, în 1990, a unei expoziții a Muzeului Național la Chișinău.

Deși cel care i-a urmat în scaunul de primar a fost un conservator, nu un liberal, Nicolae Filipescu, nu a pregetat nici un moment de a-i cinsti memoria și de a aminti posterității opera înfăptuită pentru București și bucureșteni, de Emanoil Protopopescu Pake atribuind numele său bulevardului ce se chema înainte Orientului, la capătul căruia, un alt primar conservator, Barbu Ștefănescu Delavrancea, i-a dezvelit, în septembrie 1899, statuia realizată din bronz după modelajul sculptorului Ion Georgescu, statuie azi dispărută.

Ceasul de buzunar care a aparținut domnitorului Mihail Sturdza

Ceasul de buzunar care a aparținut domnitorului Grigore Alexandru Ghica

„Ceasul de sân” care a aparținut Mitropolitului Veniamin Kostachi

Ceasul de masă care a aparținut scriitorului Ion Creangă.

Ceasul electric cu pendulă care a aparținut lui Emanoil Protopopescu - Pake

Montres avec patrimoine historique de Musée National d'Histoire de Roumanie.

Résumé: Le Musée National d'Histoire de la Roumanie détient un important nombre de pièces d'horlogerie de grande valeur historique, mais de même aussi d'une valeur artistique.

L'auteur s'arrête surtout sur quelques montres de poche: des princes régnants de la Moldavie, Michel Sturdza (1834-1849) et Grégoire Alexandre Ghica (1849-1856), de même qu'une «montre de sein» du Métropolite de la Moldavie Veniamin Kostachi (1803-1806; 1812-1842). L'auteur présente aussi une montre de table utilisée par d'écrivain Ion Creangă et un balancier électrique qui a appartenu à Emanoil Protopopescu - Pake, maire de Bucarest pendant les années 1888-1891.

L'auteur souligné, en même temps, les notables contributions des personnalités dites plus hot pour l'histoire nationale des roumains du XIX-ème siècle.

Mots-clés: montres de pochet, princes regnants M. Sturdza, Gr. Alex. Ghica, "montre de sein", Metropolite de Moldavie V. Kostachi, montre de table au de bureau, ecrivain I. Creanga, -balancier electrique, -maire de Bucarest Em. Protopopescu Pake.

dr. Maria-Magdalena Ioniță
Muzeul Național de Istorie a României,
Calea Victoriei nr. 12,
sector 3, Cod 030026,
București, România.
e-mail: direct@mnir.ro

CREAȚIA BRÂNCUȘIANĂ - ARC PESTE TIMP

Sorana Georgescu-Gorjan

Rezumat: Se poate spune despre creația brâncușiană că este un arc peste timp, întrucât reușește să îmbine viziunile arhaice ale omenirii cu arta modernă și să anticipeze aspecte ale tehnologiei contemporane.

Pentru a demonstra acest lucru se oferă o analiză a Păsărilor lui Brâncuși, cu rădăcinile în folclorul românesc, dar amintind și de șoimii egipteni sau prefigurând vehiculele spațiale. Se discută și seria Sărutului, Cumințenia pământului, Masa tăcerii și Coloana fără sfârșit.

Se menționează influența lui Brâncuși asupra artiștilor moderni, și se descrie scenariul său de film „Istoria următorilor 120 de ani”.

Cuvinte cheie: Brâncuși, Păsările, Sărutul, Cumințenia pământului, Masa tăcerii, Coloana fără sfârșit

Se povestește că Henri Rousseau Vameșul i-ar fi spus bunului său prieten Brâncuși în timp ce-i contempla lucrările: „Je vois ce que tu veux faire, Tu veux transformer l'antique en moderne!” [Înțeleg ce vrei să faci. Vrei să transformi anticul în modern!]¹ Această înțeleaptă remarcă exprimă un mare adevăr. Sculptorul însuși recunoștea: „Eu cu noul meu vin din ceva foarte vechi!”² și notase chiar la semicentenar: „Legile omenescii îmi dau doar o jumătate de secol și totuși am viețuit mii de ani”³.

Creația lui Brâncuși poate fi văzută ca un arc peste timp, unind fondul de străvechi viziuni ale umanității cu arta modernă și totodată anticipând aspecte ale tehnologiei contemporane. Artistul transfigurează straturile subterane ale artei primitive – subconștientul colectiv –, pornind de la vechile date folclorice românești și trecându-le în forme moderne, universal valabile.

În sculptura lui Brâncuși, Petru Comarnescu recunoștea „viziuni și simboluri din diferite faze ale culturii umane – mituri preistorice, credințe

¹ Marielle Tabart, *Brancusi, l'inventeur de la sculpture moderne*, Gallimard – Centre Pompidou, Paris, 1995, p. 43.

² Vintilă Russu-Șirianu, *Vinurile lor*, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 60.

³ *Brâncuși inedit*, editori: Doina Lemny, Cristian Robert Velescu, Humanitas, București, 2004, p. 82.

antice, reminiscențe din viața păstorească, fabulosul, dar și unele superstiții ale imaginației medievale, precum și viziuni foarte moderne”⁴.

Tema cea mai frecventă în creația brâncușiană este cea a *Păsărilor*. La început a fost *Păsărea măiastră*, cu numele luat din basmele copilăriei, în care o pasăre vrăjită îi ajută pe eroi să treacă cu bine de încercări grele. Forma primei păsări se aseamăna cu cea a unui ulcior țărănesc. În decursul anilor *Păsările* au căpătat aspectul aerodinamic al unor rachete cosmice. Este demn de reținut faptul că în acel moment tehnologia nu ajunsese la astfel de forme. *Păsările în spațiu* reprezintă esența zborului, dar se aseamănă și cu flăcări imateriale, amintind de vechea credință că la moarte sufletul ia forma unei păsări care rătăcește în văzduh. Imaginea păsării-suflet din unele vechi cimitire românești i-a sugerat pesemne artistului fotografierea unei păsări sculptate de el, așezată pe o coloană infinită din lemn.

Celebrul proces al lui Brâncuși cu Statele Unite s-a dat în jurul unei *Păsări în spațiu*. Oamenii de cultură americani s-au reunit în jurul artistului, obținând recunoașterea artei sale ca artă a viitorului. S-a spus la acel proces că nu asemănarea dă calitatea unei opere de artă ci „forma, armonia, sensul frumosului obținut prin măiestrie și plăcerea pe care o dă privitorului”⁵. Tot atunci, sculptorul Jacob Epstein a semnalat faptul că *Păsărea* lui Brâncuși se înrudește și cu rafinată sculptură antică, aducând drept probă un șoim antic egiptean făcut cu trei mii de ani în urmă.

În prezent, cosmonauții americani au drept emblemă o *Pasăre în spațiu*, iar *Măiastra* brâncușiană a fost decretată opera de artă emblematică pentru secolul XX.

Pe meleagurile țării noastre, stilizarea în artă a apărut încă din neolitic, continuându-se consecvent în arta țărănească. Brâncuși a dus procedeul în sublim.

Cocoșul, stilizat până la o simplă creastă, fierăstrău vibrând în văzduh, sugerează cântecul vestitorului zorilor. O versiune monumentală a acestei lucrări a fost înălțată în septembrie 1965 pe fundalul Acropolei, cu prilejul Congresului Internațional al Panateneelor Sculpturii Universale, proclamând „comunitatea de spirit a celei mai pure arte moderne cu clasicismul de acum douăzeci și cinci de secole”⁶.

Cumințenia pământului, figură asemănătoare unui idol arhaic, simbolizează înțelepciunea poporului și legătura sa cu glia străbună,

⁴ Petru Comarnescu, *Brâncuși, mit și metamorfoză în sculptura contemporană*, Meridiane, București, 1972, p. 154.

⁵ *Brâncuși împotriva Statelor Unite*, Dacia, Cluj, 1971, p. 40.

⁶ Barbu Brezianu, *Brâncuși în România*, Editura All, București, 1996, p. 60.

ducându-ne cu gândul la arhaicul ritual al Caloienilor. Intuiția artistului o vor confirma descoperirile arheologice ulterioare, din siturile neolitice de la Hamangia - *Gânditorul* și *Femeia* lui. Nu trebuie uitat că scăunelul Gânditorului neolitic este ornat cu creștături - îmbinarea utilului cu frumosul preocupând încă din străvechime pe cei ce au viețuit pe acest pământ.

Tema *Sărutului* brâncușian, reprezentând o îmbrățișare dincolo de timp și moarte, își are izvorul în ritualul arborilor îmbrățișați, plantați pe mormintele îndrăgostiților despărțiți de soartă. Dacă în celebrul *Sărut* al lui Rodin îndrăgostiții sunt așezați pe o stâncă, la Brâncuși ei sunt stânca însăși, bloc compact cioplit într-o geometrie universală.

Sculptura *Începutul lumii* este oul, izvorul vieții, simbolul fertilității. O fotografie realizată de Edward Steichen și preluată de sculptor ni-l arată ca o imagine a genezei, împletire de lumină și umbră, cele două forțe fundamentale ale lumii, polaritatea de lumină și întuneric reprezentând un principiu cosmic⁷.

Lucrările în lemn ale artistului se inspiră din figurile grotești ale catedralelor medievale : *Cariatida*, *Himera*, *Vrăjitoarea*, *Adam*, *Socrate*, *Fiul risipitor*. Limbajul operelor sale este nou și străvechi totodată. Artistul se detașează de particular și se înalță la libertatea plină de înțelegeri a universalului. Operele sale trezesc memoria subconștientului și reînvie o lume pierdută de simboluri. Riturile străvechi din Gorj se materializează în profundele rostiri mitice ale sculpturilor sale.

Obiceiul păgân al mesei de ofrandă - masa rotundă și joasă pe care se pune apă și alături se face foc, pentru ca străbunii să vină să se încălzească și să bea - este sublimat în *Masa tăcerii*, așezată pe malul Jiului, pentru pomenirea celor duși „din lumea cu dor în lumea fără dor”. Mese rotunde și joase se regăsesc de secole în gospodăriile țărănești de la noi. Prototipul lor este măsuța din lut ars, nu mai înaltă decât degetul mic, cu tăblie circulară și picioare oblice, găsită în săpăturile arheologice de la Căscioarele, din cultura neolitică Gumelnița.

Cunoscuta exegetă a sculptorului, Carola Giedion-Welcker, preciza că operele lui Brâncuși sunt plasmuiți arhetipale reduse la simplitate ultimă, într-un limbaj elementar, orientate către visul primordial⁸.

Cea mai bună ilustrare a acestor considerații o reprezintă *Coloana fără sfârșit*. *Coloana* brâncușiană se înrudește cu stâlpii de lemn creștați

⁷ Ingo Glass, *Constantin Brâncuși și influența sa asupra sculpturii secolului al XX-lea*, Editura Vinea, București, 1998, p. 43.

⁸ Carola Giedion-Welcker, *Constantin Brâncuși*, Meridiane, București, 1981, p. 45.

romboidal din pridvoarele și curțile gorjenești, dar și cu stâlpii de mort din cimitirele sătești. Ea a evoluat însă până la a ajunge un arbore ceresc de proporții admirabile, care posedă toate simetriile.

Petru Comarnescu vedea în Coloană „un imens stâlp al morților, scară la ceruri, prefigurare a zborului interplanetar, simbol al infinitului vieții în infinitul cosmosului. Simbol constructiv al vieții peste trecut, peste moarte”⁹.

Pentru inginerul Ștefan Georgescu-Gorjan, autorul concepției tehnice a monumentului de la Târgu-Jiu, „Repetarea elementului identic al Coloanei îi conferă acesteia, printr-o analogie matematică, același caracter pe care îl au unele curbe – de exemplu cele reprezentând funcțiile trigonometrice – de a se putea repeta și prelungi spre ambele infinituri. Două sinusoidale în opoziție, desenate în jurul unei axe verticale, au un vag aer de familie cu silueta Coloanei infinite și reprezintă justificarea strict matematică a denumirii date de Brâncuși coloanei sale”¹⁰.

În „preistoria” Coloanei se regăsesc: osul de ecvideu pe care un om din neolitic a scrijelit acum 13 mii de ani un romb cu laturi opuse prelungite la infinit; coloanele din lut ars, ornate cu spirale fugitive continue, sugerând infinitul ascensional, găsite la Căscioarele și datate 4053 a. Chr.; mărgelile de aur de forma modulilor Coloanei din tezaurul trac din 1300 a. Chr. dezgropat la Hinova. Verticala din romboedre zugrăvită în secolul al XVI-lea pe partea din spate a stâlpilor de pridvor de la Mănăstirea Sucevița este uluitor de asemănătoare cu coloana din secolul XX. Și este tot o coincidență faptul că înălțimea Coloanei lui Brâncuși (29,35 m) este aproape identică cu cea a Columnei centenaria a lui Traian (100 picioare romane adică 29,78 m). Imaginea unui brad de mort din anii 20 din Peșteana-Gorj, păstrată în arhiva Institutului de etnografie și folclor „Constantin Brăiloiu”, se aseamănă cutremurător de mult cu fotografiile coloanelor în aer liber ridicate de sculptor în 1926 și 1938.

Poetul Ioan Alexandru socotea că „lucrarea lui Brâncuși este răspuns de meșter cult lemnarilor arhaici prin cugetul mâinii cărora s-a ctitorit adâncă spiritualitate românească”¹¹. Și sculptorul însuși scria: „Coloana fără sfârșit este asemeni unui cântec etern, care ne duce cu sine în infinit, dincolo de orice durere și bucurie factice”¹².

⁹ Comarnescu, *Brâncuși, mit și metamorfoză în sculptura contemporană*, Meridiane, București, 1972, p. 171.

¹⁰ Ștefan Georgescu-Gorjan, *Am lucrat cu Brâncuși*, Editura Universală, București, 2004, p. 34.

¹¹ Ioan Alexandru, *Potire de frumusețe*, „România literară”, 19 februarie 1976, p. 5.

¹² *Brâncuși inedit*, p. 58.

Ideile lui Brâncuși au rodit, influențând nenumărați artiști, de pe toate meridianele globului. Ingo Glass a analizat cu acribie influența lui Constantin Brâncuși asupra sculpturii secolului al XX-lea.

Din multitudinea de opere inspirate din creația marelui sculptor voi cita doar *Cleștele de rufe uriaș*, „obiect cu forță misterios afectivă”, prin care Claes Oldenburg a omagiat *Sărutul*, precum și lucrările realizate prin stivuirea unor elemente identice, cu unități modulare percepute ca o unitate, apărute sub semnul *Coloanei* : *Marele fluorescent* de Dan Flavin, *Levierul* lui Carl Andre sau *Infinitate* de Donald Judd.

În încheiere, se cuvine menționat un interesant document, publicat recent în volumul *Brâncuși inedit*¹³. Este vorba de un scenariu de film, schițat prin anii '30 de Brâncuși, în care acesta preconiza „istoria următorilor 120 de ani”. Filmul urma să aibă patru părți, cu indicații de muzică de fond (pastorală, marș funebru, corală). Partea I ar fi prezentat o petrecere de Crăciun și izbucnirea războiului. Partea II ar fi descris nenorocirile sociale. Partea III începea cu ora cea mai neagră, apogeul ciumei. Anul 1960 este văzut ca o revoluție a tehnicienilor, a oamenilor de știință și a aviatorilor, care reconstruiesc totul din ruine. Anul 1970 prezintă o ruină imensă, lumea strivită, apoi imagini de muncă la mari edificii, lucrul inginerilor, operații de construcții extraordinare. Partea IV prezintă „lumea în anul 2054” și se concentrează pe „drama efortului creator contra rezistenței opusă de gelozie, indolență și sentimentalitate”. Când se va unifica lumea, spiritul va fi diferit. Creatorul agresiv va intra în anul uman și va triumfa asupra instinctului tradiției. Brahma, creatorul, va sta deasupra lui Vișnu, conservatorul.

În ce măsură viziunea lui Brâncuși se va confirma în epoca globalizării, doar timpul o va spune!

¹³ *Brâncuși inedit*, p. 94-95

Brancusi's oeuvre spans Time

Abstract: *Brancusi's oeuvre may be considered to span Time, since it succeeds in joining the ancient visions of mankind with modern art and in anticipating aspects of contemporary technology.*

To prove this statement, an analysis is provided of Brancusi's Birds, rooted in Romanian folklore, but also reminiscent of Egyptian falcons or foreshadowing space crafts. The series of the Kiss, Wisdom of the Earth, the Table of Silence, and Endless Column are also discussed.

Brancusi's influence on modern artists is mentioned and his script „History of the follow-ing 120 years” is described.

Key words: *Brancusi, Birds, The Kiss, Wisdom of the Earth, Table of Silence, Endless Column*

Sorana Georgescu-Gorjan
sorana.gorjan@gmail.com

ISTORIA ȘI EVOLUȚIA COQ-URILOR

Tatiana Ristea

Rezumat: Ceasurile sunt admirate pentru ingeniozitatea tehnică, pentru precizia de măsurare a timpului sau pentru elementele artistice. În cazul ceasurilor de interior, elementele artistice se găsesc pe carcase și pe cadrane. Spre deosebire de acestea, ceasurile de buzunar au ca element decorativ caracteristic coq-ul, o piesă delicată care protejează și întreține balansierul ceasului. Aceste compoziții devin bijuterii reale ca urmare a unor artiști care s-au alăturat ceasornicarilor în realizarea unui ceas. Țările de origine ale coq-ului sunt Franța, Anglia, Olanda și Elveția. Celelalte țări nu au produs aceste compoziții, în special.

În timp ce mecanismul ceasului a cunoscut mai multe transformări coq-ul, de asemenea, a evoluat din punct de vedere al formei, al dimensiunii și al tipului de decor. Chiar dacă această piesă este relativ ascunsă, ținând seama de poziția sa, coq-ul a fost întotdeauna o componentă foarte atractivă; coq-urile au fost perforate sau gravate cu motive florale sau geometrice, cu personaje, sau au avut incluse portrete sau monograme.

Cuvinte cheie: ceas de buzunar, decorare, coq, Arthur Thomson, bijuterii

Privit în asamblul său, de cele mai multe ori, ceasul este admirat pentru mai multe motive: ingeniozitatea mecanicii, precizia de măsurare a timpului și, nu în ultimul rând, pentru elementele artistice, toate acestea conducând către valoarea pe care o acordăm ceasurilor.

În cazul ceasurilor de buzunar, alături de decorarea carcaselor sau a cadranelor prin gravarea cu o multitudine de motive, prin emailarea policromă având ca rezultat adevărate opere de artă sau decorarea în tehnica niello, un loc aparte îl ocupă coq-urile. Aceste piese devin adevărate grațioase bijuterii, datorită unor artiști care s-au alăturat orologierilor în timpurile când, pentru realizarea unui instrument de precizie așa cum este ceasul, era necesară conlucrarea oamenilor de știință cu artiștii talentați¹.

¹ Tardy, *Les coqs de montres du Mont-St-Michel*, Paris, p. 7.

Definiția cea mai utilizată pentru coq, spune că această piesă delicată este cea care protejează și întreține balansierul unui ceas și constă într-o plăcuță situată în partea din spate a mecanismului. O altă definiție mai recentă, spune că acesta este podul de echilibru, în contrast cu cadranul și ușa de acces a mecanismului².

Primul coq este datat de bibliografia de specialitate în anul 1490, atunci când a fost realizat un ceas portabil cu coq. Producerea coq-urilor a continuat până la 1820-1830; au fost realizate coq-uri pentru ceasuri de masă de mici dimensiuni, pentru ceasuri de călătorie și pentru ceasuri de buzunar.

Țările de origine ale coq-urilor sunt Franța, Anglia, Olanda și Elveția. Celelalte țări nu au produs aceste componente în mod special.

Este cunoscut faptul că, mai ales în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, mulți ceasornicari erau adevărați savanți sau artiști care, cu resurse destul de limitate, construiau instrumente de măsurat timpul; ei cunoșteau legile mecanicii, studiau astronomia și astrologia și au încercat construirea de ceasuri siderale³.

Chiar dacă această piesă este relativ ascunsă, având în vedere poziționarea ei și faptul că un ceas este deschis mai rar în partea din spate, coq-ul a fost întotdeauna o componentă extrem de atrăgătoare; coq-urile puteau fi ajurate sau gravate cu motive florale sau geometrice, cu personaje mitologice iar unele dintre ele includeau în decor monograme sau chiar portrete. În proiectarea coq-urilor, pot fi regăsite păsări, dragoni, delfini, lei, șerpi, heruvimi, simboluri heraldice și masonice, fețe bizare și grotești, animale mitologice, coșuri de flori, urne etc. Faptul cel mai minunat dintre toate este că fiecare coq este cu adevărat unic nefiind descoperite vreodată două la fel.

Este de menționat faptul că pentru realizarea unei asemenea piese, uneori era nevoie de implicarea a cel puțin cinci meșteri diferiți: cel care realiza plăcuța propriu-zisă, un lăcătuș ce o tăia și o perfora, un ceasornicar, un gravor și un bijutier, mai ales că multe dintre coq-uri erau aurite. Specialiștii în domeniul orologeriei au clasificat coq-urile, după proveniență, în: coq-uri franceze, engleze, austriece, olandeze și elvețiene. Cele mai multe și mai importante modificări de formă și dimensiune o comportă însă, cu siguranță, coq-urile franceze și engleze.

² M. Imbert, Fl. de Villenoisy, *Les coqs de moutre, leur decoration*, Imprimerie Paul Brodard, 1890, p. 3-4.

³ *Ibidem*, p. 11.

În timp ce mecanismul de ceas a cunoscut mai multe transformări, coq-ul a evoluat atât din punct de vedere al formei și dimensiunii cât și al tipului de decor. Astfel, în prima jumătate a secolului XVI, coq-ul este încă o piesă rudimentară, de forma literei „S” având ca ornament o canelură îngustă.

Între anii 1540 și 1560, coq-ul devine o componentă mai importantă prin dimensiunea sa, astfel încât să poată fi decorată cu adevărat. Forma sa este de asemeni modificată, fiind acum realizată din două părți unite între ele, ceea ce conferă posibilitatea prinderii acestuia de plăcuța mecanismului, cu un șurub.

În Franța, dezvoltarea regulatorului spiralat duce la apariția unui ceas de formă rotundă, caracterizat de dimensiunea sa mare și de forma extrem de bombată, numindu-se generic „*ceas ceapă*”. De aceea, în perioada 1675-1720, coq-urile ceasurilor de această formă sunt rotunde și mari, acoperind întreaga suprafață a plăcii mecanismului, armarea, întoarcerea ceasurilor realizându-se prin cadran.

Ceasurile engleze din aceeași perioadă diferă de cele franceze prin forma carcasei. Acestea erau, de cele mai multe ori, duble sau triple, oferind mai multă protecție mecanismului, confecționate din lemn sau metal, îmbrăcate în piele sau baga, cu nituri metalice.

Din acest motiv, coq-ul unui asemenea ceas se constituia într-un disc situat sub balansier, iar axul de întoarcere era situat pe platina superioară. Astfel, timp de aproape 40 de ani, producția franceză de coq-uri o domină pe cea engleză⁴.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, apariția ceasurilor cu sonerie a fost un mare succes în orologerie. Soneria inventată de englezul D. E. Barlow în 1680 a dat posibilitatea anunțării sferturilor, jumătăților și orelor întregi, prin apăsarea unui buton al soneriei situat în apropierea anoului sau al tortiței de susținere.

Sistemul de sonorizare al ceasurilor englezești avea de regulă un clopoțel și un ciocănel, în timp ce sistemele franțuzești erau dotate cu o sonerie silențioasă, sistem dezvoltat de celebrul Julien Le Roy (1686-1759). Acest sistem de sonorizare constă într-un ciocănel ce lovește o componentă metalică sudată de carcasă.

În aceeași perioadă, undeva în jurul anului 1700, în Londra începe utilizarea rubinelor, materiale utilizate în alte țări, dar mai ales în Franța, nu mai devreme de 1720. Începând cu acest an, dimensiunile ceasurilor franceze devin mult mai reduse, astfel încât majoritatea coq-

⁴ <http://england.prm.ox.ac.uk/englishness-watch-cocks.html>

urilor montate acestor ceasuri, nu depășesc 2 cm, au formă rotundă și sunt foarte frecvent confecționate din aur, gravate cu motive vegetale, curbe asimetrice, specifice stilului rocaille. Chiar dacă și ceasurile englezești din aceeași perioadă suferă transformări și îmbunătățiri, așa cum am specificat anterior, carcasele nu se remarcă printr-un decor artistic. Coq-urile acestora rămân cea mai decorată componentă a unui ceas englezesc și au aspectul unui disc care nu este perforat dar este cizelat cu mascheroni sau frunze de acant.

Ceea ce m-a determinat să abordez această temă este un articol numit „*Secretele ceasurilor Verge: un studiu în symbolism și design*”, și semnat de Arthur Thomson, articol cuprins în eseurile antropologice semnate de Burn Taylor în 1907⁵.

Arthur Thomson (1858-1935), a fost profesor de antropologie la Oxford. În afara mediului academic, el era pasionat de pictura în acuarelă. Thomson s-a remarcat ca un pasionat colecționar al coq-urilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea; în anul 1907 colecția sa număra peste 160 de coq-uri. Studiind designul acestor coq-uri, A. Thomson sugerează că desenele de pe acestea au fost inițial concepute ca protecție împotriva deochiului, fie asupra ceasului fie a proprietarului. El a realizat chiar o clasificare a acestor coq-uri după modele, și anume: față, vază, decor floral, boluri și vase, păsări și desene ciudate.

Faptul că, așa cum am mai spus, coq-ul nu este în mod normal vizibil, este primul argument al distinsului profesor; cel de al doilea argument pe care de altfel îl și demonstrează, este acela că desenele sau modelele folosite la decorarea coq-urilor sunt aproape universal folosite ca talismane împotriva deochiului. În sprijinul acestui argument, el descrie un coq de la începutul secolului al XVIII-lea care prezintă un copil fluturând o cruce în timpul unei confruntări cu un șarpe și care poartă legenda „*Malgre l' Envie*”, ceea ce se traduce prin „*împotriva sau în ciuda invidiei*”. Colecția de coq-uri a lui Arthur Thomson a fost donată de către soția Muzeului Pitt Rivers din Oxford.

Chiar dacă teoria deochiului este o simplă supoziție, în lipsa unei alte explicații pentru grija și efortul depus în decorarea unei componente ascunse privirii, această supoziție poate avea o doză de realism, mai ales că în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ceasurile au fost purtate mai mult ca obiecte decorative decât ca mijloace de măsurat timpul. Cu toate acestea, tradiția decorării coq-urilor s-a dezvoltat și s-a perpetuat și în

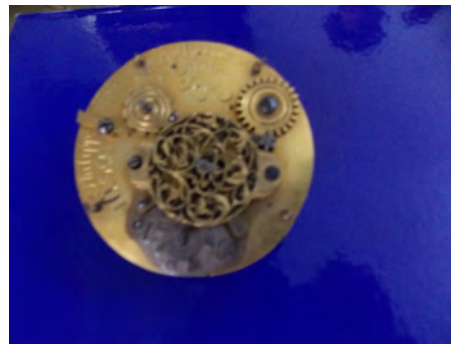
⁵ <http://england.prm.ox.ac.uk/englishness-watch-cocks.html>

secolul al XIX-lea, atunci când ceasul devine un obiect comun și util deopotrivă.

În societatea modernă, o mulțime de obiecte, idei și practici își pierd sensul și astfel poate se explica apariția încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a bijuteriilor create din coq-uri: broșe, coliere, cercei, ce se pot găsi de vânzare și astăzi.

Coq,
ceas George Prior,
Anglia, secolul al XVIII-lea.

Coq, ceas de trăsură,
Philipp Jacob Bickelman,
Austria, secolul al XVIII-lea.

Coq,
ceas Girardier Laine,
Franța, secolul al XVIII-lea.

Coq,
ceas Lepin a Paris,
secolul al XVIII-lea.

Coq,
ceas Edward Prior,
Anglia, secolul al XIX-lea.

History and evolution the coq.

Abstract: *The clocks are admired for the technical ingenuity, for the time measurement precision or for the artistic elements. In the case of the interior clocks the artistic elements are found on the carcasses and on the faces. In contrast to these, the pocket watches have as a characteristic the coq, a delicate piece which protects and maintains the working beam of a clock. These compositions become real jewelry due to some artists who joined the watchmakers in the realization of a clock. The coq countries of origin are France, England, Holland and Switzerland. The other countries didn't produce these compositions in particular.*

While the clock mechanism has known several transformations the coq also evolved both from the form point of view but also from the dimension and the type of decoration. Even if tis piece is relatively hidden, taking into account its position, the coq has always been a very attractive composition; the coqs could have been perforated or graved with floral or geometrical motifs, with characters and some of them were including in the decor monograms or even portraits.

Keywords: *pocket watch, decoration , coq, Arthur Thomson, jewelry*

Tatiana Ristea
Muzeul Ceasului "Nicolae Simache",
str. Nicolae Simache, nr. 1,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: mceasului@yahoo.com

TIMPUL KAIROTIC VERSUS TIMPUL BLÂND AL CULTURII EUROPENE

Marian Nencescu

Moto :

"Eternitatea nu este un prezent veșnic, ci o lipsă de prezent. Eternitatea „logicii” înseamnă tocmai să nu existe prezent. Dar trecut și viitor există”.

Constantin Noica, *Însemnări din „element”*.

Rezumat: Profitând de *timpul blând*, îmbietor, eliberându-ne de totala sa tiranie, avem șansa regăsirii unui *timp al culturii*, care, din perspectivă kairotică nu poate fi decât învingător. Constantin Noica optează deliberat pentru această soluție, atât pe principiul că „nu avem nimic de pierdut”, cât și pe acela că „merită să încercăm”.

Cuvinte cheie: timp actual, timp absolut, timp real, timp reversibil, durată, problemă temporală

O viață fără rest și, dacă se poate, cu ceva nou.

Într-o succintă „Notă testamentară”, concepută și copiată de mână de Constantin Noica, cu rugămintea de a fi publicată „după săvârșirea mea din viață”, autorul mărturisește: „Mi-am trăit viața în idee, fără rest, spre deosebire de alții care și-o sfârșesc cu rest, și care merită astfel să fie regretați. Sunt ceea ce am publicat” (S.n. – M.M.), conchide Constantin Noica, sfârșindu-și confesiunea astfel: „Dacă lucrurile mele se sfârșesc odată cu mine, voi sfârși a doua oară odată cu ele. Este bine să sfârșim”¹.

Reflectând, așadar, asupra modului „Cum fiecare om își face încercarea”, Constantin Noica constată că de fapt „Tot ce este adevărat pe lumea asta nu este ceea ce se vede”, și că inclusiv în cazul operei literare, filosofice sau de orice altă natură, important nu e textul, ci contextul, cu observația că „ne antrenăm perfect căii pentru galopuri spre ținte nedesluite,

¹ Dan Câmpean, *Patrimoniul Constantin Noica*. Carte document. Ediție bibliofilă, Deva, Editura Destin, 1992, p. 101 și urm.

dar mijloacele noastre sporite reprezintă cu textul prin excelență Dar care este textul ?”².

Asupra acestei întrebări fundamentale, care este deopotrivă a filosofiei, dar și a *spiritului european*, va stărui Constantin Noica de-a lungul întregii sale strădanii filosofice, căutând cu insistență problema ultimă a filosofiei, identificată cu însăși Ființa. „Încercarea fiecărui lucru de a intra în Ființă este activă peste tot”, conchide Constantin Noica, cu precizarea că „oriunde ester iubire este și dragoste pentru gând și pentru tot ce este sens în viață”³.

Mergând pe urmele tipărite ale lui Constantin Noica, constatăm că, încă din 1940, când apăreau la Editura Bucovina, a lui I. E. Torouțiu volumul de eseuri „Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou”⁴, iubitorul de filosofie se află într-o dilemă; din studiul acestei discipline nu se poate afla *nimic sigur*.

Filosofia își asumă, așadar, atât adevărurile cât și erorile posibile, ca pe simple realități de viață. Riscul de a cunoaște cât mai mult este acela de a rata însăși reînnoita cunoaștere, căci, odată parcurse, majoritatea ideilor se mumifică, ca și cum ar fi lucruri din afara noastră, care nu ne privesc la fel cum nu ne privește direct nici mersul stelelor, de pildă, sau fizica cuantică (deși mulți susțin că de descifrarea tainelor ei depinde soarta omenirii).

Dorința absolută de a fi *obiectivi* devine tot mai riscantă cu cât filosofia trăiește tocmai din *subiectivism*, sau, cum observa Constantin Noica: „Subiectivând istoria ajungem să obiectivizăm viața intelectuală”⁵.

Acesta este, în esență, punctul de plecare al întrebării aparent retorice, în esență „de obârșie kantiană”, în opinia lui C. Noica, și anume „Cum e cu puțință ceva nou”, în filosofie. În cazul nostru, fără a fi cătuși de puțin o tautologie, iluzia existenței unei interpretări care să conducă, pur și simplu, către o rezolvare nouă a unor vechi dileme și întrebări, reprezintă, în fapt, *adevărata filozofie*, iar riscul de a veni cu o interpretare nelegitimă este minoră față de șansa de a privi într-o lumină nouă o temă „clasică” a filosofiei.

Fără a deveni robii unei „*filosofia perennis*”, vom cerceta, așadar, *ingenium perennis* al unei materii dominante, în esența ei, de subiectivism, pornind de la ideea că simpla *reflexie* asupra temei

² Op. cit., p. 103

³ Ibidem, p. 104.

⁴ Constantin Noica, *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, București, Editura Bucovina, I. E. Torouțiu, 1940, p.347.

⁵ Op. cit., p. VI

echivalează cu un studiu sistematic, mai ales că faptele ne arată că nici istoria filosofiei nu (mai) este o știință *lineară*. Pășind pe urmele a „*ceva nou*” ajungem cu siguranță la *actul creator filosofic*, confirmând astfel aserțiunea lui Descartes, anume că „*adevărul este mai degrabă atins de un singur cuget decât de mai multe*”.

Înțelegând așadar exercițiul filosofic ca pe un *intelect actualizator*, după expresia lui Constantin Noica, vom identifica nu atât o constituție teoretică, ci mai ales o *stare de fapt* care să întărească teza kantiană anume că dacă nu există „*ceva nou*”, măcar persistă ceva „*ingenium perennis*”.

De la timpul cuvântului, la timpul mut.

„*Reprezentăția e ca un ghem absolut. Răsfirarea acestui ghem simultan e timpul și experiența. Sau un fuior din care toarcem firul timpului, văzând numai astfel ce conține. Din fericire, atât torsul, cât și fuiorul țin într-una. Cine poate privi fuiorul, abstrăgându-se de la tors, are predispoziție filosofică*”.

Mihai Eminescu, „*Un gând*”

Vorbind în repetate rânduri despre „*miracolul eminescian*”⁶, Constantin Noica atrage atenția cu tărie asupra *filelor germane*, editate în 1975 de Constantin Noica și Alexandru Surdu sub titlul *Lecturi kantiene*, respectiv a celor câteva sute de pagini rămase de la Mihai Eminescu, în mare parte nedescifrate și cu siguranță insuficient valorificate până la data când C. Noica semnala acest lucru⁷. În opinia sa, aceste pagini „*spun totul despre Eminescu, dar poate fără esențialul din el*”⁸.

Între dificultățile deslușirii, traducerii și transliterării din gotică a originalului german, Constantin Noica se oprește și asupra a două adnotări de Mihai Eminescu pe marginea textului traducerii „*Criticii rațiunii pure*”, de Immanuel Kant, „*făcute parcă mai mult pentru sine*”, precizează C. Noica, cu adnotări și prescurtări *de nedescifrat*, scrise adesea încifrat „*ca orice autor cuprins de febrilitatea notației*”.

Una din aceste *note*, redată de Constantin Noica în articolul „*La Ipotești*”⁹, poetul național face referire la Timp, văzut ca un *ghem* sau un *fuior*, a cărui contemplare provoacă *predispoziții filosofice*. Constantin Noica se întoarce la această temă pe care o identifică pasager în „*Schiță*

⁶ vezi și Constantin Noica, *Istoricitate și eternitate*, Ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, I.P. 13 Decembrie 1989 (Colecția Capricorn, nr. 5-6).

⁷ Constantin Noica, în *Manuscriptum*, an XII, nr. 1 ian-martie 1982, p. 9-11.

⁸ *Ibidem*, p.9

⁹ Publicat inițial în *România literară*, nr. 50, 10.12.1987 și reprodus integral, inclusiv în facsimil în vol. *Patrimoniul Constantin Noica*, p. 83-88.

pentru istoria lui *Cum e cu putință ceva nou*", într-un articol publicat în revista pariziană *Diogène*¹⁰, în care, fără a se îndepărta de modelul kantian invocat de Mihai Eminescu, constată că: „Logica este starea timpului pur”¹¹, nuanțând: „Dacă geometria este știința formelor spațiale, logica și cu deosebire logica matematică, este o formă a gândirii, mai precis Timpul este condensat”.

Observația pleacă de la forma kantiană a judecății *a priori*, cu precizarea că Timpul *a priori* este un timp anterior, devansând așadar experiența umană, numit de Constantin Noica, *Timp al Logosului*. Timpul *a posteriori*, ca rezultat al experienței umane, este timpul marcat de experiențe și consecințe individuale.

Această teză, de esență kantiană, ce poate fi inclusă cu ușurință în categoria „ceva nou”, face posibilă disjunția între Timpul absolut (al logosului) și Timpul posterior, al experienței individuale (sau timpul real), singurul asupra căruia apare precedentul experienței. Această distincție între Timpul ideal și cel trăit efectiv are ca suport experiența individuală, rezultată din contactul efectiv cu Cosmosul. De dublarea, practic, a Timpului, prin cumulara timpului virtual, cu cel trăit efectiv, ține, în logica lucrurilor, de o experiență subiectivă: „*Le temps du Logos ne dépasse pas l'intersubjectivité eventuelle, puisqu'il est seulement d'ordre rationnel et sans rapport avec le réel*”¹².

Timpul logosului nu este sub nici o formă raportat la rezultate, susține, în esență, Constantin Noica. Pentru a formula o definiție corectă a Timpului, trebuie deci apelat la o manieră biunivocă: Omul, ca ființă, cunoaște *aprioric* ce este Timpul, dar pus în fața faptului de a-l defini, ezită să o facă din motive logice: *Timpul nu poate fi definit, fiind un aspect al realității*. Această observație este valabilă cu precădere pentru omul spiritualizat sau, în cazul societății românești, pentru segmentul preindustrializat, în care individul trăia efectiv în Timpul natural.

Din contră, pentru omul modern, Timpul se definește în funcție de utilitățile ce i se acordă. Cu cât este mai complexă tehnica, cu atât omul este mai ignorant cu privire la natura și esența Timpului.

Așadar, Timpul *a priori*, al Logosului este înlocuit treptat cu Timpul *a posteriori*, timpul real, modern. Dar este, oare, acesta un Timp mai adecvat ființei umane? Aparent, răspunsul este afirmativ. Timpul real poate fi măsurat, are ordine, *sens*, și permite o anumită formă de *temporalitate*. Este timpul care *avansează*. În același mod, Timpul *a priori*

¹⁰ Constantin Noica, *Temps du réel et temps du logos*, Diogène, 1971, juin, nr. 74, p. 35-52

¹¹ *Ibidem*, p. 35.

¹² *Ibidem*, p. 39.

este rigid, în măsura în care Timpul real este fluid. Trăitori, aşadar, în Timpul caracterizat de Leibnitz ca având „*ordine şi succesiune*”, ignorăm Timpul pur, al Logosului, Timpul unic şi total, a cărui simplă legătură cu Fiinţa este de *natură interioară*, dar care ne ţine fără încetare în legătură cu Fiinţa.

Privind astfel, timpul real pare mult mai fragil în raport cu cel absolut. Este o observaţie ce aparţine iniţial lui Hegel „*Timpul real are tendinţa de a înlănţui întâmplările cu succesiune temporală, sfârşind inevitabil prin a slăbi ca forţă şi determinare*”¹³. Din contră, Timpul absolut (Timpul Logosului, în viziunea nicasiană) este imuabil, schimbându-şi natura doar în raport cu Fiinţa.

Ca o primă concluzie, Timpul este în primul rând *ordine*, iar apoi *succesiune*. Iar când vorbim despre succesiune, sfârşim prin a defini Timpul prin *acte*. Ajungând în acest punct, ne întoarcem la teza iniţială despre „*cum e cu putinţă ceva nou*”. Reluând analiza efectuată în capitolul „*Mister şi subiect*”, din *Cum e cu putinţă...*, referitoare la *taina deşteptătoare de nelinişti*, care este *memoria umană*, cităm din Şt. Augustin: „*Dacă nu-mi cere nimeni să i-o spun, ştim ce este Timpul. Dacă vreau să explic, nu mai ştiu*”¹⁴. Teza augustiniană, invocată de Constantin Noica, este însă de natură teologică: „*Dacă Dumnezeu, creatorul Timpului însuşi, nu-mi cere să răspund la această întrebare, atunci întrebarea, ca atare nu-şi mai are rost*”¹⁵. Fără a ocoli deci răspunsul, misterul nu are dezlegare.

Trecutul şi viitorul sunt în sine realităţi mai lungi sau mai scurte. *Măsura* acestora nu poate fi stabilită, mai ales că Sfântul Augustin însuşi se referea strict la cadrul trăit. Modelul nicasian are în vedere, deci, trei aspecte ale *prezentului*: prezentul *trecut*, prezentul *de faţă* şi cel *viitor*. Raportat la prezent, Timpul este mişcare, poate chiar *măsura mişcării*.

Putem spune, deci, că de la Sfântul Augustin încoace, teza despre natura Timpului, reluată şi exemplificată inclusiv de către Constantin Noica în textele citate, include ideea unei *conversii*, o trecere de la Timpul *cosmic* (al trăirii lăuntrice, al Logosului), către prezent, respectiv către o subiectivitate înscrisă.

Comprimat în punctul numit prezent, valorificat în plan interior şi extins la infinit, în trecut şi viitor, Timpul însoţeşte spiritul, expresia sa superioară fiind memoria. Nu întâmplător, Sfântul Augustin subliniază ca pe un fapt al însăşi trăirii în spirit împletirea, în natura Timpului, a

¹³ *Ibidem*, p. 40

¹⁴ Constantin Noica, *Schiţă pentru istoria lui Cum e cu putinţă ceva nou*, Bucureşti, Editura Bucovina, I. E. Toronţiu, 1940, p. 133.

¹⁵ *Ibidem*.

memoriei cu misterul. În acest punct, simularea neștiinței, bazată pe subiectivitate, stă la baza însăși a gândirii filosofice. Este impresia *rupturii* pe care o produce filosofia față de trecut. Certitudinea este *cogitare*, cunoaștere, știința care dă cogitoul însuși. În viziunea carteziană, Timpul este trăire (în spirit), voință, memorie și gândire.

Ca un contrapunct la aceste observații, vom semnală și un alt aspect de ordin temporal – *timpul mut*, blagian, atât de admirat de Constantin Noica. Într-un articol publicat în revista *Tribuna*¹⁶ se face referire la Timpul *petrecerii nepetrecute, a curgerii care stă pe loc*: „În noapte, undeva mai e / Ce s-a mutat, ce s-a pierdut / Din timpul viu, în timpul mut”. Este un timp al proto-istoriei, al basmului din care toate au început să curgă.

Kairos, învingătorul, sau întâmpinarea timpului favorabil

„Eu sunt Kaios, îmblânzitorul a orice ...”

Poseidippos, *Antologia greacă*.

De la Bergson încoace, teza carteziană a Timpului văzut ca o reductibilă construcție a inteligenței și raționalității a fost înlocuită de conceptul temporalității, al descompunerii continuității unitare a duratei. Mitologia vorbind, docilul Chronos este înlocuit de neînblânzitul Kairos, cel ce aleargă fără încetare, purtând în mâini o mașină de tăiat pentru a semnală oamenilor că timpul este „mai ascuțit decât orice tăiș”. A apărut astfel *kairologia*, disciplină evidențiată de filosoful grec Evaghelos Moutsopoulos, autor relativ puțin cunoscut de publicul român dar recunoscut și prețuit cum se cuvine de Constantin Noica¹⁷. Lucrarea sa fundamentală, *Kairos*, alcătuită din aproximativ 50 de texte, cu „apendice”, îl impun pe Evaghelos Moutsopoulos drept „filosof al kairicității”, știință cu multiple și subtile ramificații, atât în domeniul filosofic, dar și în artă, științele istorice etc. De altfel, unul dintre texte se numește chiar *Kairos sau umanizarea Timpului*¹⁸, în care autorul se desparte definitiv de concepția newtoniană a temporalității bazată pe uniformitate, ce a marcat mai bine de două secole societatea industrializată occidentală. Rezultatul acestui tip de educație a fost o limitare, la nivel social, a năzuințelor umane, o expulzare a ființei către periferia aspirațiilor de tip spiritual. Limitarea strictă la categorii precum *trecut, prezent și viitor*, desfășurate într-o ordine prestabilită, s-a dovedit

¹⁶ Constantin Noica, în *Tribuna*, nr. 25, iunie 1969, p. 4.

¹⁷ Evaghelos Moutsopoulos, *Categorii estetice*, cu o introducere de Constantin Noica, Editura ALL, București, 2000.

¹⁸ E. Moutsopoulos, *Kairos. Miza și pariul*, București, Editura Omenia, 2002, p. 114-119.

cu timpul păguboasă, câtă vreme lipsea ideea unei cauzalități. De aceea, revoluția temporalității a câștigat un nesperat teren, omul ca ființă superioară, acceptând această orientare menită să-i deschidă noi orizonturi temporare. În lumina acestei noi concepții, apare inclusiv ideea *Timpului reversibil*, omul asumându-și conștient riscul de a se supune unei reversibilități renovatoare a propriului destin.

Între pilonii de susținere ai noii temporalități, Evanghelos Moutsopoulos îi plasează obligatoriu pe Husserl, cel ce avusese intuiția *reversibilității temporale*, dar și pe Berason, cel care a înlocuit temporalitatea cu *durata*. Recurgând la subtile procese de conștiință, se face apel la categorii noi precum *nu – încă* sau *deja – niciodată*, antrenate de Jean Pinget într-un sistem de succesiuni – previzibile, având capacitatea de *anticipare*, la nivel intuitiv, a unor fenomene temporale. Acest sistem ar avea rolul, în opinia acestor sociologi, să echilibreze și să restabilească sistemul.

Revenind la rolul lui Moutsopoulos vom semnala că acesta operează la nivelul categoriilor, decupând, în interiorul unor *succesiuni previzibile*, clipa sau zona favorabilă. În accepțiunea sa *clipa*, termen aleatoriu, situată între *nu-încă* și *deja-niciodată* reprezintă „suspendarea zborului timpului”¹⁹ sau „o stare prelungită a realității”. Clipa (sau zona) *propice* constituie în accepția sa, *localizarea kairosului*, respectiv punctul unic, absolut, infinitezimal al momentului favorabil. Deși localizarea acestei clipe ține de un anume oportunism, Moutsopoulos nu exclude inclusiv o conotație morală negativă a acestui fapt²⁰.

Ca o concluzie asupra demonstrației sale, savantul grec accentuează asupra ideii unei angajări *conștiente* a Ființei în dimensiunea kairosului, elementele constitutive fiind *durata* și *flexibilitatea efortului*. Considerând această realitate kairotică drept singura autentică, capabilă să umanizeze universul pe care îl instaurează, Moutsopoulos pledează pentru abordarea cu pragmatism a caracterului temporalității, kairicitatea fiind singura dimensiune capabilă să umanizeze universul pe care îl instaurează.

Nu departe de această opinie se situează deschis și Constantin Noica care constată, fără echivoc că, într-o Europă devorată de Timp: „Se impune timpului kairosului, al momentului favorabil”²¹. Idee kairicității, menită să „înfrângă monotonia crono-logicii”, înlocuind-o cu „timpul

¹⁹ *Ibidem*, p. 118.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Constantin Noica, *Despre demnitatea Europei*, București, Humanitas, 2012, p. 171.

acclerației", mai potrivit cu spiritul științific modern are aplicație, în opinia lui Constantin Noica, mai ales domeniul vieții culturale, dar și al științelor umaniste în general, ce pot profita de posibilitatea ieșirii din determinism. De altfel, invocarea în acest context a lui Evangelos Moutsopoulos este directă, iar apelul este către epistemologii pentru care „dimensiunile și dispozițiile kairotice bravează determinismul temporal”²².

Concluzia lui Constantin Noica este, cu alte cuvinte, încurajatoare: prilejul favorabil, kairotic, pentru știință în general, dar și filosofie în particular, îl reprezintă „împlinirea timpului”. Într-o Europă ce se dovedea încă de la mijlocul anilor '70 *devorată de Timp*, știința *îmblânzirii Timpului* reprezenta o soluție, poate singura, salvatoare.

Profitând de *timpul blând*, îmbietor, eliberându-ne de totala sa tiranie, avem șansa regăsirii unui timp al culturii, care, din perspectivă kairotică nu poate fi decât *învingător*. Constantin Noica optează așadar deliberat pentru această soluție, atât pe principiul că „nu avem nimic de pierdut”, cât și pe acela că „merită să încercăm”.

Soluție descurajatoare a „ieșirii din Timp”, a defetismului filosofic pe criteriul că „totul e permis”, este asumată pragmatic. C. Noica propune ideea generoasă a *responsabilității*: „Ce kairos extraordinar a făcut cu puțință viețile noastre?”, se întreabă autorul lui „Cum e cu puțință ceva nou”, iar răspunsul și-l dă singur: „Să așteptăm kairosul următor”²³.

De altfel, acest gen de preocupări abundă în opera (încă) parțial publicată a lui Constantin Noica, iar *Jurnalul de idei*, publicat în 1990 de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu la Humanitas, continuă să reia pasaje, idei sau accente din opera sa publicată antum.

Iată de pildă o notă, cuprinzând *in nuce*, o altă introducere a cărții invocate, sub titlul „A doua introducere despre timpul devenirii simulate”²⁴ din care cităm: „Timpul are întotdeauna, oricum ar fi conceput, îndărăt, pe Kronos, adică destrămarea. Timpul e închidere ce se deschide pierzând închiderea, și nu păstrând-o. Pe când spațiul e deschidere ce se închide, spre a se redeschide”²⁵.

Cu regretul că nu avem încă o ediție completă, academică, a scrierilor lui Constantin Noica, privându-ne de lectura a mii de pagini de însemnări, în fapt de laboratorul creației acestei opere de excepție, nu ne rămâne decât să sperăm că întotdeauna vom afla „ceva nou” citind

²² *Ibidem*, p. 175.

²³ *Ibidem*, p. 180.

²⁴ Constantin Noica, *Jurnal de idei*, București, Humanitas, 1990.

²⁵ *Op. cit.*, Caietul V, 1973-1984, p. 307.

sau reflectând asupra unora din temele asupra cărora s-a aplecat și „pustnicul” de la Păltiniș.

"The kairotic age" versus "The kind age" of the European culture.

Abstract: Taking advantage of the mild and inviting age and by releasing us from its total tyranny we could get the chance to rediscover a culture age that from kairotic perspective is none else but victorious. Constantin Noica chooses deliberately this solution based on both the principles that “there I nothing left to loose” and “ it is woth to try”.

Keywords: current moment, subsequent and earlier, absolute (time) moment, real (time)moment, reversible (time) moment, duration, temporal issue, getting out of time.

dr. MARIAN NENCESCU

Cercetător asociat,

Institutul de Filozofie „C. Rădulescu-Motru”

al Academiei Române.

e-mail: nencescu_marian@yahoo.com

OROLOGII DE PE VALEA BORȘEI, JUDEȚUL CLUJ

Márton Ladislau, Nagy Tibor Sándor

Rezumat: *Lucrarea prezintă noutățile constructive ale celor trei orologii, realizate de mecanicul Szabó József din Borșa, la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. Cele trei mecanisme de orologii prezentate există și astăzi; cel dein Chidea este în stare de funcționare.*

Cuvinte cheie: *orologii, Szabó József, elemente de noutate, schema cinematică*

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai cu seamă în prima treime a secolului al XIX-lea, orologiile se răspândesc cu repeziciune și în mediul rural.

Comunitățile, chiar și cele din mediul rural, cu posibilități financiare și cu ambiții de a ține pasul cu progresul tehnicii, comandă orologii, care pe atunci erau fabricate în Viena, Budapesta, Oradea, Sighișoara, Sibiu etc. În aceste centre de orologerie se realiza o gamă largă de mecanisme de ceasornic, adecvate pretențiilor și posibilităților financiare ale cumpărătorilor.

În această lucrare sunt prezentate trei orologii care există și astăzi, fabricate în ultima parte a secolului al XIX-lea, respectiv în primul deceniu al secolului al XX-lea, realizate de un meșter local, pe nume Szabó József.

Prezentarea orologiilor

Orologiile studiate se află în trei localități de pe valea Borșei, în județul Cluj, și au fost făcute de un meșter local în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. Aceste orologii indică două aspecte importante ale epocii în care au fost realizate. Un aspect se referă la gradul de dezvoltare al mediului rural transilvănean, la cumpăna dintre cele două secole amintite, emulația generală a locuitorilor de a fi în pas cu progresul general. Cel de al doilea aspect se referă la starea economică, ținând cont de faptul că un orologiu era echivalentul a 15.000 kg de grâu, cantitate deloc neglijabilă pentru o comunitate mică. Această cantitate de grâu asigura necesarul de pâine al unei localități de nivelul celor din zona văii Borșei.

Aflate în apropierea unui oraș mare, Clujul, produsele agricole realizate de locuitorii zonei, puteau fi valorificate, ceea ce constituia o sursă sigură de venit pentru locuitorii acelor vremuri. Dezvoltarea generală a acestei zone cuprinde și dezvoltarea meșteșugurilor, apariția unor activități care presupune cunoștințe tehnice vaste, la nivelul tehnicii vremii respective.

În anul 1891 locuitorii așezării Chidea inițiază vaste lucrări de reparații ale bisericii reformate, construite în secolul al XIII-lea. Supraînalță turnul clopotelor bisericii, ocazie cu care hotărăsc să achiziționeze și să monteze în noul turn supraînalțat și un mecanism de orologiu.

În anul 1890, în localitatea vecină, Borșa, funcționează deja un orologiu, ca urmare a actului de donație a soției baronului Bánffy Dénes. Orologiul a fost fabricat în cunoscutul atelier de orologerie din Budapesta al lui Mayer Károly. Din nefericire, acest orologiu, împreună cu biserica și clopotele bisericii, au fost mistuite de flăcările incendiului din anul 1907.

Szabó József, cunoscut lăcătuș-mecanic din Borșa, localitate renumită după castelul și proprietarii acestuia, familia baronilor Bánffy, primește comanda refacerii mecanismului orologiului ars de la Borșa, însă acest orologiu a fost afectat în așa măsură de flăcări încât a devenit imposibilă refacerea acestuia. Szabó József, care a expertizat orologiul distrus, s-a angajat să construiască un orologiu asemănător cu cel distrus. Mecanicul a avut experiența construirii mecanismelor de orologii, dobândită cu ocazia întreținerii orologiului distrus, respectiv ca urmare a realizării orologiului din Chidea. Acesta era mai simplu, doar cu două module funcționale: modulul de bază și modulul bătăii orelor întregi (**fig. 1**).

Orologiul construit pentru biserica reformată din Borșa are trei module funcționale, un modul în plus față de cel din Chidea și anume modulul bătăii sferturilor de oră (**fig. 2**).

O altă localitate de pe valea Borșei este Cristorel, ai cărei locuitori, urmând exemplul celor două comune, Chidea și Borșa, comandă și ei un mecanism de orologiu pentru biserica reformată (**fig. 3**), tot de la mecanicul Szabó.

Aceste trei orologii există și astăzi, însă doar cel de la Chidea este în stare de funcționare.

Ca urmare a investigațiilor recente, activitatea cunoscută a mecanicului orologierist, se încheie aici. La ora actuală nu se cunosc alte

opere ale lui. Putem afirma că a fost unul din pionierii orologeriei secolului al XIX-lea din Transilvania.

În construcția acestor orologii observăm câteva elemente de noutate pentru acea vreme. Astfel, Szabó József a utilizat în lanțul cinematic al orologiilor realizate de el, transmisia melc-roată melcată, ceea ce reduce numărul angrenajelor dintr-un orologiu datorită raportului de transmisie mai mare față de transmisiile cu roți dințate obișnuite, utilizate la mecanisme de orologii.

O altă inovație a maestrului a fost înlocuirea regulatorului mersului orologiilor tip Clements cu unul mai simplu de realizat, cel cu bolțuri. A realizat și un mecanism de corecție a preciziei orologiilor, care înlesnea reglarea punctualității mersului și a bătăilor orologiilor.

Schema de principiu a funcționării orologiilor fabricate de Szabó József este prezentată în **fig. 4**. Sursa de energie a celor trei mecanisme de orologii o constituie greutatea susținute de scripeți, pe care sunt trecute cablurile de oțel înfășurate pe tamburii motrici ai orologiului.

Urmărind schema cinematică (**fig. 4**), mecanismul de bază comun oricărui orologiu, constatăm că pe axul tamburului motric este fixată o roată dințată Z_1 , care, angrenându-se cu roata dințată intermediară Z_2 , transmite mișcarea roții Z_3 . Această roată dințată angrenează la rândul ei roata Z_4 , care se află fixată pe axul regulatorului mersului orologiului.

Regulatorul permite ca, în ritmul pendulării pendulului, elementele lanțului cinematic să execute o mișcare de rotație intermitentă. Transmiterea mișcării intermitente a regulatorului începe la perechea de roți dințate Z_5 - Z_6 și grupul conic format din roțile Z_7 - Z_8 și se termină la arătătoarele cadranelor orologiului (**fig. 5**).

După cum se observă, mișcarea de rotație a axului roților dințate conice Z_8 , este transmisă în plan orizontal de perechea roții Z_9 , roata conică Z_{10} . Această roată dințată Z_{10} are două funcții: pe de o parte asigură rotirea unui arătător, pe de altă parte, prin lanțul cinematic compus din perechile de roți dințate Z_{12} - Z_{13} , Z_{14} - Z_{15} , asigură rotirea celui alt arătător cu viteză unghiulară de $1/12$ față de celălalt arătător.

Un modul cu o funcțiune comandată de modulul de bază descris mai înainte este modulul bătăilor orelor. Modulul bătăilor orelor întregi se regăsește în componența celor trei orologii realizate de mecanicul Szabó József. Lanțul cinematic care asigură bătaia sferturilor de oră, lipsește la orologiul din Chidea. Doar la cele două orologii, cel de la Borșa și Cristorel, a fost conceput și acest modul.

Să urmărim schema cinematică de funcționare a bății orelor întregi (**fig. 6**). În lanțul cinematic al mecanismului mersului orologiului, pe axul roții dințate Z_6 , care face o rotație întreagă pe oră, se află și un disc dublu. Pe unul dintre aceste discuri este aplicată o piedică, care poate pătrunde într-una din cele 32 de goluri frezate aflate pe circumferința celui alt disc. Piedica se află în permanență într-un gol frezat, consolidând cele două discuri între ele. Acest ansamblu de două discuri, care face o rotație completă la fiecare oră, creează posibilitatea reglajului băților. Piedica de pe primul disc are rolul și de camă ridicătoare a unui braț, care deblochează mecanismul bății. Și acest mecanism dispune de sistem propriu de antrenare, identică cu cel al modulului de bază, al mersului orologiului.

Pe axul tamburului greutatei se află roata dințată Z_{15} , care angrenându-se cu Z_{16} , pune în mișcare melcul din componența angrenajului melc-roată melcată. Pe axa melcului se află și o camă, care are rolul ca, prin intermediul unei pârghii, să deblocheze și să pună în funcțiune modulul băților. Atâta timp cât blocajul este ridicat de camă, un disc cu 12 goluri frezate pe circumferința lui, poate să rotească până când blocajul intră în următorul locaș frezat pe periferia discului. În acest timp tamburul greutatei se rotește cu un unghi corespunzător cu unghiul discului cu 12 frezări periferice.

Pe axul tamburului este fixat un disc cu 7 bolțuri, care, în contact cu un sistem de pârghii, acționează ciocanul băților, aflat la nivelul clopotului.

Golurile frezate de pe circumferința discului băților sunt diferite ca lungime de arc de cerc. Cea mai mică este aceea corespunzătoare unei singure băți, deci pt. ora 1. Cea mai lungă frezare corespunde celor 12 băți ale orologiului. Există deci o corespondență între discul frezat și cel cu 7 bolțuri, astfel încât intervalele de timp realizate de discul frezat le corespund mișcări ale pârghiilor bății comandate de discul cu bolțuri. Oricâte băți vor fi realizate, Z_{16} va face o singură rotație, timp în care după o rotație completă, se restabilește blocajul mecanismului în poziție de așteptare pentru următoarea oră.

Cele două discuri amintite la începutul prezentării mecanismului orologiului, servesc la reglarea avansului sau întârzierea începutului băților.

Concluzii

Cele trei orologii prezentate sunt dovada creativității meșterilor transilvăneni în domeniul orologeriei, dovezi ale nivelului de dezvoltare

a tehnicii secolului al XIX-lea, ceea ce cu siguranță va fi consemnat în istoria generală a tehnicii din România.

Bibliografie:

- Ovidiu Drîmba, *Istoria culturii și civilizației*, vol I- IV, Editura Științifică, București 1990.
- Entz Géza, *Erdély építészete a 11 - 13. Században*, EME kiadása, Kolozsvár, 1994.
- Hodor Károly, *Doboka vármegye természeti és polgári esmértetése*. Kolozsvár, 1837.
- Rudi Koch ș.a., *Uhren und Zeitmessung*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1989.
- Magyar László, *Óraiipari zsebkönyv*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1979.

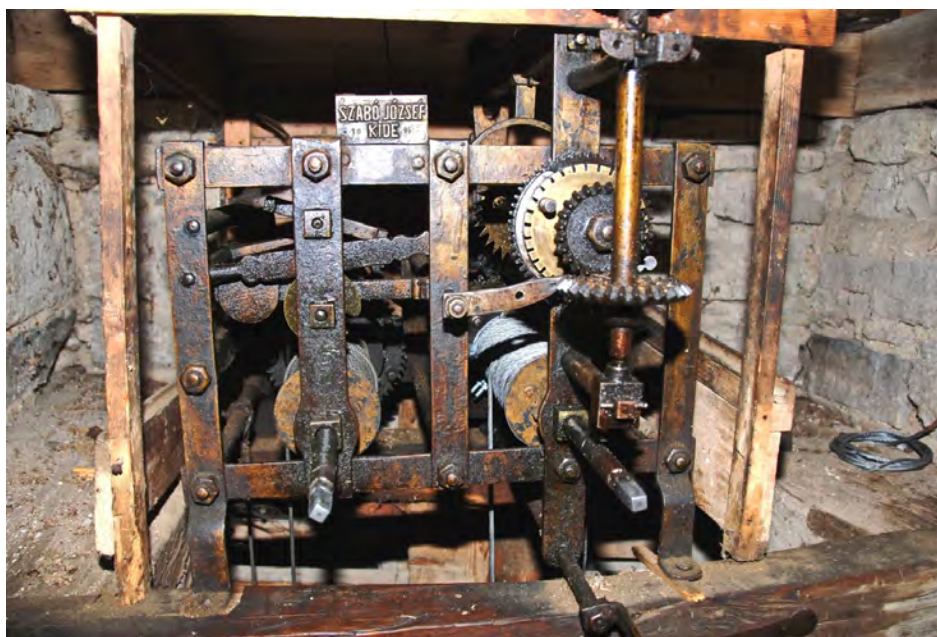

Figura 1. Mecanismul orologiului din Chidea.

Figura 2. Mecanismul orologiului din Borșa.

Figura 3. Mecanismul orologiului din Cristorel

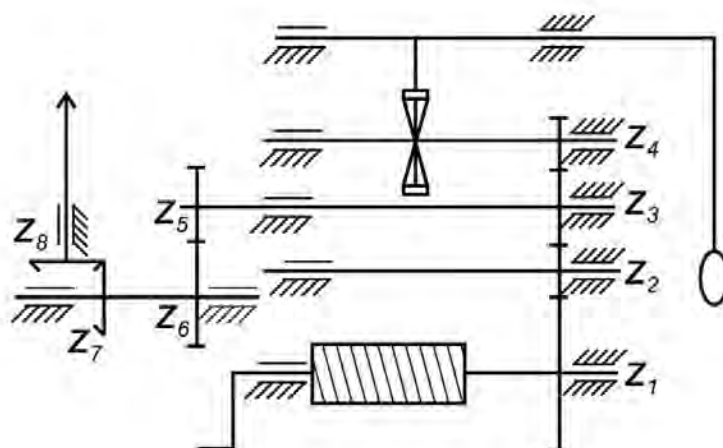

Figura 4. Schema de principiu a funcționării orologiilor fabricate de Szabó József.

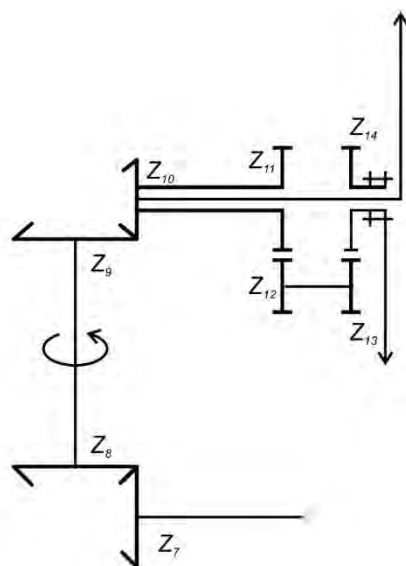

Figura 5. Schema de principiu a funcționării regulatorului.

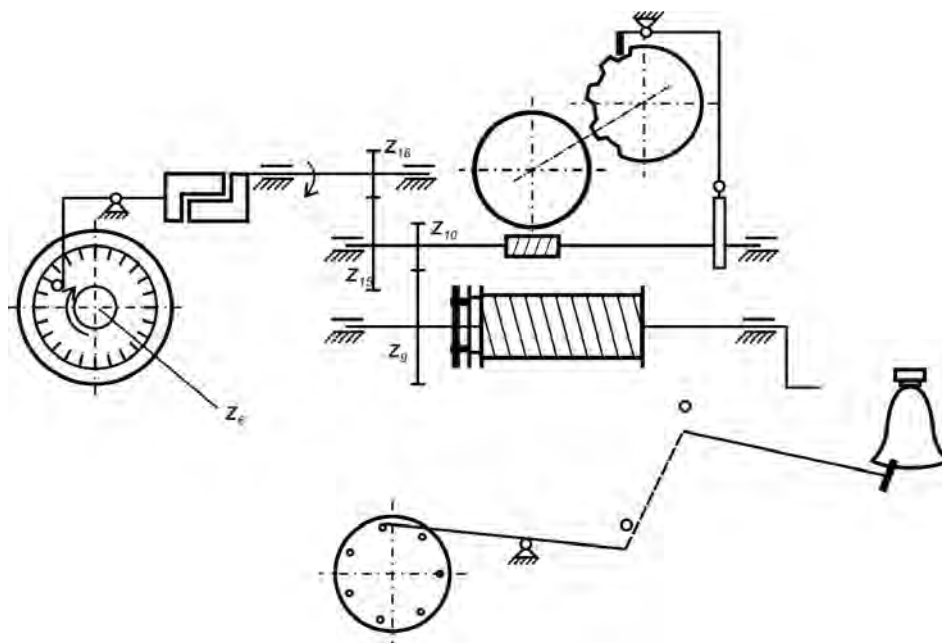

Figura 6. Schema cinematică de funcționare a bății orelor întregi.

Borşa's Valley clocks, Cluj county.

Abstract: *The church clocks presented in this paper were made at the end of the XIXth and the beginning of the XXth century by József Szabó, a mechanic from Borşa. These horologes present new technical elements for the period in which they were made. All three timepieces exist today, and the one from Chidea is in working condition.*

Keywords: *church clocks, Szabó József, new technical solutions of the clocks*

dr. ing. **Márton Ladislau**
str. Kossuth Lajos, nr. 222B, cod 535500,
Gheorghieni, judeţul Harghita.
e-mail: martonlb@yahoo.com

Preot prof. **Nagy Tibor Sándor**
Parohia Chidea, judeţul Cluj

**CONSIDERAȚII ASUPRA UNUI CEAS DE ȘEMINEU
CARE A APARTINUT LUI GEORGE T. MACRI,
PARLAMENTAR ROMÂN LA 1877**

Carmen Banu

Rezumat: *Lucrarea prezintă un ceas marca Louis Japy, dăruit Muzeului Ceasului „Nicolae Simache” Ploiești de către d-na Anca Tomescu, din București în anul 2014. S-a urmărit în același timp activitatea prestigioasei Case de orologerie Japy Frères, de la înființare, în anul 1777 și până la încetarea activității acesteia, în anul 1979. În ultima parte sunt prezentate legăturile dintre celebra firmă și România, unde în perioada 1908-1930, a funcționat Fabrica de șuruburi, nituri și buloane JAPY VILLARD HERZOG & CO Cernavodă.*

Cuvinte cheie: *istoria orologeriei, ceas de șemineu, Războiul de Independență, Japy Frères, dăruire*

Muzeul Ceasului „Nicolae Simache” din Ploiești și-a îmbogățit patrimoniul în anul 2014 cu o piesă dăruită de către d-na Tomescu Anca, din București.

Ceasul i-a aparținut străbunicului său, Gheorghe T. Macri (1847-1885), deputat în Colegiul IV Covurlui, membru al Parlamentului României, care a votat Independența. Acesta a fost decorat cu Medalia Apărătorilor Independenței în Războiul din 1877-1878, d-na Tomescu oferind, alături de ceas, o copie după brevetul acestei decorații, înregistrat cu numărul 978 din anul 1878.

Ceasul de șemineu dăruit este un produs al prestigioasei mărci JAPY FRÈRES, care a dat startul realizării componentelor de ceasuri standardizate, dar și al primelor mașini unelte performante folosite pentru realizarea acestora.

Fondatorul mărcii, Frédéric Japy, pionier al industriei orologiere franceze dar și al capitalismului industrial, s-a născut la 22 mai 1749, la Beaucourt în teritoriul Belfort din nord estul Franței. Își face studiile în Le Locle, în Elveția, unde se inițiază în tehnica orologeriei. În anul 1777, la întoarcerea în orasul natal pune bazele unui atelier pentru

componente de ceasuri, proiectând în același timp și mașinile unelte necesare producerii acestora. În anul 1799 obține brevete pentru 10 mașini unelte care vor asigura monopolul tehnic de fabricare a componentelor de ceasuri (*ébauches*). Pentru a-și putea dezvolta afacerea cumpără moara Badevel, construind prima fabrică din lume pentru componente de mecanisme destinate pendulelor. Prin folosirea utilajelor pentru producția de masă va reduce costurile de fabricație și va mări producția de piese de la 2400 în anul 1780 la 12700 în anul 1806. Efectele acestor schimbări majore vor fi resimțite în țara vecină, Elveția, în regiunea Jura, unde vor fi închise ateliere de ceasuri. Fabrica Japy va furniza Elveției 91,3% din producția proprie, devenind o concurență puternică pentru manufacturile elvețiene.

În anul 1806 Frédéric Japy decide să renunțe la rolul de conducător al afacerii sale, predând responsabilitățile celor trei fii ai săi Jean-Pierre, Fritz și Louis-Frédérique creându-se astfel Societatea *JAPY FRÈRES*. Aceștia vor decide să diversifice activitatea prin crearea unei unități de producție a șuruburilor pentru lemn în La Feschotte, în anul 1811. Renumele orologeriei Japy devine internațional. În anul 1825 *JAPY FRÈRES* introduce mecanismul cu alarmă pentru ceasurile de călătorie. Anul 1840 marchează deschiderea unei filiale la Paris, în Rue de Temple, nr. 108. În perioada 1844 - 1855, unele ceasuri sunt semnate Ls Japy Fils. Acestea au fost realizate de Louis Japy, ceasurile sale fiind premiate cu medalia de argint în anii 1844 și 1849.

După anul 1855 produsele sunt comercializate sub numele *JAPY FRÈRES ET COMPAGNI*, iar din 1865 compania va produce și carcase de bronz pentru ceasurile proprii. În anul 1860 compania avea peste 5000 de muncitori, asigurând în același timp o dezvoltare economică rapidă a regiunii și creșterea populației micului sat Beaucourt care număra inițial 200 de locuitori. Vor continua diversificarea activităților în domeniul lăcătușeriei, a produselor de uz casnic din fier forjat realizate La Feschotte, în timp ce la Badevel din 1850 se vor realiza numai ceasuri complete, odată cu modernizarea procesului de producție.

Recunoașterea calității ceasurilor marca *JAPY* s-a materializat atât prin comercializarea unui număr impresionant de ceasuri și componente cât și prin premiile, medaliile și diplomele naționale și internaționale primite în perioada 1819-1880.

În anii 1930-1935 Franța este atinsă de criza economică, care va afecta și producția de ceasuri Japy, ceea ce va conduce la închiderea fabricii Badevel, fabricarea ceasurilor centralizându-se la Beaucourt.

Până la jumătatea secolului al XX-lea, Uzinele JAPY și-au diversificat activitățile realizând pompe hidraulice, mașini agricole, motoare, corpuri de iluminat, mașini de scris. Marca va fi cumpărată în anul 1954 de Societatea Jazz și producția se oprește la Beaucourt, însă oficial activitatea companiei se încheie în anul 1979.

Astăzi uzinele nu mai funcționează dar numele JAPY rămâne prezent în regiune prin Muzeul JAPY, creat în anul 1986 la inițiativa autorităților locale chiar într-una dintre fabricile dezafectate, prin gimnaziul, strada și restaurantul din Paris, care poartă numele celebrei mărci.

Numele „Japy” este legat în mod neașteptat și de România, pentru că în anul 1906, la Cernavodă, firma JAPY în asociere cu *VIELLARD MIGEON & CO*, grup industrial din aceeași regiune Belfort, pune bazele primei fabrici de șuruburi din România. Fabrica primește autorizația de funcționare în anul 1908 și se va numi Fabrica de șuruburi, nituri și buloane *JAPY VILLARD HERZOG & CO*. Motivele principale care au contribuit la alegerea orașului Cernavodă ca locație a acestei fabrici au fost așezarea geografică, pe malurile Dunării, care facilita aprovizionarea cu materie primă și nu în ultimul rând forța de muncă ieftină. Până în anul 1914 fabrica are conducere franceză.

Ioan Mușat, autorul monografiei orașului Cernavodă, publicată în anul 1938, menționează că *„fabrica de șuruburi JAPY VIELLARD, HERZOG & CO, a construit mai multe locuințe de serviciu pentru principalii săi angajați în oraș, iar pentru cei cu salarii mai mici a înființat un economat numit ALINAREA ce îi ajuta cu mâncare și haine la prețuri foarte mici. Sindicatul și conducerea fabricii de șuruburi susținea și mișcarea sportivă locală, șurubarii având în 1930 o echipă de fotbal, una de rugby și centru de box, haltere și șah”*.

Ceasurile produse de celebra firmă JAPY se regăsesc în patrimoniul Muzeului Ceasului într-un număr relativ mare, respectiv 11 piese, structurate în ceasuri de șemineu, de masă, de perete și de călătorie. Lor li se adaugă ceasul dăruit de d-na. Anca Tomescu, un ceas de șemineu, realizat de către Louis Japy la Beaucourt, în perioada 1849-1855.

Ceasul prezintă carcasă din bronz aurit și alamă, decorată cu motive zoomorfe, vegetale, geometrice, surmontată de o scenă cu doi copii pescuind; cadran emailat, cu cifre romane pentru ore, linii pentru minute; mecanism cu eșapament anker; sistem de sonorizare al jumătăților de oră și orelor întregi; pe placa mecanismului, medalion ștanțat: *Ls. Japy Fils/ Medaille D`Argent/1844-1849*, seria 7685, este ștanțată pe placa mecanismului, greutatea pendulară și rama de

protecție a mecanismului; suport din lemn, de formă ovală, vopsit negru. Inițial, ceasul a fost protejat de un glob de sticlă, care nu s-a păstrat. Dimensiuni: L=43 cm; Lă=11 cm; Î=34 cm. Materiale: bronz; oțel; alamă; email; lemn.

Cu această ceas, patrimoniul muzeului s-a îmbogățit cu o piesă valoroasă, atât din punct de vedere tehnic, cât și artistic, demonstrând în același timp că într-o lume subjugată banilor, câștigurilor rapide, mai există oameni altruști, care își pot oferi unei instituții de cultură chiar și obiectele de suflet.

În prezent ceasul dăruit se află etalat în Expoziția permanentă a Muzeului Ceasului, purtând conform dorinței celei care l-a dăruit eticheta cu mențiunea „*Donație George T. și Anna Macri*”.

Bibliografie:

- G.H. Baillie, C. Clutton, C. A. Ilbert, *Old clocks and watches and their makers*
- Ioan Mușat, *Istoricul orașului Cernavoda*, București, Tipografia Viața Literară, 1938.
- Revue Horlogerie Ancienne, nr. 8/1992.
- <http://www.famille-japy.fr/pages/la-famille-japy.html>
- <http://www.musees-des-techniques.org>

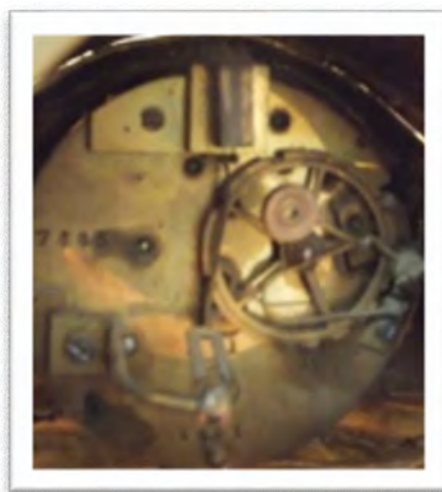
Medalia Apărătorilor Independenței.

Brevet pentru Medalia Apărătorilor Independenței.

Ceas de șemineu Louis Japy Fils (1849-1855);
nr. unv. 3.4.-134435

Mecanismul cu seria 7685.

Portret Frédéric Japy

Uzinele Japy în 1823

Uzinele Japy în 1880

Fabrica de şuruburi
Japy Villard Herzog & Co 1908

Interiorul unei hale

1819	Medalia de aur	Louis XVIII
1823	Medalia de aur	Louis XVIII
1827	Medalia de aur	Charles X
1834	Medalia de aur	Louis Philippe
1839	Medalia de aur	Louis Philippe
1844	Medalia de argint	Louis Philippe
1849	Medalia de argint	Louis Philippe
1851	Marea Medalie	Expoziția Universală Londra
1853	Medalia Prima Clasa	Expoziția Universală New York
1855	Marea Medalie de Onoare	Expoziția Universală Paris
1867	Marea Medalie de Onoare	Expoziția Universală Paris
1873	Marea Diplomă de Merit	Expoziția Universală Viena
1879	Marele Premiu de Onoare	Expoziția Universală Paris
1879	Marea Diplomă de Onoare	Expoziția Regională Besançon
1880	Marea Diplomă de Onoare	Expoziția Specială de Orologerie Chaux-de-Fond

Medalii primite în perioada 1819-1880

Muzeul JAPY

Gimnaziul JAPY

Strada JAPY

Considerations upon a mantle clock, that belonged to George T. Macri, Romanian member of Parliament in 1877

Abstract: His work presents a clock, brand Louis Japy, donated to the Clock Museum "Nicolae Simache" Ploiesti by Mrs. Anca Tomescu in Bucharest in 2014. In the same time was followed-up the activity of the prestigious watchmaker House Japy Frères, since the establishment in 1777 and until the end of its activity in 1979. The last part presents the connections between the famous company and Romania, where, from 1908-1930, has operated the Screws, Rivets and Bolts Factory JAPY VILLARD HERZOG & CO Cernavoda.

Keywords: horology history, mantle clock, War of Independence, Japy Frères, gift.

Carmen Banu

Muzeul Ceasului "Nicolae Simache",
str. Nicolae Simache, nr. 1,
Ploiești, județul Prahova.
e-mail: carmenbanu69@yahoo.com

**SESIUNEA DE COMUNICĂRI
ȘTIINȚIFICE
„ROLUL MUZEELOR
MEMORIALE ÎN MUZEOGRAFIA
ROMÂNEASCĂ”**

**MUZEUL MEMORIAL
„NICOLAE IORGA”
VĂLENII DE MUNTE**

TREI VOINICI-EROI AI RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ REPREZENTAȚI PE UN CEAS MARCA LONGINES¹

Elisabeta Savu
Dan Cătălin Buzdugan

Rezumat: *Prezentul studiu descrie un ceas inedit, marca Longines, care are pe capacul exterior o faimoasă imagine din Războiul de Independență al României. Imaginea este cunoscută sub numele „Trei viteji (eroi)” și prezintă trei eroi legendari, cel mai cunoscut dintre ei fiind Grigore Ion. În timpul bătăliei de la Grivița, Grigore Ion a capturat un steag turcesc, considerat primul trofeu glorios al armatei române.*

Ceasul face parte dintr-o colecție privată și a fost comandat pentru armata română în anul 1878 de către Joh(ann) Baumann, unul dintre cei mai importanți furnizori ai companiei Longines în România.

Cuvinte cheie: *erou Grigore Ion, războiul de Independență, istoria orologeriei, Longines, comanditar Johann Baumann*

Cele trei personaje cunoscute în epocă cu apelativul „Trei Voinici” sunt eroi legendari ai Războiului de Independență, participanți la unul dintre cele mai decisive și dureroase episoade ale acestui eveniment - cucerirea redutei Plevna. Toți trei au făcut parte din Batalionul 2 Vânători, care prin curaj, vitejie și spirit de sacrificiu dovedit pe câmpul de luptă, a devenit cea mai glorioasă unitate militară prahoveană din acest război. Batalionul 2 Vânători, condus de maiorul Alexandru Candiano Popescu, era parte integrantă a Diviziei a IV-a din Armata română și a participat în 30 august 1877, împreună cu alte unități militare, la cea de-a treia bătălie de la Plevna. Prima etapă a acestei operațiuni consta în cucerirea redutei Grivița, considerată atât de trupele ruso-române cât și de cele turcești drept „cheia Plevnei”. În timpul luptelor s-a constatat că erau două redute, Grivița I și II, la 350 m, una de alta, care se apărau reciproc printr-un necruțător foc de artilerie. În

¹ Lucrare a fost prezentată în 5 iunie 2014 la cea de a IX-a ediție a sesiunii de comunicări științifice „ROLUL MUZEELOR MEMORIALE ÎN MUZEOGRAFIA ROMÂNEASCĂ”, organizată de Muzeul Memorial „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte.

aceste condiții dramatice, trupele române, deși respinse de trei ori, au lansat un al patrulea atac, reușind să cucerească reduta Grivița I, recurgându-se în final la lupta corp la corp. În timpul luptelor, soldatul Grigore Ion, ajutat de caporalul Nica Vasile și de sergentul Stan Gheorghe din Batalionul 2 Vânători, au capturat un steag turcesc - primul trofeu glorios din acest război, un adevărat simbol al victoriei concretizată prin cucerirea redutei Grivița I. Acest însemnat episod a generat grele pierderi din partea Batalionului 2 Vânători care a înregistrat 112 morți și 118 răniți dintr-un efectiv total de 500 de oameni.

Capturarea drapelului turcesc a reținut atenția la adevărata ei dimensiune tuturor autorităților militare și politice ale epocii, care-l vor evoca în memoriile lor. Presa vremii a remarcat acest act eroic prin publicarea pe prima pagină dintr-un important ziar de epocă a unei ample imagini cu cei trei eroi, însoțită de o emoționantă relatare a soldatului Grigore Ion: „*Eram înainte. Gloanțele plouau ca piatra. Turcii erau la 300 de pași, se găteau de retragere. Eram înaintea celorlalți, voiam să ucid un turc cu baioneta. Deodată văd un alt turc spătos înaintea mea fugind cu un steag. Îl ochesc, el cade; mă arunc pe el când voia să descarce revolverul; îi înfing baioneta în piept și trag steagul. Turcul murea dar îl ținea strâns. Mă silesc și i-l smulg. Atunci doi turci se aruncară asupra-mi. Mă pun în apărare; din fericire, sergentul și caporalul meu îmi vin în ajutor. Culc la pământ un turc, ei culcă la pământ pe celălalt și eu am smuls steagul*”².

Gravura asociată relatării, având deasupra titlul „*Trei Voinici*”, îi reprezintă pe eroii de la Grivița în uniformă militară, într-o atitudine demnă, în mijloc fiind Grigore Ion cu drapelul turcesc în mâna dreaptă desfășurat; acesta poartă în partea stângă a vestonului decorația rusescă „*Crucea Sfântul Gheorghe*”. Cei doi camarazi, respectiv sergentul Stan Gheorghe și caporalul Vasile Nica, îl încadrează (**fig. 1**). Apelativul de „*voinici*” le-a fost acordat de însuși domnitorul Carol, care li s-a adresat astfel în momentul când aceștia i-au predat steagul, conform uzanțelor militare: „*Seara, bravii vânători au luat în reduta de la Grivița, steagul turcesc, aruncându-l la picioarele Mele, ca semn al biruinței. Eu le răspunsei: sunteți voinici, vă mulțumesc din inimă, de astăzi înainte este o onoare de a fi vânător...*”³.

Poetul George Coșbuc a descris steagul cucerit de Grigore Ion în revista „*Foaie interesantă*” din 28 septembrie 1897, astfel: „*Era un steag mare, de mătase verde, cu ciucuri de aur și aurit pe margini. La mijloc avea semnul legii turcești: Luna în chip de seceră. Era veche și după marginile cam*

² Războiul, Nr. 58, 19 septembrie 1877.

³ General Candiano Popescu, Războiul Neațîrnării, București 1913, p. 201.

destrămate se vedea că fusese purtat prin multe războaie. Se afirma ca până în ajun acest steag fluturase pe cortul comandantului suprem al armatei turcești, Osman Paşa Ghazi”⁴.

Comandantul Batalionului 2 Vânători, Alexandru Candiano Popescu, relatează în lucrarea sa „Războiul Neatârării” întregul traseu al acestui prestigios trofeu, de la cucerire până la aducerea lui în țară: „La 1 septembrie, comandantul Diviziei a IV a îmi ordonă să iau steagul turcesc și împreună cu cei trei soldați care-l cuceriseră să-l duc la Poradim, Cartierul General al Suveranului nostru. Dânsul mă primi însoțit de Marele Duce Nicolae și de un numeros Stat major. Închinai steagul la picioarele Domnului Românilor, drept semn de izbândă... Înalta căpetenie a oastei decoră pe soldați și pe mine cu Virtutea Militară și-mi ordonă ca a doua zi să prezint steagul și M.S. Împăratul Alexandru ...”. Ceremonia a fost plină de măreție și fast: „Trupe rusești au fost scoase în front ca să dea solemnității o mai mare pompă; pe când prezentam steagul țarului întovărașit și de cei trei soldați, dânsul aruncându-și ochii spre Grigore Ion, și văzând pălăria sa, pătrunsă de gloanțe s-apropie de vânător și luându-i-o din cap, cuprins de adâncă simțire zise A.S. Principelui Carol: *Monseigneur, le chapeau vaut le drapeau* (Alteță, această pălărie prețuiește cât și steagul). Apoi cerând voie supremei căpetenii a oastei române decoră pe acești trei viteji cu Crucea Sf. Gheorghe”⁵.

Al. Candiano Popescu continuă: „Domnitorul mă cheamă după aceasta la Cartierul său General și-mi ordonă să plec îndată la București, însoțit de cei trei soldați vânători ca să înfățișez trofeul M.S. Doamnei și Capitalei”⁶.

La 4 septembrie se va pleca din Grivița, sosirea la București fiind la 6 septembrie. Același autor descrie momentul: „Primirea a fost măreață și impunătoare. La sosirea steagului turcesc Bucureștii, se ridicară în picioare ca un singur om și o singură inimă înflăcărată de cel mai curat entuziasm bătea în toate piepturile. Cei trei vânători fură sărbătoriți de populația întregă. Unii plângeau de bucurie, alții râdeau dar toți admirau vitejia armatei. Primăria Capitalei dăruie câte un ceasornic la cei trei soldați într-u amintirea acestei memorabile zile”⁷.

Acceași atmosferă plină de entuziasm și admirație este descrisă și în paginile ziarului Războiul din 6 septembrie 1877: „Pe la 8 și un sfert cu trenul de Pitești s-a adus și un stindard turcesc de către însuși soldatul ploieștean din vânători care l-a luat din mână turcilor. Soldatul era decorat cu Crucea Sfântul Gheorghe. La vederea stindardului strigătele de ura răsunau și

⁴ Gheorghe Tudorică, *Monumentul Independenței din Ploiești*, Anuarul M.J.I.A.Ph., 1986, p. 67.

⁵ General Candiano Popescu, *op.cit.*, p. 73-74.

⁶ *Ibidem*, p. 74.

⁷ *Ibidem*, p. 76.

toți se îndesau asupra bravului ce purta trofeul strigând: desfășurați. În curând se vor aduce și tunurile luate de la Osman Pașa”⁸.

Traseul stindardului a trecut „prin fața statuii lui Mihai Viteazul căruia i-a fost închinat ... alaiul triumfal înfățișând trofeul Doamnei Românilor, care felicită delegația oastei, cu cuvinte izvorâte din fierbintețea sa inimă. Apoi am purces la Arsenal unde am depus steagul, în mijlocul unui popor îmbătat de izbândă”⁹.

Faptele vitejești de arme ale soldatului Grigore Ion îi aduc avansarea în mod excepțional la gradul de sergent dar și alte decorații românești: „Crucea Trecerii Dunării” și „Medalia Apărătorii Independenței” (fig. 2). După demobilizarea armatei, eroul de la Grivița s-a întors în localitatea natală, Dumbrăvești de Prahova, continuându-și traiul modest, primind o pensie din partea statului de numai 12 lei. Între anii 1892-1896 i se contestă actul eroic de pe câmpul de luptă, în condițiile în care tot adevărul era de partea sa. Agitația politică din jurul acestui caz, ajuns subiect în dezbateri parlamentare, a avut asupra sa un final pozitiv; statul îi va mări pensia iar redacția ziarului „Universul” va colecta pentru eroul prahovean suma de 20.000 de lei, echivalentul unei case pe care acesta și-a construit-o în satul Dumbrăvești. Cea mai înaltă recunoaștere pe care ploieștenii și prahovenii i-au adus-o a fost amplasarea statuii lui, alături de cele ale altor trei eroi ai Războiului de Independență, la baza Monumentului Vânătorilor, inaugurat în Ploiești în anul 1897. Celălalt erou al „zilei de sânge” – 30 august 1877 de la Grivița, caporalul ploieștean Vasile Nica, va parcurge un traseu biografic cu multe aspecte similare. Amândoi au avut parte la moartea lor, în 1915 Grigore Ion și în 1933 Vasile Nica, de onoruri militare pe măsura faptelor de pe câmpul de luptă din 1877. Despre celălalt erou, sergentul Stan Gheorghe, piteștean de origine, nu se cunosc multe informații, el murind în 1894¹⁰.

O altă formă de omagiere a unei personalități și de propagandă a unor idei și evenimente istorice, mai puțin convențională, dar extrem de eficientă a fost reprezentarea acestora pe obiecte de o mare diversitate. Aceaste practici iau amploare în România de la mijlocul secolului al XIX-lea, până spre finalul acestui interval, putând fi constatate pe documente, hărți, cromolitografii, obiecte din domeniul vexilologiei, edificii publice, până la obiecte de uz personal. Într-o astfel de categorie este inclusă și piesa inedită, unicat în România, pe care o prezentăm în

⁸ Războiul, Nr. 46, 6 septembrie 1877.

⁹ General Candiano Popescu, *op.cit.*, p. 76.

¹⁰ Gheorghe Tudorică, *op.cit.*, p. 67.

continuare. Piesa a fost semnalată de coautorul acestei lucrări, dl. Dan Cătălin Buzdugan, care a identificat în arhiva Muzeului Longines informații despre o comandă românească de ceasuri cu reprezentarea imaginii celor „Trei Voinici”. Documentele consultate de domnia sa în arhivă menționează o comandă făcută firmei Longines din partea unui distribuitor român din Craiova. Acesta se numea Johann Baumann și, alături de un alt distribuitor, D. M. Agemolu din București, era unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai firmei Longines în țara noastră.

În anul 1878 Johann Baumann comandă firmei Longines șase ceasuri de buzunar din argint, în două variante de carcase: cu trei și două capace. Ambele variante aveau pe capacul principal imaginea celor trei eroi, inspirată după gravura reprodusă în ziarul „Războiul”; sub imagine, inscripția *TREI VOINICI*. Capacul mediu conține inscripția cu numele comanditarului și al orașului: *Joh Baumann ... Craiova* (**fig. 3-6**). În registrul seriilor ceasurilor Longines se menționează explicit că aceste șase ceasuri au fost comandate de Johann Baumann pentru Armata Română, în scopul distribuirii ceasurilor unor oficialități din vestitul Batalion 2 Vânători, care era cantonat începând cu anul 1878 la Craiova¹¹.

Evenimentul a avut loc fie în anul comenzii, 1878, fie în anul 1881, în cadrul mării serbării din 14 septembrie, când în Craiova a avut loc decorarea drapelului Batalionului 2 Vânători cu marele cordon al ordinului național „*Steaua României*”¹².

¹¹ http://www.ceasuripentruromania.ro/ceasuri.php?id_article=174.

¹² General Candiano Popescu, *op.cit.*, p. 257.

Figura 1.
Grigore Ion, Stan Gheorghe, Vasile Nica

Figura 2. Grigore Ion

Figura 3. „Trei Voinici” reprezentați pe capacul ceasului marca Longines copie a imaginii din ziarul *Războiul*.

Figura 4.

Figura 5.

Figura 6.

Ceas marca Longines realizat la comanda lui Johann Baumann.

Three brave heroes of the Romanian Independence War represented on a Longines pocket watch.

Abstract: The present study describes a Longines inedited watch having a famous image from the Romanian Independence War on its exterior cover. The image's name is "Three braves (heroes)" and it portrays three legendary heroes, the most famous among them being Grigore Ion. During Grivita battle, Grigore Ion conquered a Turkish flag considered as the first glorious trophy of the Romanian army.

The watch, belonging to a private collection, was ordered for the Romanian army in 1878, by Joh(ann) Baumann, one of the most important providers of the Longines company in Romania.

Keywords: hero Grigore Ion, the Independence war, watchmaking history, Longines, limited partner Johann Baumann

Elisabeta Savu

Muzeul Ceasului "Nicolae Simache"

str. Nicolae Simache, nr. 1,

Ploiești, jud. Prahova.

e-mail: mceasului@yahoo.com

Dan Cătălin Buzdugan

e-mail: catalin.buzdugan@plastimax.ro

PIESE ART NOUVEAU ÎN COLECȚIA DE METAL A MUZEULUI NAȚIONAL PELEȘ

Corina Dumitrache

Rezumat: La sfârșitul secolului al XIX-lea, arta prelucrării metalului urmează aceleași tendințe ale artelor decorative tributare stilului Art Nouveau. Meșterii se inspirau din natură, fără a avea pretenția de a o imita întocmai. În schimb, ei preferau să creeze forme și aranjamente florale ori animaliere într-o manieră nouă. Deși era cunoscut în țările europene sub nume diferite, Art Nouveau în Franța, Jugendstil în Germania, Secession în Austria, Arta 1900 în România, Arts and Crafts în Anglia, noul stil decorativ a fost îmbrățișat cu succes de meșterii orfevi care știau să îmbine în mod armonios calitățile decorative cu funcționalitatea pieselor.

În patrimoniul Muzeului Național Peleș, pisele din metal subscrise curentului Art Nouveau, precum câni decorative, pocale, bomboniere, potire, vase decorative, casete pentru corespondență, servicii de masă, au fost achiziționate de diverși membri ai Casei Regale a României sau le-au fost oferite în dar și poartă marca unor ateliere renumite sau autori celebri în epocă. Creațiile din metal prețios, metal comun sau bronz realizate de Max Ströbl, Moses Tobias Wetzlar din München, Paul Telge din Berlin, atelierul Württembergische Metallwarenfabrik, Gustave Joseph Chéret, Pierre Felix (Fix) Masseau din Paris, atelierele Christofle, Ercuis din Franța, Gustav Gurschner, Viktor Suchanek din Viena, turnătorii Berndorf din Berna, atelierele englezești Birmingham, Londra, Sheffield, renumita firmă Tiffany din SUA, precum și cele autohtone ale atelierului Nicolau au împodobit interioarele regale de la Castelul Peleș și Pelișor. Meșterii în prelucrarea metalului au realizat adevărate opere de artă prin talentul lor, îmbinat cu calitatea deosebită a materialului, frumusețea și diversitatea motivelor decorative, originalitatea ornamentației și tehnicile de lucru inovatoare. Creațiile lor celebrău viața, frumusețea, dinamica, natura, într-un mod inedit, considerat uneori straniu la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cuvinte cheie: Art Nouveau, secolul al XIX-lea, secolul al XX-lea, Peleș, Casa Regală a României.

În Germania, orașul München a fost considerat centrul de răspândire al noului stil decorativ, Jugendstil. Din îmbinarea

elementelor de artă japoneză cu decorurile britanice și interpretări ale goticului și rococoului au rezultat produse distincte, cu aspect inedit în artele decorative. Exponentul noii arte, artistul Max Ströbl, a creat piese de mare rafinament, de o calitate excepțională. Cariera sa a început la scurt timp după terminarea cursurilor Școlii Regale de Arte Aplicate din München, în 1887, profesorul său fiind Fritz von Miller. În 1891 s-a angajat în atelierul Georg Sanktjohannsen, fondat la 1812, și s-a specializat inițial în domeniul argintăriei religioase. Operele sale erau create după desene prealabile, contrar procedeului folosit de profesorul Miller, care dorea să descopere spontan diversele efecte care puteau să apară în timpul procesului de creație. După 1896, domeniul de activitate al lui Max Ströbl s-a diversificat, realizarea bijuteriilor și accesoriilor devenind o nouă modalitate de expresie a talentului său. Printre piesele reprezentative pentru creațiile Jugendstil ale orfevrului german din castelul Pelișor, se numără un crucifix, un potir, un pocal și o cupă cu capac. Rafinamentul artei orfevrului Max Ströbl este subliniat prin completarea decorației pieselor cu caboșoane cu pietre prețioase și semiprețioase, lemn de esență exotică, email, motive ornamentale de inspirație celtică, cu entrelacuri, meandru și animale fantastice. Marcate Max Ströbl și Sanktjohannsen, ele atestă numele autorului și al atelierului prin intermediul căruia piesele erau comercializate. La granița dintre obiectul laic și de cult, creația artistului german este de o valoare estetică fără egal.

Tributare Jugendstil-ului sunt și piesele realizate în atelierul Württembergische Metallwarenfabrik, fondat în orașul Geislingen la 1880. Firma avea reputația de pionier în producția pieselor în stil arta 1900 și își marca produsele cu inițialele WMF. Atelierul s-a impus în domeniul orfevrăriei nu numai datorită produselor din argint, ci și a celor din metal comun argintat. Numeroase piese din colecția castelului sunt realizate, potrivit mărcilor, dintr-un aliaj zinc-antimoniu-cupru, care servea ca metal de bază pentru argintare. Se folosea un gram de argint pentru 1 decimetru de suprafață metalică. Pentru a realiza o gamă largă de piese, ce includeau printre altele și platouri, servicii de cafea și de ceai, rame de fotografii, căni de bere, căni de apă, în care metalul și sticla se îmbinau armonios, a fost necesară o strânsă colaborare între atelierul WMF și ateliere de fabricare a sticlei din Boemia. Casa Regală a României a achiziționat numeroase obiecte marcate WMF. În castelul Pelișor, în dormitorul sorei preferate a reginei Maria, Ducky, se găsește o cană din metal argintat cu corpul piriform, cu gât lung, decorat pe întreaga suprafață cu iriși, iar ansa este reprezentată în forma unui

personaj feminin reprezentat nud, cu păr lung ce curge în valuri, acestea fiind motive decorative specifice Jugenstil-ului.

Paul Telge, proprietarul atelierului de orfevrărie "*Moderne und Antike kunstobjekte*" din Berlin, a reușit prin creațiile sale de excepție să devină Furnizor al Casei Regale Române. Telge a știut să se mențină în ierarhia orfevrilor germani, adaptându-se ca mulți alții modei din artele decorative. Cu toate că majoritatea comenzilor erau din partea regelui Carol I, Telge nu a exclus colaborarea cu alți membri ai Casei Regale Române. Mărturie în acest sens este manuscrisul prințesei moștenitoare Maria, dedicat soțului ei, principele Ferdinand, în anul 1906. Alcătuit din 50 de file de pergament scrise și pictate cu flori (crini, ciulini, iriși, brândușe) de principesă, manuscrisul, cu coperțile din argint ornate cu stema României, cruci gamate, entre-lac-uri și pietre prețioase, cântărește 24.200 gr.

În Franța, stilul *Art Nouveau* a cunoscut o apreciere deosebită din partea iubitorilor de frumos, sensibili în fața formelor și modelelor decorative specifice noii arte. Ornarea obiectelor în episoade distincte, dar care au continuitate între ele, era un procedeu deseori uzitat în creațiile sale de către Gustave Joseph Chéret. Talentatul sculptor, ceramist, orfevru, a colaborat timp îndelungat cu Eugène Soleau, proprietarul turnătoriei în care erau realizate piesele de orfevrărie semnate Chéret. După anul 1863 când reușește să expună la Salonul de la Paris și angajarea în atelierul celebrului Baccarat, cariera sa a cunoscut un mare avânt. Prin căsătoria cu fiica lui Albert Ernest Carrier Belleuse, Chéret devine succesorul socrului său, pentru un an, la conducerea Direcției de Artă a Manufacturii Naționale de la Sèvres. Fratele lui Gustave, pictorul Jules Chéret, l-a ajutat în promovarea pieselor, prin realizarea afișelor ilustrative. În colecția Muzeului Național Peleş, reprezentativă pentru creația lui Gustave Joseph Chéret este piesa denumită *Idila*, un vas tronconic cu decor în mezzorelief, prezentând în detaliu o poveste de dragoste, formată din trei episoade, dispuse în sensul acelor de ceasornic. Deosebit este faptul că rotirea vasului crează impresia privitorului că se află în fața unui film mut de la finele secolului al XIX-lea. Inițial, autorul a realizat această operă pe trei panouri din bronz, cu dimensiunile de 33,30 cm x 16,30 cm, încadrate într-o singură ramă, formând un tablou. Merită amintite creațiile *Art Nouveau* ale firmelor pariziene Christofle, Ercuis, specializate atât în realizarea orfevrăriei domestice, precum servicii de cafea, servicii de ceai, tacâmuri, candelabre, coupe-papier-uri, platouri, cât și în elaborarea argintăriei religioase.

La Viena, Gustav Gurschner (1873-1970) a reușit să-și exprime ineputizabila imaginație prin investirea unor piese banale precum sonerii, călimări, sfeșnice, lămpi electrice, press-papier-uri, sigilii, vase pentru flori, cu calități estetice deosebite, care au fost apreciate nu doar pentru utilitate, ci și ca opere de artă. Gurschner a frecventat cursurile Școlii Tehnice pentru Industria Lemnului din Bozen (1885-1888), cizelându-și îndemânarea mai apoi la Colegiul de Arte și Meserii din Viena. După un an petrecut la München, Gurschner se mută la Paris în 1897, intrând în contact cu artiști interesați de transformarea obiectelor comune, obișnuite, în piese de artă. Admiratorii operei sale, împăratul Franz Joseph, prințesa moștenitoare Maria a României, i-au apreciat măiestria, însă au existat și critici ai operei sale, contrariați de modelele inovatoare, considerate uneori indecente, nepotrivite în artă. Femeia fatală, redată nud, surprinsă în atitudini provocatoare, subiect predilect în arta de la începutul secolului al XX-lea, motivele florale, vegetale, geometrice, motivele de inspirație celtică, curbele sinuoase, maniera neobișnuită de tratare a subiectelor i-au asigurat succesul lui Gustav Gurschner. Membru al Secessionului vienez, membru al Hagenbund, consilier cultural al Vienei, consilier de onoare al Asociației artiștilor vienezi, mulți ani președinte al Federației Artiștilor și Sculptorilor Austrieci, Gurschner își găsește locul bine meritat pe scena artiștilor vremii sale. Semnate de Gurschner, bronzurile achiziționate de Casa Regală a României, reprezentând cache-pot-uri și vase decorative, sunt decorate cu motive celtice reprezentând animale fantastice, spirale, cruci, motive geometrice pe care le regăsim și în decorația mobilierului din Dormitorul de Aur al reginei Maria, din Pelișor. Deseori, artistul austriac nu se mulțumea să păstreze culoarea naturală a bronzului. Aurirea motivelor ornamentale sau vopsirea parțială a acestora aveau rolul de a adăuga un caracter distinct creațiilor sale. Realizate în turnătoria K. K. Kunst Erz Giessenei din Viena, obiectele din patrimoniul castelului Peleş sunt gravate la bază cu numele turnătoriei. Una dintre piesele sale, se găsește în dublu exemplar, ca dimensiuni, formă și decorație, însă de această dată, duplicatul este marcat cu numele turnătoriei Berndorf din Berna, fondată în anul 1843, de către Alexander Schoeller și Alfred Krupp.

Motivele florale în volută, micile insecte, dragonii, fac parte din categoria subiectelor de compozițiune preferate de Viktor Suchanek, talentatul artist austriac care și-a desfășurat activitatea la Viena. Mărturie în acest sens este caseta din patrimoniul castelului Pelișor, realizată din bronz, la turnătoria vieneză K. K. Kunst Erz Giessenei. Îmbinarea dintre

atributele funcționaliste și valențele artistice deosebite ale pieselor, l-au clasat pe Viktor Suchanek în rândul creatorilor subscriși ideilor Secessionului austriac.

Statele Unite al Americii s-au bucurat de prestigiul câștigat de firma Tiffany, fondată de Charles Lewis Tiffany în 1837, cunoscută după anul 1853 sub denumirea Tiffany & Co. Produsele din metale nobile create în atelierul american au participat la numeroase expoziții organizate la Paris, câștigând numeroase premii și distincții. În 1902, fiul lui Charles, Louis Comfort Tiffany, preia întreaga afacere și domină piața de orfevrărie americană cu piese inovatoare. Succesul cunoscut de firma Tiffany l-a determinat pe Louis Comfort să deschidă filiale ale magazinului său la Paris. Compania a onorat comenzi venite din partea unor mari personalități ale epocii. Președintele american Abraham Lincoln, prințesa moștenitoare a României, sunt doar câteva nume ce s-au regăsit pe lista comanditarilor firmei americane. Serviciul de lavoar din aramă aurită, decorat cu crucea gamată, motivul preferat al frumoasei principese române, a fost creat la dorința acesteia, ocupând un loc deosebit printre piesele ce îmbogățeau decorația dormitorului său, din reședința de vară de la Sinaia.

În România, Arta 1900 a fost promovată prin creațiile atelierului bucureștean G.C. Nicolau, fondat în 1853. Pasiunea pentru prelucrarea metalului prezintă în familia Nicolau vreme de trei generații și producția de orfevrărie de mare valoare, a determinat Casa Regală să acorde firmei Nicolau titlul de Furnizor al Curții Regale Române. Meritele deosebite câștigate ca urmare a unei activități stăruitoare în domeniul artelor decorative au mărit prestigiul și credibilitatea lui Gheorghe C. Nicolau, acesta fiind ales membru în Comitetul Camerei de comerț și industrie, membru în Consiliul orășenesc al orașului București, Președinte al Asociației Generale a Bijutierilor, Ceasornicarilor și Meseriilor Similare din România (1923). Serviciile de cafea, de ceai, pocalele, platourile, cănile decorative realizate în atelierul său, în stil *Art Nouveau*, sunt expresia armoniei dintre formă și decorația ce dorește să transmită sensul mișcării, în care predomină motivele floral-vegetale asimetrice, imperfecte, sinuozitatea. Serviciul de ceai din patrimoniul castelului Peleş, din care se mai păstrează zaharnița și un ceainic, este decorat cu motiv floral, iris, tratat în manieră Art Nouveau. Artiștii români prelucrau în slujba frumosului nu doar materiale nobile, precum aurul și argintul, dar și metalul comun, cositorul, alămurile, cuprul, bronzul, pentru a da naștere unei palete variate de piese cu culori, forme și decoruri de excepție.

Stilul decorativ consacrat de la începutul secolului al XX-lea a cunoscut apogeul și inevitabilul declin în preajma izbucnirii Primul Război Mondial, însă piesele create în stilul Art Nouveau au continuat să rămână printre preferințele iubitorilor de frumos.

Bibliografie:

- E. Benezit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays*, Paris, 1976.
- Harold Newman, *An illustrated dictionary of silverware*, Thames & Hudson Ltd, London, 1987.
- Franz Windisch-Graetz, *Leben und werk des bildhauers Gustav Gurschner*, 1966.

CRUCIFIX

Atelier Max Ströbl, München

Datate: 1/4 sec. XX

Alamă, ciocănită, decupată; lemn esență tare; caboșoane; argint; email; aur

Dimensiuni: Î = 42 cm; D = 15,5 cm

Nr. inv. 8688 A 65

POTIR

Atelier Max Ströbl, München

Dată: către 1910

Argint, turnat, ciocănit, trefilat, incizat, cizelat, parțial aurit, caboșoane

Dimensiuni: Î = 22 cm; D = 12,5 cm; Gr. = 620 gr.; TL = 800‰

Nr. inv. 9795 M. 55 OV. 1

POCAL

Atelier Max Ströbl, München

Datare: ¼ sec. XX

Argint, turnat, ciocănit, presat, cizelat, aurit; caboșoane

Dimensiuni: I = 26 cm; D = 13,5 cm; Gr. = 695 gr.; TL = 800‰

Nr. inv. 9820 M. 56 OV. 31

CUPĂ CU CAPAC

Atelier Max Ströbl, München

Datare: 1/4 sec. XX

Argint, turnat, ciocănit, presat, ștanțat, parțial aurit; caboșoane

Dimensiuni: I = 55 cm; D = 14 cm; Gr. = 1028 gr.; TL = 800‰

Nr. inv. 18298

CANĂ

Atelier Württembergische Metallwarenfabrik

Datare: 1/4 sec. XX

Alamă, turnată, presată, cizelată, argintată

Dimensiuni: Î = 37 cm; La = 20,5 cm; DB = 12,5 cm

Nr. inv. 17563

MANUSCRIS

Autor Regina Maria;

atelier Paul Telge, Berlin, 1906

Acuarele, pergamoid pictat; argint turnat, presat, aurit; cabo=oane

L = 39,5 cm ; La = 28 cm; Gr. = 14 cm; Gros. = 24,200 gr. 800 ‰

VAS

Autor Joseph Chéret; Turnătoria E. Soleau;

Paris, ¼ sec. XX

Bronz, turnat, cizelat

Dimensiuni: Î = 21,5 cm; Db = 7,5 cm; Dg = 8 cm; D = 9,5 cm

COUPE-PAPIER

Atelier german

Datare: 1/4 sec. XX

Bronz, turnat, presat, patinat

Dimensiuni: L = 32 cm; La = 4 cm

Nr. inv. 12652 Z. 191

SONERIE PENTRU BIROU

Atelier Gustav Gurschner, Viena

Datare: 1/4 sec. XX

Bronz, turnat, cizelat, patinat; marmură, șlefuită; catifea

Dimensiuni: L = 14 cm; La = 8 cm

Nr. inv. 15738

VAS

Autor Gustav Gurschner; Turnătoria K.K. Kunst – Erz Giessenei, Viena

Datare: 1/4 sec. XX

Bronz, turnat, cizelat, patinat, aurit parțial

Dimensiuni: Î = 13 cm; D = 18 cm

Nr. inv. 12609 +433

VAS

Autor Gustav Gurschner; Turnătoria Berndorf, Viena

Datare: 1/4 sec. XX

Bronz, turnat, cizelat, patinat, aurit parțial

Dimensiuni: Î = 13 cm; D = 18 cm

Nr. inv. 13026

VAS
Atelier Gustav Gurschner, Viena
Datare: 1/4 sec. XX
Bronz, turnat, presat, cizelat
Dimensiuni: Î = 23 cm; DB = 23 cm; DG = 21 cm
Nr. inv. 12752 M. 631

CASETĂ
Atelier Viktor Suchanek, Viena
Dată: 1/4 sec. XX
Bronz, turnat, patinat
Dimensiuni: Î = 26 cm; L = 26,5 cm; La = 21 cm
Nr. inv. 13718

LIGHEAN

Atelier L.C. Tiffany, New York

Datate: 1/4 sec. XX

Aramă, ciocănită, cositorită, parțial aurită; email

Dimensiuni: Î = 12 cm; D = 30 cm

Nr. inv. 12739 M. 630

ZAHARNIȚĂ

Atelier Nicolau București

Datare: 1/4 sec. XX

Metal comun, turnat, presat, cizelat, argintat

Dimensiuni: Î = 9 cm; D = 17,5 cm

Nr. inv. 18473

The Art Nouveau metal collection of the National Peleş Museum.

Abstract: *At the end of the nineteenth century, metalworking art followed the same path as other Art Nouveau decorative arts. Craftsmen were inspired by nature, without claiming it just mimics. Instead, they preferred to create shapes and floral or animal decoration in a new way. Although the new decorative style was known to European countries under different names, Art Nouveau in France, Jugendstil in Germany, Secession in Austria, 1900 Art in Romania, Arts and Crafts in England, it was successfully embraced by the craftsmen who knew how to combine the decorative qualities harmoniously with functionality.*

The Art Nouveau metal collection of the National Peleş Museum is made of objects with various types, shapes and functionality, such as decorative cups, goblets, candy dishes, bowls, decorative vases, boxes for correspondence, table services. They were created by wellknown workshops or famous authors of that time and they were purchased by different members of the Royal House of Romania or offered as gifts to them. These art pieces have been made by Max Ströbl, Tobias Moses Wetzlar in Munich, Paul Telge from Berlin, the famous workshop Württembergische Metallwarenfabrik, Gustave Joseph Chéret, Pierre Felix (Fix) Masseau in Paris, Christofle or Ercuis workshops in France, Gustav Gurschner or Viktor Suchanek from Vienna, foundry Berndorf of Bern, English workshops Birmingham, London, Sheffield, famous Tiffany U.S. firm and the romanian Nicolau workshop. They adorned domestic royal interiors of the Peleş Castle and Pelişor. Because of their talent, the craftsmen made really valuable art objects by combining the high quality material with the beauty, the diversity of decorative motifs and ornamentation originality and the innovative working techniques. The result of their work, these precious art objects were meant to celebrate life, beauty, dynamics, nature, in the most original way, considered a bit strange in the late nineteenth century and early twentieth century.

Keywords: *Art Nouveau, the XIXth century, the XXth century Peleş, Royal House of Romania.*

Corina Dumitrache
Muzeul Național Peleş,
Strada Peleşului, nr. 2, cod 106100,
Sinaia, județul Prahova.
e-mail: peles.ro@gmail.com

MEMORIA REVOLUȚIONARULUI NICOLAE BĂLCESCU PE MELEAGURI VÂLCENE

Constantin Mănescu

Rezumat: Situat pe Topolog, în vatra de unde-și trage rădăcina familia ce a dat pe unul dintre cei mai mari gânditori revoluționari ai neamului, Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu” a fost și rămâne un loc de pelerinaj al tuturor iubitorilor de istorie. Amenajat în conacul Bălceștilor, el păstrează nenumărate amintiri ale trecerii lui Nicolae Bălcescu pe aceste meleaguri.

Colecția (memorială, artă plastică și decorativă, documente) numără peste 15000 de bunuri culturale și de patrimoniu. Expoziția reface atmosfera de epocă. În birouri, în salonul literar, în sufragerie sau în dormitor parcă se mai aud pașii Zincăi Bălcescu, ai fraților și surorilor lui Nicolae, ai urmașilor acestora. Portretele de familie, Zinca, Nicolae Bălcescu, Maria Bălcescu, Nicolae și Zoe Mandrea, Radu Mandrea etc., alte lucrări de artă, biblioteca Mariei Bălcescu Geanoglu, covoare olteneste, ceramică realizată de meșterii olari din satul Corbi și piese de mobilier vechi, trecute demult în patrimoniul cultural, rememorează figuri și atitudini ale celor ce au trăit în acest conac.

Expoziția de artă valorifică lucrări cu tematică istorică, legate de personalitatea lui Nicolae Bălcescu, dar și creații ale participanților la tabăra națională de pictură „Art Campus”. În centrul documentar se păstrează exemplare rare ale istoriografiei românești, lucrări cu tematică francmasonică și bunuri de ritual legate de serviciile secrete.

În vatra Bălceștilor, în localitatea ce poartă numele marelui om politic și patriot, istoria și legenda se împletesc într-o adevărată și tulburătoare lecție de istorie. Personalități marcante – de la șefii statului și ai Bisericii, până la oamenii de rând – turiști români și străini, tineri și vârstnici, vin în pelerinaj la acest loc de suflet al neamului, pentru a aduce un omagiu celui care a ars ca o flacără vie, expresia absolută a gândirii generației sale.

Cuvinte cheie: Nicolae Bălcescu, secolul al XIX-lea, județul Vâlcea, Valea Topologului, muzeu memorial.

A te apropia de marea și complexa personalitate a lui Nicolae Bălcescu și a vorbi despre ea este un act de maximă îndrăzneală, pentru că s-au scris până acum mii de pagini despre viața și opera acestui

entuziast și nobil suflet de român. Este datoria noastră însă să mergem pe urmele înaintașilor, să călcăm pe locurile unde au trăit ei, pentru a intra în comuniune cu spiritul lor și pentru a ne adăpa din izvorul nesecat al măreției faptelor lor. Cu atât mai mult se impune să facem acest lucru când este vorba de Nicolae Bălcescu, un suflet care a ars pentru înălțarea neamului românesc, despre care marele nostru istoric Nicolae Iorga spunea: „Nicolae Bălcescu afirmă valoarea morală și națională a istoriei, arătând că ea este și mijlocul cel mai potrivit pentru a sfărâma, deopotrivă, la fricoși și la grandomanii naționali, temerile de nimic și nădejtile deșarte”.

Trebuie să mărturisesc faptul că știam de existența comunei Nicolae Bălcescu pe teritoriul județului Vâlcea, situată pe Valea Topologului, la o distanță de 50 de km de Pitești și 23 km de Râmnicul Vâlci, dar nu am avut niciodată prilejul de a vizita acele locuri. Mai știam că „în ținutul Vâlcii (după cum spunea Alexandru Vlahuță) nu e zidire veche, ruină, movilă de pământ de care să nu fie legat un cântec, o legendă, un nume de viteaz”. Fericita ocazie pentru mine z-a ivit într-o zi de joi, 29 noiembrie 2012, când muzeul memorial „Nicolae Bălcescu”, prin conducătorul său, profesorul Nicolae Bănică-Ologu, a organizat simpozionul cu titlul: „Un OM pentru eternitate”, cu prilejul împlinirii a 160 de ani de la trecerea în eternitate a istoricului, omului politic și revoluționarului Nicolae Bălcescu¹. De atunci, pașii mei s-au îndreptat și se vor îndrepta mereu către Conacul Bălceștilor de pe Topolog, în speranța că voi găsi cândva rămășițele pământești ale marelui istoric aduse acasă de la Palermo, ca o reparație morală pentru ce s-a întâmplat la 8 septembrie 1852, când Bălcescu a trecut Dunărea pe malul românesc, s-a întâlnit la Turnu Măgurele cu mama lui, dar nu i s-a permis să se întoarcă în țară, luând drumul exilului, spre Italia.

Se pune o firească întrebare: cum s-a legat Bălcescu de meleagurile vâlcene, din moment ce satul Bălcești nu este locul de naștere și nici măcar vatra prin excelență a copilăriei sale, el născându-se în București, la 29 iunie 1819, în casa părintească din mahalaua Boteanu, în ulița numită mai târziu Colței (astăzi Bulevardul Nicolae Bălcescu, nr. 23 A), într-o familie de boiernași². Răspunsul la această întrebare, ca de altfel la toate întrebările legate de zbuciumata viață a marelui cărturar, le-au dat cercetători de seamă, mai vechi, precum Alexandru Odobescu,

¹ Pr. Constantin Mănescu, *Nicolae Bălcescu. Un om pentru eternitate*, în *Povestea Vorbiei* 21, publicație trimestrială a Asociației ECOSTAR 21, Rm. Vâlcea, Anul II (XXI), Serie nouă, nr. 1 (50), martie 2013, p. 5-6.

² Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 7.

Grigore Tocilescu, Nicolae Iorga, P. P. Panaitescu, Gheorghe Zane, Dan Berindei, dar și mai noi: Horia Nestorescu-Bălcești, Nicolae Bănică-Ologu, Cornelia Bodea și mulți alții.

Cert este faptul că la început a existat toponimul Bălcești pe Topolog, cândva numit Bălceștii de Argeș (până la data arondării comunelor din stânga Oltului, județului Vâlcea), pentru a îl deosebi de Bălceștii de Oltețu (adică Bălceștii de Vâlcea propriu-zisi), aflați la sudul județului, pe drumul ce duce la Craiova. La începutul veacului al XIX-lea, boiernașii argeșeni de pe Valea Topologului care, din moși strămoși, își spuneau doar „*ot Bălcesci*”, au adoptat acest toponim drept nume de familie și astfel s-a născut **Bălcescu**, nume izvorât dintr-un străbun pământ românesc, nume care avea să intre în istoria României în focul dezvoltării națiunii și s-o străbată ca un simbol al patriotismului înflăcărat, al devotamentului până la jertfa supremă.

Bălceștii, ca toponim, pare să vină de la Balc, Bălc sau Bălcu, presupus întemeietor al satului³. Prima mențiune documentară a toponimului – sub forma Valea Bălceștilor – este întâlnită într-un document de la 1459 înserat într-o hotărnicie de la 1794 a moșnenilor din satul învecinat Corbi - Argeș⁴. Așezarea este însă mult mai veche. Urme datând din epoca preistorică s-au găsit de către înșiși locuitorii Bălceștilor. O informație publicată în anul 1910 de Nicolae Iorga atestă aflarea, la gura pârâului Priboiul „*alături de niște lemne aproape carbonisate*”, a „*câtorva topoare de piatră*”. Unul dintre acestea, pe atunci în posesia unui învățător, Marinescu – Costești, era din silex, „*lung de 18 cm, lat de 15 cm, gaura pentru coadă aproape de 3 cm, foarte rotundă*”⁵. Acest topor, dăruit școlii primare din comuna învecinată Stoiceni de către însuși învățătorul sus amintit, se află în prezent în colecțiile Muzeului Memorial „Nicolae Bălcescu”.

La rândul său, toponimul Bălcești este menționat într-un hrisov de la Alexandru Iliș din 5 august 1629, în care se amintește de o jupâneasă Rada din Bălcești și de fiul ei Dumitru, implicați într-o tranzacție de ordin comercial, ai cărei martori sunt oameni din Băbeni, Merișani și Budiști, sate învecinate Bălceștilor⁶. Moșia Bălcești de pe

³ N.A. Constantinescu, *Dictionar onomastic român*, Editura Academiei, București, 1963, p. 188; Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, p. 163.

⁴ Horia Nestorescu-Bălcești, *Nicolae Bălcescu. Urme în bronzul istoriei*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988, p. 44.

⁵ „*Neamul românesc literar*”, Vălenii-de-Munte, II, 1910, nr. 47, 21 noiembrie, p. 752.

⁶ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, XXII (1628-1629), Editura Academiei R.S.R., București, 1969, p. 631-632 și 633, doc. nr. 331.

Topolog, care constituie obiectul studiului nostru, apare, la 10 octombrie 1652, în diata (testamentul) căpitanului de păhărnicea Arsenie Șoimu din Birci și Vlădeni-Muscel, care nu are urmași direcți și își testează frumoasa-i avere, împărțind-o între soție și rudele apropiate⁷. De la această dată se poate urmări, din document în document, din generație în generație, tot mersul proprietății, până în zilele noastre.

Când apar strămoșii Bălcescului în această zonă geografică? Și de unde? Primul, în ascendența maternă a lui Bălcescu – căci ascendența paternă îl leagă de zona geografică a Prahovei și a Dealului Mare – a fost identificat în persoana preotului Necula, cumpărătorul moșiei la 20 aprilie 1766, fără să știm dacă era originar din Bălcești sau nu. Fiul acestuia, postelnicul Tănase, va fi primul în ascendența familiei care își va forma numele de familie de la toponim, adică de la denumirea locului: Bălcești - Bălcescu. Faptul este atestat documentar la 20 martie 1794, când într-un zapis al unui Chivu Căpelescu, biv vel sârdar, semnează și Tănase Bălcescu, martor⁸. El se va căsători cu Ecaterina-Catrina, cum este menționată în documente, fiica logofătului de vistierie Stoian Pavel și a Bălașei Băbeanu, dând naștere la patru copii: Maria, Iancu, Safta și Zinca. Toți acești copii, deși aveau filiație și cu neamul Băbenilor, vor purta numele de Bălcescu, cea mai importantă fiind Zinca, mama viitorului revoluționar.

La 1 noiembrie 1811 Zinca se căsătorește cu Barbu „sin Petre căpitanul”, nepot al preotului Dima, zugravul de biserici, logofăt (1808) și apoi pitar (1819), el în vârstă de 41 de ani, iar Zinca, de 23. Averea considerabilă pe care o primea ca zestre era factorul determinant în adoptarea numelui Bălcescu de către Zinca, dar din documentele vremii nu rezultă că pitarul Barbu ar fi purtat numele de familie Bălcescu sau Petrescu. Numele de Barbu Bălcescu apare postum, după 1833, el murind în 1825, când Nicu, penultimul său copil, nu împlinise șapte ani și când cel de-al cincilea prunc abia vedea lumina zilei. Rămasă văduvă și cu o sumedenie de datorii, pităreasa Zinca „foarte stimată și cunoscută în toată țara pentru minunata doftorie cu care tămăduia de albeață la ochi”⁹, a fost o femeie dârză, aprigă, luptătoare. Copiii, Costache, Maria, Sevastița, Nicolae și Barbu, au moștenit de la mama lor, așa cum își amintesc cei care i-au cunoscut, „o inimă blândă, inima ei chiar, de-o bună și adevărată româncă”.

⁷ Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu, Horia Nestorescu-Bălcești, *Vatra Bălceștilor. Studii și documente*, Muzeul memorial “Nicolae Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, 1971, p. 8.

⁸ Horia Nestorescu-Bălcești, *op.cit.*, p. 45.

⁹ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1986, p. 184.

Un episod interesant din viața pitarului Barbu, tatăl Bălceștilor, este legat de momentul în care acesta a deținut, pentru scurt timp, funcția de sameș, în județul Dolj, stabilindu-se la Craiova. Sameșul era în trecut un dregător (funcționar administrativ) însărcinat cu strângerea birurilor într-un județ și cu ținerea evidenței financiare. Prin anii celui de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, în preajma Revoluției de la 1821, Tudor Vladimirescu a venit să inspecteze gestiunea sameșului de Dolj, Barbu-pitarul. Legenda, țesută de gazetarii vremii din acest adevăr, spune că Tudor Vladimirescu, cu acest prilej „luase în brațe pe Costache și pe Nicolae și le spunea despre războaiele lui Mihai Viteazul”. „Parcă-l văd și acum – istorisea Costache Bălcescu, mort la 1 aprilie 1902 – Tudor ne spunea: Mă băieți, să aveți pururea înaintea voastră pe Mihai Viteazul și faptele sale”¹⁰.

Trebuie subliniat faptul că Zinca și soțul ei Barbu nu au locuit la Bălcești. Aici stătea Iancu, fratele Zincăi, care avea și calitatea de coproprietar al moșiei Bălcești-Găltofani. Celor doi frați li se datorează construirea conacului boieresc, între anii 1824-1828, Iancu fiind de altfel și ctitor, încă înainte de 1824, la biserica din sat, cu hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului”. Pentru a cunoaște mai bine istoria acestei case boierești, să dăm citire cuvintelor încrustate pe placa ce se află așezată pe peretele de pe holul de la intrarea în muzeu: „Ziditu-s-a acest conac în satul Bălcești de pe Topologul din Argeș, la începutul veacului al XIX-lea, de către sărdăreasa Zinca Bălcescu, drept locuință pentru domnia sa și copiii ei Costake, Marghioala, Nicolae, Sevastița și Barbu”.

Aici a locuit apoi ca moștenitoare, până la săvârșirea din viață a fiicei sale, Sevastița Bălcescu (m. 1881), prietenă și sfetnică fratelui ei Nicolae, marele patriot și istoric, mort în surghiun la Palermo în 1852, de pe urma revoluției din 1848. Dumneaei i-a păstrat aici actele și documente lăsate la plecarea sa în pibegie, predate apoi după moarte Academiei Române.

Clădirea s-a restaurat și mărit la începutul veacului al XX-lea de strănepotul Radu Mandrea, fiul lui Zoe Mandrea născută Barbu Bălcescu (m. 1924), și al lui Nicolae Mandrea, fost președinte la Înalta Curte de Casație (m. 1910). După mai multe reparații (ultima în 1937), acest conac boieresc, construit în stil brâncovenesc cu influențe gotice, trece ca moștenire sau donație prin proprietatea diferiților membri ai familiei Bălcescu, pentru ca, la 31 martie 1948, Radu Mandrea (1879-1963), strănepot al lui Bălcescu, să-l doneze statului român prin următorul act:

¹⁰ Horia Nestorescu, *Bălceștii – destinul unei familii*, Magazin istoric, I, 1967, nr. 3, p. 53.

„Subsemnatul Radu N. Mandrea, domiciliat în București, str. Exarcu, nr. 3, proprietar al moșiei de baștină a neamului Bălceștilor, donez, în memoria lui Nicolae Bălcescu, în calitate de strănepot al acestuia, statului român, reprezentat prin Ministerul Artelor, cu sediul în București, str. Știrbey Vodă, nr. 39, Conacul Bălceștilor, cu parc, pădure, teren de cultură și grădină de zarzavat, situate în Valea Topologului, județul Argeș. Scopul donațiunii este ca întregul conac ... urmând a fi loc de reculegere, de studiu și de însănătoșire a cărturarilor și artiștilor de ambe sexe, care prin activitatea lor culturală și socială contribuiesc la propășirea neamului nostru. Acest așezământ va purta numele de „Căminul Nicolae Bălcescu”¹¹.

Conacul devine Muzeu Memorial la 1 mai 1968, când se emitea Decizia de înființare, momentul fiind marcat oficial la 5 octombrie, prin deschiderea festivă a expoziției de bază. În același an, odată cu noua împărțire administrativ-teritorială a țării, vechea denumire a comunei Bălcești s-a schimbat, actuala denumire, comuna Nicolae Bălcescu, fiind acordată în memoria și cinstea marelui revoluționar pașoptist. Cele 11 încăperi ale conacului, prin obiectele expuse, prin cărțile, manuscrisele, tablourile de familie, redau atmosfera de epocă și îți readuc în fața ochilor figura lui Bălcescu, acest „om între oameni”, luptător dârz și neînfricat pentru cauza celor nedreptățiți.

Pentru cinstirea marelui revoluționar de la 1848, în 1972 a luat ființă Societatea „Prietenii Muzeului Nicolae Bălcescu”, cu 350 de membri, personalități marcante ale culturii noastre, care au editat publicația „Studia et acta Musei „Nicolae Bălcescu”, în care au fost valorificate importante mărturii istorice despre viața și opera lui Bălcescu¹². Numeroase lucrări sunt o dovadă a prezenței personalității lui Nicolae Bălcescu în piese de teatru, în filatelie, în memoria poetică vâlceană. De asemenea, Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu” a organizat, pe parcursul a numeroase ediții, concursul și festivalul de poezie patriotică „Nicolae Bălcescu”, tinerele talente promovate atunci, în anii '70, fiind astăzi mari poeți ai țării noastre.

Memoria lui Bălcescu pe meleaguri vâlcene mai este prezentă prin atribuirea numelui său unor bulevarde sau străzi din toate orașele județului, unor școli sau licee, prin organizarea de concursuri pe teme de istorie sau simpozioane care sunt puse sub patronajul său spiritual. Expoziția de artă de la Memorialul Bălcescu valorifică creații ale artiștilor participanți în taberele de pictură „Art Campus” și „Rotonda spiritului

¹¹ Nicolae Bănică-Ologu, *Memorialul Nicolae Bălcescu*, Editura OSCAR PRINT, București, 2008, p. 2.

¹² *Județele patriei. Vâlcea-monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 300.

românesc", organizate în fiecare an aici. Toate acestea dovedesc faptul că, în mod paradoxal, cel care a fost lăsat singur, părăsit de toți, în ultima clipă a vieții, pe meleaguri străine, s-a impus în conștiința tuturor generațiilor care au fost și care vor mai fi, prin crezul său, prin forța spiritului, prin noblețea unui suflet pur, care nu a vrut nimic pentru sine, ci totul pentru cei din jurul său. De remarcat faptul că lucrarea sa capitală „*Românii sub Mihai Voievod Viteazul*” rămânea neterminată la începutul capitolului 33; el murea în pământ străin, la 33 de ani, iar gradul său în francmasoneria europeană era tot 33. Să fie acestea simple coincidențe, sau semne ale unui destin încheiat de erou într-o măreție tainică, așa cum numai el putea să o înțeleagă.

Memory of revolutionary Nicolae Balcescu the lands of Vâlcea.

Abstract: Located on Topolog, in the hearth where comes from the origin of the family which gave one of the greatest revolutionary thinkers of the nation, the Memorial museum „Nicolae Bălcescu” was and still remains a pilgrimage place for all lovers of history. Arranged in Balcescu's mansion, the Memorial museum keeps the numberless memories of Nicolae Balcescu's passing of these places.

The collections (memorial, plastic and decorative art, documents) count over 15000 cultural and patrimony goods. The exhibition remakes the epoch atmosphere. In the studies, in the literary salon, in the dining-room or in the bedroom it seems that we can still hear the steps of Zinca Balcescu and those of Nicolae's brothers and sisters and those of their offspring. The family portraits: Zinca, Nicolae Balcescu, Maria Balcescu, Nicolae and Zoe Mandrea, Radu Mandrea and other art works, Maria Balcescu Geanoglu's bookcase, carpets from Oltenia, pottery made by the potters from Corbi village, ancient furniture pieces, entered a long time ago in the cultural patrimony, remind faces and attitudes of the persons who lived in the mansion.

The historical themes, linked with Nicolae Balcescu's personality, but also the artistic works of the artists participants at national picture campus „Art Campus”. In the documentary center are kept rare copies of Romanian historiography, papers with francmason themes and ritual goods linked to secret services.

In Balcesti's hearth, in the village named after the name of the greatest political and patriot man, the history and legend, interwave intro a genuine and exciting History lesson. Outstanding personalities-from State presidents and heads of the Church, to ordinary people – Romanian or overseas, young and old tourists come in pilgrimage in this spiritual place of the nation, to pay tribute to that who burnt like an alive torch, the absolute expression of his generation thinking.

Keywords: Nicolae Bălcescu, the XIXth century, Vâlcea county, Topolog Valey, memorial museum.

Pr. Constantin Mănescu

Parohia Urșani,

comuna Hurezi, județul Vâlcea

O VATRĂ DE MOȘNENI DIN JUDEȚUL SAAC: VALEA LOPATNEI

Alexandru Ionuț Cruceru

Rezumat. Între văile râurilor Teleajen și Buzău se găsește Valea Lopatnei, unitate mai puțin cunoscută a Subcarpaților de Curbură, dar la fel de relevantă sub aspectul așezărilor umane. Relativa izolare și alți factori de natură obiectivă au făcut ca aceasta să nu constituie, din păcate, obiectul unor cercetări amănunțite, chiar dacă în lumina documentelor de arhivă se prezintă ca o vatră străveche de sate libere. Așezările de pe Valea Lopatnei au făcut parte de la momentul constituirii Țării Românești, până la 1 ianuarie 1845, din fostul județ Saac, și au adus cel mai semnificativ aport la economia acestuia, până în a doua jumătate a secolului al XVI, câtă vreme a fost în folosință ocna de la Lopatna. Vama Lopatnei este atestată documentar în anul 1482, când domnul Basarab cel Tânăr (Țepeluș) o încredința mănăstirii Snagov. Matei Basarab a rămas cel mai apropiat de Valea Lopatnei dintre domnii Țării Românești, prin moșiile achiziționate în nume personal la Surani și lăsate sub formă de danie mănăstirii Căldărușani. Articolul de față urmărește dinamica satelor de pe Valea Lopatnei și își propune să identifice elementele socio-economice care au stat la baza funcționării sale, până la începutul veacului al XVIII-lea.

Cuvinte cheie: Valea Lopatnei, Pravova, Buzău, Subcarpații de Curbură.

Introducere

Lopatna este unul dintre principalii afluenți ai Cricovului Sărat și brăzdează dealurile de la răsărit de Teleajen. De-a lungul acestei văi, începând de la Matița până la Cărbunești, se dezvoltă o depresiune sinuoasă, gătită din loc în loc de dealuri. Printre cele mai înalte puncte din regiune se remarcă Vf. Căldărușanca (730 m), Vf. Poienița (565 m), Vf. Corbu (504 m), Muchia Înaltă (453 m), Vf. Măgura (424 m) și Vf. Teiu Mare (403 m)¹. Altitudinile descresc relativ de la nord către sud, până ce relieful capătă un aspect relativ uniform în depresiunea Podenilor. În cursul către confluența cu Cricovul Sărat, râul Lopatna mai interceptează apele câtorva pâraie secundare, cu apă dulce cât și sărată,

¹ Harta Topografică a României, 1:25.000. Datum Dealul Piscului 1970.

cum sunt: Sărata, Pineanca, Lopatnița, Matița, Sărățelu și Rahova. Un aspect regretabil, care surprinde în legătură cu Valea Lopatnei, este că deși se găsește în plină zonă subcarpatică și prezintă un potențial istoric și cultural aparte, a rămas aproape complet necunoscută specialiștilor. Mai mulți factori au contribuit la această stare, dar un rol decisiv credem că l-a avut poziția între drumurile principale, care o ocoleau prin vest, nord și est.

Doar în cazuri excepționale, și destul de târziu, vom regăsi așezările de pe Valea Lopatnei menționate în izvoarele narrative, și atunci, fără a afla prea multe detalii despre ele. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, datează *Memoriile* generalului rus *Bauer*, care atestă printre altele și satele Surani (Suran), Cărbunești (Karbunescheti), Matița (Gura Maliti), Podenii Noi (Lapotenii Novi), și Păcureți (Pekurezi)². Nici materialele cartografice nu sunt mai generoase până la apariția hărții lui Specht în 1790-91, care poate fi, într-adevăr, socotită un material informativ de mână întâi, pentru epoca în care a fost concepută. Hărțile sintetice ale Valahiei, debutând cu cea a Stolnicului Constantin Cantacuzino (1700), au omis acest nucleu de sate libere. În consecință, adevărata profunzime a relației dintre locuitori și acest teritoriu se reflectă în actele sătești și domnești. Prin ele se constată o discrepanță majoră între funcțiile îndeplinite de așezări până la începutul secolului al XVIII-lea și cele din perioada următoare. Din acest punct de vedere, putem admite două faze în evoluția satelor de pe Valea Lopatnei: una *veche*, în care factorul modelator principal l-au constituit moșnenii, și una *nouă*, în care s-au stabilit aici păstorii ungureni. În ceea ce privește starea economică a așezărilor, cu cât vom privi mai departe în trecut, cu atât diferența dintre ceea ce a fost și ceea ce este ni se va prezenta mai pronunțată. Motivul ar putea fi următorul: cât timp a trecut pe aici un drum al sării, adică un drum comercial, așezările au înregistrat progrese. Când această stare de fapt nu a mai fost validă, așezările au decăzut și au început să resimtă din ce în ce mai acut izolarea geografică, ajungând la starea de astăzi.

Statistic vorbind, Valea Lopatnei și văile adiacente au adăpostit din veacul al XV-lea până în prezent circa 32 de așezări rurale³, din care

² Friedrich Wilhelm Von Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, 1778, p. 128.

³ Iată denumirile lor și data primei atestări în cazul celor medievale care se cunosc: Albinari (<1580-82>), Aricești (<1580-82>), Bălțești (1637), Bărzila, Blăgești (1633), Cărbunești (1601), Cenușari (<1580-82>), Curmătura, Ghiocel, Izești (1632), Lopatna (1482), Matița (1629), Măgura (1634), Mehedința (<1526-27>), Negoști (<1580-82>),

aproximativ 10 (Blăgești, Cenușari, Negoești, Oprișoru, Pătrășcani, Plătica, Podure, Rătești, Sărăști, Stănculești) au dispărut ori au fost înglobate de altele. Mai bine de jumătate din ele sunt atestate din secolele XV-XVII, în timp ce restul par a fi legate genetic de secolele următoare. Rămâne o problemă deschisă localizarea așezărilor care nu mai au actualmente un corespondent în spațiu. Dacă în cazul satului Lopatna, legătura cu actualul sat Lopatnița este destul de evidentă, pentru altele, cum ar fi Blăgești, Cenușari, Negoești, Oprișoru, Păcălești, Rătești și altele, lucrurile rămân încă incerte. În ciuda toponimiei bogate, care în multe locuri s-a păstrat aproape neschimbată, procesul de localizare și reconstituire rămâne un obiectiv extrem de dificil de atins. Studiile care vor urma vor fi datoare să lămurească, mai mult decât am putut face în paginile următoare, ce așezări și-au schimbat denumirea - cum se crede că s-a întâmplat cu satul Păcălești, devenit Sălcioara⁴, și care au dispărut fără urmă ori s-au alipit altora, devenind simple părți de sat. Chiar dacă cercetările în această direcție sunt abia la început, iar întrebările pe care studiul de față le ridică sunt mai numeroase, probabil, decât aspectele lămurite, avem suficiente dovezi să susținem că Valea Lopatnei merită mai multă atenție din partea cercetătorilor, în calitate de fostă regiune saliferă a Țării Românești și parte constituantă a județului Saac.

Valea Lopatnei, o vatră de locuire străveche

Închegarea primelor comunități umane pe Valea Lopatnei va fi precedat, ca și în alte părți ale județului Saac, momentul constituirii Țării Românești. Prin amplasarea geografică și diversitatea resurselor naturale, Valea Lopatnei a asigurat toate condițiile necesare dezvoltării unui nucleu dinamic și complex de așezări. Pe firul evoluției lor, epoca medievală a constituit o etapă foarte importantă prin apariția izvoarele scrise, în virtutea cărora le putem înțelege mai bine trecutul și prezentul. Așezările de pe Valea Lopatnei au fost la origine sate libere, „genealogice”, după expresia lui N. Iorga, adică sate în care toți locuitorii se considerau descendenții unui moș (**Fig. 1**). Patrimoniul natural-economic local sau, în tot cazul, cea mai mare parte a sa,

Nevesteașca, *Oprișoru* (<1580-82>), *Păcălești* (1633), *Păcureți* (1633), *Pătrășcani* (1636), *Plătica* (<1596>), *Podeni* (1567), *Podenii Noi* (1636), *Podul lui Galben*, *Rahova*, *Rătești* (1437), *Sărăști* (1632), *Sfăcăru*, *Slavu*, *Stănculești* (1605), *Surani* (1647), *Șoimari* (1545), Valea Dulce.

⁴ Melentina Băzgan, *Județele Țării Românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Cartea Universitară, 2004, p. 205.

aparținea în zorii epocii medievale cetelor de moșneni și se exploata în devălmășie. Pentru perioada analizată, documentele indică o libertate și autonomie teritorială mai crescută a comunităților locale, bazate pe privilegii ancestrale. Ca și pe Valea Teleajenului sau cea a Drașnei, și aici moșiile satelor erau stabilite și delimitate prin hotare cel puțin din secolul al XIV-lea. În secolele XVI-XVII ele erau încă „rotunde”, adică neregulate, și delimitate prin semne – dovadă a arhaismului lor - iar nu geometrice, așa cum vom vedea că se întâmplă în cazul moșiilor „însurărite” de mai târziu. Câteva „ocolnițe” elocvente, despre care vom vorbi mai pe larg în rândurile următoare, ni s-au păstrat pentru satele Albinari (1580), Păcălești, (1609) și Opișoru (1644). Pe temeiul vechimii lor și a cunoștințelor dobândite cu privire la realitățile funciare ale locului, moșnenii văii Lopatnei îndeplineau adesea rolul de martori la vânzările și cumpărările de moșii⁵.

O trăsătură atipică a așezărilor de pe Valea Lopatnei este că acestea nu aveau acces direct la munte pentru pășune, nici măcar cele aflate în bazinul superior al râului. Configurația geografică și contextul socio-istoric fuseseră potrivnice, în nord, pământul aparținând de la întemeierea țării moșnenilor chiojdeni. Totuși, este certă practicarea unui păstorit local între limitele hotarelor sătești, pe locurile special amenajate (curături, seciuri, arșițe).

Este greu de stabilit o cronologie a așezărilor. Din documente reiese că printre așezările cu drepturi depline asupra pământului, garantate de domnii Țării Românești, s-au numărat, cel puțin până la o vreme, satele Albinari, Aricești („Arcești”), Blăgești, Cenușari, Surani, Opișorul, Șoimari, Lopatna, Păcălești, Pătrășcani, Rătești, Negoești, și Bălgești. Disputele apărute pe seama hotarelor intersătești ajungeau uneori să fie judecate chiar de domni, care, după ce stabileau a cui era dreptatea, aveau obiceiul să „întărească”, adică să recunoască prin noi hrisoave, privilegiile precedente. O asemenea situație regăsim la Opișorul (sat dispărut, lângă Surani), în vremea lui Matei Basarab care a acordat un inters deosebit regiunii. În anul 1644, acesta le întărește locuitorilor din Opișorul, lui Voicu cu nepotul său Oprea și altora, satul cu hotarele sale: Malul Lastunilor, Malul Lungu, Gorgan, Malul Scroafii, drumul Băscei, Dealul lui Mănăilă, Valea lui Mănăilă, piscul Scumpii,

⁵ Vezi actul de vânzare a unei vii la Nucet, în „Vărfol Șarul”, semnat de „popa Tiodor” din Cărbunești la 1601. DIR, Veacul XVII, B. Țara Românească, 1601-1610, 1951, p. 19-20, doc. 22.

Sleamea Corbului, Dealul Stîrcului⁶. Matei Basarab îl numește „sat slobod și în pace dinspre Șoimarul”, întrucât este „de moștenire de la moșii lor, dat de Dobroslav și Bârseanu”⁷. În zilele acestui domn au avut „pâră” oamenii din Opișorul (adică Voicu, Oprea și ceilalți) cu Dumitru, Spîrlea și cu Neagul de la Șoimarul, pentru hotarele călcate de Șoimari, cu o carte veche a lui Neagoe Basarab. În rezolvarea pricinii au adus înaintea două hrisoave „vechi” și „stricate”⁸, unul de la Neagoe Basarab, din 1518, și altul de la Mihnea Turcitul, din 1582⁹. Megieșii șoimari și oprișoreni se învecinau în nord cu Albinarii și Negoeștii, iar către sud cu vechile sate de moșneni (azi dispărute) Păcălești și Rătești.

Cât de vechi erau aceste sate ne putem da seama din actele de cancelarie. La 14 iunie 1521, Neagoe Basarab le întărea lui Cîrstea și fiilor săi ocină la Rătești, în urma unor judecăți cu Galbenul, pentru că „le sînt vechi și drepte ocini și dedine, încă din zilele răposatului Dan Voievod”¹⁰. Drepturile moșnenilor din Răteștii de pe Lopatna coborau, așadar, până în vremea domnitorului Dan I (cca.1385-1386), fratele lui Mircea cel Bătrîn¹¹. Nu încapă îndoială că în acest fel au stat lucrurile, de vreme ce, la 1 august 1437, Vlad Dracul le confirma slugilor sale (Nan, Tatul și Stanciul) satul lor Rătești, scutindu-i de toate impozitele și prestațiile¹². Tot o garanție a perenității satelor de pe Valea Lopatnei ne oferă un act din 1609, prin care voievodul Radu Șerban le întărea moșnenilor tot satul Păcălești¹³.

O altă referință interesantă și destul de timpurie a unui fapt petrecut pe Valea Lopatnei, este cea prin care voievodul Vladislav al II-lea îi întărea lui Dragomir și altora ocină la Negoești (sat dispărut, lângă Ariceștii Zeletin)¹⁴. Actul din 1454-1455 prezintă cumpărarea moșiei de la trei moșneni (Tudor, Badea și Oancea), cu următoarele hotare: „de la mal pînă la sălcii și pînă la ulmul, pînă la matca văii, pînă la obârșia văii, de aici pînă la piscul de jos, pînă unde este Guia și pînă la hotarul lui Șutilă și

⁶ Catalogul Documentelor Țării Românești din Arhivele Statului, vol. V (1640-1644), București, 1985, p. 421-422, doc. 984.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Încălcate, nerespectate.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ DRH, B. Țara Românească, vol. II (1501-1525), 1972, p. 400-402. doc. 208.

¹¹ Merită precizate toponimele folosite pentru hotare: Lacul lui Bucov, Vadul Podișorului, Piscul Măgurii, Lopatna Dulce, Seciul lui Mastic.

¹² DRH, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), 1966, p. 178-180. doc. 68.

¹³ DIR, Veacul XVII, B. Țara Românească, 1601-1610, 1951, p.407, doc. 364.

¹⁴ DRH, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), 1966, p. 195-196. doc. 112.

până la râu”¹⁵. Încă de la mijlocul secolului al XV-lea, aşadar, ieşirea din devălmăşie constituia un proces activ în zona centrală a Săcuienilor.

Voievozii făceau alteori întăriri de moşii oferindu-le recompensă celor care îi slujeau cu credinţă. Astfel s-a întâmplat cu moşia Albinari (sat în comuna Ariceştii Zeletin) în timpul lui Mihnea Turcitul. La 1580-82, voievodul îi întărea moşia lui Albină vel Spătarul şi feciorilor săi: „den vârful Pleavei până jos la gârla Surani în hotarul Oprişorenilor, de unde merge pe îngrădiş în sus până în Chiliz şi până în vârful stânii, de acolo trece Palanca până în gârla Sărării. Însă den hotarul Predealului merge până în hotarul Opărişenilor şi Vălenilor, până în perii Arsăneştilor, la Scafe, apoi merge în luncă la puţul Bolănuului pe după drumul piatrilor înhierate, până în fundul gârlei şi de acolo trece prin vârful Pineanchi până în gârla Arceştilor în hotarul Negoştilor şi Cenuşarii şi iar merge în vârful Plevii”¹⁶. Sintetizând, satul Albinari se învecina la sfârşitul secolului al XVI-lea cu următoarele comunităţi umane: Oprişorul (sud), Predeal (vest), Opăriţi (nord-vest), Văleni (nord-vest), Drajna¹⁷ (nord), Arceşti, Negoşti şi Cenuşari (est, sud-est). Una dintre concluziile importante ce decurg din acest act de întărire se referă la statutul pe care îl avea satul Albinari la data menţionată. Spre deosebire de alte sate, acesta pare să fi devenit anterior o posesiune domnească, fie prin cumpărare directă, fie prin confiscare de la un boier „hiclean”. Altfel, nu se înţelege cum le puteau fi încălcate moşnenilor drepturile. Indirect, acesta constituie, cronologic, primul exemplu de sat căzut în şerbie pe Valea Lopatnei. Fenomenul de „rumânire” se va intensifica în perioada următoare ca urmare a creşterii obligaţiilor fiscale.

Într-un caz înregistrat mai târziu, cel care intra personal în posesia unor pământuri pe Valea Lopatnei era însuşi domnul ţării. În anul 1652, fraţii Simion şi Dimian din Surani, îi vindeau lui Matei Basarab „ocină în sat, fără rumâni, opt pământuri” în moşia hotărântă şi

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ După o copie de la Arhivele Statului pusă la dispoziţie de către dl. Puiu Dobre, fost viceprimar la Ariceştii Zeletin. Documentul a mai fost publicat în lucrarea *Documente privind istoria României*, veacul XVI, B. Ţara Românească, vol. IV (1571-1580), Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1952, p. 498-499, doc. 488. Pentru studiul de faţă s-a folosit versiunea transliterată de Arhivele Statului, deoarece oferă o interpretare mai veridică a toponimelor.

¹⁷ Indicaţia spaţială din document este „puţul Bolănuului”. Bolăneştii sau Bolâneştii constituie una dintre cele două cete principale de moşneni de la Drajna de Sus.

împietrită de Calotă vornic și șase boieri¹⁸. Ce urmărea voievodul prin această achiziție și prin cea de la Damaschin călugărul, la care ne vom referi? O explicație convingătoare ni se pare aceea că dorea să le ofere de danie mănăstirii Căldărușani, pe care o ctitorise în 1638, după izbânda de la Teleajen, împotriva lui Vasile Lupu¹⁹. Pomelnicul mănăstirii, scris în jurul datei de 1810, menționează daniile, fără a preciza de cine și când au fost făcute²⁰. Indiferent când au devenit aceste moșii averi nemișcătoare ale mănăstirii, cert este faptul că în raza satului Surani a existat până spre a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un schit al Căldărușanilor. La 9 ianuarie 1647, Damaschin călugărul și fiul său Tudor îi vindeau lui Matei Basarab un loc de casă cu grădină la Surani „unde va să fie metohul sfintei mănăstiri Căldărușanilor”²¹. Mănăstirea Căldărușani a dobândit succesiv între secolele XVII-XVIII numeroase posesiuni, printre care și la Aricești și Cărbunești. Majoritatea reprezentau danii ale unor monahi sau mireni care doreau să fie pomeniți după moarte la sfântul jertfelnic. La Aricești, mănăstirea deținea părți de moșie primite de la monahul Manasie la 29 octombrie 1703 și de la Stanciu, la 12 ianuarie 1719²². Pământul de la Cărbunești a ajuns, de asemenea, mai târziu printre posesiunile mănăstirii, prima danie fiind făcută de jupâneasa Stanca, soția lui C. Bolișteanu, la 8 decembrie 1715, moșie, moară, casă, pomet și loc cu păcură²³.

Înterupem firul acestor tranzacții, pentru a ne îndrepta atenția către resursele naturale care susțineau economic Valea Lopatnei. Păcura dar mai ales sarea, erau în perioada evului mediu la mare căutare, nu numai în târgurile din Țara Românească și Ardeal, ci și în afara lor, la Constantinopol. Aceste bogății regăsite pe arii extinse în județul Saac, au influențat semnificativ economia și dinamica așezărilor. Primul document care oferă mărturie în acest sens a fost redactat la Gherghița, în data de 23 martie 1482, și este cel prin care Basarab cel Tânăr îi

¹⁸ Aceștia erau: Dan vătaf din Berivoești (Vălenii de Munte), Coadă vătaf din Făcăiani, Ion vătaf din Bălțaști, Manea din Arcești și Micul din Bășceani. Catalogul Documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale, Vol VII (1650-1653), 1999, p. 252, doc. 727.

¹⁹ Preotul D. Cristescu, *Sfânta Mănăstire Arnota*, 1937, p. 107.

²⁰ „Prin hrisevul mării sale au dat mănăstirii toată vama din balta satului Ciorani, sud. Ialomîța și moșia de la Ciorani cîtă iaste hotărîtă în baltă și în Gura Gârlei ce să numește Borcea. Ocina în Surani făr de rumâni, din moșie a treia parte ce au cumpărat de la Damaschin călugărul i fii-său Tudor de la Surani sud. Saac. Ocina iar în Surani ce au cumpărat de la Simeon i brat ego Dimian”. Nicolae Veniamin, *Mănăstirea Căldărușani. Monografie*, București, 1973, p. 126.

²¹ *Ibidem*, p. 45.

²² *Ibidem*, p. 48.

²³ *Ibidem*, p. 54.

întărește, printre altele, mănăstirii Snagov, „din vama Doamnei a patra parte și din alt sfert jumătate și vama Lopatnei”²⁴. Este greu de crezut că aici se afla vama de hotar (schela) spre Transilvania, la sfârșitul secolului al XV-lea. Mult mai probabil, actul menționează dijma percepută din venitul ocnei, întâlnită de asemenea sub numele de „vamă”, care îi revenea domnului. Acesta avea dreptul să o dăruiască oricui, sub forma unei „mili” sau a unui ajutor, cum s-a întâmplat ulterior și cu vama ocnei Ghitioara²⁵. Registrele vigesimale ale Brașovului privitoare la primele decenii ale secolului al XVI-lea, demonstrează că exploatarea de sare de la ocna Lopatna era încă în desfășurare la acea vreme. Printre numele satelor din Țara Românească care întrețineau relații comerciale cu Brașovul, regăsim oiconime din județul Săcuieni și chiar de pe Valea Lopatnei: Aricești (1503-1509)²⁶, Lopatna (1545, 1549, 1550, 1554), Șoimari (1545) și Negoești (1548)²⁷. Fără echivoc, satul cu cele mai multe și valoroase transpoturi era Lopatna, pe hotarul căruia ființa ocna. În anul 1545 avea loc un transport în valoare de 1040 de aspri efectuat de un singur participant²⁸. În anii 1546 și 1550 valoarea mărfii se ridicase la 1700 de aspri, respectiv, 2500 de aspri, numărul participanților crescuse la două persoane, iar cel al transporturilor la trei pe an²⁹. Alături de cărăușii din Lopatna, mai efectuau două transporturi, în 1545, doi oameni din Șoimari³⁰. În 1549, registrele Brașovului menționează, de asemenea, satul Opăriți din apropiere, pentru un transport în valoare de 1600 de aspri³¹. Vechiul drum al sării de pe Valea Lopatnei începea din dreptul satelor Șoimari și Lopatna (Lopatnița de astăzi), și urma valea trecând prin Surani, Cărbunești, până ce se intersecta cu drumul văii Zeletinului. În sud, drumul mergea către Matița, Păcălești, Rătești, iar de aici, o lua spre târgul Gherghița. Vreme de câteva secole, ocna de la

²⁴ DRH, B. Țara Românească, vol. I, 1247-1500, 1966, p. 291, doc. 179.

²⁵ Vezi documentul prin care Voievodul Alexandru Iliș întărește tot unei mănăstiri, anume Radu Vodă, vama de la ocnele din Ghitioara și Telega. DRH, Țara Românească, vol. XXII, 1628-1629, 1969, p. 155-161, doc. 73.

²⁶ Informație îndoieală. Vezi Ecaterina Zaharescu, *Vechiul Județ al Saacului în lumina istorică și antropogeografică*, în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, Tomul XLI, București, 1923, p. 160.

²⁷ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, Editura Științifică, București, 1965.

²⁸ *Ibidem*, p. 273.

²⁹ *Ibidem*, p. 278, 293.

³⁰ *Ibidem*, p. 274.

³¹ *Ibidem*, p. 288.

Lopatna a funcționat concomitent cu cele de la Teișani, Ghitioara, Sărari și Predeal.

Pe lângă cărăușie, comunitățile se mai îndeletniceau cu diverse meșteșuguri și aveau chiar de împlinit obligații față de Înalta Poartă. Așezările din bazinul superior al Lopatnei (Aricești, Cărbunești, Surani și Șoimari), până la începutul secolului al XIX-lea, au făcut parte din plaiul Teleajenului, fiind asemenea celorlalte așezări din partea nordică a județului, considerate sate de munte. Una dintre datoriile lor era prinderea șoimilor pentru domn sau pentru împlinirea tributului turcesc. În trecut, șoimul de vânătoare era unul dintre semnele distinctive ale aristocrației și nobilimii. În unele cazuri, reprezentanții acestor clase ajungeau să plătească sume fabuloase pentru achiziționarea păsărilor. De aceea, darurile cele mai valoroase ce se puteau face în trecut erau șoimii³². Vătaful de șoimari avea datoria să organizeze împreună cu sătenii prinderea lor. Șoimăritul este atestat pe teritoriul județului Saac odată cu numele satului omonim, la 1545, și îl găsim ca dajdie până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. În 1565, solicitarea turcilor era de 1000 de șoimi românești de vânătoare, aceasta, probabil, din cauza faptului că păsările se bucurau de un renume peste hotare³³. Totuși, de obicei, cerințele erau mai scăzute. Această metodă de vânătoare ajunsese a avea întâietate în fața celorlalte prin secolul al XVI-lea. Un aspect mai puțin cunoscut este că numele satului Surani sugerează aceeași legătură a locuitorilor cu păsările de vânătoare, reflectând culoarea acestora³⁴.

Pădurile ocupau suprafețe mult mai vaste decât în prezent, iar vânatul animalelor sălbatice, respectiv, prinderea lor, se numărau printre activitățile de bază. Câteva oiconime, legate de prezența pădurii, vin să confirme această realitate. Numele satului Albinari pare să fie legat mai degrabă de această ocupație desfășurată prin poieni și la marginea pădurilor decât de numele Spătarului Albină. Documentele medievale atestă din secolul al XV-lea existența unei dări colective speciale, constând într-o parte din producția de miere și ceară. Domnul Vlad Dracul, de pildă, în scutirea pe care o acordă de toate impozitele și prestațiile în 1437, slugilor sale din Rătești, menționează obligațiile pe care le aveau satele în vremea sa: „Începând dela vama oilor, de vama porcilor, de albinărit, de găletărit, de gloabe, de cositul fânului, de posade, de

³² Gheorghe Nedici, *Istoria vânătoarei*, 2003, p. 226.

³³ *Ibidem*.

³⁴ suran, ă, adj. (reg.) Despre penele păsărilor. Sur, cenușiu, gri, fumuriu.

transporturi, de călăuze"³⁵. Satele de pe Valea Lopatnei, dar nu numai ele, aveau obligația să plătească dijma cuvenită din animalele domestice, din producția de miere și fânul cosit, să stea de strajă și să pună la dispoziție oricând slujbașilor domnești animale de transport ori călăuze.

O altă îndeletnicire tradițională, cărbunăritul, implica prelucrarea materialului lemnos și a condus la apariția unor nume de așezări specifice: Cărbunești și Cenușari. Cenușa de potasiu era obținută prin arderea lemnului de pădure iar potasa, prin calcinarea cenușii în cuptoare. Aceste produse naturale deveniseră materii prime de mult preț, sarea de potasiu și silitra fiind folosite ca îngrășământ agricol, iar potasa, în industria sticlei³⁶. Pentru obținerea produselor erau necesare nu numai lemnele de pădure, ci și apa, pentru fierberea cenușii, iar în acest scop se folosea apa din Lopatna. Al doilea apelativ, trecut în toponimie are în vedere o altă veche îndeletnicire, azi dispărută, și anume cea a producerii dohotului, unsoare necesară la ungerea carelor (catran, păcură fiind echivalente)³⁷. În timp dohotul a fost înlocuit cu apelativul păcură, unsoare tot naturală, extrasă pe Valea Lopatnei în arealul satului Păcureți.

Pe cursul inferior al râului, în depresiunea numită a Podenilor, ca urmare a caracteristilor diferite ale reliefului dar și a bogăției de ape curgătoare, s-a putut dezvolta mai cu seamă piscicultura. Și de această dată, cea care confirmă o atare realitate este toponimia, prin numele satului Bălțești, ce provine de la bălțile sau iazurile existente în acest areal, și Matîța, care nu înseamnă altceva decât partea din fund a năvodului în care se strângeau peștii prinși. Că cele două așezări sunt atestate sub aceste nume din veacul al XVII-lea. Acestea li se adaugă satul Plătica, atestat în 1596, la baza căruia ar putea sta, ce e drept, și un antroponim, dar și o specie de pești de apă dulce care puteau popula iazurile. La data menționată, voievodul Mihai Viteazul îi întârea lui Stanciul din Rătești un vad de moară în satul Plătica și o jumătate de moară gata, în urma unei judecăți³⁸.

Nu există mărturii în privința practicării extensive a viticulturii pe Valea Lopatnei, motivul fiind lesne de înțeles, deoarece podgoriile nu

³⁵ DRH, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), 1966, p. 178-180. doc. 68.

³⁶ Anatol Eremia, *Revista Limba Română*, nr. 4-6, anul XVII, 2007. (<http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=748>) Accesat pe data de 14.06.2015, orele 21.00

³⁷ Nicolae Ion, Suditu Bogdan, *Toponimie românească și internațională*, Editura Meronia, București, 2008, p. 157.

³⁸ DIR, Veacul XVI, B. Țara Românească, vol. VI (1591-1600), 1953, p. 199-200, doc. 218.

aveau o extindere geografică atât de mare. În plus, așa cum s-a constatat din expunerea ocupațiilor anterioare, pământul era acoperit mai ales de păduri alcătuite din arbori seculari. În schimb, moșnenii mai avuți și boierii intrau uneori în posesia câtorva poagoane de vie, în zonele specializate. O dovadă în acest sens este actul din 1 ianuarie 1632, prin care Ianache din Arcești cumpăra de la Necula din Buzău patru pogoane de vie la Valea Teancului³⁹. Profilul economic al satelor de pe Valea Lopatnei a cunoscut, de la o epocă la alta, cât și de la o regiune la alta, variații semnificative, dictate de contextul politic și economic al Țării Românești. Începând cu secolul al XVIII-lea, printre moșneni se vor infiltra masiv românii transilvăneni, a căror activitate predominant pastorală va conduce la substituirea irevocabilă a ocupațiilor anterioare și la remodelarea în ansamblu a peisajului geografic, prin extinderea pășunilor în detrimentul pădurii.

Concluzii

În lumina geografiei istorice, Valea Lopatnei se poate distinge ca una dintre vetrele principale de sate moșnenești ale județului Saac. Poziția centrală, foarte favorabilă în raport cu târgurile Văleni și Gherghița, și existența resurselor de subsol (sare), i-au deschis calea dezvoltării economice din veacul al XIV-lea până în veacul al XVII-lea. Fără îndoială, mărturiile care țin de acest spațiu, din păcate prea puțin cunoscut în lumea științifică, sunt esențiale atât pentru înțelegerea județului în componența căruia a intrat, cât și a Țării Românești. Începând cu cel mai vechi document local cunoscut, emis de Vlad Dracul în anul 1437, referitor la satul Rătești, și continuând cu cel care se referă la vama Lopatnei din 1482, și cele din vremea lui Matei Basarab, izvoarele scrise înfățișează aspecte inedite din trecutul poporului nostru. Unul dintre ele este modul cum interacționau comunitățile umane unele cu altele și cu mediul geografic, iar altul, se referă cu siguranță la vechile îndeletniciri ale satelor specializate: Albinari, Cărbunești, Cenușari, Șoimari, Surani, Păcureți. De asemenea, nu trebuie neglijată predispoziția așezărilor din depresiunea Podenilor pentru piscicultură, reflectată în toponimie încă din secolele XVI-XVII.

³⁹ DRH, B. Țara Românească, vol. XXIII (1630-1632), 1969, p. 490, doc. 307.

Bibliografie:

- Eremia, A., Revista Limba Română, nr. 4-6, anul XVII, 2007. (<http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=748>). Accesat pe data de 14.06.2015, orele 21.00.
- Bauer, Friedrich Wilhelm Von, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort et Leipsic, 1778.
- Bâzgan, M., *Județele Țării Românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Cartea Universitară, 2004.
- Catalogul Documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale, Vol VII, 1650-1653, întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Melentina Bâzgan, Editura Semne, București, 1999.
- Documente privind istoria României, Veacul XVI, B. Țara Românească, vol. VI (1591-1600), Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953.
- Documente privind istoria României, Veacul XVII, B. Țara Românească, 1601-1610, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1951.
- Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966.
- Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. II (1501-1525), volum îngrijit de Ștefan Ștefănescu și Olimpia Diaconescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972.
- Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XXII (1628-1629), volum întocmit de Damaschin Mioc, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969.
- Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XXIII (1630-1632), volum întocmit de Damaschin Mioc, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969.
- Iordache, Gh., *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etonologic*, vol. II, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1986.
- Manolescu, R., *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, Editura Științifică, București, 1965.
- Nedici, Gh., *Istoria vânătoarei. Vânătoarea în România*, Editura Paideia, București, 2003.
- Nicolae, I., Suditu, B., *Toponimie românească și internațională*, Editura Meronia, București, 2008.
- Preotul D. Cristescu, *Sfânta Mănăstire Arnota*, Tipografia „Episcopul Vartolomei” a Sfintei Episcopii Râmnicul-Vâlci, 1937.
- Veniamin, N., *Mănăstirea Căldărușani. Monografie*, București, 1973.

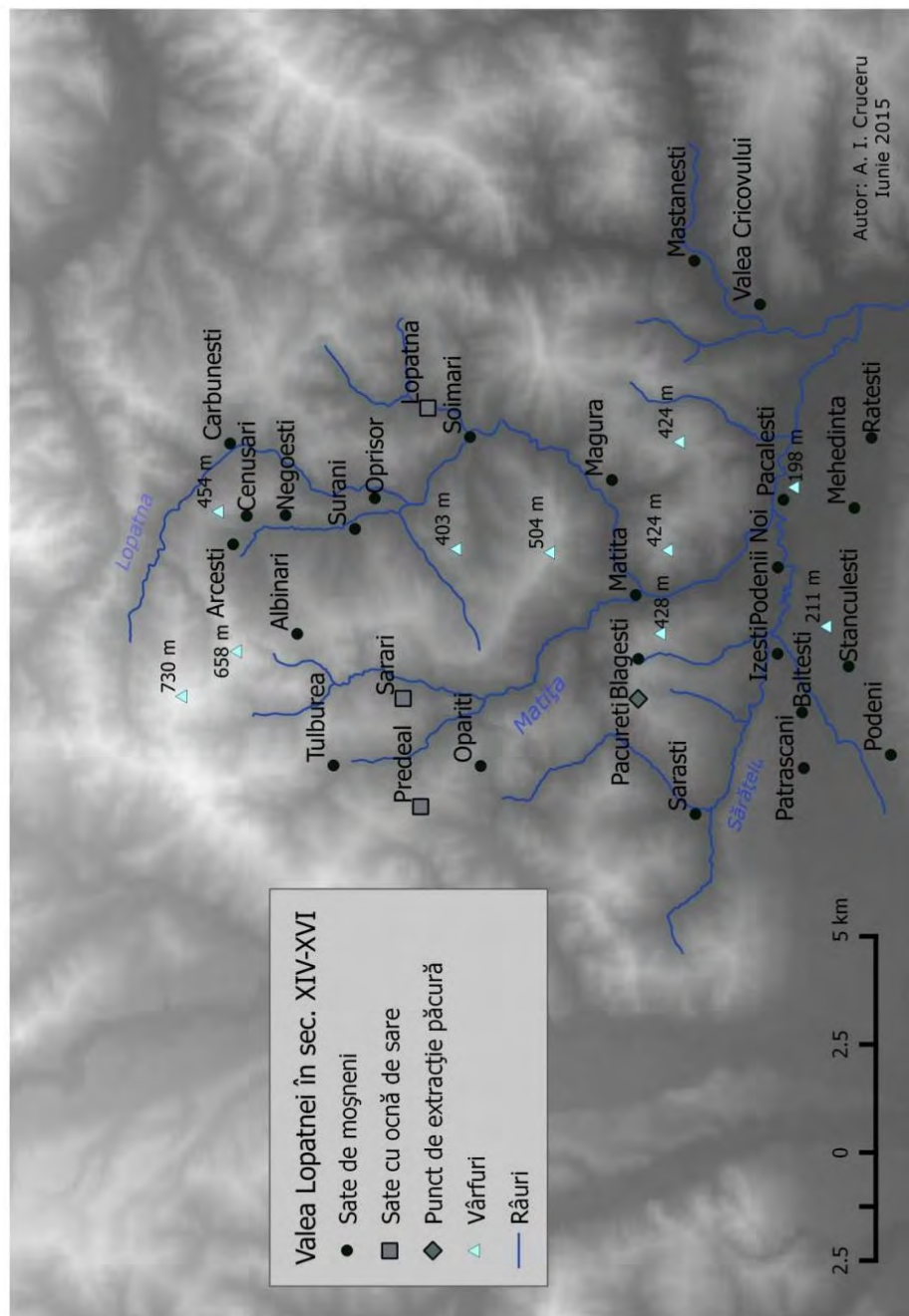

Figura 1. Valea Lopatnei în secolele XIV-XVI.

A hearth of freeholders County Saac: Lopatna Valley

Abstract. *In between the valleys of Teleajen and Buzău the Lopatnei valley is found, a not so known part of the Curvature Subcarpathians, but as relevant for the human settlements as the other valleys. Due to its isolation and other factors it made it impossible to be further explored, even though in the archives it is said to represent the old home of the free villages. The settlements of Lopatna Valley were part of former Saac County since the time of the formation of the Romanian state until January 1st 1845 and it heavily contributed to its economy until the second half of the 16th century, during the salt exploitation from Lopatna. Vama Lopatnei is documented beginning with year 1482 when lord Basarab the Young (Țepeluș) gave it to Snagov Monastery. Nevertheless, Matei Basarab becomes the most attached lord of Lopatna Valley through the obtained lands on his name in Surani which later donated to Căldărușani Monastery. This article presents the dynamic of the villages from Lopatna Valley and identifies the socio-economic elements which were fundamental to a proper functioning until the beginning of the 18th century.*

Keywords: *Lopatna Valley, Prahova, Buzau, the Subcarpathians Curvature.*

drd. Alexandru Ionuț Cruceru

Facultatea de Geografie,

Universitatea din București.

Bd. Nicolae Bălcescu, nr. 1,

cod postal 010041, Sector 1,

București, România.

e-mail: ionutcruceru88@gmail.com

NORMELE EDITORIALE PENTRU
„ANUARUL
MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PRAHOVA”

1. **Articolul** va fi redactat în limba română, cu un rezumat (maxim 1 pagină) în limba română și într-una dintre limbile de circulație: engleză, franceză sau germană.
2. **Formatul volumului** va fi B5, cu textul scris la un rând, cu font Book Antiqua 11, pe o singură coloană. Titlul va fi scris cu litere capitale, font Book Antiqua 11 bolduit. Numele autorului sub titlu aliniat spre dreapta, font Book Antiqua 11
3. **Notele** vor fi infrapaginale (Ex: Harhoiu 1972, p. 417), cu font Book Antiqua 9.
4. La începutul fiecărui articol se va afla **rezumatul** în limba română, precum și o listă cu minim cinci cuvinte cheie (font Book Antiqua 11 Italic); iar la sfârșitul articolului un **rezumat** într-una dintre limbile engleză, franceză sau germană (dacă vreunul dintre autori dorește poate trimite și două rezumate în două limbi de circulație diferite). Rezumatul într-o limbă de circulație va fi însoțit și de cinci cuvinte cheie (font Book Antiqua 11 Italic).
5. **Citatele.** Pentru citate scurte se vor folosi „...”, cu text normal. Pentru citate mai lungi de un rând se vor folosi „...”, cu text italic.
6. La sfârșitul părții scrise a articolului se va regăsi **lista bibliografică** ce va fi întocmită după cum urmează:
 - **Volume de autori:**
Comșa 1978 – Maria Comșa, *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, București, 1978
 - **Capitole în volume de autori:**
Ioniță 2005 – Adrian Ioniță, *Morminte cu gropi antropomorfe din Transilvania și relația lor cu primul val de colonizare germană*, în Zeno K. Pinter, Ioan M. Țiplic, Maria E. Țiplic (coord.) - *Relații interetnice în Transilvania, secolele VI-XIII*, București, 2005, p. 217-228
 - **Periodice:**
Harhoiu 1972 – Radu Harhoiu, *O cataramă în formă de liră descoperită la Târgșor*, SCIV, 3, 1972, p. 417-425

- **Publicații „on line”:**

Harhoiu 2003 - Radu Harhoiu, *Der Schatzfund von Szilágysomlyó/Șimleu Silvaniei und die Schlacht von Nedao*, in EA-online, May, 2003 (www.archaeology.ro/harhoiu.htm), [accesat 23.08.2009]

7. Articolul va fi însoțit și de o listă de **abrevieri** ale periodicelor, seriilor, colecțiilor, tratatelor, manualelor și enciclopediilor utilizate pentru a fi incluse în abrevierile generale ale volumului.

8. **Ilustrația. Fotografiile și planșele** în format JPG, la rezoluție de minim 300 dpi, vor fi poziționate la sfârșitul articolului, între bibliografie și rezumatul în limbă străină, fiind însoțite și de o listă explicativă. De asemenea, ilustrația va fi trimisă și separat în format JPG.

9. Vă rugăm să indicați **instituția** la care sunteți afiliați, cu **adresa completă** și o **adresă de e-mail**, în vederea întocmirii unei „cărți de vizită” care se va regăsi la sfârșitul articolului.

Termenul limită de predare a articolelor pentru „*Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova*”, VII, serie nouă, 2016 este de **1 octombrie 2016**. Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail: anuarmjiaph@gmail.com sau în format digital comitetului de redacție.